

MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

Konstantin VASIŁIOGLU
Ana STOLETNÄYA

ANA DİLİ

HEM
LİTERATURA OKUMAKLARI

Știința, 2017

4 -cū klas

Elaborat conform curriculumului disciplinar în vigoare și aprobat prin Ordinul ministrului educației (nr. 606 din 10 iunie 2013). Editat din sursele financiare bugetare.

Comisia de evaluare: *Galina Sircheli*, profesoară de limba și literatura găgăuză, grad didactic întâi, Colegiul Pedagogic Comrat; *Ecaterina Cîlcic*, profesoară de limba și literatura găgăuză, grad didactic întâi, Liceul Teoretic „D. Kara Cioban”, Comrat; *Maria Jecova*, învățătoare, grad didactic întâi, Liceul Teoretic „S. Curoglo”, Comrat

Recenzenți: *Alexei Colîbneac*, profesor universitar, șeful Catedrei „Grafică”, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, maestru în arte; *Ludmila Ceban*, doctorand, Academia de Științe a Moldovei; *Larisa Horozova*, lector superior, Universitatea de Stat din Comrat; *Valentina Mileva*, lector superior, Universitatea de Stat din Comrat; *Dumitru Uzun*, lector superior, Universitatea de Stat din Comrat

Responsabil de ediție: *Larisa Dohotaru*

Corector: *Mariana Belenciuc*

Redactor tehnic: *Nina Duduciuc*

Pictori: *O. Cojocar, L. Cojocar, I. Cojocar*

Machetare computerizată: *Anatol Andrițchi*

Copertă: *Vitalie Pogolșa, Vitalie Ichim*

Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința,

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova;

tel.: (+ 373 22) 73-96-16; fax: (+ 373 22) 73-96-27;

e-mail: prini_stiinta@yahoo.com; prini@stiinta.asm.md

www.editurastiinta.md

DIFUZARE:

ÎM Societatea de Distribuție a Cărții PRO-NOI,

str. Alba-Iulia, nr. 75; MD-2051, Chișinău, Republica Moldova;

tel.: (+373 22) 51-68-17, 71-96-74; fax: (+373 22) 58-02-68;

e-mail: info@pronoi.md; www.pronoi.md

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Întreprinderii Editorial-Poligrafice Știința.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Vasilioglu, Konstantin

Ana dili hem literatura okumakları: 4-cü klas/Konstantin Vasilioglu, Ana Stoletnăya; Min. Educației al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2017 (Tipografia „BALACRON” SRL). – 304 p.

ISBN 978-9975-85-079-7

811.512.165+821.512.165.09 (075.2)

© Konstantin Vasilioglu, Ana Stoletnăya. 2013, 2017

© Prezentare grafică: O. Cojocar, L. Cojocar, I. Cojocar. 2013

© Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința. 2013, 2017

İÇİNDEKİLÄR

Ana dili

Yaz	11
Tekrarlamak. Laf. Cümlä. Tekst	11
Seslär hem bukvalar. Kısım. Urgu.....	18
Şkola	22
Laf kuruluşu	22
Vokalların hem konsonnarın laflarda dooruyazılması	26
Tutun aqlınızda. V yazılêr	32
Tutun aqlınızda. V yazılmêr	33
Söz payları	35
Test	40
Tabiat	42
Birsoy paylar	42
Tekst	52
Nasaat	54
Söz temasının kaaviletmesi	55
Küü	56
Adlık. Birlik sayısı	56
Nasaat	57
Temel halı	59
Saabilik halı	60
Tekstin payları	61
Doorudak halı	63
Gösterek halı	65
Erlik halı.....	67
Çıkış halı	70
Adlıkların hallarını tekrarlamak	74
Adam	78
Adlıkların hallanması	78
Nasaat	79
Konsonnan bitän adlıkların afiksleri	83

Vokallan bitän adlıkların hallanması	87
Nasaat	92
K konsonnan bitän çokkısımnı adlıkların hallanması	92
Nasaat	96
Adlıkların çokluk sayısı	98
Adlıkların çokluk sayısında hallanması	100
Adlıkların nazlı-küçüldek forması	107
Test	110
Aylä	112
Nışannık	112
Nışannıkların hallanması	115
Nışannıkların yaaraştırma uurları	116
Tekrarlamak “Nışannıklar”	119
Vatan	120
İşlik. Tekrar	120
İşliklerin temel forması	125
Kasaba	128
İşliklerin infinitiv forması	128
İşliklerin zamannara görä diişilmesi	134
İşliklerin mutlak geçmiş zamanı	137
İşliklerin şindiki zamanı	141
Sport	144
İşliklerin mutlak gelecek zamanı	144
Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi	147
Vokallan bitän işliklerin diişilmesi	148
Test	151
Etiket	152
Tekrarlamak. Tekst hem cümlä	152
Nışannıklar	162
İşliklär	164
NASAATLAR	167
Nicä aklınızda tuttuuna görä hazırlanmaa yazmaya	167
Nicä takrirä hazırlanmaa	167
Nicä annatma teksti kurmaa	167
Nicä yazdırma teksti kurmaa	168

Fonetika (ses-bukva) analizinin sıralı	168
Analiz örnekleri	168
Lafkuruluşça analizinin sıralı	169
Aazdan analizinin örnää	169
Adlıkların analiz sıralı	169
Nışannıkların analiz sıralı	170
Analiz örnää	170
İşliklerin analiz sıralı	170
Kendinizä kontrol yapın	171
Adlıkların hallanması (kontrolcu materiallar)	171
İşliklerin diişilmesi (kontrolcu materiallar)	172
Takrir yazmak için tekstlar	173

Literatura okumakları

Folklor (<i>Literatura teoriyasından</i>)	177
Üç potmar (<i>masal</i>). <i>Sergey Mihalkov</i>	177
Babunun kızı hem dädunun kızı (<i>masal</i>). <i>İon Krängă</i>	185
Oniki ay (<i>masal</i>). <i>Samuil Marşak</i>	191
Dev oolu kurtarêr padişahın kızını (<i>masal</i>). <i>Stepan Bulgar</i>	195
Şkola bizim yaşamamızda	200
Filipok. <i>Lev Tolstoy</i>	200
Eşillik günü. <i>Nikolay Baboglu</i>	202
Maavi yapraklar. <i>Valentina Oseeva</i>	203
Susmak oyunu. <i>Petri Çebotar</i>	204
Adam kişilii. Söz etiketi	207
Lüzgâr, kaar hem gün (<i>Fabula</i>). <i>Aleksandr Yularcı</i>	207
Oka. <i>Nikolay Baboglu</i>	208
Gözellik. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	210
Ooluma. <i>Petri Çebotar</i>	211
Namuzluk. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	212
Para kesesi. <i>Evgeniy Permâk</i>	213
Goguşun duuma günü. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	214
Literatura adamın yaşamasında	221
Yıldızlar artık süünârdi. <i>İvan Nikitin</i>	221
Sölâ, daayım... <i>George Blănaru</i>	221

Ogla. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	222
Uydurma için (<i>Literatura teoriyasından</i>)	231
Adam hem aylä	233
Guguğanın kalpaa. <i>Spiridon Vangeli</i>	233
Ana-boba evi. <i>Spiridon Vangeli</i>	235
Sofra. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	236
Mardın sekizi. <i>Todur Marinoglu</i>	238
Mamu. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	238
İilik. <i>Valentina Oseeva</i>	239
Zaamet adanın yaşamasında. Zanaat ayırmak	242
Üsüz çocuk. <i>Stepan Bulgar</i>	242
Kör usta. <i>Konstantin Negruşi</i>	243
Kurtarılmış bereket. <i>Gavril Gaydarcı</i>	247
Kasaba, küü hem onların anılmış gösterilecek erleri	249
Kolada. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	249
Donka lelü. <i>Nikolay Baboglu</i>	250
Söleyişlär için (<i>Literatura teoriyasından</i>)	251
Adam hem tabiat. Saalık hem sport	254
Gül hem bülbül. <i>Engin Köseoglu</i>	254
Kış yolu. <i>Aleksandr Puşkin</i>	255
Kışın. <i>Mina Kösä</i>	256
Kim o? <i>Stepan Kuroglu</i>	256
Bilmycelär için (<i>Literatura teoriyasından</i>)	257
Adam hem Vatan	260
Kır sesleri. <i>Nikolay Baboglu</i>	260
Ana memleketim. <i>Andrey Koçancı</i>	261
Bucak. <i>Vasi Filioglu</i>	261
Ömer. <i>Nikolay Baboglu</i>	262
Ana. <i>Nikolay Baboglu</i>	265
Uygun sözlär için (<i>Literatura teoriyasından</i>)	266
Dostluk hem dostlar	268
Damnanın yolculuu. <i>Stepan Kuroglu</i>	268
Guguğanın bankası. <i>Spiridon Vangeli</i>	270
Beş ekmek. <i>Ion Krängă</i>	272

Kendibaşına okumaklar	277
<i>Şiirlär</i>	<i>277</i>
Yaz ortasında. <i>Todur Marinighu</i>	277
Güzün. <i>Aleksey Pleşçeev</i>	278
Yaprak dökümü. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	278
Büük kısmet. <i>Stepan Kuroglu</i>	279
Herbir vakıdın kokusu başka... <i>Petri Çebotar</i>	280
Anama. <i>Todur Zanet</i>	280
Yardımcı. <i>Vasi Filioglu</i>	281
<i>Annatmalar</i>	<i>283</i>
Taraş. <i>Nikolay Baboglu</i>	283
Neçin? <i>Valentina Oseeva</i>	286
Tekä. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	290
Benim ayläm. <i>Konstantin Vasilioglu</i>	293
Büülü çanta. <i>Petri Çebotar</i>	295
Bän bişeydän korkmêêrım. <i>Petri Çebotar</i>	297
Ana dili uroo. <i>İulian Nikuță</i>	299
Tutun aklınızda bu lafların yazılmasını!	301

Annaşılmış nişannar

→ kuralları açıkladan soruş: literarura teoriiyası

→ meraklı nasaatlar

→ kuralı läüzım esaba almaa

→ kuralı läüzım bilmää

→ analiz nasaatları (kiyadın bitkisindä)

→ işlär hem soruşlar

→ lafkuruluşu analizi

→ fonetika (ses-bukva) analizi

→ sözlük

Körük → laflar, angılarının dooru yazılmasını läüzım aklında tutmaa.

ANA DİLİ

Paalı dost!

Sän şkolaya
geldin üürenmää,
bilgi kabletmää.
Pek dooru yaptın,
ani bu yolu kaptın!
Ama bilgilerä yol-
lar, biläsin, diil
kolay. Lääzım pek

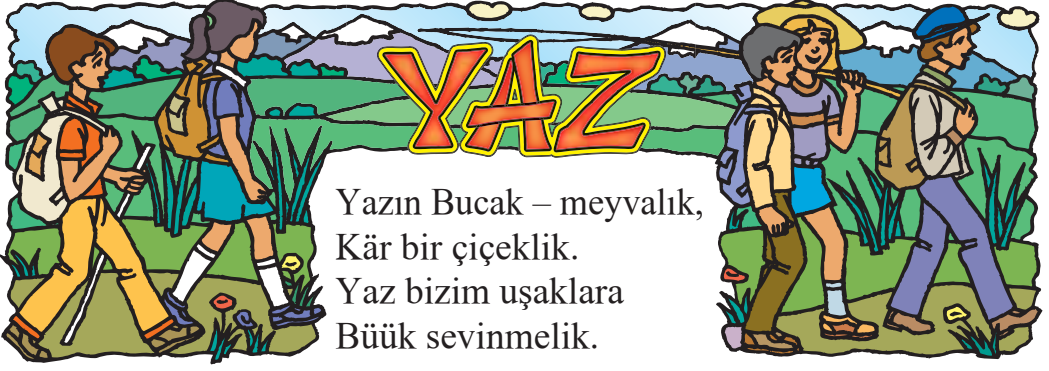
çok işlemää: okumaa, yazmaa, aaraştırmaa...

Seni, nicä da başkalarını, yolladılar şkolaya büyük
umutlan, ani sän üürenecän.

Bu zor yolda bän senin işini kolayladırım,
bir büyük yardımcı olarım, eer sän benimnän
dostlaşarsaydın, cünkü benim sayfalarımda sän çok
soruşlarına cuvap bulacan. Ama sendän sade bir iş
isteniler: beni koruyasın, yırtmayasın, kirletmeyäsin
hem yıpratmayasın.

Saa ol, körpä dostum, ani sän uzattın benim
ömürümü, da şindi var kolayı izmet edeyim senin
küçük kafadarlarına da! İi saatlan!

Kiyat

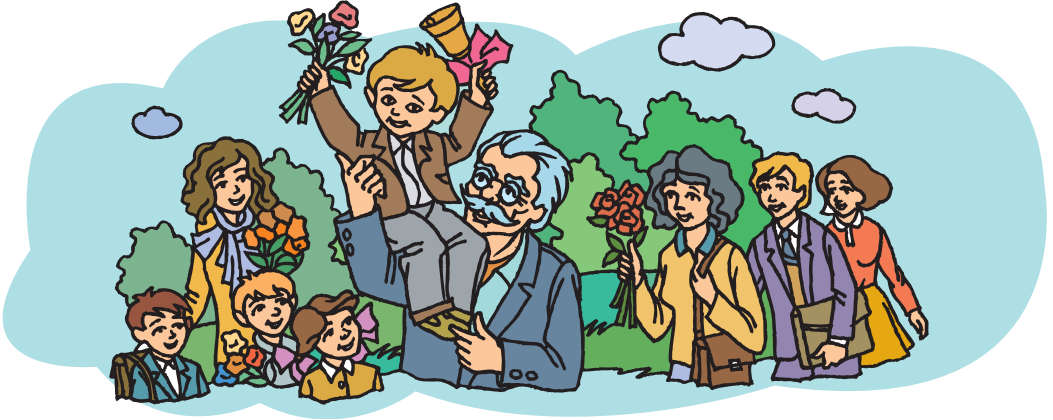

Yazın Bucak – meyvalık,
Kâr bir çiçeklik.
Yaz bizim uşaklara
Büük sevinmelik.

Tekrarlamak

Laf. Cümlä. Tekst

1. Bâkın resimä, kóyun adını. Kúrun tekst 3-4 cümledän. Söläyin tekstin öz maanasını.

2. Okúyun uygun sözleri. Açıkláyn onnarın maanalarını.

kalä
köstek

Vatanından gözäl er dünnedä hiç yoktur. Käämil dost, nicä kalä.
Okuyarsan, dostum, çok – köstek bu dünnedä yok.

İi adam prost iş yapmaz. Eer adamsan – ol **Adam**. Sofra gerciklii –
ekmek.

Aaladan – gülmäz.

Yázın. Búľun uzun vokallı lafları da çizın onnarın altlarını. Bu lafların birisinnän kurun birär cümlä da yazın.

Ne için läüzım cümlelär?

Cümlelerin yardımınnan insannar söyleyäbiler kendi fikirini, duygularını, sorêrlar biri-birinä, teklif ederlär, isteerlär naşseysä.

Sölemäk neetinä görä cümlelär nesoy var?

Sölemäk neetinä görä cümlelär var **annatma**, **soruş** hem **izin**. Duygulu cümlelär intonaşiyaya görä var nicä olsunnar şaşma da, izin dä.

Sport kaavileder saalı. Siz seversiniz mi sportu? İilenin sportlan!

3. Hazırlanın yazmaa annatma “Bir meraklı oluş” temasına. Koyun onun adını da yazın*.

Cümlelär söylemäk sesinä görä nesoy var?

4. Okuyun.

Pek gözäl Moldovada yazın! Bir üüsek yamaç üstündän yada uçaktan bakarsaydın aşaa, doyamêêrsın siiretmää Moldóvanın, Gagauziyanın uçsuz kırlarını, eşil çayırılarını, meyvalıklarını hem baalarını. Pek

* Herbir yazıyı (işı) yapmaa deyni, bákın verilmiş nasaatlara kiyadın bitkisindä.

* Kaavi üürenicilerä deyni.

gözäl tarafımız da, insannarımız da! Yaşêêrız dostçasına! Yaşêêrız, nicä kardaş!

B baalar
aşaa

*Yazın teksti. Okuyun teksti üüsek duyguylan, hodulluklan.
İlk cümlelerin sonunda nesoy durguçluk nışanı durêr?
Nicä deerlär bölä cümlelerä? İkinci cümlelerin sonunda
nesoy durguçluk nışanı durêr? Nicä deerlär bölä cümlelerä?*

Nesoy durguçluk nışannarı koyulêr cümlelerin sonunda?

Soruş cümlelerin sonunda soruş nışanı koyulêr (?).
Şaşma cümlelerin sonunda, şaşma nışanı koyulêr (!).
Annatma cümlelerin sonunda koyuler
nokta (.). *Seversiniz mi yazı? Ne gözäl yaz Bucakta!*
Güzün Moldovada pek çok meyva, üzüm hem zarzavat var.

5. Okuyun. Kaç cümlä bu teksttä?

Yaz

Oldu sabaa öttülär horozlar işidiler köpeklerin sesleri kuşlar başladılar kendi gözäl türkülerini çalmaa soluk taazä kâr sarfoş eder güüsün dolêr hodulluklan, ani sän yaşêêrsın bölä bir cennettä.

Cennet — ray
hodulluk — üünmāk, gogorlanmak

Yazın. Çizin uzun vokalların hem ikili konsonnarın altlarını. Neçin vokallara deeriz uzun, ama konsonnara – ikili? İnandırın, ani bu dooru.

Angı cümlä paylarına deerlär baş paylar?

6. Uydurun tekstleri. Neylän onnar benzeşer? Neylän başkalanêr?

uygun

Yazın

Sallanêr lüzgerdän üüsek otlar. Çayırın üstündä uçuşêrlar şen popaz beygirleri. Otların arasında ötää-beeri gezerlär çalışkan karımcılar.

Yazın

Sallanêr otlar. Uçuşêr popaz beygirleri. Gezerlär karımcılar.

Neçin ilk tekst taa uygun, bakınca ikinciyä? Yazın ilk teksti. Herbir cümledä çizin baş payların altlarını. Yapın ikinci cümlelerin shemasını. Çizin uzun vokallı lafların altlarını.

7. Annadın cümlä payları için.

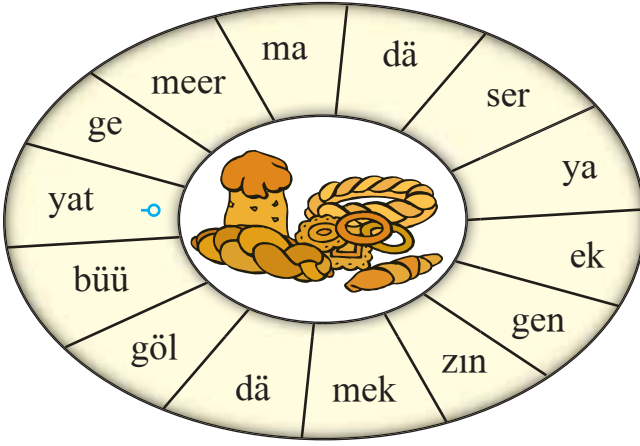
1. Söläyin cümlelerin gramatika temelini (baş payları).
2. Ne gösterer subyekt hem nesoy soruşlara cuvap eder?
3. Ne gösterer predikat hem nesoy soruşlara cuvap eder?
4. Taa nesoy cümlä payları var, baş paylarından kaarä?

Kurun bir cümlä da yapın ona cümlä payı analizi.

8.

Çalışın çözmää, ne burada yazılı. Çekedersiniz da okuyêrsınız soldan saaya. Bulêrsınız çeketmesini da, 2-3 kısım aşırı okuduynan, çıkacak bir uygun söz.

*Açıkläyin uygun sözün öz maanasını.
Kurun hep bu maanada birär cümlä.*

9. Okuyun.

Dädu verdi bizä birär alma. Aaçlar üklü olmuş almaylan. Kapunun önündä büüyer iki dä armut aacı.

Yázın cümleleri. Çizin cümlelerin gramatika temellerinin altlarını. Çıkarın ayırı lafbirleşmelerini, angılarında birisi baalı öbürünä.

Örnek: Biz gittik uzak meyvalaa.
 S ← P
 ↓
 nereyi? meyvalaa (nesoy?) uzak.
 ↓
 nesoy? Cümledä laflar nicä baalı?

Cümledä laflar baalı maanaya görä (maanayca).
Cümleinin bir lafindan öbürünä var nicä koymaa soruş.

Lafbirleşmesi — bu iki bireri baalı laf, angısınnarın arasında birisi mutlak baalı öbürünä. *Evin yanında büüyer balaban kavaklar.*

kavaklar (nesoy?) balaban;

*büüy*erlär (neredä?) *evin yanında.*

Esaba alın: subyekt hem predikat lafbirleşmesi olmêêr.

10.* Okuyun.

Dostlaşın kiyatlan!

Yazın, günün birindä, anılmış italyan yazıcısı Cani Rodari uşaklara musaafırlää gitmiş. Bir küçük çocuk sormuş ona:

– Neçin kışın suuk, ama yazın sıcak?

– Koca çocuksun! Da sän bunu bilmeersin mi? – şaşmış Cani Rodari. – Kışın suuk onuştan, ki insannar otursunnar evdä da kiyat okusunnar. Ama yazın sıcak, ki insannara olsun kolayı kiyat okumaa aaçların gölgelerindä. Da ozaman kiyatlar vereceklär cuvap adamin herbir soruşuna.

Cani Rodari bölä cuvap etmiş diil sade bir çocucaa, ama hepsiciinä, kim çok isteer bilmää. “Kiyatlar hepsini bilir, onnarda siz bulacınız cuvap herbir «neçin?», «nedän?» hem «neredän?» kendi soruşunuza”.

Anılmış — çoyu bilän

Kiminnän buluşmuş Cani Rodari günün birindä?

Ne sormuş ona çocucaan biri? Bulun teksttä yazıcının cuvapını. Siz da yaz vakıdı kiyat okuyêrsınız mı? Neçin? Neçin kiyatlarlan läüzim dostlaşmaa?

Ne o tekst?

Tekst — bu iki yada taa zeedä cümlä, angıları baalı biri birinä maanayca. Tekstın var kendi teması.

Tema — bu o, ne için annadılêr teksttä.

11. Okuyun.

Şkolaya bizi götürer pek gözäl bir sokak. Orada var pek çok gözäl aaçlar hem çiçeklär. Aaçların taa çoyunu hem çiçekleri diktilär şkolacılar.

İnandırın, ani bu tekst, ama diil ayırı cümlelär. Yazın, çizin yımışak konsonnu lafların altlarını.

Tekstlär nesoy var nicä olsunnar?

Tekstlär var nicä olsunnar **annatma**, **yazdırma** hem **fikirlemä**.

Annatma tekstlerindä annadılêr, ne olêr yada olmuş. Bölä tekstlerä var nicä koymaa soruşları ne olêr? yada ne olmuş?

Yazdırma tekstlerdä yazdırılêr insan, predmetlär hayvannar. Yazdırmaya var nicä koymaa soruş nesoy?

Fikirlemä tekstlerdä sölenir oluşların sebepleri için. Bu tekstlär cevap edelär soruşa neçin?

12. * Okuyun.

Kukumävka

Kukumävkanın kanatlarında tü..leri yımışak ondan o, uçêr sessiz. Kukumävkanın tırnakları ke..kın hem bü..ük. Bölä tırnaklardan kimsey kurtulmaz. Pek sıkı tutêrlar onnar sıçanı, sincapı yada uyuklamış kuşu. Kukumävka avla..êr, gecä ama gündüz uyuyêr.

Nesoy tekst bu? İnandırın. Kukumävkanın angı nışannarını açıklêr avtor. Yazın teksti, koyarak kaçırılmış bukvaları.

13. Okuyun.

Yolumuzda gölgä

Dur..rdı açık hem güneşli gün. Bän bätümnan gidär..ik aykırıdan. Bir da yolumuza düştü gölgä. Bän birdän baktı.. yukarı. Bizim üstümüzde uçar..ı bir büyük kuş. Bu duandı. O seçti avını. Bir kıpımda duvan kaptı onu da birdän kalk..ı yukarı. Bu oluşu biz çok vakıt taa aklımızda tutacez.

Nesoy bu tekst: annatma mı osaydı yazdırma mı? İnandırın. Bölün teksti üç parçaya: çeketmesinä, baş payına hem sonuna. Yazın, kırmızı sıraları tutarak hem kaçırılmış bukvaları koyarak. Çizin üç lafın altını, angılarında yımışak konson var.

14. Okuyun.

Göçmen kuşlar

Göçmen kuşlar gellerlär bizä ilkyazın. Neçin? Onnarın taa çoyu doyunêrlar türlü sineciklän hem böceciklän. Yazın onnara kolay bulmaa imeelik. Herersi dolu sinek, kurt, kurbaa, tırtıl, eşilliklär. Güzä dooru onnar azalêrlar. Onuştan da, güz geldiynän, serinnär başladıynan, göçmen kuşlar uçup-giderlär sıcak taraflara.

Göçmen — sıcak taraflara uçan kuşlar

Nesoy tekst bu? İnandırın. Hazırlanın diktanda.

Seslär hem bukvalar. Kısım. Urgu

Nesoy seslär var? Ne o bukva?

15. Ses kaybelmiş.

Söleyiş, tanınmêêrsın!
Aç suratını.

Zerä zulum bukvacık.
Bozêr pek adını.

1. Aaç kauk düşündä em görärmış.
2. Türkü tersinä çevirmää.
3. Aalemin tauu yaz görünärmış.
4. Erin da kulaa dar.
5. Öküz altında tuzaa aarêêr.
6. Alkanın iisini domuzlar iyärmış.
7. Korku yaayı bekläärmış.
8. Nicä abası, ölä da dadası.
9. Baka tütmeyincä, soba yısınmaz.

Okuyun söleyişleri. Bulun kayıp sesleri da dooru okuyun.

16. Hazırlanın annatmaa seslär hem bukvalar için.
Okuyun ilktän kuralın ilk payını. Çalışın annatmaa,
açıklamaa onu. Hep bölä yapın kalan paylarınnan da.

Seslär hem bukvalar

1. Laflar, angılarını biz söleeriz hem işideriz, kurulu seslerdän.
 Laflar, angılarını biz yazêrız hem okuyêrız, kurulu bukvalardan.
 Bukva – bu sesin nışanı yazmakta.
2. Seslär var vokal da, konson da.

Vokal ses

— kurulu sade sestän:

a	o	u	ı	ê	ä	ö	ü	i	e
aa	oo	uu	ıı	êê	ää	öö	üü	ii	ee

— kurêr kısım: *e-lek, a-ba, u-rok*

— soluk bola-bol geçer aazımızdan

Konson ses

— kurulu sestän hem şamatadan (b, c, d, ...)

— yada sade şamatadan (ç, f, k, ...)

- kurêr kısım vokalları bilä: *ta-li-ga, ta-ra-fim, Ga-ga-u-zi-ya*
- söleyärkän, aazında solaa nesä engel eder.

3. Konson sesleri var sesli da, sessiz ta.

çiftli	seslilär	b	b'	c	d	d'	v	v'	g	g'	j	j'	z	z'
	sessizlär	p	p'	ç	t	t'	f	f'	k	k'	ş	ş'	s	s'
çiftsiz seslilär		l	l'	m	m'	n	n'	r	r'	y	y'			
çiftsiz sessizlär		h	h'	ı										

4. Konson seslär var nicä olsunar çetin da, yımışak ta.

Konson seslerin yımışaklı yazıda gösteriler sade incä vokallarlan: ä (ää), ö (öö), ü (üü), i (ii), e (ee).

- 17.* Okuyun lafları, koyarak kaçırılmış bukvaları. Söläyin, nesoy konsonnar bu laflarda: yımışak mı osaydı çetin mi. Neçin?**

şen
tek

Örnek: **B:N** → **B** ä **N** (bän
bin
ben)

T : *n*
: *l*
: *k* **D** : **L** **K** **I** :
B **A** : **G** : **Z** **S** **E** :

Sel — yaamur suları (derecik gibi akan)
ten — insanın eti
tek — eşsiz

*Herbir lafta çizin vokalların altlarını.
2-3 laflan kurun birär cümlä da yazın.*

18. Okuyun.

şoparlar
perdä
birlik

Şoparlar, oynayın,
Ki aydın..ık olsun.
Halkların arasında
Hep birlik dursun.

Şoparlar, oynayın,
Hiç çekmeyin perdä.
Pek bizä lä..zım bu
Hepsinä erdä.

(George Blănaru)

oynamaa
läözım

*Yazın, koyarak kaçırılmış bukvaları.
Açıklayın, inandırın kendi dooruluunuzu.*

19. Bulun verilmiş nişannıklara, maanayca onnara uyan, adlıkları. Yazın lafbirleşmelerini.

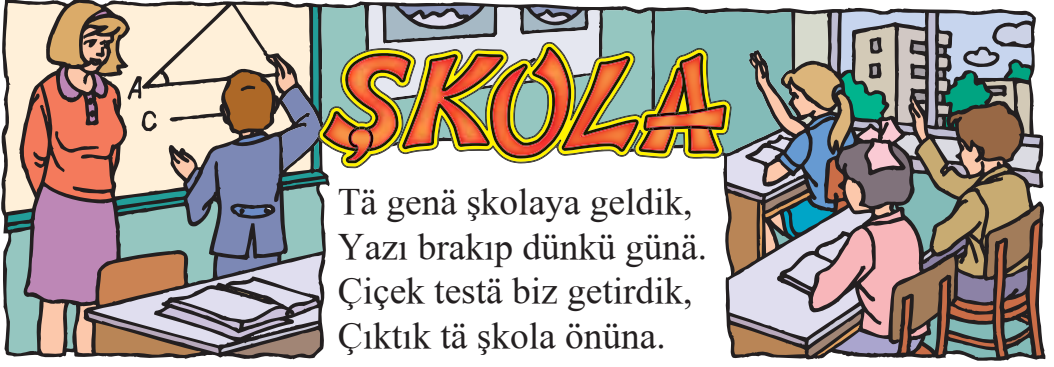
Maavi ..., uzak ..., evelki ..., ihtär ..., eski ..., genç ..., kismetli ...,
taazä ..., kaavi ..., tatlı ..., kismetli ..., karannık ..., akıllı ..., kalın ...,
şiret ...

akıllı
taazä

*Yazın, açıklyarak ikili konsonnarın hem uzun vokalların
dooruyazılmasını.*

Tä genä şkolaya geldik,
Yazı brakıp dünkü günä.
Çiçek testä biz getirdik,
Çıktık tä şkola önüna.

(D. Tanasoglu)

Laf kuruluşu

Angı laflara deerlär birköklü?

1. Okuyun.

aaçlık

Dädunun gözleri görer yufka. Ama gözlüklärlän дәdү kәр kiyat ta okuyêr.

Yol üstündä oynamaa olmaz. Yorulduynan, yolcular oturdular dinnenmäa aacın altında. **Aaçlık** getirärdi dolaylara serin hem temiz soluk. Daa içindän işidilärdi türlü kuş sesleri.

*Bulun bu cümlelerdä birköklü lafları. İnandırın.
Açıkläyin maanalarını. Bulun yakın maanalı lafları. Hazırlanın
diktanda.*

dolaylara

Nesoy paylardan kurulu laflar?

Kök

Afiks

lafın payları

adlık

kiyatların

2. Bulun da yazın birköklü lafları (türlü söz payları):

1) köklän *kiyat-*, 2) köklän *ev-*, 3) köklän *şen-*. Nışannayın kökleri.

Neyä deniler laf kökü?

Senselä yada birköklü lafların birtürlü payına deniler **laf kökü**:

daa, daalık, daacı.

Lafın angı paylarinnan kurulêr eni laflar?

3. Kurun da yazın birköklü lafları. Nışannayın söz paylarını.

1. Laflardan *gez, gül* afikslärlän (-ıntı, -inti; -untu -üntü).
2. Laflardan *dost, üz, gün, kör, en, şen, bez, ük* afikslärlän (-luk, -nuk; -lük, -nük; -lik, -nik).
3. Laflardan *genç, büük, eşik, piliç, tauk, kloçka* afikslärlän (lar, -lär).

laflardan

Örnek: *işl. adl. adl. adl. adl. adl.*
sız — sızıntı; ad — adlık; keçi — keçilär

Afiks — bu lafın parçası, angısı bulunêr kökün ardında hem kullanılêr eni laf kurmaa hem lafın formasını diiştirmää deyni.

Bostan — bostancı, dana — danaçı, yol — yolçu, tuz — tuzçu;
adam — adamnar, el — ellär, bän — benim, sinek — sineklärä.

4. Okuyun.

peydalanmaa

Güz

Çiseer güz yaamuru. Aaçlar hem gümelär yıslanmışlar bitki yapra- caadan. Daa sus olmuş. Yaamurdan kurtuluş yok kimseyä.

Bir da peydalanêr näändansaydı yabanı. O bakınêr iki tarafa da çekeder ulumaa. Bezbelli, kendi dostlarını isteer çaarmaa. Yabanılar başladılar toplanmaa. Tezdä bir sürü oldular. Ölä da sürüylän nereyisaydı gittilər.

dostlarını

*Bulun da nışannayın adlıkların afikslerini (^).
Hazırlanın diktanda.*

5. 2. «-Mak», «-mäk» afikslerin yardımınnan düzün adlık.

Taşımaa — taşımak, yakmaa, girmää, içmää, bilmää, çisemää, gülmaa, gülümsemää, kalkmaa, bakmaa, seçmää, ayırmaa.

taşımak

6. Okuyun lafları. Bulun birköklü lafları, nışannayın onnarın köklerini. Hepsini mi lafları läüzım yazmaa? Angı laflar zeedä? Neçin?

lampa
kandil
fener

1. Göz, gözlük, gözlemä, gözletmää, gözçü, gözäl.
2. Buz, buzluk, buzçaaz, buzaa, buz dolabı, buzçu, buzaacı.
3. Yaz, yazlık, yazıcı, yazlamaa, yazın, yazadan.

Birköklü mu bu laflar lampa, şafk, kandil, fener? Neçin?

7.

Saklı laflar.

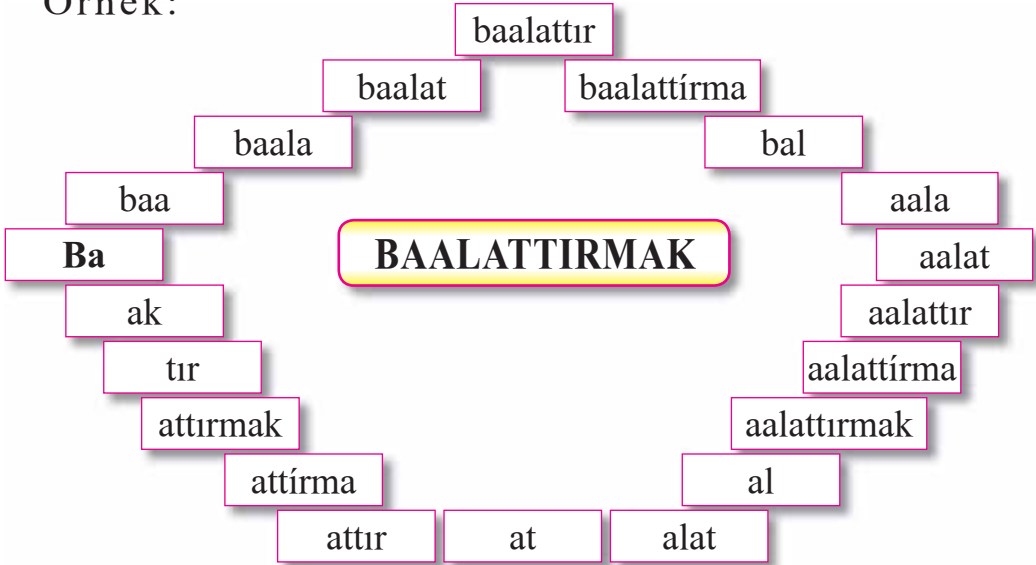
yazadan

*Ya, şiret bu lafçaazlar!
Önümdä saklandılar.
Bän sizi tä bulacam,
Tefterä da yazacam.*

Bulun onnarı laflarda DAALIŞMAK, BAARIŞMAK, AYAKLANDIRMAA

Örnek:

Bulun kaç grupa birköklü laf var her bir lafın (saklı lafların) içindä. Yazın onnarı gruba-grupa. Nışannayın kökleri. Lafları var nicä yazmaa virgül aşırı. Nesoy soruşlara cuvap ederlär laflar?

8.

Kurun bir tekst 4-5 cümledän “Bizim kasabamız”, “Bizim küüyümüz”, “Bizim sokaamız”, “Bizim şkolamız” temaya.

Vokalların hem konsonnarın laflarda dooruyazılması

9. Okuyun. Açıklayın başlun maanasını.

Güzlän ilkyaz

Güzün fasıl tabiat – yaş..rlar yannaşık ilkyazlan güz. Sarı yaprakl..r hem öt-eşil çimen. Kuru otların içindä may çiçekleri görüner. Sıcak güneş hem suuk lüzg..r. Senmäk hem dirilm..k. Şen kuş türküleri hem susluk.

ilkyazlan
türküleri

Nicä avtor inandırdı bizi, ani güzün tabiatta ilkyazlan güz kol-kola gezerlär? Yazın teksti, koyarak kaçırılmış bukvaları. İnandırın, ani dooru yazdınız. Çizin karşımaanalı lafların altlarını.

Lafları dooru yazmaa angı kurallar üürederlär?

10. Okuyun kuralı. Çalışın açıklamaa onu. Yazın kendi örneklerinizi.

Lafları dooru yazmaa deyni, läüzım en ilkin bilmää vokal garmoniyasını. Gagauz dilindä lafların taa çoyu yazılêrlar vokal garmoniyasına görä.

Lafın ilk kısmında varsaydı kalın vokal, kalan kısımınarında da lââzım olsun kalın vokal (a, o, u, ı, ê): *al-ma-lar, kız-çaaz-la-rın, to-kat-lar-da*.

Lafın ilk kısmında varsaydı incä vokal, kalan kısımınarında da lââzım olsun incä vokallar: *ip-le-rin, ev-ler-dä, kü-pe-le-ri-mä, kü-rek-tä, tel-ler-dä*.

11. Diiştirin verilmiş lafları. Kalın vokalların altlarını çizsin birär çiziciklän, incä vokalların da – ikişär.

Örnek: kaya – kayaların, kayalarda, kayalara, kayada, kayanın, kayacı, kayacının, kayacılar; kaun, daul, kirez, zerdeli, el, göz, bel, aaz, kaz.

**kayaların
daulcularda**

Yazın lafları örnää görä.

12. Bakın. Resimä hem soruşlara görä kurun bir annatma. Koyun adını.

1. Neçin şkolacılar toplêêrlar üzümneri?
2. Kim yardım eder şkolacılar?
3. Neçin şkolacılar yardım ederlär büyüklerä baaları bozmaa?

Gagauz dilindä yımışak nışan yok. Onun funktiyasını kullanêrlar incä vokallar. İncä vokallar (ä, ö, ü, i, e) yımışadêrlar konsonnarı iki tarafa:

el–[yel’], ben–[b’en’], dün–[d’ün’], düün–[d’üün’], süt–[s’üt’], süüt–[s’üüt’], ne, ki, em, gül, göl, göz, bel, ek, ök, ökü, gözäl.

13. Okuyun. Yazın lafbirleşmelerini bir laflan.

Mamunun kardaşı, sutkanın karannık vakıdı, yılın sıcak zamanı, kırdı işleyän adam, keçileri güdän, şkolaya gezän uşak, imää yapan karı, düdüktä çalan, insanı ilaçlayan, kosmosta uçan, traktorda işleyän, bostanı bekleyän, başçada işleyän, kemençedä çalan, daul düüyän, yolda gidän, maşınayı kullanan.

Kalın vokallı hem incä vokallı lafları ayırı yazın.

14. Okúyun. Ólun dikat. Angı ses var hepsindä laflarda?

Çizmä, keçi, bekçi, çetin, ökçä, çuval, çöşmä, çaylık, uçak.

çaylık

Yazın lafları alfabet sıralına görä.

15. Okuyun lafları. Söläyin, angı laflarda konsonnar yımışak hem neçin.

U Ü E R

k t b s k d b zu z z lu ru ruk k s k d t g r m m b f v k s k n ç s s p p t m gen en gel dâ bää zi kez

*Yazın lafları virgül aşırı, çizeräk yımışak konsonnarın altla-
rını.*

16. Okuyun.

Bilgisiz – yollar kapalı

İstemääzmiş İlişka uroklarını üürenmää da sormuş mamusuna:

- Ne yapardı senin boban ilerki vakıtlarda?
- Kırdı işleyardı.
- Ama şkolada o üürendi mi?
- Dädun şkolada hiç üürenmedi. Bilmääzdi ne okumaa, ne da yaz-
maa. Ama işini pek islää bilardı.
- Ee, bobanızın bobası ne yapardı?
- Koyun güdardı, uşaa.

- Ama şkolada üürendi mi?
- Üürenmedi. Yazmaa-okumaa bilmääzdi, ama käämil çobandı.
- Mamu, bän da üürenmeyecäm. Artık okumaa-yazmaa bilerim. Benim dedelerim bukadar da bilmääzmişlär, ama işlemää becerärmışlär.

Dooru mu düşünmüş İlişka? Var mı nicä olmaa uçakçı, gemici, şofer, doktor... üürenmedään? Neçin?

17. Okuyun lafları, koyarak kaçırılmış bukvaları.

k - g?

ren..lär

ren.. ini

cen..

cen..lär

den..leşmää

den..ini

p - b?

ce..lär

ce..in

çora..çık

çora..a

di..lerä

di..inä

d - t ?

gi..miş

gi..ecek

kili..lemää

kili..ä

şire..lär

şire..i

Yazın. Nışannayın lafların köklerini.

Renk — neyinsä benizi, boyası sessiz

Gagauz laflarında yazılêr çiftli konsonnarın seslisi sade vokalların önündä: *cep* — *cebi*, *dat* — *dadı*, *çekiç* — *çekici*.

Sade kimi birkısımnı laflarda vokalın önündä sessiz konsonnar sesli konsona dönmeerlär: *ip* — *ipi*, *ot* — *otu*, *saç* — *saçı*, *koç* — *koça*, *ük* — *ükü*, *tok* — *toká*.

Lafın bitkisindä herkerä işidiler [z] [s] sesin erinä, ama yazıda diişilmeer. Herkerä yazılêr **z**: *diz* — *dizim*, *göz* — *gözü*, *tuz* — *tuza*, *öküz* — *öküzä*, *omuz* — *omuzu*, *sekiz* — *sekizä*.

18. Okuyun, noktaların erinä koyarak etişmäz bukvaları.

dip
cep

Babu örmüş unukasına iki gözäl çora..çık. Kili..i bulamamışlar da baalamışlar kapuyu bir i..län. Kazan düşmüş da dalmış pınarın di..inä. Mani koymuş ce..inä iki sakı.. . Dostlar biri-birinä herkerä koyêrlar omu... Otu..a koyduynan irmi, olacek el..i.

baalamışlar
dibinä

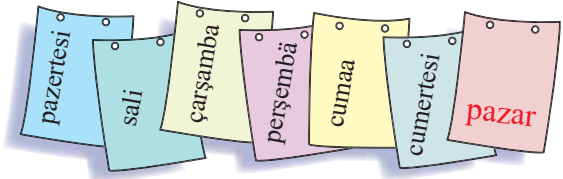

Yazın, çizeräk koyulmuş bukvaların altlarını, açıklayın onnarın dooruyazılmalarını, nişannayın köklerini.

19. Çözün bilmyceleri.

büük
läüzim

1. Edi kardaş
Bir yaşta
Sade adları
Başka

2. Ne bacaam var, ne aazım,
Bendän sana büük yardım:
Söleyecäm sana, dostum,
Nezaman kalkmaa läüzim,
Hem yatmaa, işä gitmää,
Nezaman vakıt imää...

Yazın bilmeyceleri. Bulun cuvaplarını.

İkinci bilmeycenin tekstindä çizin uzun vokalları altlarını, açıklayın onnarın dooruyazılmasını.

Neçin laflar büük, saat hem başka laflar yazılêrlar uzun vokallan? Bulduu cuvaplarlan kurun birär cümlä.

aftanın
günneri

Ne o uzun vokal?

20. Okuyun lafları. Söläyin, neylän onnar benzeşer hem neylän başkalanêr.

**süüt
büük**

Sat — saat, ba — baa, süt — süüt, dün — düün, aç — aaç, az — aaz, бүк — бүük, da — daa, dil — diil, ol — ool, ur — uur, ya — yaa.

*Yazın. Ne iş için kullanılêr bu laflarda uzun vokallar?
Altılarını çizin.*

Angı laflarda yazılêr bukva v?

21. Okuyun.

**suvazlamaa
avlanmaa**

Tutun aklınızda

Konson v yazılêr laflarda: *av, avcı, avlanmaa, suvazlamaa, suva; tavşam, avşam, avşamnamaa; duvar, duvarcık, duvarcı; savsak; kav; güvää; çüven; düven; hava.*

**avşamnamaa
duvarcı**

Suvazlamaa — düzeltmää; sevmää
savsak — haylazlık, işi havezsiz, üstün-körü yapmak
kav — bir parçacık pamuk, çakmakları kullanmakta (lüledä tütünü tutuşturmaa deyni)

*Laflarlan avlanmaa, suvazlamaa, tavşam, avşamnamaa
kurun birêr cümlä.*

22. Okuyun.

sauşmaa
kauşmaa

Tutun aklınızda

Bukva v laflarda yazılmêêr:

suan, kuan, daul, aul, kaun, sua (diil derin), *suamaa* (ennerini),
sauşmaa, autmaa, aurt, kauş, kauşmaa, saurmaa, saurgun.

Sauşmaa — tımaa, saklıdan (sessiz) gitmää

autmaa — aldatmaa, yalan söylemää

aurt — dipteki dişlär

kauş — evelki (üç strunalı)

instrument (kemençä soyundan)

Yazın. İlk beş laflan kurun birär cümlä.

Ne o vokal dönmesi?

23. Nışannı lafları koyun temel formasına.

küftä
şışä

Örnek: kiyatların — kiyatlar, ...

Olicää almışlar eni **çizmecik**. Sıcak **gecelerdä** dädu unukasınnan yatarmışlar armut **aacın** altında. **Şişelär** doluymuşlar sütlän. Kedi yatarmış **pençerenin** setindä. **Küftelär** olmuşlar pek datlı.

*aacın
gecelerdä*

Küftä — kıyılmış, yaanıdan imäk

set — sergen

şışä — kap (dökülan maasullar için)

Nışannı lafların dooruyazılmasını açıklayın.

ä > e Adlıkların bitkisindä urgu altında yazılêr **ä**, ama urgusuz pozițiyada yazılêr **e**: *lülä — lüleyi, kallä — kallenin*.

İşliklerin izin formasında yazılêr **ä**, ama lafların başka formalarında yazılêr **e**.

Afikslerdä (-lä, -nä, -dä, -sä, -ümsä) **ä** vokal döner **e** vokala (-le, -ne, -de, -se, -ümse): *iş-lä — iş-le-miş, ses-lä — ses-le-di-lär; nem-nä — nem-ne-miş; gürül-dä — gürül-de-di; en-sä — en-se-dim; gül-ümsä — gul-ümse-mää*.

24. Okuyun. Düşünün, neçin kimi laflar nışannı. Açıklayın sebebi.

**gülümsemää
gürüldemää**

Panti pek **sesleer** büükleri. Odunnar saçak altında **nemnemişlär**. Uşak, gördüynän anasını, **gülümsedi**. Kedi pinmiş aacın **tepesinä**. Adamnar **cengä** gittilär saa, ama döndülär geeri sakat. **Ensemiş** pelivan drakonu da ileri gitmiş. Çocuk **işlemiş** çorbacıda üç yıllan üç ay. **Gürüldemiş** göklär da yaamış bir büük yaamur.

Yazın, dönär vokalların hem konsonnarın altlarını çizerek.

ä > e Konsondan sora gelecek zamanın 3-cü üzündä [a], [ä] döner [e] -yä:

satacam — satacek, bakacam — bakacak (a//e);

görecäm — görececek, verecäm — verecek (ä//e).

Çokluk sayısının urgusuz formasında afıkslär [-lär, -när] döner [-ler, -ner] afikslerinä:

gençlär — gençlerä, ellär — ellerin (-lär > -ler);

sergennär — sergennerdä, ekinnär — ekinnerin (-när > -ner).

25. Okuyun.

ükletmää
eklemää

Sergenneri ükletmişlär eni kiyatlarlan. Gidin da **göreceniz**, nelär yapmışınız karannıkta. Uşak artık iki yaşında, ama hep taa **mekleer**. **Gençlerin borcu** ihtyarları, büükleri **seslemää**. **Ekleldiynän** taa bir parça çatı, kazan etişmiş suya. **Gecelemää** sıra gelmiş kırdä. Şkola verer **bizlerä** bilgi, terbieeder **bizi** olmaa Adam.

gecelemää

Yazın. Açıklayın nışannı lafların dooruyazılmasını.

Vokal **a, c** hem **y** bukvaların önündä dönmeer:

almayı, almacık; dolay; sopayı, sopacık; kayayı, kayacık.

Vokal **ä** urgulu kısımda **y** önündä herkerä kalêr (dönmeer):

gidäydim, biläydim, güläydim, gecäydi.

Urgusuz kısımda **y** (yotun) önündä **ä > e** ([ä] döner [e] -yä)

Senselä — senselelär, sölä — sölemiş, gözäl — gözalcä.

Söz payları

26. Okuyun.

Güzün soluk pak hem duruk. Dayanıklı suuklaradan taa açêrlar güz çiçekleri. **Daalarda**, yaş **dallarda** oturêrlar sesli kuşlar. Kuru aacın güüdesini çetin gagasınnan düüyer çalışkan aaçkakan. Yaş aaçların yaprakları sararmışlar. Onnar birär-birär, havada döneräk, düşerlär erä. Bir genç lüzgär onnarlan horu oynêêr, gülüşeräk, şenneneräk aydêêr yaprakları çukurcuklara. Türkücü kuşlar toplêêrlar partalcıklarını, ilkyazadan kitleerlär evlerini da sürü-sürü doorulêrlar sıcak taraflara.

Yazın. Açıklayın, ne o adlık, nışannık hem işlik.

Bulun teksttä onnari da üstlerindä yazın (adl., nış., işl.).

Laflarda daalarda hem dallarda sekizär birtürlü bukva,

*sıraları da birtürlü. Ama neçin onnarın maanaları başka?
Koyun bu tekstin adını.*

Nesoy söz paylarını siz bilersiniz?

27. Annadın adlıklar için plana görä:

1. Ne o adlık?
2. Ne göstererlär adlıklar?
3. Angı soruşlara cuvap ederlär adlıklar?
4. Nicä onnar diişilerlär?

28. Okuyun.

Kaar yaayêr biyaz-biyaz,
Dışarda hiç diil ayaz.
Kaarcaazlar olêr hızlı
Kırlara yorgan katlı.
(T. Marinoglu)

*Nesoy tanıdık söz paylarını kullanêr avtor bu teksttä?
Nicä adlıkları başka söz paylarından ayırmaa?
Yazın teksti aklınızda tuttuuna görä.*

Adlık – söz payı, angısı gösterer predmetlerin adlarını hem cuvap eder soruşa kim? (adam) yada ne? (sokak).

Adlıklar var cannı hem cansız, ama soruşa kim? cuvap eder sade cannılar: *adam, kuş, hayvan, baacı, lelü, üüredici, doktor*.
Kalan laflar cuvap ederlär soruşa ne?

Adlıklar diişilerlär sayılara hem hallara görä:
ev — evlär; evlerä, evleri, evlerdän.

Kaç hal var gagauz dilindä?

Gagauz dilindä var altı hal: Temel (T.), Saabilik (S.), Doorudak (D.), Gösterek (G.), Erlik (E.), Çıkış (Ç.) halları.

29. Okuyun. Lafın angı bölümü (payı) diişildi?

T. kim?	adam	kuş	ne?	ev
S. kimin?	adamın	kuşun	neyin?	evin
D. kimä?	adama	kuşa	neyä?	evä
G. kimi?	adamı	kuşu	neyi?	evi
E. kimdä?	adamda	kuşta	nedä?	evdä
Ç. kimdän?	adamdan	kuştan	nedän?	evdän

Ne o hallamak?

Adlıkların soruşlara görä diişilmesine **hallamak** denir.

30. Tefterlerinizdä hallayın adlıkları *kardaş, suan.* Nışannayın afiksleri.

31. Yazın teksti, koyarak laf *Komrat* läüzümni halda. Üstündä yazın, angı halda bulunêr o laf.

(Ne?) ... — gözäl bir kasaba. Bän çok kerä vardır gördüüm (neyi?) (Neyin?)... içindä var pek çok eşillik: aaç, gümä hem çiçek. Bän aldım (nedän) ... bir käämil şiir toplumu. (Nedä) ... yaşêêr benim dädüm.

*Ne göstererlär nışannıklar?
Angı soruşlara cevap ederlär? Nicä diişilerlär?*

32. Okuyun teksti, nicä var hem da nişannıksız.

Turnalar giderlär

Altın güz günnerindä turnalar hazırlanêrlar uçup-gitmää. Dönüşerlär derenin, **ana** bataklın üstündä. **Gözäl** dizili sıraylan onnar yollanêrlar **uzak** taraflara. Çayırлары-bayırлары aykırlayıp, **üüsek** göktä onnar uçêrlar üülen tarafına. Biz işideriz onnarın **bitki** seslerini.

Saalıcaklan! **İlin** yol sizä, dostlarımız!

Nişannı lafları ayırın, kóyun onnara soruş.

Ne söz payı bu laflar? Neçin? Angı nişannar göstererlär, ani onnar nişannık? Angı laflarlan baalı nişannıklar?

Örnek: altın güz günnerindä, ...

Nişannık – söz payı, angısı gösterer predmetlerin nişanını hem cuvap eder soruşa nesoy? angı?

Cümledä nişannıklar baalı adlıklara.

Nişannıkların yok ne sayısı, ne da soyu: *gözäl çiçek, gözäl çiçeklär, gözäl çiçeklerin...*

Nişannıklar, bulunarkan yalnız, (adlıksız) kablederlär adlıklardan hepsini onnarın funktiyalarını: hallanêrlar hem sayılara görä diişilerlär.

Örnek: *kaavi — kaavilär — kaavilerdä.*

33. Okuyun.

Yavru büütmäk

İnsan da, hayvannar da, kuşlar da büüderlär kendi küçük, halsız uşaklarını, yardımnêrlar onnara kalkınmaa, büümäa, annamaa yaşamak kurallarını. Kart ördek ta, yaşlı kloçka da uşacıkları, üürenärkän yapmaa ilk adımlarını, gözlederlär onnarı, bekleerlär, koruyêrlar fena, cansız duşmannardan.

Sade görsünnär, duysunnar yavrularına yaklaşan korkunçluu, nicä onnar poträ kaldırêrlar, ki hepsicii saklansınnar. Eer läázım olursaydı, çirkin duşmanı kendileri karşılêrlar.

Halsız — kuvetsiz

kalkınmaa — ayaa kalkmaa, kendibaşına olmaa

çirkin duşman — fena duşman

**duşmannardan
yavrularına**

*Yazın. Bulun nişannıkları, çizin onnarın altlarını
hem aazdan koyun onnara soruş.*

Ne göstererlär işliklär? Angı soruşlara cuvap ederlär?

İşlik – söz payı, angısı gösterer predmetlerin işlemini hem cuvap eder soruşlara – ne yaptı? ne yapêr? ne yapacak?
– ne oldu? ne olêr? ne olacak?

İşliklär diişilerlär sayılara görä: yazêr — yazêrlar;
zamannara görä: yazdı, yazêr, yazacak, geldi, geler, gelecek.

İşliklär cümledä taa çok kerä predikat olêrlar: Şkolacı kafadarına
yazêr kiyat.

*Nicä ayırmaa geçmiş zamanın işliklerini şindiki yada
gelecek zamanın işliklerindän?*

34. Okuyun. Bulun da noktaların erinä yazın işlikleri.

Uşaklar ... şkolanın aulunda. Tezdä çekettilər ... futbol. Onnar ... iki komanda: üçüncülär hem dördüncülär. Ayırdılar tokatçı. Komandaların ikisindä da ... beşär kişi. Çok ... ensemää küçükleri, ama onnar ... en zor topları da. Oyun bitti dostçasına: 3:3.

Tokatçı — tokatlarda duran oyuncu
dostçasına — *burada*: kimsey ensämedi

Angı zamanda durêrlar işliklär? Neçin? Var mı nicä bu tekstin işliklerini koymaa şindiki yada gelecek zamanda? Neçin?

TEST

Dikat okuyun teksti. Koyulmuş soruşlara cuvap verin.

Goguşların yanında yaşayardı bir babucuk. O diildi okadar ihtär, nekadar yufkaydı. O insana yarım bakır* su da zor gelärdi getirmää. Gücülä gezärdi Tudorka babu.

Goguş, bir gün gördüynän, nicä babu gücülä sürüner yarım bakır suyulan sokakta, çıktı ona karşı da dedi:

- Ya ver bana o bakırı, götüreyim.
- Saa ol, uşam! Allaa saalıcaanı versin! – duva etti babu.

Ozamandan beeri: bir oduncuk mu yarmaa, birbişey kaldırmmaa mı, erindän mi diiştirmää... – babu, sakınmadaan, danışardı Goguşa. Tudorka babu bilärdi, ani Goguş – ii ürekli çocuk, yardımnayacak.

Ne, ne, ama herkerä, iştän sora, Goguşa birbişey verärdi hem şükür edärdi, deyip:

- Saa ol! – benim yardımcım.

Konstantin Vasilioglu

Bakır — pınardan su getirmää deyni kazan

1.	Kim yaşayarmış Goguşların yanında? Dooru variantı çevreyä alın: a) kızçaaaz; b) babucuk; c) däducuk	L/0/1
2.	Nesoy adıymış babucuun? Dooru variantı çevreyä alın: a) Vasilka; b) Sofi; c) Tudorka	L/0/1
3.	Ayrır verilmiş lafların arasından 4 laf, angıları yardım ederlär Goguşu yazdırmaa, altlarını çizin. Yardımcı, ii ürekli, çemrek, haylaz, şen, sevgili, fikirli.	L/0/1/2/3/4
4.	Yazın üç soruş okunmuş tekstä görä, angıları çeketsinnär butakım: Kim ...; Nezaman ...; Neredä	L/0/1/2 L/0/1/2 L/0/1/2
5.	Okunmuş tekst maanayca angı tipä girer.Yazın	L/0/1
6.	Koyun tekstin adını da yazın onu.	L/0/1/2
7.	Bulun o cümleyi, angısında bulunêr tekstin öz fikiri Çizin onun altını	L/0/1/2
8.	Bulun teksttä üç uzun vokallı laf da yazın onnarı.	L/0/1/2/3
9.	Bulun da çıkarın teksttän üç işlik infinitiv formasında.	L/0/1/2/3/4
10.	Verilmiş lafı “babu” hallara görä diıştirin, afıksleri gösterin.	L/0/1/2/3/ 4/5/6/7
11.	Teksttän verilmiş lafların antonimnerini yazın: gün – ...; zor ...; ihtär – ...; yarım –	L/0/1/2/3/ 4/5
12.	Düzün da yazın bir tekst 5 cümledän ilkyaz için.	L/0/1/2/3/ 4/5/6/8

TABIAT

Tabiat bizi sarêr –
Bunu lâazım annamaa,
Nicä kendi gözünü,
Zorda onu korumaa.

Birsoy paylar

1. Okuyun.

Daa

Daalarda büüyey meşä, kayın, cam, kavak, salkım aaçları.
Var üüsek ta, alçak ta; kalın da, incä da; uz da, buruk ta.

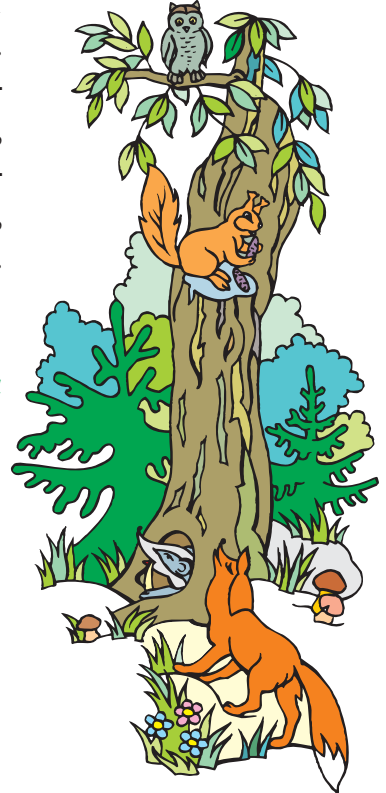
Aaçlar – topraan ak ceerleri. Daada var
türlü çiçeklär: maavi, kırmızı, pembä, sarı...
Daada yaşêêrlar yabanılar, aslannar, kaplan-
nar, maymunnar, ayılar, tilkilär, sincaplar,
kirpilär. Kuşlar da yaşêêrlar daalarda: gar-
galar, aaçkakannar, kukumävkalar, buhular,
kartallar, duvannar, pupuklar, saksannar.
Onnar baarêrlar çalêrlar, öterlär.

*Bulun teksttä ilk cümleinin gramatika
temelini. Kaç subyekt var bu cümledä?
Çizin subyektin hem predikatın
altlarını. Koyun onnara soruşları
Bulun cümleyi, angısında yok
ikincili pay. Herbir cümledä baş
payların altlarını çizin.*

*Angı cümlä paylarına deniler
birsoy paylar?*

Hepsi birsoy paylar cuvap ederlär bir soruşa hem baalı bir lafa.

2. Bulun herbir cümledä birsoy payları. Açıklayın, neçin onnar birsoy paylar.

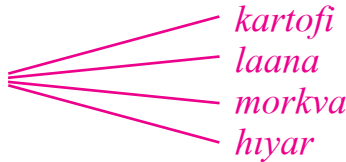
1. Başcada büüyer biber hem patlacan.

büüyer (ne?)
biber
hem
patlacan

2. Çocucaklar dinnenärdilär, şennenärdilär, oynayardılar.

çocucaklar (ne yapardılar?)
dinnenärdilär
şennenärdilär
oynayardılar

3. Şkolacılar büüttülär kartofi, laana, morkva, hıyar.

büüttülär (ne?)
kartofi
laana
morkva
hıyar

Birsoy pay var nicä olsunnar cümleinin baş payları da, ikincili payları da:

Vasi, Petri, Maşi, Sofi gittilär kinoya. Doni okuyer hem yazêr.

Başçada büüyer kırmızı, pembä hem maavi çiçeklär.

3. Bulun cümlelerdä birsoy payları. İnandırın. Birsoy payları okuyarkan, tutun sayıklamak intonaşiyasını.

1. Baka ekti tarlamızda booday, papşoy, gündöndü. 2. Yazıcılar yazêrlar uşaklara deyni annatma, masal, şiir. 3. Moldovada var çok baa, daa, meyvalık. 4. Matey becerer türkü çalmaa, futbol oynamaa, kemençedä çalmaa, daul düümää.

Yazın tefterlerinizä, çizeräk birsoy payların altlarını.

4.

Okuyun. Birsoy paylı cümleleri okuyarkan, unutmayın sayıklamak intonaşiyasını tutmaa.

Kuşçaaz

Dädu hem Simucuk gidärdilär kır yolunca hem lafedärdilär.

Bir da, yolun boyundan, otların altından fırladı kuşçaaz, angısı başladı uçunmaa, dönüsmää bizim üstümüzä. O teklif edärdi, yalvarardı bizä, sokulmayalım onun yuvasına. Dädu hem unukası ne yaklaştılar, ne da dokundular kuşun yuvasına.

*Nicä başka türlü var nicä koymaa
bu tekstin adını?*

*Yazın teksti, herbir cümledä
çizeräk baş payların altlarını.
Angı cümlelerdä birsoy
paylar – baş payları?
Angı cümlelerdä var ikincili
birsoy paylar? İnandırın.*

Nicä baalı biri-birinä cümlelerin birsoy payları?

Cümlelerin birsoy payları baalı sayıklamak intonaşiyasının
yada baalayıcılarla **hem, ama, ...**

*Oli **hem** Dimu – bir ananın uşakları.*

*Tabiat bizä dayanêr, **ama** prost etmeer bizim yannışlıklarımızı.*

5.

Okuyun.

Gümelär hem aaçlar

Ne o daa? Bu aaçlar hem gümelär, otlar hem çiçeklär, emişlär hem mantarlar.

Ne lääzım daaya gümelär? Bunu annamaa deyni, sesläyin bir an-naatma.

Bu olmuş çoktan. Daacının biri kararmış paklamaa büyük daayı. İltân insannar yakmışlar çürük yaprakları, kuru dalları. Sora kesmişlər hem yakmışlar gümeleri. Kaybelmiş emişlər. Daayın içi pakmış, ter-tipliymiş. Ama geçmiş üç yıl da aaçlar başlamışlar kurumaa. Güzädän taa uzak, ama er artık örtülüymüş sarı yapraklarlan. Ne oldu?

Bunun için siz annayaceniz öbür urokta.

**kararmış
yaprakları**

Daacı — daa bekçisi, daa çorbacısı
gümä — alçak, gür dallı eşilliklər

*Bulun cümleleri, angılarında var birsoy paylar.
Angı soruşlara onnar cuvap ederlər? Angı laflara onnar
baalı? Nesoy cümlä payı onnar? Neçin?
Nesoy onnar baalı biri-birinä?*

6. Okuyun.

Gümelär hem aaçlar

Daa – o diil sadä daa. O kasaba, binnärlän yaşayannarlan. Bu kasabanın evleri – deliklər hem yuvalar. Kimi kuşlar yapêrlar kendi yuvaları nı aaçlarda, ama kimisi – gümelerdä. Hem bölesi, angıları gümelerin içindä yaşêêr, pek çok.

Da tä, açan kestilär gümeleri, kuşlar uçup-gittilär başka daalara. Sus oldu ortalık. Kuşlar buradaykan, onnar iyärdilär, yokedärdilär binnärlän böcecik hem tırtıl. Ama açan kuşlar sauştular, tırtıllar hem böceciklər doldurdular ortalı. Onnarın kimisi başladılar imäa yaprakları, kimisi – kapları, kimisi – kökleri. Tä onuştan da aaçlar başladılar kaybelmäa.

Eer isteyärsyeydin korumaa daayı, koru gümeleri da, aaçları da, kuşları da.

**yuvalarını
yapêrlar**

Delik — sıçan, tilki delii
tırtıl — eşillikleri iyän kurt
doldurdular ortalı — pek çok oldular

*Bölün teksti parçalara. Annadın onun herbir parçasını.
Bulun teksttä birsoy payları, çizsin baş payların altlarını.*

Açıkläyin virgüllerin ko yulmasını. Nicä baalı herbir birsoy payları?

*Nezaman birsoy payların arasında koyulêr virgül,
hem nezaman koyulmêr.*

Cümlelerin birsoy payları ayırılêrlar biri-birindän virgüllän,
açan onnarın arasında yok baalayıcı **hem**.

Miti, Todur, Mani, Oli, Kati gittilär bibliotekaya.

*Miti, Todur, Mani, Oli **hem** Kati gittilär bibliotekaya.*

7. Okuyun. Bulun da çizirin cümlelerdä baş payların altlarını. Kóyun onnara soruşları.

1. Kelebeklär dönüşärmişlär güllerin üstündä.
2. Kelebeklär dönüşärmişlär, uçuşarmışlar güllerin üstündä.
3. Kelebeklär dönüşärmişlär hem uçuşarmışlar güllerin üstündä.
4. Kelebeklär dönüşärmişlär, uçuşarmışlar, toplanarmışlar güllerin üstündä.

1) _____

2) _____ , _____

3) _____ hem _____

4) _____ , _____ , _____

*Uydurun cümleleri. Neylän onnar başkalanêr?
Ne fikirä geldiniz?*

Bir cümledä var nica olsun birkaç subyekt bir predikatta, yada birkaç predikat bir subyektä. Bölä subyektlerä hem predikatlara **birsoy** deniler. Onnar sayıklamak intonaşiyasınınan sölenêrlär.

⊖ ⊖
Aaçlar, otlar eşerärdilär.

⊖ — birsoy subyektlär

⊖ ⊖
Kaar yaayêr, uçuşêr.

⊖ — birsoy predikatlar

8.

Okuyun teksti kendi-kendinizä.

Angi lafları lääzım okumaa sayıklamak intonaŋıyasınnan?
Okuyun seslän, tutarak sayıklamak intonaŋıyasını.

Soyadlar

İlerki vakıtlarda insana koyarmışlar soyadları onnarın zanaatlarına görä: Dermenci, Arabacı, Bostancı, Taşçı, Kuyumcu, Danacı, Kürkçü, Başçıvancı, Çebotar, Çoban, Çilingir, Sırtmaç...

Başkalarına – onun bir kusuruna görä: Kambúr, Topál, Uzún, Kısá, Kör, Kulaksız, Tülü, Kéleş, Torlák, Zabún, Kalín. Soyadlar var nicä göstereşler adamın erini da (neredä duudu yada neredän geldi): Tomaylı, Baurçulú, Kıpçaklı, Benderli, Caltaylı, Yabancı, Tukan, Bulgar, Grek, Gagauz...

1. İnandırın, ani gagauzların soyadları taa çok kerä göstererler halkın zanaatlarını. Karşı geldiniz mi siz bu soyadlarlan? Neredä? Nesoy eni soyadları siz bilersiniz, angıları göstererler zanaatları?

2. Nicä siz düşünersiniz, gagauzların soyadları Dulóglu, Babóglu, Tanasóglu, Kuróglu, Vasilióglu, Filióglu, Marinóglu, Pavlióglu birbişey göstereler mi? Ne?

9.

Yazın cümleleri. Bulun da nişannayın baş paylarını. Var mı onların arasında birsoy paylar? Gösterin grafikayca, angı cümlä payları birsoy. Okuyun birsoy paylı cümleleri. Unutmayın sayıklamak intonaşısını.

Aslannarı hem kaplannarı var nicä insana sınaştırmaa. Bu siirek olêr, ama kimär kerä sınaştırılêr. Üüsek bayırın tepesindä kudretli meşä büüyêr. Onun üstündän geçêrlär lüzgerlär, borannar, saurgunnar. Tä geldi kaarlı hem suuk kış. Gülümsemişlär gençecik, gözäl kayıncıklar, örmüşlär eşil peliklerini da çıkmışlar meydana horuya.

Örnek: Aslannar **hem** kaplannar insana sınaştırılêrlar.
(**hem** (baalaycı)).

Bakın taa bir kerä cümlelerin shemalarını birsoy paylan. Angı nişan durêr birsoy payların arasında?

Durguçluk nişannarı yazmakta pek önemli. Onnar yardımneêrlar açıklamaa yazılmışın fikirini hem annamaa maanasını.

Virgöl ayırêr cümlelerin birsoy paylarını.

Eer iki birsoy cümlä payı toplanarsaydırlar bireri baalayıcıylan **hem**, virgöl onların arasında koyulmêr:

Maşi hem Sofi giderlär şkolaya. (hem)

Panti daulu düüyêr hem türkü çalêr. (hem)

10.*

Okuyun. Bulun herbir cümlelerin shemasını. Yazın cümleleri shemaların sırasına görä.

Kalkêr güneş, yısıdêr eri.

Yaayêr yaamur hem kaar.

Okudu Petri kiyadı hem yazdı evdeki işleri.

== hem

hem ==

hem

11. Yazın cümleleri shemalara görä.

⊖ hem ⊖ yapêrlar yuvalarını göldä.

Kazlar hem kugular ⊖, ⊖, ⊖.

Yazın käämil çalêrlar ⊖, ⊖, ⊖.

12. Yazın teksti. Kóyun, neredä läázım, virgül birsoy payların arasında. Grafikayca gösterin birsoy payları.

Güzün

Kızçaazlar hem çocuklar şkolanın önündä dikerlär fidan. Kazlar ördeklär turnalar hem leleklär hazırlanêrlar sıcak taraflara.

Kolhozlarda artık bitirerlär işleri kırlarda. Üzümnär toplanmış, papşoylar çitlerdä, meyvalar da erleştirilmiş. Çiftçilär var nicä dinensinnär, ilkyaza hazırlansınar, ev işlerinä baksınar hem biraz düünnerdä şennensinnär.

13. Kurun da yazın cümleleri shemalara görä.

- 1) (Kim?) hem (kim?) ... (nereyi?)
- 2) (Nesoy?) hem (nesoy?) (ne?) ... (neredä).
- 3) ... (ne yapêr?), (ne yapêr?) hem (ne yapêr?)

14.* Kurun hem yazın cümleleri, angılarında var:

- 1) İki birsoy paylı subyekt bir predikatta;
- 2) üç birsoy paylı subyekt bir predikatta;
- 3) iki birsoy paylı predikat bir subyekttä;
- 4) üç birsoy paylı predikat bir subyekttä.

Dooru koyun durguçluk nişannarını. Çizin orfogramaları.

15. Ne var nicä annatsinnar durguçluk nişannarı bu verilän cümlelerin maanaları hem intonaşiyaları için?

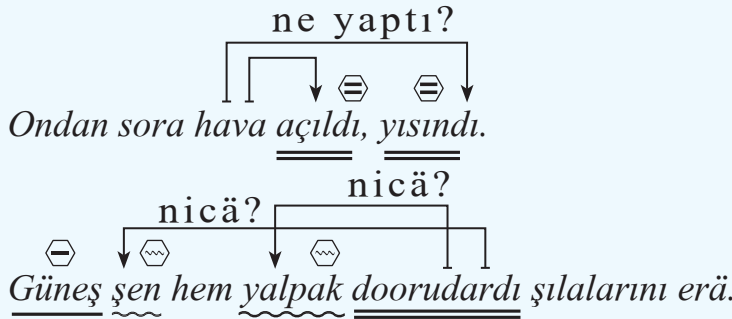
- 1) _____ ≡, ≡, ≡ ...
- 2) _____ = = = !
- 3) _____ = = = ?!

Kurun hem yazın cümleleri bu shemalara görä.

Nesoy cümlelär onnar sölemäk neetinä hem sölemäk sesinä (intonaşiyasına) görä?

Birsoy pay var nicä olsunar baş paylar da, cümlelerin ikincili payları da. **Cümlelerin birsoy payları cuvap ederlär hep bir soruşa hem baalı cümlelerin hep bir payına.**

16. Hazırlanan diktant. Okuyun. Çizin hem açıklayın orfogramaları. Çizin karandaşlan cümlelerin baş paylarını Gösterin birsoy payları. Köyun, neredä läázım, virgülleri. Kapayın kiyadı. Yazın işidilän (okunan) cümleleri.

Emnik

Pavli hem bobası bütün geçti pazar yaptılar kuşçaazlara deyni emnik. Bakası işleyärdi çekiç testerä elindä Pavli da verärdi onun elinä ba taftacık ba enser ba kerpedeni.

Şindi Pavli her sabaa koyêr ekmek trofası tenä kepek... Kuşçaazlar belkeerlär Pavliyi şen hem sevinmeliklän. Pavli da uzaktan siireder,

nicä onnar, doyunduktan sora çok vakıt
oturêrlar taa dallarda cıvırdêrlar hem
türkülerini çâlêrlar.

*Açın kiyadı da kontrol yapın
yazılmışa.
Yapın ilk cümleirin sheması-
nı. Açıklayın.*

17.* Kurun hem yazın cümleleri bu shemalara görä.

- 1) ⊖, ⊖, ⊖ açêrlar başçada.
- 2) Uşaklar kışın kuşçaazları ⊖, ⊖, ⊖.
- 3) ☼ hem ☼ bizdä pek sıcak havalar olêr.
- 4) Dostlar, ⊖ hem ⊖, geçän yaz ⊖ hem ⊖ üçâr fidan.

18. Okuyun soruşları hem verin onnara yazılı cuvap.

1. Angı ev kuşlarını kullanêr adam?

2. Ne kableder insan ev hayvannarından?

3. Nesoy maşınalar işleerlâr kolhoz kırlarında?

4. Nesoy aaçlar büüyerlâr bizim taraflarda?

5. Nesoy yabannar yaşêêrlar daalarda hem kırlarda?

6. Nesoy meyvalar toplêêr insan güzün meyvalıklarda?

7. Nesoy çiçeklerin adlarını siz bilersiniz?

8. Nesoy milletlär yaşêrlar Moldovada, Gagauziyada?

9. Nesoy undan yapılan imeklerin adlarını siz bilersiniz?

10. Kaç türlü mancalar siz bilersiniz?

Cuvap verärkän soruşlara, çalışın birsoy paylı cümleleri çeşitlemää (olsunnar baalayıcıylan da, baalayıcısız da, çiftli da).

Örnek: Undan yapılêr ekmek hem pazı, çörek hem gözlemä, lalangı hem plaçinta, akıtma hem piinirli, kıvrırma hem kabartma.
(☹ hem ☹, ☹ hem ☹, ☹ hem ☹, ☹ hem ☹, ☹ hem ☹).

Tekst

Ne o tekstin teması?

Baalantılı sözä **tekst** deniler.

Ona, kim hem ne için lafederler teksttä, **tema** deniler.

Tekst kurulêr bir **temaya** görä.

Ne o tekstin öz fikiri?

19. Okuyun.

**suvazlamaa
şıldırdamaa**

Bir yudum süt

Lada hastalanmış. Çanak sütlän durarmış onun burnusunun yanında, ama o çevirärmış kafasını süttän. Çaardılar beni.

— Lada, – dedim bän, –
läüzım imää.

O kaldırdı kafasını. Bän su-
vazladım onu. Bu nazdan onun
başladı şıldırdamaa gözleri.

— İ, Lada, – tekrarladım
bän hem yaklaştırdım ona süt-
län çanaa.

O uzattı burnusunu süda da
başladı lakır-lakır içmää.

Çıkêr, ani benim nazım
verdi ona kuvet. Bekim da bu
birkaç yudum süt kurtardılar onu ölümdän.

(M. Prişvinä görä)

Suvazlamaa — gladit'

naz — laska

şıldırdamaa — yalabımaa

yudum — glotok

Söläyin kısıdan, ne için sölenir bu teksttä. Bulun onun temasını.

Bulun cümleyi, angısında bulunêr tekstin öz fikiri.

Kóyun tekstin içindekilliinä üç soruş da yazın tefterlerinizdä.

Tekstin öz fikiri – o fikir, angısını istedi sölemää avtor.

Tema hem onun öz fikiri herkerä baalı biri-birinä.

Ne o teksti adlamaa (tekstin adını koymaa)?

Adlamaa (tekstin adını koymaa) – bu kısıdan sölemää onun adını yada öz fikirini.

Nicä kurmaa tekstin planını?

Nasaat

Tekstin planını kurmaa deyni, lääzım:

1. Bölmää teksti bitmiş fikirli parçalara.
2. Bulmaa herbir parçanın öz fikirini.
3. Koymaa herbir parçanın adını (başlıklamaa).

20. Okuyun.

**yonmaa
usulcuunnan**

Dar canını bıçak

Yonarmış Miti bir sopacık. Yonmuş da sıbıtmış. İiri sopacık oldu, *buruk*, pütürcekli. Düşünmüş Miti, ani *bıçak* prost. “Yok nicä olsun, – demiş bobası, – bıçak islää. O sade biraz dar canını. Onu sade lääzi m dayanıklaa üüretmää”.

Almış bobası sopacı da başlamış onu yonmaa yavaşıcık, usulcuunnan, alatlamayarak. Annamış Miti, nicä bıçaa dayanıklaa üüretmää, da o da *çeketmiş* yonmaa yavaşıcık, usulcuunnan, alatlamayarak.

Çok *vakıt* o dar canını bıçak istämemiş seslemää, alatlayarmış hep: ba iiri, ba *buruk* çalışarmış kaymaa bıçak, ama olmamış onuncası na. Üüretmiş Miti onu dayanıklı olmaa. Ondan sora bıçak pek *gözäl* başlamış yonmaa, düzüçük hem uzucuk.

(E. Permää görä)

sopacı

Neçin tekstin başlu bölä? İnandırın. Bölün teksti parçalara, kurun plan. Yazın, tutarak kızıl sırayı. Kursivlän yazılı laflara kóyun soruş, açıklayın virgüllerin bulunmasını. Kurun ikişär cümlä hep bu strukturaya görä.

Dar cannı — dayanmaz
dayanıklık — saburluk

onuncasına — nicä o isteyärmış
başlamış — çeketmiş

Söz temasının kaaviletmesi

21. Bakın resimi. Ona görä aazdan kurun annatma.

22. Kurun dialog “Yaban hayvannarı hem kuşları” için yada onnarın adından.

23. Aklınıza getirin şiiirleri tabiat için (hayvannar, kuşlar için). Demekli okuyun onnarı.

24. Çözün bilmeyceyi. Verin cuvap koyulu soruşlara.

1) Ya söläyin, kim geçer,
 Neçin otlar fişirdêr?
 Neçin o iineleri
 Dayma sırtında taşıyêr?

2) İki dal büümüş daada,
 İki dal içer çiicäz orda,
 İki dal dalcaaz iyer,
 Gözelliinnän bizi sevindirer.

Çii — rosa

gözelliinnän

Küü geniş, gözäl, eşil,
Meyvalık, çiçek zebil...
Küü işleer gecä-gündüz.
Sevindir onu sän, güz!

Adlık

Birlik sayısı

Ne o hallamak?

1. Hallayın adlıkları kız hem adam.

T.	kım?	kız	adam
S.	...	...	...

Cümledä nicä bulmaa adlıkların halını?

2. Kurun verilmiş laflarlan cümlä hem tekst.

1. Küüyün, eni, ortasında, **şkola**, durêr
2. **şkola**, hem, büüder, bizi, üüreder, adam, uşaktan, yapêr
3. aulu, **şkolanın**, dolu, herkerä, uşaklan
4. sabaa, her, uşaklar, **şkolaya**, alatlêêrlar
5. aydınlık, bu, eni, yok, nicä, **şkolayı**, sevmemää
6. kablederiz, çok, eni, **şkolada**, bilgilär, läázımnı, biz
7. **şkoladan**, bizim, birerdä, gözäl, yoktur, hiç

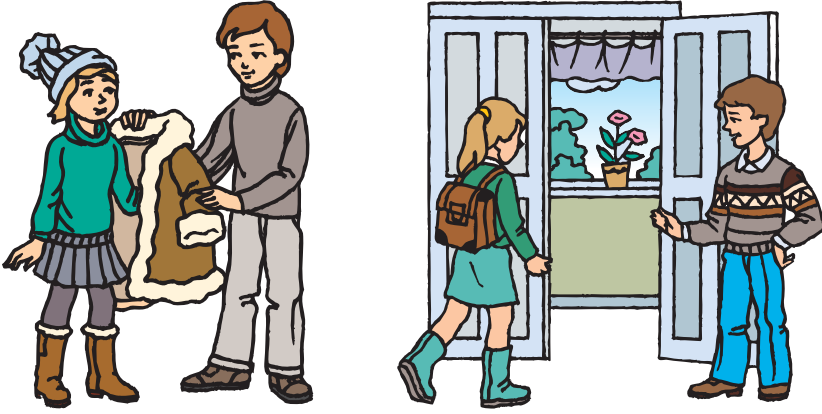
Nışannı adlıkların hallarını belli edin.

3. Yazın, kaçırlmış bukvaları koyarak.

kırnak
tedaarik

Şkolada kendini götürmāk

Şkolaya herkerä lääzım gitmāa kırnak giimni, ütüyä urulu rubalarlan hem pak ayak ka...larinnan. Hepsicii şkola tedarikl...rı lääzım olsunar *çantada* hem erli-erindä. Şkolaya lääzım gitmāa vakıtları, ki geç kalmamaa uroklara. Şkolaya yada klasa girärkän, itirişm...yin, çalışmayın *başkasının* önünä geçmāa. Çocucaklar herkerä ilkin salvererlär kıl...çaazları da sora kendileri geçerlär. *Klasa* girdiynän, ilkin selām veriler *üürediciyä*, sora da *üürenicil...rä*.

(Naasatçı dādu)

Nışannı lafların hallarını belli edin.

gözelliinnän
tedaarikleri

Nasaat

Adlıkların halını bulmaa deyni, lääzım:

1. Bulmaa lafı, angısına baalı adlık da koymaa ondan soruş.
2. Soruştan hem afikstän biz bulacez, angı halda durêr adlık:

Uşaklar kuşlara hazırladılar emnik.

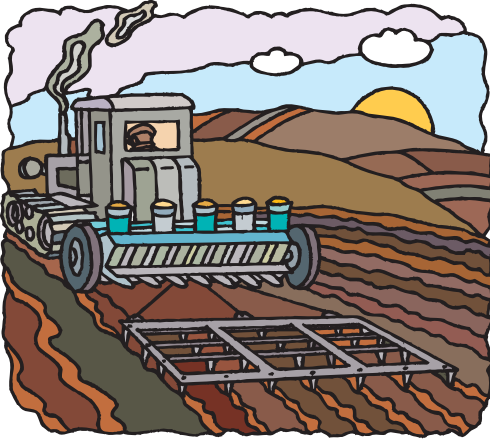
hazırladılar (kimä?) kuşlara (D.h.); hazırladılar (ne?)

emnik (G.h.)

Hallar	Soruşlar	Afıkslär
<i>Temel</i>	kim? ne?	—
<i>Saabilik</i>	kimin? neyin?	-in (-in), -nın (-nin), -un (-ün), -nun (-nün), -an (-än)
<i>Doorudak</i>	kimä? neyä?	-a (-ä); -ya (-yä)
<i>Gösterek</i>	kimi? neyi? ne?	-ı (i); -yı (-yi); -a (-ä); -u (-ü)
<i>Erlik</i>	kimdä? nedä?	-da (-dä); -ta (-tä)
<i>Çıkış</i>	kimdän? nedän?	-dan (-dän); -tan (-tän)

4. Çözün bilmeyceyi.

görünmää

Gününä o gez...r traktor...n ardına.
En ii booda...ı salt dökerlär ona.
Neredän o geç...r, orada daa gibi,
Altın deniz...n hiç görünmeer dibi.

*Yazın bilmeyceyi, koyarak kaçırılmış bukvaları. Söläyin,
angı halda durêrlar adlıklar. Yazın bilmeycenin cuvabını.*

5. Okuyun.

zaamet etmää
dünnä

Zaamet

Zaamet. Ne käämil laftır bu! Zaamet. Zaamet etmää. Zaametçi. Hem “zaamet” çok başka lafların da **kökü**. Ama “zaamet” diil sade lafin kökü. Zaamet – bütün **yaşamanın kökü**. Bunu hepsi biler, ani ne var dünnenin üzündä, taa çoyu yapılma (kurulma) adamın zaametinnän.

En paalı bu **dünnedä**, en büyük kısmet, açan adam sever kendi **işini**, hem çalışêr havezlän. Açan zaamet getirir kısmet.

zaametinnän

Cuvap edin soruşlara.

1. Neçin zaamet sayılêr "yaşamanın kökü"?

2. Ne sayılêr en büyük kısmet bu dünnedä?

Yazın teksti, bularak nışannı adlıkların hallarını.

6.

Bulun, lafin angı payını läázım diıştırmä.

Nicä onnara kontrol yapmaa?

Zerdeli (aaç), (yamaç)ın üstündä, (küü)ün kenarında, çeketmişlär (işlä), etişmişlär (ara), gitmişlär (derä), (göl) boyunda, kazlar uçmuşlar (çayır), (sürü) varmış beş keçi.

Yazın, açarak parantezaları hem koyarak lafları

läázımını formaya. Söläyin, angı halda durêrlar adlıklar.

Temel halı

(kim? ne?)

Angı soruşlara cuvap ederlär adlıklar temel halında hem ne cumlä payı olabilerlär?

7. Hallayın lafları *alma, tefter* hem *kiyat*. Kurun birär cümlä, angılarında laflar *alma, tefter* hem *kiyat* olaceklar subyekt. Angı halda duraceklar adlıklar?

8. Hazırlanın diktanda.

kombayna
booday

İyül ayı oldu pek sıcak. Boodaylar sarardılar, tenelär doldular. Kırta çıktılar kombaynalar. Gecä-gündüz işidiler onnarın uultusu. Çiftçilär çalışêrlar büük havezlän, çünkü bereket käämil. Herbir evdä olacek ekmek!

kombaynalar

İlk cümledä bulun baş payları. Söläyin, angı halda durêr adlık-subyekt.

Adlık, angısı dur'r temel halında, herkerä subyekt.
Karılar kilim kır'rlar.

9. Bulun da yazın tefterlerinizdä onar adlık, angıları cuvap ederlär soruşa kim?

1. Angı? soruşa cuvap ederlär temel halında bulunan adlıklar?
2. Ne cümlä payı olabilir adlıklar, angıları durêrlar temel halında? İnandırın örneklärlän.

Saabilik halı

(kimin? neyin?) (damın içindä, aacın yanında, derenin boyunda, evin ardında, kapunun önündä, saçaan altında, masanın üstündä...)

10. Okuyun.

Bucak

Bir köşä var dünn...dä,
Gözäl eşerer.
Gag...uzlar orada
Binnän yıl yaş...r.
Orada zengin toprak,
Köşenin adı – BUCAK!

(T. Zanet)

Yazın, koyarak kaçırılmış bukvaları, açıklayarak onnarın dooruyazılmasını. Birinci hem ikinci cümlelerdä baş payların altlarını çizin. Söläyin, angı halda durêrlar bu cümlelerdä subyektlär. Bulun saabilik halında bulunan adlı.

11. Okuyun.

Tekstin payları

Tekstin payları bunnar: **baalantı** (ne için laf olacak tekstin içindä; **tekstin içi (özü)**. Tekstin bu payında annadılêr, açıklanêr türlü oluşlar, türlü situaşiyalar, angılarından geçer yaratmanın personajları. Hem da **tekstin bitkisi (sonu)**.

Örnek erinä alêrız masalı “Babunun hem dädunun evi”.

Çeketmesi – “Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş...”

Tekstin öz fikiri – fenalık yapan dädunun başına türlü zorluklar düşmüş (Kázma başkasına kuyu – kendin düşärsin).

Masalın bitkisi – dädunun hem babunun arasında kavgalar süünmüş da genä başlamışlar birerdä yaşamaa.

Yazın teksti. Bulun saabilik halında duran adlıkları da altlarını çizin.

Nesoy soruşlara cuvap ederlär saabilik halında bulunan adlıklar, hem angı ardlaflarınnan kullanılêrlar?

Salkım aacı

Salkım aacı küüdä çoktan anılmış kendi kaaviliinnän, çetinniinnän hem kendi uzun ömürünnän.

İlerki vakıtlarda, kâr şindi da, küülerdä salkımnarın güüdelerini demir erinä kullanêrlar. Diil çoktan küüyün birindä, eni evä temel kazarkan, razgelmişlär (düşmüşlär) evelki bir maazanın üstünä, dolmaya. Birkaç metra topraan altında temelcilär bulmuşlar türlü ev avadannı klarını: salkımdan eski şarapana, varellär, fıçı, ..., angıları üzlän yıl durmuşlar toprak altında da çürümemişlär. Tä bu aaç!

(Nasaatçı dădu)

Ne annadınız siz bu tekstän?

Bulun tekstin içindä adlıkları, angıları durêrlar saabilik halında, çizin altlarını. Ne siz yapêrsınız adlıkların hallarını bulmaa deyni?

Örnek:

(D.h.) $\begin{array}{c} \text{neyin?} \\ \downarrow \quad \downarrow \\ \times \end{array}$ küüyün kenarında

13. Hazırlanın annatmaa saabilik halı için plana görä:

1. Nesoy soruşlara cuvap ederlär adlıklar saabilik halında?
2. Nesoy ardlaflar kullanılêr bu halda?
3. Nesoy cümlä payı olabilirlär adlıklar saabilik halında?

Söläyin hem dooru yazın:

çantanın içindä, evin dolayında, damın ardında, şkolanın önündä, gölün boyunda, hastanın yanında, aacın altında, masanın üstündä, tarlanın başında, pınarın dibindä, ...

Doorudak halı

kimä? neyä? -a (-ä); -ya (-yä)
adam-a, tel-ä; kuzu-ya, gemi-yä

14. * Okuyun.

Kişinöv
merkez
monument

Puşkinä monument

Kişinövda, Moldovanın merkezindä, en gözäl parkın ortasında koyulu monument Puşkinä. Aleksandr Sergeeviç Puşkin – anılmış rus yazıcısı hem sevgili şair. Moldovada bulunarkan hem sora, o çok yaratmalarını baaşlamış Moldovanın güzelliinä, moldovannara, çin-

genelerä... Yaratmalarında bütün ürektän yazêr o vakıttakı tarafımı-
zın yaşamasını. A.S. Puşkin kendi üüsekliindän büük sevdaylan bakêr
parka gelennerä, Kişinövün musaafirlerinä.

*Annadın, ne annadınız bu teksttän. Kim gördü Kişinövda
Puşkinä monummenti? Ne duyğular peydalandı üreenizdä?
Yazın teksti. Bulun adlıkları, angıları durêrlar doorudak halın-
da da çizin onnarın altlarını.*

**yaratmaları
nda
çingenelerä**

Söläyin hem dooru yazın:

monument kimä?

Aleksandr Sergeevič Puşkinä. – D.h.

15. Okuyun.

Şkolaya geldi eni üüredici. Klasa girdiynän, o tanıştı üürenicilärlän.
Bütün klas bakardı sade üürediciyä. Taftaya o astı Mihayil Çakirin
patredini da çeketti kendi ilk uroonu.

*Yazın cümleleri, baş payların altlarını çizeräk.
Gösterin üstündä herbir adlın halını, çizeräk onnarın altları-
nı. Yapın cümlelerin shemalarını.*

16. Yazın lafları sırada virgül aşırı. Çizin bukvaların altlarını, angılarını läüzım tutmaa aklında. Lafın birisinnän kurun cümlä.

dal	l	anmış	un	n	uk	ot	t	an
akıl		anmak	en		ik	sat		ılar
hodul		uk	kaun		ar	saat		an

Angı soruşlara cuvap ederlär adlıklar doorudak halında hem angı afikslärlän kullanılêrlar? Açıklayın ikili konsonnarı.

17. Bulun adlıkların halını soruşa hem onnarın afikslerinä görä.

Verdim (kimä?) kardaşıma, baktım (neyä?) ..., gittim (nereyä? neyä?) ..., geldim (nereyä? neyä?) ..., girdim (nereyä? neyä?) ..., saklandım (nereyä? neyä?) kapunun ardına, koydum (nereyä? neyä?) ..., astım (nereyä? neyä?) ..., baaşladım (kimä?) ..., yolladı m (kimä?)

Gösterek halı

kimi? neyi? -ı (-i); -yı (-yi), -u (-ü), -yu (-yü)
nal-ı, er-i; daa-yı, dere-yi; doktor-u, döl-ü;
toklu-yu, köprü-yü

18. Okuyun.

**kedicii
kuyuyu**

Kirpi-mamu toplamış kirpiciklerini yanına. Üüredici dizmiş uşakları bir sıraya. Kolhozçular artık toplamışlar papşoyları. **Köprüyü** ölä düzmüşlär, ani hiç yok nicä tanımaa. **Kuyuyu läázım gömmää.** Miti gidärdi sokakça, saurdarak sopayı. Mani **kedicii** koymuş patın üstünä.

Bulun bu cümlelerdä adlıkları gösterek halında da çizin altlarını. Açıklayın nışannı lafların dooruyazılmasını.

**köprüyü
kuyuyu**

Angı soruşlara cuvap ederlär adlıklar gösterek halında hem angı afikslärlän kullanılêrlar?

19. * Okuyun. Parantezaların içindä verilän lafları kóyun läázımnı halda.

naşeyseydi

Ustalık

Petri, alıp (çokan), kaktı tokadın (tafta). Bu iştan sora aldı (testerä) da yaptı (pali) bir evcäz.

Petri pek sever (ustalık). O hergün naşeyseydi mutlak ustalêêr: Petri taa küçük, ama artık büyük adama da verilmäz.

Neçin ölä bu tekstin başlu?

Yazın, parantezaları açarak hem lafları koyarak läázımnı halda (üstündä yazın). Gösterek halında bulunan adlıkların afıkslerini nışannayın.

Gösterek halında bulunan adlıklar cümledä ikincili pay olêrlar.

G.h.
Vasi almış topu kendisinä.

G.h.
Länka imış çokolatayı.

20. Okuyun uygun sözleri, açıklayarak onların maanalarını.

dostluk
paa

Kaavi **dostluu** nacak ta kesmäz. Dostluu aklında sän tut, körlük **ya-panı** – unut. **Dostunu**, dostum, koru, sade o söläär dooru. Dünneyi güneş aydınnadêr, ama **adamı** – bilgi. Sölä sözün özünü, çıkarmasın **gözünü**.

Bilginin **kökü** acıdır, **meyvası** onun tatlıdır. Adamın **paası** işinâ görä.

*Yazın, bularak angı halda durêrlar nişannı laflar.
İnandırın dooruluunuzu.*

**dünneyi
özünü**

21. Hazırlanın diktanda.

birkerä bilä

Gösterek halında vokallan bitän adlıklarda kullanılêr afıkslär
-yı (-yi); -yu (-yü):

görërim	<	kimi?	daykayî, enışteyî, lelüyü, tilkiyî
	<	neyi?	arabayî, dereyî, tolokayî, köprüyü

Yardımcı

Paşı birkerä bilä unutmêêr malisini. Orada kızçaaz üürener uroklarını, süpürer içërlërinë, yolêr otları, lafkadan alêr ekmek, tuz, şeker. Paşı pek sever malisini.

**malisini
uroklarını**

*Cümlelerdä bulun baş payları.
Söläyin, ne cümlä payı bulunêrlar adlıklar gösterek halında.*

22. Kurun birär tekst kendi evdeki işleriniz için: kimä siz yardım edersiniz hem nicä; nelär siz hergün yapêrsınız, neyi taa pek beenersiniz hem neçin? Kóyun tekstin adını da yazın. Hazırlanın annatmaa gösterek halı için (116-cı işin planına bakarak).

Erlik halı

kimdä? nedä? -da (-dä); -ta (-tä)
aulda, içërdä; patta, küptä

23. Okuyun uygun sözleri, açıklayarak onların maanalarını.

evli
küülü

Kiyatta bilgi aara, o – nicä altın para. Evdä duvarlar da yardımcı. Kuşlar belli uçmakta, insannar sa – dostlukta. Belada dostluk belli. Güneştä da lekä var. Evlinin evindä, küülünün da küüyündä paası belli. Yatma yazın gölgedä, ekmek büümeer sergendä.

Sergen — set (pólka)

küüyündä
küülünün

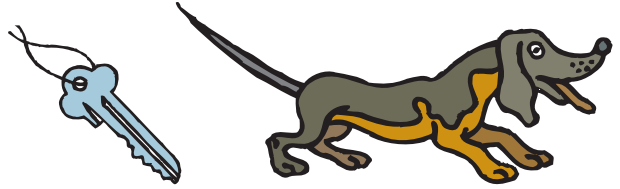
Bulun erlik halında duran adlıkları da çizin onların altlarını. Ne lääzım yazmaa adlıkların hallarını bulmaa deyni?

Nesoy soruşlara cuvap ederlär adlıklar erlik halında hem angı afikslärlän kullanılêrlar?

24. Çözün bilmeyceleri da cuvaplarınnan birär cümlä kurun.

1. Cebimdä o bulunêr,
Bizim **kapuyu** açer.
2. **Kapu** önündä yaşêêr,
Tokatçıktä karşılêêr.

Yazın bilmeycelerin tekstlerini, açıklayarak nışannı lafların hallarını hem çizeräk onların altlarını.

25. Okuyun uygun sözleri, ekleyerek etişmäz lafları.

gençlik

Gençliktä ne yapacan – ihtärlıktä Kırdä vakıdı geçirecän, ekmek doyunca İştä işleerlär, ama düündä

gençliktä

Yazın, kaçırılmış lafları koyarak. Angı halda durêrlar nışannı laflar? Nasıl buldunuz?

26. Gözdän geçirin resimneri da kóyun onnarın adını.

Resimnerä görä kurun birär annatma teksti. Yazın onu tefterlerinizdä, dayanak lafları kullanarak.

Dayanak laflar hem cümlelär:

Çocukaklar, kızçaaazlar, toplêêrlar meyva, birisi pinmiş aaca, sepetlär dolu; meyvalar tatlı, kokulu, gözäl, iiri; dalcaaz ayaan altında kırılmış, çocukak düşmüş, kolunu bertmiş, dallar suratını tırmalamışlar, kızçaaazın birindä yot ta bulunmuş, bint ta, baalamış çocucaan kolunu, yarıdınmış çocucaa, ondan sora bekçiyä-bertikçiyä göstermişlär. Dädu pek hızlı koymuş çocucaan kolunu erinä. Saa ol, dädu!

Bertmää — erindän çıkmää

bertikçi — ayaanı, kolunu erinä koyan adam

27. * Okuyun.

Zaametlär

hatır gütmää

Pek çok läázım bilmää, ki bolniçada işlemää, kırdä ekmek büüt-mää, uşak başçasında terbiyetmää, yada şkolada uşakları üüretmää. Bilmääzkän düzendä da zor dokumaa, maşinkada bir ruba da dik-mää.

Nedän da tutúnmasan, läázım o zanaatta usta olasın. Yaşamakta her şeyi becermää deyni, läázım küçükkän şkolada üürenmää, klasta üüredicileri seslemää, evdä anayı-bobayı seslemää hem onnara hatır gütmää.

Tutunmaa — alınmaa
terbietmää — vospitivat'

hatır gütmää — uvajat'

**üüredicileri
uşaklar**

Nesoy öz fikiri bu tekstin? Yazın teksti. Erlik halında bulunan adlıkların afikslerini nışannayın.

28. Hazırlanın annatmaa erlik halı için (116-cı işin planına bakarak).

Çıkış halı

kimdän? nedän? - dan (-dän); - tan (-tän)
ev-dän, kır-dan; top-tan, güz-dän

29. Okuyun uygun sözleri.

**yular
duşman**

Dünnedä **anadan** paalı bişeycik hiç yoktur. **Vatanından** taa gözäl er zor bulmaa. **Bilgidän** zarar hiç yok, ama faydası pek çok. Beygir **yuların-dan**, ama adam **lafından** tutularmış. Hayırsız komuşu – **duşmandan** beter. Tabeetini brak, dostum, taa tez **işindän** tutun. **Yaamurdan** kaçmış da toluya düşmüş. **Canavardan** korkan, daaya gitmüz.

Hayrsız — burada: naalet, arsız adam
yular — uzdeçka

tabeetini

Yazın, açıklayarak nışannı lafların hallarını. Nicä tanıdınız, ani onnar bu halda durêrlar? Açıklayın.

Neçin çıkış halın ölä adı?

Adlıklarda çıkış halında kullanılêr sade afikslär **-dan (-dän)**, hem **-tan (-tän)** vokal garmoniyasına görä: *kır-**dän***, *küü-**dän***, *sokak-**tan***, *eşek-**tän***.

30. Çözün bilmeyceyi.

Duvardan sana bakêr,
Elindä da o bulunêr,
Angısı bizi evdän
Taa tez şkolaya yollêêr.

*Nicä annêêrsınız bu lafları
“angısı ... şkolaya yollêêr”?*

31. Yazın aklınızda tuttuuna görä.

Kış

**kürtün
bayır**

Bacadan kalkêr tütün,
Herersi kaba kürtün.
Sarılı çıplak daalar
Örtülü boz bayırlar.

Kim kayêr bu bayırdan?
Kaar fırlêêr her **taraf**tan!
Doz-dolay öter **sestän**!
Kızaklar uçêr **erdän**!

(T. Zanet)

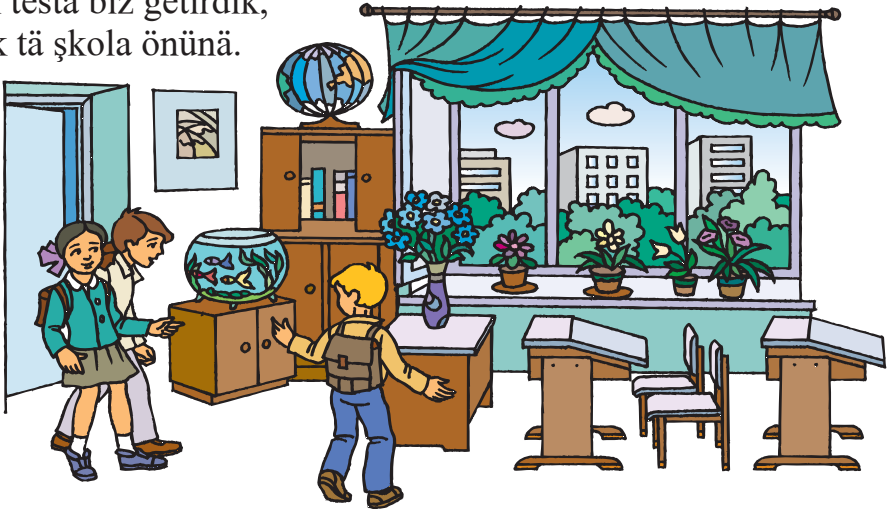

Bulun nişannı lafların hallarını, yazın onnarı.

32. * Okuyun.

Genä şkolaya

Tä genä şkolaya geldik,
Yazı brakıp dünkü günä,
Çiçek testä biz getirdik,
Çıktık tä şkola önünä.

Üüredici karşı etti,
“Hoş geldiniz!” – selâm verdi,
Da içeri kabul etti,

“Aydın klasa girin!” – dedi.
Tanımadık klasımızı –
Yaz vakıdı ne çok diişmiş!

(D. Tanasoglu)

Testä – demet, buket
karşı etti – karşıladı
kabul etti – kabletti

Açıklayın herbir adlun halını.

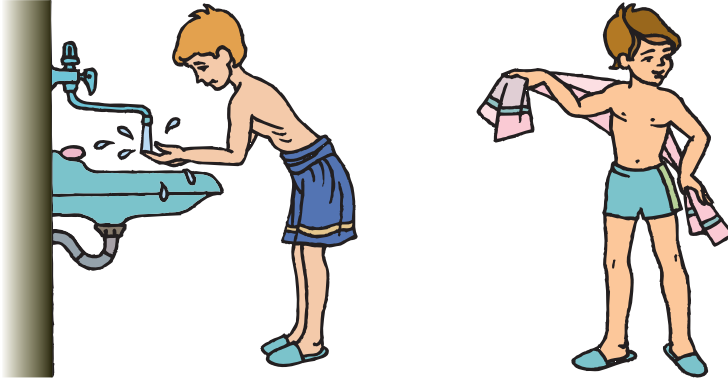
*Nesoy soruşlara cuvap ederlär adlıklar çıkış halında hem
angı afıkslärlän kullanılêrlar?*

33. Okuyun. Unutmayın yaşamanızda bu kuralları.

temizlik

Temizlik

- Hergün kalkın bir vakıta, açın pençereyi yada onun bir gözünü, yapın gimnastika.
- Sabaalen yıkanın, paklayın dişlerinizi, yıkayın kulaklarınızı hem enselerinizi.
- Sınaşın gimnastikadan sora yıkamaa güüdenizi belädän içer de-
recesindä suylan.
- Yatacaazaman yıkayın üzünüzü (suratınızı), serinnädin içe-
sini.

– Ekmek imää deyni, iştän hem tualettän sora, herkerä yıkayın ellerinizi.

– Ellerinizdä hem ayaklarınızda tırnaklar herkerä kısacık olsunar.

– Üürenin kullanmaa basmayı.

– Üüsürärkän hem ansırarkan insandan dönün bir tarafa, basmaylan kapayın aazınızı.

– Herkerä saçlarınız tertipli olsunar: kırkınılmış, taranılmış yada pelää örülmüş (kızçaazlarda).

– Bakın yakalarınız hem en kollannarı pak olsunar.

– Şkolaya girecääzaman silin ayaklarınızı. Çocukaklar, şkolaya girdiynän, lääzım çıkarsınar şapkalarını.

– Başkalarına engel etmeyeräk, soyunun da asın rubalarınızı askıya.

(Nasaatçı dädu)

En kolanı – manjeta

askı – veşalka

pençerä gözü – fortočka

tertiplik – oprätnost'

Nelär annadınız siz bu teksttän?

Açıkläyin nışannı lafların hallarını.

34.

Nesoy kurallar siz üürendiniz temizlik için? Hazırlanın annatmaa onnarın birisi için: ne iş için lääzım şkolacılara (insana) bu kurallar; ne vererlär insana bu kurallar? Yazın cevap bu soruşlara 5-6 cümläylän.

35.

Hazırlanın annatmaa çıkış halı için (13-üncü işin planına bakarak).

36. Hallayın adlıkları *ana* hem *eniştä*.

37. Kurun verilmiş laflardan cümlə. Yazın onnarı.

-

*Ne lăăzım yapmaa, ki bulmaa adlıkların hallarını?
Okuyun bunun için kiyatta. Tanıyın, angı cümlä uyêr bu
shemaya.*

Kurun bir cümle, angısında adlık çıkış halinde olsun.

38. Yazdırın güzün nişannarını (ama ilktän düşünün, güzün angı nişannarı en önemli, angıarsız belli olmayacak, angı zaman için laf gider).

Nicä ayırmaa temel halını gösterek halından?

39. Okuyun. Kóyun tekstin adını.

Uşaklar top oyna...dılar. Top uçardı yukarda hem pek ilin çüüyärdi. Bir da esti ka...vi lüzgär. O aydadı top... yolcaaz... öbür ucu... . Çocu-
caklar istedilär tutmaa top... . Hepsı şennendilär, çalışardılar lüzger...
etişmää.

Yazın, koyarak kaçırılmış bukvaları. Angı hallarda kullanılêr laf top bu teksttä? İnandırın.

Adlıklar temel halında – herkerä cümleinin baş payı-subyekt,
birkerä bilä kullanılmêêrlar afıkslän.

Adlıklar gösterek halında – herkerä cümleinin ikincili payı.
Onnar cuvap ederlär soruşlara kimi? neyi?

^{T.h.} Kiyat ^{T.h.} durêr ^{G.h.} masanın üstündä. ^{T.h.} Vasi ^{G.h.} aldı kiyadı, bibliotekadan.

^{T.h.} Länka ^{G.h.} kiyadı ^{T.h.} kapladı. ^{G.h.} Uşak ^{T.h.} almayı ^{G.h.} idi.

40. Okuyun.

1. Minutlar kaçêr, saatlar.
2. Duvarda asılı saatlar.

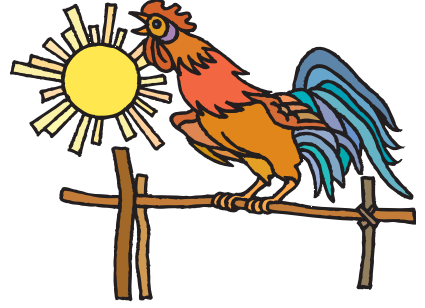
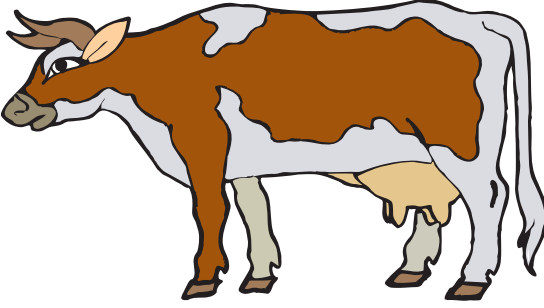

*Ne gösterer laf saatlar ilk cümledä? Ama ikincidä?
Ne maanada (öz mü osaydı ikincili mi) kullanılêr laf kaçêr?
Kurun birär cümlä laflan kaçêr, kullanarak onu öz maana-
sında.*

Angı hallarda adlıklar var nicä kullanılsınar afıkssız?

41. Kurun kendi bilmeycelerinizi resimnerdä verilmiş adlıkların birisinä.

Nicä ayırmaa **k** konsonunnan bitän adlıkları **doorudak** hem gösterek hallarında ?

Adlıklar **doorudak** halında cuvap ederlär soruşlara kimä? neyä?

Adlıklar **gösterek** halında cuvap ederlär soruşlara kimi? neyi?
Baka verdi ot (kimä?) **eşää**. Bän (kimi?) **eşää** kapadım aula.
Mali (neyä?) **yumaa** sardı kırmızı iplik. İştän sora mali (neyi?)
yumaa sakladı uşaklardan.

42. * Okuyun.

Dirää asmışlar türlü tellär. **Kabaa** koymuşlar biraz da şeker. Bu **köpää** bän görerim **seftä**. **Köpää** läüzüm herkerä doyurmaa. Süpürülmüş donaklı **sokaa** hiç tanıyamadım. **Sokaa** çıkmayın, uşaklar! Anası kaldırmış **uşaa** da öpmüş yanacıklarını. **Uşaa** almışlar eni top. **Kabaa**

yapmışlar dört parça. **Dirää** koymuşlar dikiñä. **İnää** çayırdı buldum. **İnää** veräseydin emcääz, olacek tatlı sütçääz.

*Bulun nişannı adlıkların hallarını. İnandırın.
Verin kendiniz da birär çift bunnara benzeyän cümlä.*

43. Okuyun. Bu tekstin öz fikiri nesoy?

Her sabaa sän gidersin şko-
laya. Senin çantanda erleştirili
kiyatlar, tefterlär hem başka
şkola tedaarikleri. Onnarı sän
koru: yırtma hem kirletmä.
Onnar – senin en paalı dostla-
rın. Şkola hem kiyatlar seni
adam yapaceklar. Üüredicileri
da hatırla! Onnarsız işimiz prost. Bunu unutma, dostum!

Yazın teksti. Bulun herbir adlın halını. İnandırın.

44. Okuyun.

**fişirtı
şıpirtı
koruntu**

Korkak tavşam

Tavşamdan taa korkak hayvan yok. Herbir **fişirtıdan**, **şıpirtıdan** o,
korkup, kaçêr. Sade karannık olduktan sora yada gecä vakıdı korkak
hayvancık çıkêr kendi koruntusundan. Gündüz o saklanêr sapa bir **erdä**,
neredä kimsey gezmeer. Pek çok **duşumanı** var bu korkak **tavşamın**.

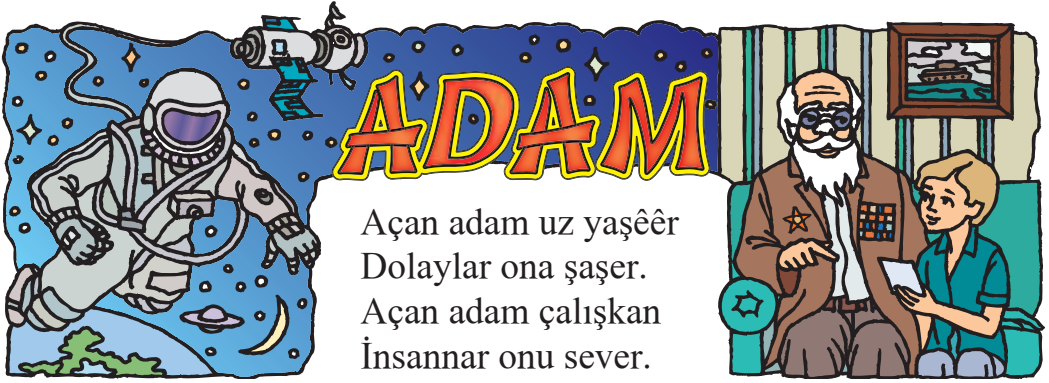
Fişirtı – duygucudan: fişır-fişır
şıpirtı – şıpırdamaktan (sessiz lafetmäk)
koruntu – bir sapa er

*Yazın, açıklayarak nişannı adlıklarınm hallarını. İnandırın,
dooru koyarak laflara soruşları.*

**fişirtıdan
şıpirtıdan**

Açan adam uz yaşêêr
Dolaylar ona şaşer.
Açan adam çalışkan
İnsannar onu sever.

Adlıkların hallanması

1. Okuyun tabliṭayı.

Hal-lar	Konsonnan bitän		Vokallan bitän		k konsonnan bitän	
	Kalın vokallı	İncä vokallı	Kalın vokallı	İncä vokallı	Kalın vokallı	İncä vokallı
T.	ad un	en göz	ara horu	derä köprü	sokak soluk	eşek körük
S.	ad-ın un-un	en-in göz-ün	ara-nın horu-nun	dere-nin köprü-nün	soka-an solu-un	eşä-än körü-ün
D.	ad-a un-a	en-ä göz-ä	ara-ya horu-ya	dere-yä köprü-yä	soka-a sola-a	eşä-ä körä-ä
G.	ad-ı un-u	en-i göz-ü	ara-yı horu-yu	dere-yi köprü-yü	soka-a solu-u	eşä-ä körü-ü
E.	ad-ta un-da	en-dä göz-dä	ara-da horu-da	dere-dä köprü-dä	sokak-ta soluk-ta	eşek-tä körük-tä
Ç.	ad-tan un-dan	en-dän göz-dän	ara-dan horu-dan	dere-dän köprü-dän	sokak-tan soluk-tan	eşek-tän körük-tän

Gagauz dilindä adlıklar bölünerlär üç hallanmak bölümünä.

İlk hallanmak bölümünä girerlär hepsicii adlıklar, angıları temel halında biterlär **konsonnan**: *adam, kız, daul, saman, dolap, pat, aaç, kef, kır, dolay* hem bikısımnı **k** konsonunnan bitän adlıklar: *ek, ük*.

İkinci hallanmak bölümünä girerlär hepsicii adlıklar, angıları temel halında biterlär **vokallan**: *kafa, tolu, kuzu, horu, para, boza, tafta, bukva, ayı, arı, yazı, yapı; lülä, küftä, derä, tekä, kesä, şışä, köprü, küsü, çizi, dizi*.

Üçüncü hallanmak bölümünä girerlär sade çokkısımnı **k konsonnan bitän adlıklar**: *kulak, damak, başak, kızak, pıtırak, tutak, koruk, çotuk, pamuk, köpek, gözlük, kemik, elek, erik, küllük, emnik, kütük, kütmek, döşek, çiçek...*

2. Bölün verilmiş adlıkları üç hallanmak bölümünä. Yazın adlıkları üç direcik – *konsonnan, vokallan* hem *k konsonnan* bitän.

yara
yaka

Ok, ak, el, tuz, kaz, lelek, koyun, saçak, pazı, tazı, tepä, başak, kazık, direk, yara, sergi, sokak, makak, ayak, mera, lekä, yazı, yapaa, karık, saksan, makaz, koray, yaka, göz.

Ak — biyaz

tazı — avcı köpää

merá — kır

lekä — pätno

Nicä annamaa, angı hallanmak bölümünä girerlär adlıklar?

Nasaat

Adlıkları angı halanmak bölümünä girerlär bulmaa deynı, lää-zım:

1. Koymaa adlı temel formasında (temel halına, birlik sayısına).
2. Bakmaa neylän biter laf (konsonnan mı osaydı vokallan mı, osa çokkısımnı **k** konsonnan mı).

3. Bölün verilmiş adlıkları üç hallanmak bölümünä. Buna görä yazın lafları üç direcää. Herbir direciiktän birär laflan kurun cümlä da yazın tefterlerinizdä.

kraa
yaamur

askı	yapı	zarar
duman	takä	tiken
kraa	kenar	saçak
yaamur	otluk	köpük
basamak	baskı	tüfek
şkola	yaprak	topuk
tula	saman	şeker

Kraa — iney
takä — çepçik

baskı — pres
topuk — lodıjka

4. Yazın beşär laf herbir hallanmak bölümündän, kullanarak sözlükleri. Herbir bölümdän birär laflan aazdan kurun cümlä.

5. Yazın adlıkları, böleräk onnarı üç direcää hallanmak bölümnerinä görä. Herbir bölümdän ikişär laflan kurun cümlä da yazın tefterlerinizdä.

yaa
yortu
çöşmä

Yaa, telefon, çökelek, koç, pamuk, çüven, sinek, elek, kazan, kürek, bakır, çöşmä, kuzu, rendä, tokat, perdä, aul, sokak, parmak, şaka, yortu, direk, saç.

Çökelek — kısa tikenni çali (köken gibi yayılêr)
bakır — med’; bakır kazan
rendä — rubanok

yaa
yortu

6. Okuyun.

Canabin
Canabisi
buyurun

Büülü laflar

– Zamansêêrsınız, körpä dostlarım! Vereyim sizä birkaç nasaat.

– Eer kafadarınız yada birkimsey yaptı-saydı sizä bir iilik: yardım yada baaşış, unutmayın demää “saa ol” yada “saa olunuz”.

– Sofraya oturacaazaman läázım demää: “Be-reketli olsun”. İdiktän sora mutlak şükür edin ona, kim sizi doyurdu, deyeräk “saa ol”, “saa olunuz”.

– Eer sizä dediseydilär “saa ol”, läázım cuvap edäsiniz: “sän da saa ol”, “siz da saa olunuz”.

– Büüklerä yada kafadarınıza birbişey teklif edärkän, unutmayın demää: “buyur”, “buyurun”: “Buyurun, oturun”, “buyurun, alın kiyağı”...

– Eer birisinä ilıştiseydingiz, ayaana bastısaydınız yada bir zarar yaptı saydınız, mutlak läázım afolasınız: “Yalvarêrım, afedin beni”.

– Unutmayın afolmaa, açan başkasının yada büüklerin lafını kes-tirersiniz: “Yalvarêrım, afedin beni. Nikolay Petroviç, bana läázım söylemää”... Da sade izin verdiktän sora, başlêêrsınız annatmaa, ne sizä läázım.

– Uykudan kalktıynan, unut-mayın evdekirlerinä demää: “Sa-baa hayırlı olsun”, avşamnen da, yatacaazaman: “İi gecelär” (“Tatlı uykular”).

(Nasaatçı dädü)

Oturacaazaman — oturmanın önündä

kafadar — arkadaş, dost

teklif etmää — burada: vermää; izin etmää

afolmaa — izvinät’sä

afolmaa
evdekilerinä

Verin soruşlara yazılı cuvap.

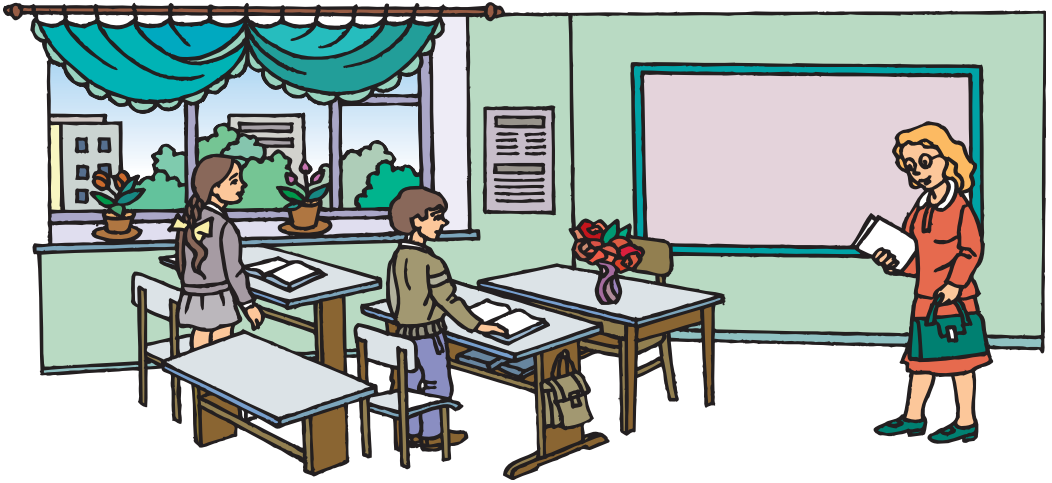
- 1. Nesoy büülü laflar var nicä kullanmaa, birkimsey sizä ilik yaparsaydı?*
 - 2. Ne läüzım demää sofraya oturarkan hem idiktän sora?*
 - 3. Nesoy laflar kullanılêr birkimseyä teklif edärkän birbişey?*
 - 4. Angı laflar kullanılêrlar birkimseyä zarar yada engel ettiynän?*
 - 5. Nesoy selämnar bilersiniz hem nezaman onnar kullanılêr?*
- Bulun cuvaplarınızda adlıkları da söläyin, angı hallanmak bölümünä onnar girerlär hem neçin?*

7. Okuyun.

**nasaat
kafadar
musaafirlik**

Nazık üürenici

- Taa birkaç nasaat sesläyin, paalı dostlarım.
- Klasa girdiynän ilkin seläm verin üürediciyä, sora unutmayın seläm vermää kafadarlarınıza da.
- Eer sizin üürediciniz yannaşık durarsaydı başka üüredicilärlän, düşmeer seläm vermää sade ona. Läüzım deyäsınız sade: “Zaman hayırlı olsun!”
- Seläm läüzım vermää hepsinä şkolada işleyennerä, sokakta – tanıdık insannara.

– Şkoladan yada musaafirliktän evä dönärkän, unutmayın demää: “Saalıcaklan!” (kalın saalıcaklan!).

– Unutmayın, ani büülü lafların kuvedi baalı sizä. Onnarı kullannarkan, läázım bakmaa adamın üzünä, laflar da çıksınnar ürektän, candan. Hem dargınnık, keskinnik laflarınızda duyulmasın.

(Nasaatçı dädü)

Nazık – vejliviı
dargınnık – küsü, üfkä

*musaafirliktän
laflarınızda*

Açıklayın, ne o nazık üürenici, herbir punktu okuyarak.

Konsonnan bitän adlıkların afiksleri

Kalın vokallı adlıklar

T.	tokat	kusur	dut	kılıç	pat
S.	tokadın	kusurun	dudun	kılıcın	patın
D.	tokada	kusura	duda	kılıca	pata
G.	tokadı	kusuru	dudu	kılıcı	patı
E.	tokatta	kusurda	dutta	kılıçta	patta
Ç.	tokattan	kusurdan	duttan	kılıçtan	pattan

İncä vokallı adlıklar

T.	göz	gül	sergen	kısmet	dert
S.	gözün	gülün	sergenin	kısmetin	derdin
D.	gözä	gülä	sergenä	kısmetä	derdä
G.	gözü	gülü	sergeni	kısmeti	derdi
E.	gözdä	güldä	sergendä	kısmettä	derttä
Ç.	gözdän	güldän	sergendän	kısmettän	derttän

Konsonnan bitän adlıkların afiksleri bunnar:

Temel halı	—	afikssiz
Saabilik halı	—	-ın, -in; -un, -ün
Doorudak halı	—	-a, -ä
Gösterek halı	—	-ı, -i; -u, -ü
Erlik halı	—	-da, -dä; -ta, -tä
Çıkış halı	—	-dan, -dän; -tan, -tän

8. Okuyun. Lafları *sepet, ip, saurgun, kaar, katır, yuurt, saç, tamah, tavşam, kilim, genger, susay, doktor, duvar kóyun doorudak hem gösterek hallarına.*

Lafların afikslerinä var nicä kontrol yapmaa, verilmiş tabliţaya bakarak.

9. Okuyun. Yazın lafları, verilmiş örnää görä.

Örnek: sergennär — sergenä, sergeni.

Tavşamnär, kilimnär, bulutlar, aullar, daullar, donnar, truplar, makazlar, doktorlar, canavarlar, çüvennär, sepetlär.

Bu lafların arasından ikişär laflan kurun birar cümlä da yazın tefterlerinizdä.

10. Parantezaların içindän lafları kóyun lääzımını hallarda örnää görä. İkinci lafbirleşmesinnän kurun birär cümlä da yazın tefterlerinizdä. Nişannayın paranteza içindä bulunan lafların hal afikslerini.

1. Masa üstündä durêr çocucaan (penal, kiyat, yazal, tefter).
2. Uşaklar giderlär (kır, bostan, ev, stadion).
3. Çıktım (aul, klas, ev, bostan).

Örnek: çıkardım cebimdän, çuvaldan, auldan, aucumdan.

11.

Okuyun. Noktaların erinä kóyun láázımnı bukvaları hem açıklayın, neçin.

**zamansêersınız
yaşámamaa
sevindirmää
oyalanmaa**

Unutmayın dolayındakılarını

Zamansêersınız, körpâ dost-larım!

Paalı dostlarım, siz bu dünnedä yaşam...rsınız yalnız, ama bulun...rsınız insan arasında. Onuştan sizin yaptıklarınız var nicä sevin-dirsinnär da, acılasınnar da bir-kimseyi.

Analarınızlan-bobalarınızlan, hepsiciinnän, kim sizin için düşüner, sizi bakêr evdä, olun nazlı, hatırlayın onnarı.

Açan evdekilär gelerlär iştan yorgun, sorun onnara, ne yardım var nicä onnara edäsiniz: naşeyseydi getirmää, masayı hazırlamaa... Koruyun onnarın raatlını.

Evdän bireri gidärkän, mutlak söl...yin, nereyi gidersiniz hem ne-zaman geeri dönceniz, kâr diilseydi da çok vakıda. Herkerä çalışın durmaa lafınızda, beklätmeyin kendinizi. Herkerä tütunuz aklınızda, ani sizi evdä bekleerlär, sizin için dalgalanêrlar. Eer düşünärseydiniz yada bilärseydiniz, ani oyalanacınız, söläyin evdekilerinä da bilsinnär, sizin için düşünmesinnär hem kahırlanmasınnar.

(Nasaatçı dădu)

Oyalanmaa — geç kalmaa (çok durmaa)

yorgun — kuvetsiz

dalgalanmaa — düşünmää, kahırlanmaa

Verin yazılı cevap soruşlara.

1. Nicä annamaa lafları "yaşamêêrsınız yalnız"?
2. Nicä siz läüzım götüräsiniz kendinizi evdekilärlän?
3. Ne läüzım yapmaa, eer sizä bireri läüzımsaydı gitmää? Neçin?
4. Ee, siz kendiniz bu kuralları kullanêrsınız mı?

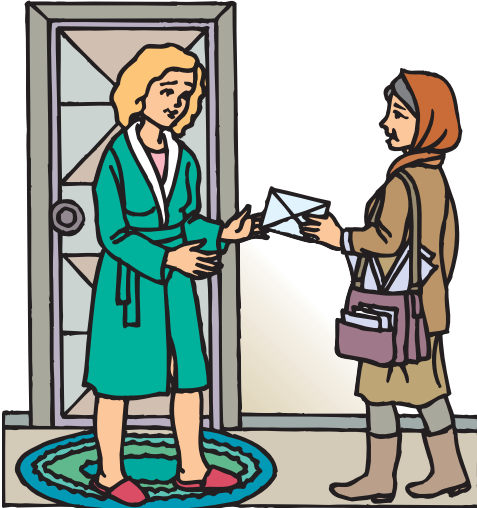
12. Okuyun, açıklayarak konsonnan bitän adlıkların dooruyazılmasını.

**hastalanmaa
şımarmaa
gücendirmää**

Olun nazık hem hatırlı

Paalı dostlarım, açan gidersiniz evdän aşırıya hem çok vakıda, unutmayın yazmaa kiyat, açmaa telefon çünkü sizin için evdä dalgalanêrlar.

Olun pek dikat, eer birkimsey hastalandısaydı: kendiniz akılca bulun, ne yardım var nicä yapasınız ona, şımarmayın (şamata kaldırmayın).

Küçükleri kendiniz da gücendirmeyin, başkasını da brakmayın gücendirsın, çalışın onnarlan oynamaa hem onnara ii örnek olmaa.

Olun dikat kafadarlarınıza. Dolaşın hasta dostlarınızı, senselelerinizi. Yardımnayın, kimä zor hem kimä bu yardım läüzım.

Şkolada götürün kendinizi ölä, ki üüredicilerä kolay olsun götürmää urokları. Engel etmeyin üürenmää başkasına hem kendiniz da çalışın ii üürenmää.

Büüklerin laflarını kestirmeyin, lafa karışmayın taa büüklerdän izin kabletmeyincä.

(Nasaatçı dädü)

Şımarmaa – baarışmaa

dikat – kuşku

şamata – sesli lafetmää, gülmää

gücendirmää – küstürmää, acılamaa

**senselelerinizi
kafadarlarınıza**

Yazın, konsonnan bitän adlıkların altlarını çizerek.

Vokallan bitän adlıkların hallanması

Hallar	Kalın vokallı		İncä vokallı		Afiksler
T.	kari	kaku	tepä	sürü	—
S.	kari- nın	kaku- nun	tepe- nin	sürü- nün	-nın,-nin;-nun,-nün
D.	kari- ya	kaku- ya	tepe- yä	sürü- yä	-ya, -yä
G.	kari- yı	kaku- yu	tepe- yi	sürü- yü	-yı, -yi; -yu, -yü
E.	kari- da	kaku- da	tepe- dä	sürü- dä	-da, -dä
Ç.	kari- dan	kaku- dan	tepe- dän	sürü- dän	-dan, -dän

Herbir lafa hal afiksleri eklenerlər vokal garmoniyasına görä:
lülä – lüle-nin (vokal [ä] döner [e] vokalına – (ä > e)
kuzu – kuzu-nun (vokallar [u], [ü], angıları bulunêr adlıkların bitkisindä, saabilik hem gösterek hallarında afikslerdä da hep bu vokallar yazıllêr: *sürü-nün – sürü-yü; kaku-nun – kaku-yu*)

13. Okuyun. Ayırın konsonnan bitän hem vokallan bitän adlıkları bölümnerä.

yazal
tefter

Klasa, kuzunun, arabada, sakızın, yazala, tebeşiri, çantadan, tefterdä, kalemin, teli, göldä, dereyä, horozu, keçinin, örtüyä, çatalı, tavaya, şişedä, içeri, tavana, suya, kuyunun.

Tava — tuç

kalemnerin
tefterlerdä

Yazın lafları iki bölüm virgöl aşırı. İki bölümdän da birär laflan kurun cümlä, yazın tefterlerinizä.

14. Okúyun. Kóyun vokallan bitän lafları läázımnı halda, nışannayarak afiksleri.

piliçcik
ördecik

Aydadım ördecikleri (derä) boyuna. (Derä) var çok balık. Bizim (derä) bän çoktan görmedim suylan dolu. Bildır (köprü) enidän yaptılar. (Derä) suyunu dooruttuk başcanın içinä. Piliçcik korkêr girmäa (su). (Su) görmeyincä, paçalarını suvama. Biz da kuzuları kattık (sürü). Bir palıcık düşmüş (kuyu).

Örnek: Tavşam saklanmış kuyu^âyâ.

kuzuları
ördecikleri

Yazın, açıklayarak hal afikslerin dooruyazılmasını.

15. Okuyun, açıklayarak vokallan bitän adlıkların dooruyazılmasını.

birkimsey

Çıkêrız sokaa

Zamansêêrsınız, körpâ dostlarım! Buyurun sesläyin taa birkaç läázımnı nasaat.

Birkimseyä gidärkän, şkolaya, yada, geeri, evä dönärkän – biz mutlak geçeriz sokaktan. Ama sokaa läázım çıkmâa pak hem temiz rubaylan.

Sokaa çıkacaazaman paklayın ayak kaplarınızı, rubalarınızı, tarayın başınızı. Bakın aynaya – hepsi mi sizin üstünüzde, nicä läüzım. Kirli hem palaçor, daanık saçlarlan sokaa çıkmaa ayıp. Bunu unutmayın, paalı dostlarım.

Gezin sokakta dik, kamburunuzu çıkarmayın, kollarınızı sallamayın, dermen kanadı gibi, ayaklarınızı sürütmeyin, tutmayın ellerinizi cep-lerinizdä.

Sokakta gübür yapmayın (semiçka kırmayın, ceviz-karpuz kap-çıklarını sıbıtmayın nereyi olarsa, alma-armut kemirintilerini yol üstünä atmayın).

Kär ayıp sokakta pek sesli da (saarlar gibi) lafetmää, baarmaa, gülmää, ki başkası sizä aykırı baksın. Eer siz gidärseydiniz iki kişi, kaplamayın bütün yolu, başkalarına engel etmeyin. Eer siz yolda bir-kimseylän buluşsaydınız da sizä läüzımsaydı durup lafetmää – çekilin yolun bir tarafına.

(Nasaatçı dädu)

Verin cevap koyulmuş soruşlara.

- 1. Nelär siz läüzım biläsiniz sokaa çıkacaazaman?*
 - 2. Nicä läüzım olsun sizin rubalarınız hem ayak kaplarınız?*
 - 3. Nicä siz läüzım götüräsiniz kendinizi sokakta?*
- Yazın, çizeräk vokallan bitän adlıkların altlarını.*

16. Okuyun, açıklayarak vokallan bitän adlıkların dooruyazılmasını.

**svetofor
aykırlamaa
transport**

Herkerä insanız

Paalı körpä dostlarım, zamansêêrsı-
nız! Unutmayın, ani yolların üstü dolu
türlü transportlan. Kendinä hem başkası-
na problema yapmamaa deyni, yolu aykır-
layarkan, läüzım pek dikat hem kuşku
olmaa. Svetoforlu yollarda birkerä bilä
geçmeyin, onun kırmızı gözü yanarkan!
Bu – ölüm yada sakatlık! Sade sarı gözü
yandıynan, hazırlanın. Ama yolu aykır-
layın, eşil göz yanarkan. Küülerdä yol-
ları aykırlayın sade ozaman, açan göre-

ceniz, ani yok yakında (sol tarafta da, saa tarafta da) gidän transport.

Unutmayın, körpä dostlarım, ani yolun üstündä oynnar da kor-
kunçlu, çünkü var nicä belaya getirsinnär sizi. Çalışın yardımcı olmaa
küçüklerä hem ihtärlara yolu aykırlamaa deyni.

Pek yalvaracam sizä, arif dostlarım, ki herkerä hatırlayasınız
ihtärları: yapın onnara er transportta, beklämeyin sizi kaldırsınnar; acı,
fena, karşı laf sölämeyin, kuvedinizä
görä yardım edin onnara.

Hem taa bir teklifim var sizä, paalı dostlarım. Yalvaracam sizä, ki çalışasınız çok vakıt bakmamaa adamın üstünä, angısının var bir kusuru, çünkü bununnan siz onu acıdaceniz. Eer gördüseydiniz, ani birisi düştü, yardımnayın ona kalkmaa hem toplamaa daanık şeylerini. Bununnan siz göstereceniz, ani siz akıllı hem nazık uşaksınız.

Unutmayın – biz herkerä insanız!

(Nasaatçı dädu)

Aykırlamaa – geçmää neyinsä obür tarafına
korkunçlu – belalı
yardımcı – yardım edän
arif – akıllı

**kuvedinizä
transportta**

Koyulmuş soruşlara verin yazılı cuvap.

- 1. Neçin tekstin adı butakım? Var mı nicä onun adını başka türlü koymaa? Nicä?*
- 2. Ne läüzım biläsiniz, angı kuralları läüzım tutasınız aklınızda, ki yollar üstündä olmasın ölüm hem sakatlık?*
- 3. Nicä läüzım götürmää kendini yolların üstündä türlü oynunlarlan?*
- 4. Nicä läüzım götüräsiniz kendinizi küçüklärlän hem ihtärlärlän?*
- 5. Neylän hem nicä var nicä göstermää, ani siz akıllı hem nazık uşaksınız?*

17. Okuyun, paranteza içindä bulunan adlıkları läüzımnı formaya koyarak.

**saa yaa
daacı**

Dädu almış elinä (çakı). (Ara) genişletmişlär. (Saayaa) imiş kedi. Uşaklar gitmişlär (baa). (Daa) bekleer daacı. (Usta) teklif etmişlär yapmaa bir eni ev. (Üredici) uşaklar pek hatırlêêrlar. Uşakların zorları olduynan, giderlär dooru (dädu). (Babu) donatmışlar, nicä eni gelini.

Örnek: Kuzu-**ya** asmışlar bir çancaaz.

Geniřletmää – yapmaa taa geniş

usta – adam, angısı becerer yapmaa ev, kapu, pençerä...

**uşakların
çakıyı**

Nışannayın paranteza içindä bulunan adlıkların afikslerini, açıklayarak onnarın dooruyazılmasını.

Nicä dooru yazmaa vokallan bitän adlıkların afikslerini?

Nasaat

Vokallan bitän adlıkların afikslerini dooru yazmaa deyni, läüzım:

1. Koymaa temel formasına (temel halı, birlik sayısı).
2. Bulmaa, neylän o laf biter (vokallan mı...).
3. Bulmaa, angı halda o durêr.
4. Aklınıza getirmää bölä adlıkların bu halda afikslerini, bakarak soruşlara (kimin? neyin? *bobanın, aylenein*; kimä? neyä? *bobaya, ayleyü*; kimi? neyi? *bobayı, ayleyi*; kimdä? nedä? *bobada, ayledä*; kimdän? *nedän*? *bobadan, ayledän*)

K konsonnan bitän çokkısını adlıkların hallanması

Hallar	Kalın vokallı			İncä vokallı			Afiksler
T.	kulak	karık	soluk	inek	erik	sülük	—
S.	kula- an	karı n	solu un	inää n	eri in	sülü ün	(k düşer) -an (-än); -ın (-in), -un (ün)
D.	kula- a	kara a	solaa	inää	erää	sülää	(k düşer) -a (-ä)
G.	kula- a	karı	solu u	inää	eri	sülü ü	(k düşer) -a (-ä), -ı (-i), -u (-ü)

Hallar	Kalın vokallı	İncä vokallı	Afiksler
E.	kulak- ta karık ta soluk ta	inekt ä erikt ä sülük tä	-ta (-tä)
Ç.	kulak- tan karıkt an solukt an	inekt än erikt än sülük tän	-tan (-tän)

Herbir lafa hal afiksleri eklenerler sade vokal garmoniyasına görä, ama **k** konsonun önündä duran vokallar [ı] hem [u], [i] hem [ü] doorudak halında dönerler [a] hem [ä] vokallarına (bakın tabli-taya); vokal [e] saabilik, doorudak hem gösterek hallarında döner [ä] vokalına. **K** konsonu bu hallarda düşer.

Adlıklarda, angılarında **k** konsonun önündä vokallar [a] yada [e], doorudak hem gösterek hallarında onnarın afiksleri **-a** yada **-ä** (vokal garmoniyasına görä).

18. Okuyun. Yazın lafları üç direcä, üç paya böleräk: konsonnan, vokallan hem k konsonnan bitennär.

Kuşaa, dama, kolu, saattan, eşin, tepeyä, susakta, basamaan, kapu-yu, üzümdä, küüyü, kuzuda, uykuya, denizin, parmaa, balın, satıcıya, diştä, peliin, fiçıda, karpuzun, sokaan, keçiyi, domuzdan, alfabeti, bukvada, esaba, uşaa, almayı.

Yazın, lafların üstlerindä yazıp, angı halda durêrlar laflar.

Örnek: D., G. h.
uşaa (doorudak hem gösterek hallarında)

19. Bukva kaybelmiş.

**körük
asır**

Eşi., .aşı., .aba., saça., .atı., .ala., .emi., .ütü., .örü., .öpü., .arı., ası., .abarcı., .azı., .üllü., .ayı., ele. .

Körük – kuzneçny meh

asır – papurdan örülü er palası

kabarcık – iştan (uunmaktan) peydalanan yara

küllük

Yazın, koyarak lafları doorudak hem gösterek hallarında Afiksleri nışannayın.

Örnek: eşik – eşäü, eşii, ...

20. Okuyun teksti, açıklayarak insanın kimi karakter nışannarını.

**kaavi
üünmää**

Bän!

Bir sürü uşak sokakta top oynayarmışlar. Hepsindän çok sade bir çocucaan sesi işidilärmış. Bu vakıt sokaktan bir däducuk geçärmış.

O durgutmuş oyunu, toplamış uşakları yanına da sormuş:

– Kim sizin aranızda hepsindän büyük?

– Bän, – hiç düşün-medään cuvap etmiş Dani.

– Ee, kim sizin aranızda en ii futbolcu?

– Bän, – genä fırlamış Dani.

– Ee, kim hepsindän kaavi?

– Bän, – genä işidilmiş hep o çocucaan sesi.

– Söläyin şindi, kim aranızda hepsindän çok üünmää sever?

Bu soruşa dädu Danidän cuvap işitmemiş. Neçin?

**aranızda
çocucaan**

Yazın, nışannayarak adlıkların afikslerini.

**21. Doldurun cümleleri lâazımını laflarlan, angları k konso-
nunnan biterlär, koyarak lâazımını halda.**

**tencerä
zımba**

Çorba iner Kuşlar yaşêêrlar ... altında. Kırılmış masanın
Babu eni ... taa ii görärmış. Bıcılar çıkmışlar Dädu kıvratmış ... da
çeketmiş annatmaa masal. Çobannar zımbalamışlar kuzuların birär
Kızçaaz yazamaazmış, cünkü acıyarmış bir Herbir tencerä kendi
... bularmış.

Zımba – instrument, angısınnan yapêrlar nışan
(delik) hayvannarın kulaklarında
tencerä – kap, angısının içindä sulu imeklär yapêrlar
bıcı – kazın yavrusu

*Yazın, nışannayarak koyulmuş lafların afikslerini hem açık-
layarak, angı halda onnar durêrlar.*

**kuzuların
parmacı**

22. Tamannayın kısımnarı lafadan.

du → ? bu → ?	o → ? ka → ? ya → ?	a → ? ka → ?
? → ? ? → ?	? → yak ? → yak	? → pak ? → pak ? → pak

Yazın lafları virgül aşırı. Lafların ikisinnän kurun cümlä.

23. Doldurun boş kafesçikleri da okuyun, ne yazılı.

ACAK

ELİK

LAK

Yazın lafları virgül aşırı, koyarak onnarı saabilik, doorudak hem gösterek hallarında.

Örnek: *erik – eriin, erää, erii; yanak – yanaan, yanaa (S, D, G.).*

*Nicä dooru yazmaa **k** konsonnan bitän adlıkların afikslerini?*

Nasaat

K konsonnan bitän adlıkların afikslerini dooru yazmaa deyni, läüzim:

1. Adlı koymaa temel formasına (t.h., b.s.).
2. Bulmaa, neylän o laf biter (vokallan mı, konsonnan mı osaydı **k** konsonunna mı).
3. Bulmaa, angı halda o durêr.
4. Aklınıza getirmää bölä adlıkların bu halda afikslerini, bakarak soruşlara (kimin? neyin? – *kulaan, inään; karun, eriin; soluun, sülüün*; kimä? neyä? – *kulaa, inää; karaa, erää; solaa, sülää*; kimi? neyi? – *kulaa, inää; karu, erii; soluu, sülüü*; kimdä? nedä? – *kulakta, inektä; karıkta, eriktä; solukta, sülüktä*; kimdän? nedän? – *kulaktan, inektän; karıktan, eriktän; soluktan, sülüktän*).

Unutmayın: saabilik, doorudak, gösterek hallarında **k** konsonu düşer.

24. Bulun zeedä lafları, açıklarak, neylän onnar başkalanêr kalan laflardan.

budak

1. Saçak, ekmek, köpek, keçi, direk, oymak.
2. Erik, kuyu, ayı, derä, maalä, su.
3. Yaprak, gölmek, dudak, budak, yumuruk, soluk.
4. Ayaa, kuyruu, balı, köpää, kaşaa, lelää.

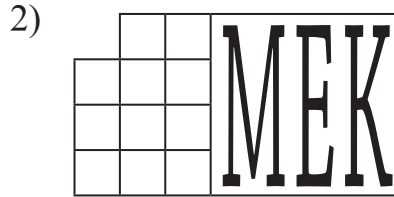
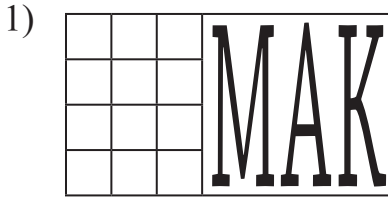

Budak – suçok

Yazın. Herbir sıracıktan birär laflan kurun cümlä.

25. * **Doldurun boş kafesçikleri da okuyun, ne yazılı.**

Çakmak — kremen'
kütmek — pen'

Laflarlan çakmak hem kütmek kurun birär cümlä.

26. **Ne läüzım yapmaa, ki yazmaa adlıkların afikslerini dooru?**
Yazın lafbirleşmelerini, koyarak lafları läüzımnı formada.

eniştä
lelü

1. Severim (kimi? neyi?) Vaniyi, däduyu, mamuyu, maliyi, kır, horozu.
2. Bu rubalar (kimin?) (mamu, Kati, batü, eniştä, dädu).
3. Gideriz (kimä? neyä?) (dädu, kır, baa, derä, deniz, bayır).
4. Bulunêrı (kimdä? nedä?) (kır, derä, daa, çukur, kıyat, içer).
5. Aldık (kimdän? nedän?) (aul, pat, karı, dädu, küü).

içerlerin
dereyä

Yazın, nişannayarak adlıkların afikslerini.

27.

Hazırlanın vermää yazılı cevap soruşlara: nesoy insannarı siz taa pek beenersiniz? Neçin? Kóyun tekstin adını da yazın fikirlemä tekst (bakın nasaata kiyadın bitkisindä).

Adlıkların çokluk sayısı

Nicä ayırmaa birlik sayısında bulunan adlıkları çokluk sayısında bulunan adlıklardan?

28.

Çıkarın ayırı çokluk saysında bulunan adlıkları, nişannayarak onnarın afikslerini.

Evlär, adam, uşaklar, top, klaslar, gözlär, kapu, kumnar, sinek, kaunnar, düün, günnär, mumnar, eşiklär, ennär, ayaz, bıyık, donnar, ekinnär, saat, kiyat, arılar, çiçeklär, kol, parmaklar, kafa, kulaklar, saçlar.

Yazın laflarlan uşaklar, ekinnär hem çiçeklär birär cümlä.

Çokluk sayısında bulunan adlıklar göstererlär iki yada taa çok predmet: *kiyatlar, üüredicilər, düünnär, kaunnar, kuannar.*

Nesoy afikslärlän kullanılêr temel halında bulunnan adlıklar?

29.

Yazın verilmiş adlıkları çokluk sayısının temel halında.

Şkolacı, tefter, penal, çanta, kızçaaz, çocukak, aaççaaz, karpuz, üzüm, alma, kavak.

Kóyun lafların urgularını. Nişannayın afiksleri. Kendiniz düşünün da bulun, nesoy afikslärlän kullanılêr çokluk sayısında temel halı

Adlıkların çokluk sayısında temel halı kullanılır bölä afikslärlän: **-lar, -lär** hem **-nar, -när**: *aaçlar, kirpilär, kaunnar, üzümnär*, mutlak esaba alarak vokal garmoniyasını.

30. Okuyun şiirin bir parçasını da söyləyin onun avtorunu.

Gelin, dostlar, burayı
Kutlaylın çorbacıyı.
Büükleri, uşakları
Hem gözäl dolayları!

Ko ötsün sesli çannar,
Dangırdasın trakalar!
Ko bizä sevininnär
Bucakta yaşayannar:
Moldovannar, bulgarlar
Hem girgin gagauzlar!

*Yazın, nişannayarak çokluk sayısında bulunan adlıkların afiksle-
rini.*

31. Okuyun.

Duva

Klisenin çannarı
Pek öterlär gözäl.
Göklerä, Allaha
Hep dönerlär gözlär.

*Yazın aklınızda tuttuuna görä. Çokluk sayısında bulunan adlık-
ların altlarını çiziniz.*

Adlıkların çokluk sayısında hallanması

T. adam ⁿ ar	dermen ⁿ är	eşik ^l är	kız ^l ar
S. adam ⁿ arın	dermen ⁿ erın	eşik ^l erın	kız ^l arın
D. adam ⁿ arâ	dermen ⁿ erâ	eşik ^l erâ	kız ^l arâ
G. adam ⁿ ari	dermen ⁿ eri	eşik ^l eri	kız ^l ari
E. adam ⁿ arda	dermen ⁿ erdä	eşik ^l erdä	kız ^l arda
Ç. adam ⁿ ardan	dermen ⁿ erdän	eşik ^l erdän	kız ^l ardan

Çokluk sayısında adlıklar bölünmeerlär hallanmak bölümne-
rinä. Onnar hepsicii hallanêrlar, nicä konsonnan bitän adlıklar.

32. Kóyun verilmiş adlıkları çokluk sayısında hep bu hallarda.

tencerä
saksan

Örnek: çocuun – çocukların, kabaa (G.) – kabakları, ...

Saçaa, tırnaa (G.), gülü, sülää, ekmektä, saçaktan, tavşama, yıldızın, ayı (göktä), buluda, tencerenin, gargayı, saksanda, kabaan, eşää (D.), çiçää (G.), lüledä, kiyattan, kapunun, armudun, aacı.

Yazın, afiksleri nişannayarak.

33. Bulun zeedä lafları herbir sıracıkta.

ayı
susak

1. Tencerelerin, aylara, kapuya, duşmannarda, evlerdä.
2. Susaktan, ellerdän, taştan, kabaktan, sucuktan, daldan.
3. Dädulara, seçimneri, eri, palileri, ipleri, çizmeleri.

Seçim – ayırmak

ellerdän
seçimneri

Herbir sıradan birär laflan kurun cümlä.

34.

Okuyun cümleleri birsoy paylarlan. Söläyin adlıkların sayısını hem hallarını hem da ne cümlä payıdır.

**tedaarik
sıyırıcık**

Miti, Petri, Koli, Vali, Oli, Soni hem Simu giderlär şkolaya. Üürenici topladı çantasına kiyatları, tefterleri, kalemneri hem kalan tedaarikleri da gitti şkolaya. Şkolanın aulu, sokakların boyu, aulların üstü doluydu sıyırıcıklan. Çanı oturdu erinä, çıkardı kiyatlarını, tefterlerini da başladı yazmaa.

**kiyatlarını
kalemneri**

Birsoy payları bulun da çizin altlarını cümlä payluna görä.

35.

Verilmiş adlıkları çokluk sayısında köyun birlik sayısının formasında.

**yatak
yımırta**

Çantalara, kuzuları, ekmeklerdä, çukurların, yatakların, bıçakları, eleklerin, çimenneri, sepetlerä, kuşaklarda, pardılara, tilkileri, ayılara, kuyuları, yımırtalara, kabakların, leleklerin, keçileri, eşeklerin, böcekleri, dutlara.

**kuşaklarda
yımırtalara**

Yazın, nışannayarak birlik sayısında afiksleri, açıklayarak vokal hem konson dönmelerini.

Örnek: *böceklerin – böcään, dutlara – duda, ...*

36.

*

Doldurun boş kafesçikleri da okuyun, ne yazılı.

1) →

2) →

Yazın lafları virgül aşırı, koyarak onnarı doorudak hem gösterek hallarında.

37. Okuyun. Hazırlanın diktanda.

**gömülmää
daalışmaa**

Daa yatakları

Çillär, yaban horozları, çalı horozları hem kimi başka kuşlar yatêlar kışın kaar içindä, nicä sıcak yorgan altında. Lüzgär esmeer. Ayaz dondurmêêr. Duşmannar onnarı görmeerlär. Avşam olduynan bu daa taukları atêlar kendilerini kaar yataklarına, gömülerlär bütün-bütünnä kaar içinä da sabaayadan kahırsız uyuyêlar. Sabaalen, kafalarını kaldırıp kaar içindän, bakınêrlar her tarafa da daalışêrlar.

Ama onnarın oymakları-yatakları kaar içindä kalêrlar.

(N. Sladkova görä)

Çil – kuropátka
çalı horozu – téterev
yaban horozu – gluhár'

**sabaayadan
kafalarını**

Yazın, çokluk sayısında bulunan adlıkların altlarını çizeräk. Açıklayın adlıkların hallarını hem dooruyazılmalarını.

38. Okuyun. İlerledin teksti. Rolun birisini diıştirin kendi esabınıza görä.

"Pelivannar"

Giderlär sokakça iki dost da üünerlär.

– Bän ölä kaaviyim, ani bir ellän var nicä maşınayı kaldırayım! – demiş birisi. Ama öbürü da aşaa kalmaazmış:

– Ya işi, maşınayı! Bän evi var nicä kaldırayım!

– Bän fili kaldıracam, taa üstünä da on kerä yukarı atacam.

– Lafeder, fili! – sallamış kolunu öbürü. – Bän bayırı kaldıracam. Hem bir solaklan.

Tä bölä ikisi da kaavı. Kär pelivan.

Bu vakıt onnarın yanısora gidärmış sokakta aar torbaylan bir babucuk. Ama bizim “pelivannar” bölä ufak-tefek işleri hiç görmeerlär. Ne onnara deyni bir babucuk hem onun torbası?! Onnar babuyu hiç görmää da istämemişlär.

(L. Lahninä görä)

Yazın, açıklayarak çokluk saysında bulunan adlıkları. Neyä üüreder bu tekst? Siz da vardır mı gördüünüz bu personajlara benzeyän birkimseyi? Neçin bizim “pelivannar” görmemişlär babuyu?

39.

Okuyun. Açıklayın dialogun maanasını. Yaşamakta angı aderliklär taa çok läüzım kullanılsın? Okuyun rollara görä.

recel

Bän hem Sän

- Kim isteer sofraya oturmaa?
- **Bän!**
- Kim tatlı isteer imää?
- **Bän!**
- Ee kim isteer bulaşıkları yıkamaa?
- Hadi, mari Lüda, şindi **sän** dä.
- Zerä hererdä çıkêr, anı sade bän!

(Grişko Boyko. Çevirili ukraincadan)

bulaşık – kirli imäk kapları

bulaşıkları

Yazın. Aderlikleri “bän” hem “sän” kóyun çokluk saysına da kúrun onnarlan birär cümlä.

40.

Okuyun. Açıklayın tekstin içindekiliini.

**kimseycik
dostlaşmaa**

Eni şkolada

Eni şkolada Nüra kimseycii bilmääzmiş. Onuştan o taa çalışarmış annamaa, kim nesoy şkolacıların hem üüredicilerin arasından.

Bir gün büyük aralıkta yaklaşmış ona hep bu klastan Galä da sorarmış:

– Sän taa kimseylän mi dostlaşmadın?

– Yok, – demiş Nüra.

– Bän da kimseylän dostlaşmêêrım, – soluunu içinä çekip, demiş Galä. Yok ne olsun bizim kızçaazlardan. Oli – sade üüner, Vari – şiret, Nadi – yalancı, İra – sade hepsinä ilişer...

Galä may hepsini klasın kızçaazlarını sayıklamış – da çıkmış, ani birisindän da yok ne olsun. Sade kendisi için bişeycik sölämemiş.

– Hiç bilmeerim, kiminnän sän var nicä dostlaşasın.

– Sän kahırlanma, – demiş ona Nüra. – Kiminnän dostlaşacam, bän taa bilmeerim. Ama kiminnän düşmeer dostlaşmaa, bunu bän pek islää bilerim.

(O. Bußen. Çevirilii ukraincadan)

kızçaazlarını

Yazın. Cuvap edin soruşlara.

1. Angı kızçaazı siz taa pek beendiniz? Neçin?

2. Ne annamış Nüra Galäylan lafettiktän sora?

41.

Kim taa çok? Bulun ölä laflar, angılarına çokluk sayısında eklener afikslär –nar hem –när?

Örnek: çan-**när**, gün-**när**,

42. Bulun zeedä lafı da yazıda onu sıraya koymayın.

afikssiz

1. Üüredici, agronom, şkolacı, çiftçi, zarzavatçı, meyvacı.
2. Ekmek, suannar evlerin, ellerin, kiyatlar, insannara.
3. Adam, uşak, dädu, babu, kuzu, eniştä, kaku, unuka (torun).

Yazın. Zeedä laflarlan kurun birär cümlä, açıkläyarak, neçin onnar uymêêrlar bu sıradakı laflara.

43. Doldurun lafları (eni laf kurun) hem kóyun onnarı çokluk sayısına, afiksleri nişannayarak. Eklenmiş bukvaların altlarını çizin.

Örnek: deli. – deliklär, ...

Kaba., .az, kuş., saç., baş., .uşak, .aşık, .elek, kaş., .aul, .arı, .inek, saa., sua., dua., kirpi., .ayı, .oyun, .öz, göz..., söz..., .ömür, .ürek, .üz, güz..., ..kaz, kaz., tava., baca.,.ahır, .olak, .aar, .aar, ..ya, ..ya., .kin

Kin – mest'

kirpik – resnița

öz – serdtevina

ömür – jizn'

Yazın. İki laflan, angılarına çokluk sayısında eklener afikslär -nar, -när kurun birär cümlä.

44. Okuyun. Cümleleri bitirdin. Noktaların erinä söläyin birär laf, angıları çekederlär g bukavadan hem durêrlar çokluk sayısında.

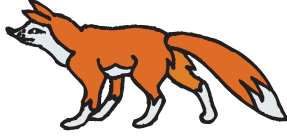
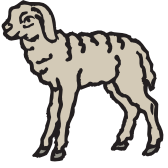
Maşınalar durêrlar ... Çocuklar gözäl çalêrlar Baka ... çok faydalı haberlär bulêr. Däduya artık ... da yardım etmeer. ... uçuşêrlar bostanın üstündä. ... – çalışkan insannar. Bizim Bucakta pek karannık ... olêr. Paşı pek sever karpuzların Karı çalpaladı uşakların

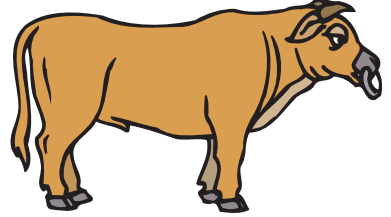
Yazın, koyulmuş lafların altlarını çizerek hem onnarın afikslerini nişannayarak.

Örnek: göbeklêrîni,

45. Okuyun. Aşaadaki cümlelerde bulun hayvannarı, angıları sizinnän saklambaç oynêêrlar.

canavar

1. Dokuzuncu klası bitirdiynän, gidecäm işä.
2. Biz idik edişär bomboni.
3. Töpa limonnarı koydu buz dolabına.
4. Vasicik, sokul inää, ver ona biraz imää.
5. Üçüncü kat ilkin läázım paklansın.
6. Mor patlacana vardır mı sarmısak koyduun?

dolabına
limonnarı

Yazın. Saklı lafları kóyun çokluk sayısına da kurun onnarlan birär cümlä.

46. * Okuyun lafları, herbirinin üstünä urgu nişannarını koyarak.

Á	U	C	U	K

A	A	C	Í	K

Á	T	I

Á	K	A

Yazın lafları sıraya virgül aşırı. Herbir direciktän birär laflan kurun cümlä.

Adlıkların nazlı-küçüldek forması

Nicä tanımaa adlıkların nazlı-küçüldek formasını?

Adlıklar nazlı-küçüldek formada kullanılmêêrlar afikssiz **-caaz**, **-cääz**; **-caaz**, **-cääz**; **-cuk**, **-cük**; **-çuk**, **-çük**; **-cık**, **-cik**; **-çık**, **-çik**: *evcääz*; *kuşcaaz*, *kuzucuk*, *sürücük*; *omuzçuk*, *öküzçük*; *danacık*, *tenecik*; *sakızçık*, *cevizçik*.

47. Verilmiş adlıklardan kurun onnarın nazlı-küçüldek formasını.

yastık

Aga, babu, para, köprü, tenä, tauk, kütük, karpuz, kaun, üzüm, yastık, küpä, kapak, somun, göl, elek, çan, kül, ip, ses, şişä, yama, lelü, kız.

yastaa

Yazın lafları sıraya virgül aşırı. Açıklayın herbir nazlı-küçüldek afiksin dooruyazılmasını. Nişannayın afiksleri.

Örnek: yama – yamacık, kül – külcääz,

48. Tutun aklınızda afikslerin **-caaz**, **-cääz** dooru kullanılması- nı hem yazılmasını.

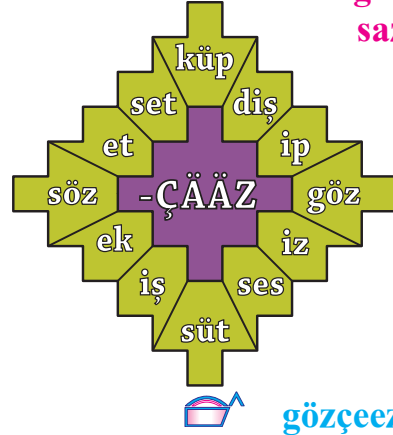
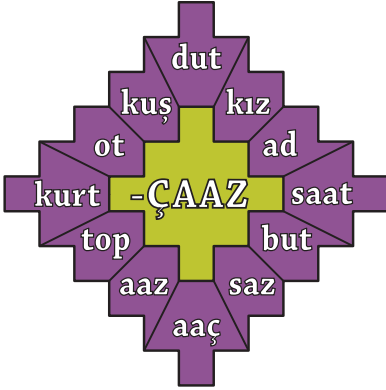

Yazın lafları sırada virgül aşırı. Çalışın yapmaa bölä birär shema afikslärlän -cık, -cik. Laflarlan çancaaz hem gülcääz kurun birär cümlä.

49.

Okuyun. Tutun aklınızda afikslerin -çaaZ, -çääZ dooru kul-lanılmasını hem yazılmasını.

**gözçääZ
sazçaaZ**

gözçeeZlerin

Yazın lafları sırada virgül aşırı. Laflarlan topçaaZ, otçaaZ, sütçääZ, küpçääZ kurun birär cümlä.

Nicä hallanêrlar nazlı-küçüldek formasında adlıklar?

Adlıklar nazlı-küçüldek formasında hallanêrlar hep o kurallara görä, angılarını biz artık bileriz: **konsonnan bitän, vokallan bitän** hem çokkısımnı **k - konsonnan bitän** hallanmak bölümnerinä görä:

$\overline{olak} — \overline{olaan},$

$\overline{karıcak} — \overline{karıcaan};$

$\overline{makaz} — \overline{makazın},$

$\overline{kumcaaz} — \overline{kumcaazın}.$

İncä vokallı variantlarda vokal [ä] afikstä döner [e] vokalına (**ä > e**) **sütçääZ — sütçeezi, ipçääZ — ipçeezin, köpücäk — köpücekleri.**

50. Bulun da yazın onar laf nazlı-küçüldek formasında afikslärlän -cık hem -cik. Herbir afiksli laflarlan kurun birär cümlä.

Hazırlayın akılca hallamaa nazlı-küçüldek formasında onar kızçaaz adı hem onar da çocuk adı.

Örnek:	T.	Miticik	Varkacık
	S.	Miticiin	Varkacın
	D.	Miticää	Varkacaa
	G.	Miticii	Varkacı
	E.	Miticiktä	Varkacıkta
	Ç.	Miticiktän	Varkacıktan

51. Okuyun cümleleri. Skobalarda bulunan lafları nazlı-küçüldek formasına koyun.

(Güneş) parlak-parlak şılêêr. Onun (okları) eri yısıdêr. Kimi erdä kara (toprak) görüner. Kuru yapraklar altından (ot) uçları eşil çıkêrlar. (Böceklär) uyanêrlar. Şeremet sellär (yol) üstündä şuruldêêrlar. Sırı-cıklar sıcak taraflardan geldilär. Onnar (evlerin) yanında oturêrlar da dinnenerlär.

Cümleleri tefterlerinizdä yazın.

52. Verili adhıkları nazlı-küçüldek formasına koyun.

Örnek:	kol – kolcaaz	
	çuval –	odun –
	suvan –	el –
	leen –	koyun –
	kuan –	somun –
	yıl –	kül –
	taban –	don –
	çakal –	kuzu –

Lafları tefterlerinizdä yazın.

TEST

Dikat okuyun teksti. Koyulmuş soruşlara cuvap verin.

Kıran ayı, büük ay, gücük ay – kış ayları. Kışın güneş pek az yısıdêr havayı. Bu vakıt günnâr kısa, ama gecelâr uzun. Enikunu yaayêr kaar da örter eri, evleri, aaçları. Herersi olêr bim-biyaz.

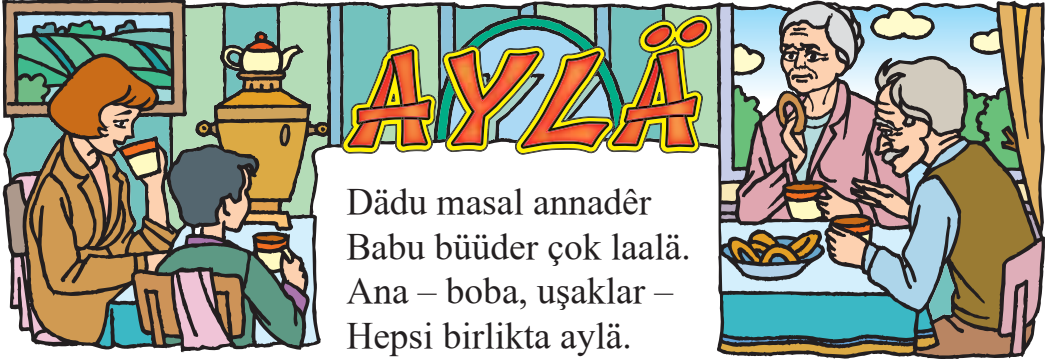
Bizdä, Moldovada, kışlar birtürlü olmêêr. Kimâr yılın havalar bütün kış yımışak giderlâr. Kimâr yılın sa ayazlar taa dekabridä sıkılêr. Ama may herzaman yanvarın bitkisindä hem fevralda en büük ayazlar olêr. Kimi kışlar bu vakıt ayazlar otuz gradusadan etişer. Ama bölä ayazlı kışlar siirek.

Büük sevinmelik getirer kış uşaklara. Haliz çok şennik kanikullarda. Yamaçlarda bütün gün şamata işidiler. Karannık oluncak kırmızı yanaklı uşaklar kayêrlar, oynêêrlar.

N. Tanasoglu

1.	Koyun tekstin adını da yazın onu.	L/0/1/2
2.	Ne getirer kış uşaklara? Dooru variantı cevreyä alın: a) kahır; b) sevinmelik; c) evleri	L/0/1
3.	Şamata işidiler nredä? Dooru variantı cevreyä alın: a) evdä; b) şkolada; c) yamaçlarda	L/0/1
4.	Bulun teksttä kış ayların adlarını da yazın onnarı.	L/0/1/2/3/4
5.	Yazın üç soruş okunmuş tekstä görä, angıları çeketsinnâr butakım: Kim ...; Nezaman ...; Neredä	L/0/1/2 L/0/1/2 L/0/1/2
6.	Çizin tekssttän alınma o lafların altlarını, angılarında yok vokal garmoniyası: <i>Güneş, gecelâr, giderlâr, dekabridä, ayazlar, kanikullarda.</i>	L/0/1/2

7.	Verilmiş lafların antonimnerini bulun: Kısa – Büük – Biyaz –	L/0/1/2/3/4
8.	Bir cümäläylän verin cuvap soruşa. Neredä Moldovada en büük ayazlar olêr?	L/0/1/2/3
9.	Birsoy paylı cümleyi teksttä bulun da yazın onu.	L/0/1/2/3
10.	Teksttän verilmiş lafları yazın nazlı-küçüldek formasında, afiksleri nışannayın: Kaar – ...; Aaç – ...; Hava –	L/0/1/2/3/ 4/5/6
11.	Teksttä nışannanmış cümledä baş paylarını çizin.	L/0/1/2
12.	Verilmiş lafı “kış” hallara görä diiştirin, afiksleri gösterin.	L/0/1/2/3/ 4/5/6/7/8
13.	Verilmiş adlıkları birlik sayısında yazın: Aylar – ...; Ayazlar – ...; Günnär –	L/0/1/2/3/4
14.	On lafın içindän beşinin altını çizin, angılarını yakışacak kullanmaa kış yazdırmaa deyni: <i>Yımışak, bim-biyaz, kaar, yaprak, kırmızı, ayaz, şkola, kiyat, kürtün, uzun.</i>	L/0/1/2/3/ 4/5
15.	Düzün da yazın bir tekst 5 cümledän kış için .	L/0/1/2/3/ 4/5

Nışannık

Nışannıkların nesoy rolu bizim dilimizdä? Ne onnar göstererlär? Nesoy soruşlara cuvap ederlär?

1. Okuyun. Açıklayın, kim neylän zanaatlanarmış bu ayledä.

**cuvapçı
tertiplämää**

Kim neyä cuvapçı

I

Bizim aylemiz büyük. Bizim ayledä yaşêr mali, mamu, baka hem bän. Var bizdä köpek Bim hem kedi Murka.

Biz hepsimiz çalışêrız. Benim bakam injener. O çalışêr büyük zavodta. Bizim mamu – doktor.

O çalışêr bolniçada. Bizim mali izmet eder bizä evdä. Bän ürenerim dördüncü klasta. Sabaa ekmeendän sora bakaylan mamu giderlär işä, bän da – şkolaya. Evdä kalêr sade mali, Bim hem Murka.

Evdä kuvetsiz maliyâ deyni var pek çok aar iş. Lääzım tertiplemäâ, temizlemää içersini, hazırlamaa sabaa hem üülen için imää. Malim benim pek ihtâr. Ona zor gelir artık bu işleri yapmaa.

Ozaman biz hepsimiz esapladık yardımnamaa maliyâ. Da tâ ne çıktı bundan.

Hepsimiz başladık yıkamaa bulaşıkları, kendi döşeklerimizi kaldırmama, içersini süpürmäâ. Bimnân da Murka içerdä kaçınardılar. Hepsicii biri-birinâ engel edärdilär.

(Ama ne oldu ileri dooru, siz annayacenız öbür uroкта)

Cuvapçı – ne iş içinsä cuvap edän
tertiplemää – paklamaa, süpürmäâ, erleştermää

Neçin hepsicii biri-birinâ engel edärmişlär? Yazın. Bulun lafları, angıları cuvap ederlär soruşlara nesoy? angı? da çizin altlarını, açıklayarak bu lafların rolunu.

2. Okuyun.

sabaa ekmää
üülen ekmää
kavaltı

Kim neyâ cuvapçı

II

Açan mamuyılan baka döndülär iştân, mali topladı bizi hepsimizi da dedi:

– Benim paalılarım. Çok saa olunuz, ani siz bana yardım ettiniz. Ama sade diil lääzım biri-birinâ engel etmäâ. Herkezi lääzım sade bir belli iş yapsın.

Hem pek käämil çıktı. Şindi mali sabaalen hazırlêêr hepsinâ imää. Sabaa ekmeendän sora baka yıkêêr bulaşıkları. Mamu kaldırêr döşekleri. Bân da süpürerim erleri hem yıslêêrım çiçekleri. Bimnân Murka da kaçınmêêrlar içerdä, kimseyâ engel etmeerlär.

Sabaa ekmeendän sora hepsimiz gideriz, mali da dinnener.

Sora hazırlêêr üülen ekmeeni hem yapaa ipliklerindän örer türlü sıcak giimnär kış için.

Ee sizdä evdä nasıl? Angınız ne iş için cuvapçı?

(V. Oseevaya görä)

Engel etmää – dolaştırmaa, kösteklemää

**ipliklerindän
ekmeendän**

Açıklayın tekstin içindekiliini. Kim hem nesoy pay etmiş evdeki işleri? Yazın. Açıklayın nışannıkların rolunu bu teksttä hem dilimizdä.

Nışannıklar kullanılêrlar dilimizi uygunnatmaa, gözelletmää deyni, açıklamaa adlıkların nışannarını: **adam** *büük, gözäl, batal, levent, akıllı, kırnak, çalışkan, ii ürekli, mahkul, girgin ...*

Nışannıklar cuvap ederlär soruşlara nesoy? angı? hem kullanılêrlar taa çok yazdırma tekstlerindä. Çümledä – ikincili pay olabilirlär.

3. Okuyun.

İçerimiz bizim büük, aydınnık, gözäl hem pek yakışıklı. Tombarlak masa durêr meydannı odanın ortasında. Üstündä, vazada aydınnadêr içersini bir buket gül. Buket ta, masa bezi da pek uydurulu biri-birinä. Diil sade bu, ama duvarların renkleri, kilim, kalın perdelär, dolapların renkleri, erdä kilimin gülleri, asılı patretlerin çerçeveleri da ustayca uydurulu, ölä biri-birlerini doldurêrlär, aydınnadêrlar hem zenginlerlär, ani hiç doyamêêrsın mayıl olmaa hem istämeersin çıkmaa bölä gözäl bir cennet köşeciindän.

Yazın, çizeräk nışannıkların altlarını.

Nişannıkların hallanması

Nişannıklar hallanêrlar sade ozaman, açan onnar kullanılêrlar kendibaşına adlın erinä: **çalışkan** çocuk, **çalışkan** çocuun, **çalışkan** çocaa, **çalışkan** çocuu, **çalışkan** çocukta, **çalışkan** çocuktan; ama adlıksız: *çalışkan*, *çalıtkanî*, *çalışkanâ*, *çalışkanî*, *çalışkandâ*, *çalışkandân*.

Nişannıklar, kendibaşına hallanarkan, diişilerlär adlıkların hallanmak bölümnerin kurallarına görä: konsonnan bitän, vokallan bitän hem **k** konsonnannan bitän: *uzun* — *uzunû*, *kara* — *karaî*, *duruk* — *duruun*, *duraâ*, *duruû*, *duruktâ*, *duruktân*

4. Okuyun. Bulun zeedä lafları herbir sırada, açıklayarak onnarın uymazlını.

1. Kırmızı, eşil, turumcu, kara, biyaz, çetin, pembä, maavi.
2. Kaavi, yufka, kalın, çetin, kirli, pak, eşil, akıllı, kusurlu, topal.
3. Uzun, kısa, uzak, yakın, akıllı, üüsek, alçak, sıcak, suuk.
4. Sulu, koyu, yımışak, çetin, kara, biyaz, saa, hasta, küçük, büyük.

5. Okuyun. Bulun bu nişannıkların antonimnerini.

Örnek: sesli-sessiz, ...

Kara, şen, tok, ufak, siirek, akıllı, pak, pütürcekli, yakıcı, haşlak, yımışak, tuzlu, kusursuz, derin, gözäl, alçak.

Yazın, bir-iki çiftlän kurun cümlä.

6. Bulun nişannıkların eşlerini.

maavi	hıyar	yakıcı	yol
tatlı	pınar	taazä	kiyat
acı	gelin	eni	dost
gözäl	bal	eski	ekmek
derin	gök	uzun	biber

acı
yakıcı
maavi
taazä

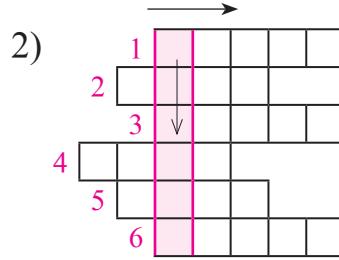
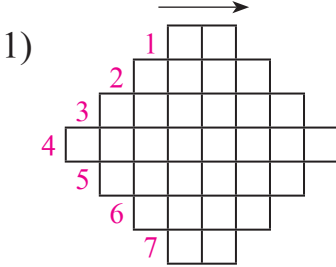
İkişär lafbirleşmesinnän kurun birär cümlä.

7. İslää bakın, gözdän geçirin da yazdırın bu resimi.

Yazın yazdırma teksti tefterlerinizä, nişannıkların altlarını çizeräk.

8. Doldurun kafesçikleri nişannıklarlan. Eer dooru doldurar-saydınız ikinci figurayı, ozaman nişannı direciktä lääzım okunsun bir kasabanın adı.

Nişannıkların yaaraştırma uurları

Ne o yaraştırma uuru?

Yaraştırma uuru deniler ona, açan predmetin hep bir nişanı bir obyektä taa çok yada taa az bulunêr: *Bu ev öbüründän taa alçak. Vasiidän kaavi yok. Bu çatı taa uzun öbüründän. Bu aacın almaları taa tatlı.*

9. Okuyun. Bulun cümleleri, angılarında nişannıklar durêrlar yaraştırma uurunda.

Biz çıktık yola çinsabaalen. Maşınamız gidärdi hızlı. Ama geeridän etişti bizi bir maşına, angısı bizdän da taa hızlı gidärdi. Bir çayır içindä vardı iki göl. Birisi pek gözäldi, ama öbürü taa da gözäldi. Sora bostanda idik karpuz. İlkinkisi tatlıydı, ama ikincisi taa da tatlıydı.

10. Yaraştırın nişannıkları.

Uzun, tatlı, üüsek, uzak, yakın, gözäl, taazä, akıllı.

Yazın örnää görä.

Örnek: Çirkin – taa çirkin, taa da çirkin, ...

11. Okuyun. Bulun yaraştırma uurunda bulunan nişannıkları. Bizim üzümnär taa tatlı. Bu direk öbür direktän taa üüsek. Çanilär yaşêrlar bir büük evdä, ama Mitilerin evi taa da büük.

Yazın, yaraştırma uurunda nişannıkların altlarını çizin.

Nişannıkların kaç yaraştırma uuru var?

Nişannıklarda var üç yaraştırmak uuru: **denklik** uuru: *büük, kaavi, kırmızı, ...* **yaraştırıcı uuru**: *taa büük, taa kaavi, taa kırmızı, ...* **üstünnük uuru**: *en büük, en kaavi.*

12. Okuyun. Kóyun herbir nişannı üç yaraştırmak uuruna.

Örnek: balaban – **taa** balaban, **en** balaban, ...

Yası, çirkin, gözäl, eni, pak, taazä, datlı, aydınnık.

Çizin o yardımcı lafların altlarını, angıları nişannıkların yaraştırmak uurlarını göstererlär.

13. Okuyun.

Bu içersi da hep ölä gözäl, pak hem aydınlık. Buyılkı uşaklar taa diricä, taa arifçä, taa çalışkanca. En kaavi, en hızlı, en rezultatlı sportsmennär bizim şkolada bulunêrlar. Bizim aacın almaları şekerdän tatlı. Bizim klasın kızçaazları güldän gözäl.

Yazın. Çizin nişannıkların altlarını, angıları yaraştırmak uurunu göstererlär, yazarak üstlerindä (denk. u., yar. u., yada üst. u.).

14. Aşaadaki nişannıkları yaraştırıcı uuruna kóyun da kurun onnarlan birär cümlä.

Eşil, akıllı, çalışkan, kırnak, çemrek.

Çemrek – lovkiy

15. Aşaadaki nişannıkları yazastırıcı uuruna kóyun da tefterlerinizdä yazcı.

Çetin, datlı, taazä, maavi, derin.

16. Aşaadaki nişannıkları üstünnük uuruna kóyun da kurun onnarlan birär cümlä.

Uzak, korkak, titsi, gözäl, arif.

17. Okuyun şiiri. Yazın tefterlerinizdä, açıklayın nişannıkların uurlarını.

Çadırdan gözäl
Yoktur kasaba,

Pek sevdim seni,
Neçin, acaba?!

18. Okuyun. Çözün bilmeyceleri.

1) Yımışak parmakları,
Pek keskin tırnakları.

2) Sakallı da, buynuzu var
Süt verer pek çok.
Ama ondan taa zulum
Dünnedä hiç yok.

Bulun nişannıkların yaraştırmak uurlarını. Cuvaplarlan kurun birär cümlä.

TEKRARLAMAK

Nışannıklar

1. Angı sırada bulunêr nışannıklar?

- 1) Kazık, Vatan, dost, kardaş, ana, boba, senselä.
- 2) Suuk, kaavi, tuzlu, yımışak, girgin, dolu.
- 3) Al, bak, sat, ur, düü, ver, git, yap, yat, yaz.

2. Angı sıranın lafları cuvap ederlär soruşa nesoy?

- 1) Saalık, yaprak, sınır, sınırı, tokat, köpek.
- 2) Üüredici, doktor, ev, hıyar, inek, koyun, ördek.
- 3) Saa, hasta, uzak, yakın, üüsek, aar, ilin.

3. Zeedä lafbirleşmesi.

- 1) Aar çuval, üülen ekmää, uzak yıldızlar.
- 2) Topal Canavar, üürenmiş adam, kaba döşek.
- 3) Türkü çalmaa, kara toprak, ihtär adam.

4. Angı cümledä laf haylaz olacek subyek?

- 1) Haylaz adamdan tut kendini uzak.

- 2) Haylaza taa ii hiç dokunma.
- 3) Haylaz gününä yatêr aaç altında.

5. Angı sırada birsoy paylar (nışannıklar)?

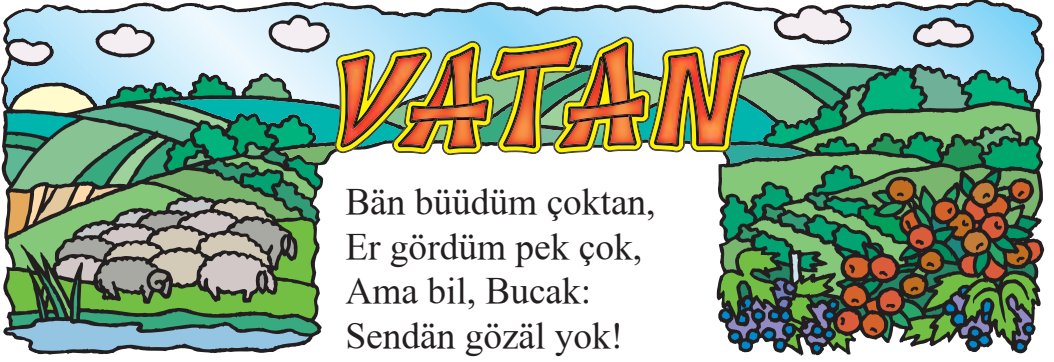
- 1) Maşi giümiş kendi eni, gözäl fistanını.
- 2) Maşinin fistanı eni, pelikleri da gözäl.
- 3) Maşinin eni fistan sırtında gözäl çiçek ta elindä.

6. Angı sırada bulunêr antonimnär?

- 1) Kaavi, kuvetli, sıcak, yakın, aar, uzak.
- 2) Aar, ilin, iişi, tatlı, sulu, tıkız.
- 3) Gecä, gündüz, karı, koca, er, gök.

7. Anngı sırada nışannık cuvap eder soruşa nesoy?

- 1) Hastaya verdilär ilaç.
- 2) Hastalar şükür ederlär doktoruna.
- 3) Hasta uşaan var yangını.

Bän büüdüm çoktan,
Er gördüm pek çok,
Ama bil, Bucak:
Sendän gözäl yok!

İşlik

Tekrar

Neylän işliklär başkalanêrlar adlıklardan hem nişannıklardan?

1. Okuyun.

**sıklet
ilaçlanmaa**

Ana-boba evi

I

Pek çoktan olmuş bu. Günün birindä hastalanmış çocukak Sandu. Çok vakıt gezdirmiş onu bobası doktorlara, ilaççılara, ama – faydasız.

Läüzım uşaa götürmää sıcak taraflarda deniz boyuna, – demiş doktorun biri. Satmış bobası beygiri, inää, çocuuna yol parası toplamaa deyni. Da gitmiş Sandu uzak erlerä...

Çok yıl geçmiş ozamandan. Bobası onu ölä da başka görämemiş. Ama anası hep bekläärmış. Günün birindä babucuk kabletmiş uzaktan kiyat. Kendi kiyadında Sandu yazarmış:

– Mamu, bän ilaçlandım, alıştım. Ama sıklet benim canımı iyer. Pek isteerim göreyim ana tarafımı.

(Ama ne oldu ileri dooru, siz annayacenız öbür urokta)

**Sıklet – toska
ilaçlanmaa, alışmaa – leçit'sä**

Cuvap edin soruşlara.

- 1. Ne olmuş Sanduylan vakıdın birindä?*
 - 2. Neçin bobası satmış, ne varmış evdä?*
 - 3. Neçin Sandunun canını sıklet iyärmış?*
- Yazın teksti, çizeräk işliklerin altlarını.*

2. Okuyun.

**tokatçık
küülülär**

Ana-boba evi

II

Günün birindä tokatçın yanında durgunmuş bir adam. Kafası biyazmış. Düşmüş o dizlerin üstünä da başlamış öpmää eri, ana topraanı.

– Sandu! – baarmış ihtyar anası.

Ama oolu bir da laf söyleyämemiş.

– O, olmalı, unuttu bizim dilimizi, – demişlär küülülär, angıları toplanmışlar Sanduların evin yanında.

Sade avşam üstü Sandunun dili çözülmüş da o ana dilindä demiş:
– Bună ziua, mama!.. – da sarmaşmış anasına.
Ama nasıl sarmaşayım bän ana-boba evinä?

(S. Vangeliyä görä)

**Sanduların
küülülär**

Verin soruşlara yazılı cuvap.

- 1. Kimmiş o yolcu, ani durgunmuş tokatçın yanında?*
- 2. Ne düşünmüşlər küülülär, angıları toplanmışlar Sanduların evin yanında?*
- 3. Neymiş Sandunun en büyük istedii? Neçin?*
- 4. Siz da bölä pek seversiniz mi ana topraanızı, Vatanınızı? Yazın, ekleyerek kendi duyularınızı hem kendi düşünmekle-
rinizi.*

3.

Söläyin, angı söz payını gösterer herbir laf.

Yazın onnarı üç direcik:

1 – adlıklar, 2 – nışannıklar, 3 – işliklär.

**dostlaşmaa
şennenmää**

Şennik, şen, şennenmää, kahırlanmak, kahırlı, kahırlanmaa, dost, dostluklu, dostlaşmaa, gezinti, gezmää, sabun, sabunnanmaa, sabunnu, şekerlemää, şekerli, şeker, ballı, bal, ballamaa, tuzlamaa, tuz, tuzlu, unnu, unnamaa, un, suuk.

Şennik – vesel’e
gezinti – progulka, pohod

**şekerlerin
şenniklärän**

Cuvap edin soruşlara.

- 1. Nesoy soruşlara cuvap ederlär üçüncü direciin lafları?*
- 2. Ne onnar göstererlär?*
- 3. Nicä onnar diişilerlär?*
- 4. Nesoy cümlä payı olabilerlär taa çok kerä?*

4. Annadın adlıklar, nışannıklar hem işliklär için plana görä:

diişilmää
nışannamaa

1. Ne göstererlär? 2. Nesoy soruşlara cuvap ederlär?
3. Nicä diişilerlär? 4. Nesoy cümlä payı taa çok kerä olur ol-
sunnar?

Kurun iki cümlä shemalara görä. Nışannayın söz paylarını.

1) kim? ↔ ne yapardı?
↓ ↓
nesoy? neredä?

2) kim? ↔ ne yapardılar?
↓ ↓
nesoy? nezaman?

Cümleleri yazın tefterlerinizdä.

5. * Okuyun.

çökmää
yumacık

Esapsızlar

Köpek, önkü bacaklarına çöküp, ölä salarmış, ani ortalı kopararmış. Kär onun önündä, yumacık olup, aulun boyunda durarmış bir küçücük kedicik.

Kedicik pek geniş açarmış aazını hem ölä çirkin baararmış, ani adamın üreeni kopararmış. Bir tarafçıktä iki çocukak durarmış da bekleyärmış, ne olacek ileri dooru.

Bu vakıt pençeredä görüner çorbacıykanın kafası. Karı kaçarak dışarı fırlamış. O koolamış köpää da üfkeli baarmış çocukaklara:

- Esapsızlar!
- Neçin esapsızlar, va? Biz bişeycik yapmadık! – şaşıp ta demişlär çocuklar.
- Tä onuştan da esapsızsınız! – dargın cuvap etmiş karı.

(V. Oseevaya görä)

Esap – üz, rız (sovest')

esapsızsınız

Necin bölä koyulu tekstin adı? Açıklayın.

Nicä götürerlär kendilerini çocuklar? Neçin avtor onnardan azetmeer?

Nicä avtor gösterer kendi bakışını onnar için.

Taa bir kerä okuyun teksti da yazın ilk parçasını, nicä aklınızda tutunuz.

Yazın tekstin ikinci parçasını. Yapın kontrol. Nişannayın nazlı-küçüldek formasında duran adlıkların afikslerini. İşliklerin altlarını çizin.

İşliklerin temel forması

Ne o işliklerin temel forması?

İşliklerin temel forması sayılêr o forma, angısından kurulêr onnarın zamannarı, sayıları, üzleri. İşliklerin infinitiv formasından aldıynan afiksleri **–maa** yada **–mää** kalêr o forma, angısı cuvap eder soruşa *ne yap? yazmaa – yaz, okumaa – oku, gezmää – gez, çizmää – çiz, sürmää – sür...*

Ne yap? yaz, oku, gez, çiz, sür, solu.

İşliklär temel formasında var nicä bitsinnär **konsonnan da**: *yap, yaz, gez, çiz, süz ...*; **vokallan da**: *kürü, beklä, yaşa, oku ...*

6. Verilmiş işlikleri infinitiv formasından koyun temel formasına, böleräk onnari iki grupaya: konsonnan bitennerä hem vokallan bitennerä.

kuumaa
suumaa

Giimää, okumaa, yazmaa, esaplamaa, kuumaa sormaa, girmää, atlamaa, eşmää, asmaa, suumaa, kurutmaa, esmää, susmaa, imää, pişirmää, ekmää, delmää, düşünmää, kalkmaa, yaamaa, aktarmaa, erimää, kurumaa, solumaa, saklamaa, düümää, diimää.

düyer
büüdülär

Yazın, iki bölümdän da birär laflan kurun cümlä.

7. Okuyun. Kóyun işlikleri temel formasında.

esmerlenmää
yollandırmaa

Esmerlenmää, serinnemää, aaraştırmää, yapıştırmää, dartmaa, dartzırmää, yatmaa, yattırmää, bastırmää, koymaa, koydurmaa, esap-

lamaa, erleřtirmää, gevřemää, girginnenmää, küřtürmää, kurtarmaa, yollanmaa, yollandırmaa, gezdirtmää, ezilmää, ezdirtmää, çıkarmaa, çıkartmaa.

Gevřemää – yımışamaa (insan)

girginnenmää
gezdirtmää

Yazın. Laflarlan girginnenmää, ezilmää, yollandırmaa zamannarın birindä kullanıp, kurun birär cümlä.

8.

Yazın uygun sözleri. Bulun onnarda işlikleri, açıklayarak onnarın formalarını, zamannarını, sayılarını, üzlerini.

ömür
zaamet

Üürenmää utanma, bilmemää utan. Bilgisiz yaşamaa, sade eri kaplamaa. Bän bilerim, ani bişeycik bilmeerim. Kim isteer zengin olmaa, taa çok läözüm çalışmaa. Zaamet adamın ömürünü uzaldêr, ama haylazlık – kısaltêr.

bilmeerim

9.

Sökün bilmeyceleri. Bulun cevaplarını.

1. Aazıma düştü –	2. Sıcak geldi–ses verer,
Eridi,	Haşlandı–sıklık çalêr.
Çok beni	Bir çölmek ondan içärsäk –
Sevindirdi.	Kefimiz birdän kalkêr.

Kef – nastroenie

haşlak – pek sıcak (kaynamaya yakın)

kefimiz
sevindirdi

*Yazın bilmeycelerin tekstlerini.
Bulun işlikleri. Söläyin onnarın zamannarını,
sayılarını, üzlerini. İşliklerin afıkslerini nışannayın.*

10. Okuyun. Kóyun verilmiş infinitiv formasında işlikleri üç türlü: temel formasında, geçmiş hem şindiki zamannarın üçüncü üzündä.

yattırmaa
kapatmaa

Enserlemää, kapatmaa, seslemää, getirmää, yattırmaa.

Örnek: sarsıtmää – sarsıt, sarsıttı, sarsıdêr; ...

Enserlemää – enserlän kakmaa

yattırmaa – yatıkça (yanı üstünä) koymaa

kapatmaa

Yazın, afiksleri nişannayarak. Birär işliklän üç formada kurun cümlä.

11. Okuyun, alarak esaba, ani ortakı direciklär sol direciklerin bitkisi, saa direciklerin da – çeketmesi. Olun dikat. Arada var bir zeedä laf. Açıklayın onun zeedeliini. Sol direciklerin laflarını koyun infinitiv formasına, saa direciklerin da – temel formasına.

g	ii	lenmää
d		şimää
ç		silmaa
s		retmää

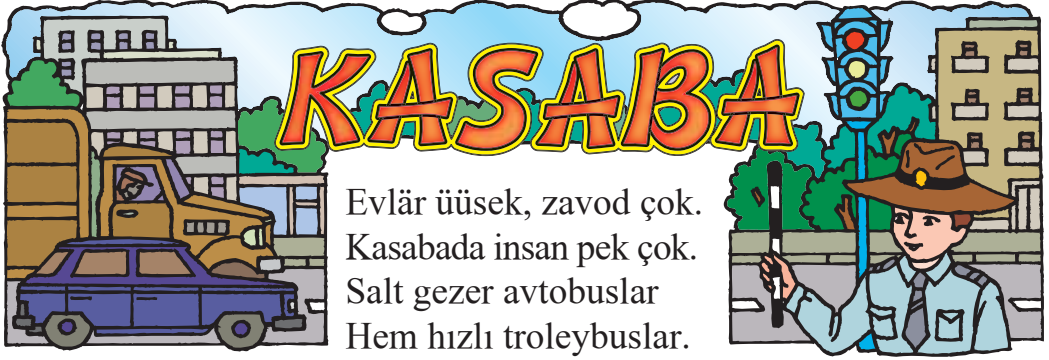
d	UU	nmaa
b		ldamaa
k		rlamma
s		ramaa

Uurlamaa – keezlemää

Yazın lafları sıracıklarda virgül aşırı.

Evlär üüsek, zavod çok.
Kasabada insan pek çok.
Salt gezer avtobuslar
Hem hızlı trolleybuslar.

İşliklerin infinitiv forması

Neylän başkalanêr işliklerin infinitiv forması başka formalarından?

İşliklerin başka formalarında gösteriler işlemin zamanı, üzü, sayısı. Ama infinitiv formasında onnar gösterilmeer.

Vokal garmoniyasına görä infinitiv forması kurulêr **-maa** yada **-mää** afikslerin yardımınnan, angıları eklener temel formasına: *yap-maa, kaldır-maa, düz-mää, gez-mää, seç-mää, bük-mää...*

- 1. Okuyun teksti. Çıkarın işlikleri direciklerä. Bulun onnarın zamannarını hem sayılarını. Angı işliklerin bulamadınız zamannarını hem sayılarını? Nesoy soruşlara onnar cuvap ederlär? Şindiki zamanın afikslerini nışannayın.**

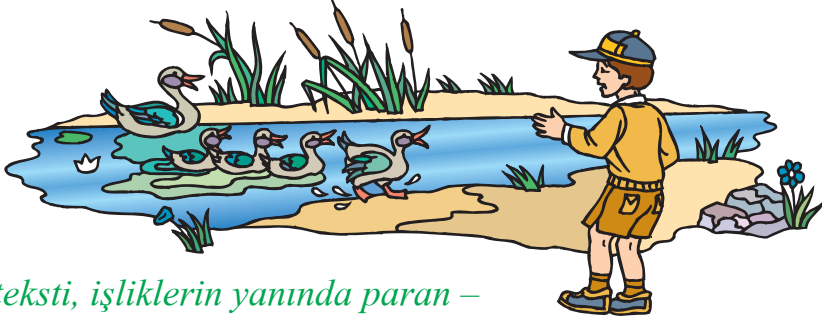
**ördecik
çaarmaa**

Ordeciklär

Oturêr Vasi suyun boyunda; siireder, nicä ördeciklär su içindä tepesi üstünä durêrlar: kürek gagalarını su içinä saklêrlar, sarı bacacıklarını da güneştä kurudêrlar.

Vasiyâ izin etmişlär gütsün ördecikleri, ama onnar suya girmişlär gençlär da, kartlar da: nesoy şindi onnarı evä aydamaa?

Da tä, çeketmiş Vasi onnarı çaarmaa: “Uti-uti, ördeklär!..”

Yazın teksti, işliklerin yanında paran – tezaların içindä koyarak onnarı infinitiv formasında. Nışannı bukvaların dooruyazılmasını açıklayın.

Örnek: Oturêr (oturmaa), ...

**güder
kurudêrlar**

2. Okuyun teksti, koyarak parantezaların içindän işlikleri lâazımını formada.

**biblioteka
yaratma**

Tudorka bibliotekadan (almaa) bir meraklı kiyat. Üürenicilär (git-mää) gezintiyä. Şindi biz (okumaa) Nikolay Baboglunun yaratmasını. Ördeklär su içindä pek gözäl (üzmää). Vasilka kendisi (kaldırmaa) döşekleri, kendisi (dikmää) kopçalarını, kendisi (yıkamaa) fistanın biyaz yakacıklarını hem kendi basmacıklarını.

**basmacıklarını
kopçalarını**

Yazın, nışannayarak işliklerin afikslerini hem açıklayarak onnarın zamannarını, sayılarını hem üzlerini.

3. Okuyun. Alın esaba nışannı işlikleri. Var mı nicä bulmaa (annamaa), angı üzdä durêrlar?

Mutlak lâazım **okumaa** kiyat! Ne üzerä mi? Ki taa çok **bilmää**, üürenmää **düşünmää**, **annamaa**, **duymaa**.

*Nışannı laflar bu cümlelerdä neylän benzeşerlär.
Çıkarın işlikleri, onnara soruşları koyarak.*

4. İlerledin yazıyı: sayıklayın, adetçesinä ne severlär yapmaa kızçaazlar hem çocucaklar.

Kızçaazlar severlär (ne yapmaa?) oynamaa, atlamaa, ...
Çocucaklar severlär (ne yapmaa?) kaçmaa, üzmää, ...

5. Okuyun işlikleri bu direciklerdä. Onnar durêrlar infinitiv formasında. Neylän onnar biri-birlerinä benzeerlär?

**seslemää
sölemää**

almaa	gelmää	toplamaa	seslemää
bakmaa	vermää	saklamaa	sölemää
satmaa	delmää	kurumaa	ensemää
koymaa	girmää	solumaa	beslemää
yatmaa	çizmää	kazımaa	beklemää

**ensemää
beslemää**

İşliklär infinitiv formasında cuvap ederlär soruşa ne yapmaa?: *almaa, kalmaa, satmaa, büütmää, içmää, götürmää, gelmää, toplamaa, seslemää.*

Nicä yapmaa tekstin analizini?

En ilkin läüzım bulmaa:

1. Kaç parçadan kurulu bu tekst. Açıklamaa hem inandırmaa.
2. Nesoy soruşa cuvap eder herbir parçası.
3. Nicä ayıracenız infinitiv formasında duran işlikleri başka formalarda duran işliklerdän.

6. Okuyun. Bulun herbir sırada zeedä işlii. Açıklayın, neçin o zeedä.

**siiretmää
karşılamaa**

- 1) Gezinmää, siiretmää, kaçtı, bakmaa, karşılamaa;
- 2) sesleer, bekleer, görer, oynêêr, okumaa;
- 3) üürenmää, çelmää, içmää, kurumaa, üzmää;
- 4) baktı, attı, durdu, sıbıttı, astı;
- 5) kabarêr, oturêr, aldı, bakêr, sorêr.

Karşılamaa – karşı çıkmaa
çelmää – almaa, iisiltmää
kabarmaa – üüselmää, üünmää

**karşılamaa
siiretmää**

Yazın işlikleri zeedä laflarsız. Söläyin, nesoy soruşa onnar cuvap ederlär hem neçin onnar zeedä.

7. Okuyun, aazdan koyun soruş herbir işlää. Herbir işliktän kurun onun infinitiv formasını, afiksleri nişannayarak.

**kürümää
saamaa**

Deneerim, yaşêêrlar, taşıyêrım, kürüyer, soludu, otlêêrlar, eleeriz, sesleer, bekledik, saadı, sarsalêêrız.

Örnek: deneerim – denä – denemää, ...

**sarsalêêrız
deneerim**

8. Kóyun işlikleri infinitiv formasına. Fikirläyin bölä: (ne yaptım?) kopardım – (ne yapmaa?) koparmaa. Saayêrım, okuyêrım, çekindim, gördük, bulduk, baktık, üzdün.

Yazın tefterlerinizä verilmiş fikirlemä örneenä görä.

Ne o işliklerin inkärlik forması?

9. Okuyun. İşlikleri aazdan kóyun infinitiv formasına. Neylän bu işliklär başkalanêrlar başka işliklerdän?

**üürenmemää
tertiplämemää**

Panayırdan biz bişeycik almadık. Soni uroklarını üürenmemiş, çiçekleri yıslamamış, içersini da tertiplämemiş. Uşak keçı südünü beenmeer. Dädu bukvaları bilmeer, kiyat okuyamêêr. Babu hızlı kaçamêêr. Eniştä oldu bir afta bizä gelmeer.

**tertiplämemiş
beenmeer**

Yazın. Kóyun parantezalar içinä işlikleri infinitiv formasında. Fikirläyin, nicä 253-cü iştä:

(ne yapmadık?) almadık – (ne yapmaa?) almamaa, ...

10. Okuyun lafları, koyarak onnarı inkärlik formasına.

**götürmää
getirmää**

Okumaa, yısıtmaa, saklamaa, erimää, çevirmää, götürmää, sızırmaa, doldurmaa, yaraştırmaa, uydurmaa, sıbıtmaa, kurumaa.

Yaraştırmaa – uydurmaa

**yaraştırmamaa
doldurmamaa**

Yazın, inkärlik formasını parantezalar içinä yannaşık koyarak.

Örnek: okumaa (okumamaa), ...

İşliklerin inkärlik forması inkär eder işlemin oluşunu, cuvap eder soruşa ne yapmamaa?: *almamaa, satmamaa, urmamaa, düümemää, gezmemää, inmemää, gülmemää*. İşliklär inkärlik formasında mutlak kullanêrlar afiksleri **-ma-**, **-mä-**. Inkärlik formasında urgu taa çok kerä bitki kısımdan geçer lafın ilk kısmına, afikstän geçer lafın kökünä:

almáa — ál^{ma}mamaa, satmáa — sát^{ma}mamaa;
vermqä — vér^{me}memää, sürmqä — swr^{me}memää (ä>e).

11. Okuyun teksti, aazdan diiştirin işlikleri inkärlik formasından verilmiş örnää görä.

gözellik
trolleybus
monument

Kasaba

Vasi geçän yaz kasabaya gitmemiş, kimseyciklän orada buluşmamış, trolleybusta çekinmemiş, teatruyu görmemiş. Kişinövün geniş hem gözäl sokaklarını siiretmemiş, eni evlerin üüsekliinä, gözelliinä mayıl olmamış, kasaba kulturasını görmemiş, güllü başçalarda, parklarda dinnenmemiş, orada A.S. Puşkinä monumenti görmemiş.

üüsekliinä
dinnenmemiş

Örnek: almamış – almış, ...

12. Okuyun şiiri. Bulun tekstindä inkärlik formasında duran işlikleri.

kundak
hoşluk

Kış gibi gözâl zaman
Bilmeerim, dostlar!
Kaar kundaannan sarılı
Yorulmuş kırlar.

Severim herbir zamanı!
Herbiri – gözâl!
Salt hoşluk, sevinmelik
Getirsin onnar.

Hoşluk – ilik
kundak – uşak yorgancısı

*Yazın, açıklayarak işliklerin zamannarını, sayılarını, üzlerini
hem formalarını.*

İşliklerin zamannara görä diişilmesi

İşliklerin nesoy zamannarı var?

13. Yazın 2-3 uygun söz aklınızda tuttuuna görä.

**yalancı
inanmaa**

Kal çıbık gibi kuru, ama Vatanı koru. Dostluu aklında sän tut, körlük yapanı unut. Dost dostun ayıbını üzünä söyleer. Kim geler sana zorda, aara dost oralarda. Bilgi adamın gözlerini açêr. Dünneyi güneş aydınadêr, adamı aydınadêr bilgi. Zaamet bizi doyurêr, haylazlık – çıplak brakêr. Korkutmuş kediyi kaymaklan. Yalancının evi yanmış, kimsey onu inanmamış.

gözlerini

*Söläyin, angı zamanda kullanılêr işliklär.
Ne lääzım yapmaa buna deyni?
Kurun ikişär cümlä: işliklän şındiki zamanda hem geçmiş
zamanda.*

14. Okuyun.

Ana türküsü

İnsannar hem hayvannar
Hepsi dinnener.
Hepsicii uykularda
Sarp düşlär görer.

Uyudu kuzucuklar,
Balıklar suda.
Uyudu böceciklär
Pek çoktan kırdä.

Hadi sän da, uşacım,
Yum gözlerini.
Sana sabaa alacam
Gölmecik eni.

Yazın şiiri. Çizin işliklerin altlarını, açıklayarak angı zamanda onnar durêrlar.

İşliklär diişilerlär zamannara görä. Onnarın var üç temel zamanı: **mutlak geçmiş, şindiki hem mutlak gelecek, angıları, cuvar ederlär soruslara.**

Mutlak geçmiş zaman
ne yaptı?

↓
okudu

Şindiki zaman
ne yapêr?

↓
okuyêr

Mutlak gelecek zaman
ne yapacek?

↓
okuyacek

15. Okuyun, koyarak kaçırılmış uygun islikleri.

**meyvalık
büümää
beenmää**

Moldova

Ne sade ... Moldovada?! Üzüm, alma, armut, erik hem taa çok başka eşilliklär. Salt Moldovanın meyvalarından hem eşilliklerindän var nicä ... ada, konservalık, hoşaf hem bin türlü tatlılıklar hepsinä uşaklara.

Moldovada ... türlü milletlär: moldovannar, ruslar, gagauzlar, bulgarlar hem başkaları da. Bän pek ... ana tarafımı, ... çalışkan halkımı.

Kontrolcu laflar: büümeer, beenerim, yaşêêlar, severim, hazırlamaa.

**meyvalarından
tatlılıklar**

Yazın teksti. Angı zamannarda kullanılêr işliklär, angılarını siz koydunuz cümlelerä? Üstlerindä yazın, angı zamanda onnar durêrlar.

16. Bulun da yazın herbir adlıklan nekadar taa çok laf, angıları işlem göstererlär örnää görä.

Sınırcı, Vari, çiçek, kuzu, uşak.

Örnek: **Üürenici** (ne yapêr?) üürener, yazêr, okuyer, esaplêêr, gider, gelir, oturêr, sesleer, oynêêr, atlêêr, bakêr, yatêr, kalkêr, ...

17. Verilmiş işlikleri koru, bak, çalış, hazırlan, git, dur, kurtar kóyun üç zamanda da yazın. Üç işliklän herbir zamanda kurun birär cümlä.

geçmiş zaman
kurtardı

şindiki zaman
kurtarêr

gelecek zaman
kurtaracek

İşliklär mutlak geçmiş zamanda nicä diişilerlär?

İşliklerin mutlak geçmiş zamanı

İşliklär mutlak geçmiş zamanda diişilerlär sayılara hem üzlerä görä:

Birlik sayısı

1. al-dı-m	dur-du-m	git-ti-m	gör-dü-m
2. al-dı-n	dur-du-n	git-ti-n	gör-dü-n
3. al-dı	dur-du	git-ti	gör-dü

Çokluk sayısı

1. al-dı-k	dur-du-k	git-ti-k	gör-dü-k
2. al-dı-nız	dur-du-nuz	git-ti-niz	gör-dü-nüz
3. al-dı(-lar)	dur-du(-lar)	git-ti(-lär)	gör-dü(-lär)

Mutlak geçmiş zaman kurulêr afikslärlän -dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü hem üz afikslerin yardımınan.

Çokluk sayısında 3-cü üzün afiksi **-lar (-lär)** var nicä kullanılsın, ama var nicä kullanılmasın da:

*Uşaklar gider (gitti, gidecek) şkolaya. Uşaklar giderlär (gittilär, gideceklär) şkolaya. **Cümlelerin ikisi da dooru.*** Sade yok nicä olsun birsoy paylı cümledä işliin birisi bir formada, obürü da başka formada.

Yok nicä olsun: *Uşaklar şkolada okuyêr hem yazêrlar.*

Lääzım olsun ya: *Uşaklar şkolada okuyêr hem yazêr.*

Ya da: *Uşaklar şkolada okuyerlar hem yazêrlar.*

18. Okuyun. Bulun işlikleri, açıklayarak onnarın zamannarını, sayılarını hem üzlerini.

dedä
Bucak

Bizim dedelerimiz çoktan geldilär Bucak taraflarına. Gagauzlar pek severlär kendi ana tarafını. Vatanımızı biz koruduk, koruyerız hem koruyacez duşmannardan.

geldilär
koruduk

Dedä – bizim evelki senselelär
(dädunun dädusu)

Yazın, çizeräk işliklerin altlarını.

19. Sıralarda bulun zeedä işlikleri.

- 1) Gider, bakêr, sever, aldı, atlêêr, ezer.
- 2) Geldi, baardı, yaadı, yazêr, bıktı, yandı.
- 3) Batacek, yaşayacak, dolduracak, pinecek, ekecek, gelir.
- 4) Sormuşlar, durêrlar, saçêrlar, yapaceklar, delmişlär, okuyêr.

Yazın işlikleri (zeedä lafları yazmayın). Söläyin herbir işliin zamanını, sayısını, üzünü, nişannayarak geçmiş zamanın afikslerini (^).

20. Yazın aklınızda tuttuuna görä. Okuyun şiiri. O düzülü laf oyununda. Angı laflarlan “oyneêr” şair? Bir mi osaydı çok mu maanası var lafın kırmaa? Angı zamanda kullanılêr bu işlik teksttä? Nicä siz annadınız?

Sofi babu geçän ay
Bir kilim kırdı.
Dani da, unukası,
Vazayı kırdı.

Kırmaa – parçalamaa
kırmaa – dokumaa

Kapayın kiyadı, yazın, ne aklınızda tuttunuz. Geçmiş zamanda bulunan işliklerin afikslerini nişannayın. Açıp kiyadı, kontrol yapın yazılmışa.

21. Okuyun. Angı işlikleri siz yazacınız noktaların erinä. Neçin? Açıklayın.

büün uşak oynêêr
lüzgär kalkêr
çiçek açêr
adam işleer
dädu oturêr

dün uşak ...
luzgär ...
çiçek ...
adam ...
dädu ...

topçaaz atlêêr
trup büüyer

topçaaz ...
trup ...

Direciklerdä bulunan lafbirleşmelerini yazın virgül aşırı, nışannayarak afiksleri, açıklayarak, neylän onnar başkalanêrlar.

22. Okuyun.

**Canabin
dönmäâ
etişmäâ**

Kör da görer

Dönärmiş Borä şkoladan evä. Görer – gider sokakça kör adam, sopacınnan yolu yoklayarak. Çatıraa etiştıynän, durgunêr. Sansın seslener. “Bu o bekleer yol boşansın”, – düşünmüş Borä.

Yaklaşmış adama da demiş:

– Bän Canabinizi yolun ötäyanına geçirecäm.

Kör olan uzatmış elini Boräya, da onnar aykırlamışlar yolun öbür tarafına. Ozaman kör demiş:

- Görerim, ii ürekli çocuksın sän.
- Görersin mi? – şaşmış Borä.
- Bunu kör da görer, – gülümsemiş adam.

(V. Oseva)

**Canabinizi
sopacınnan**

Açıklayın bu tekstin içindekiliini. Yazın, işliklerin afikslerini nışannayarak.

23. Okuyun.

**musaafirlik
girecääzaman**

Musaafirliktä hem evdä

Gelmiş Sandi Dimuya musaafirläâ. Ayaklarını girecääzaman kapunun önündä silmiş, hayatta ayak kaplarını çıkarmış, yaamurluunu askı-

ya asmış, saçlarını, bakıp aynaya, taramış. Dimunun malisinä demiş: “Zaman hayır olsun, babu!” Da bundan sora geçmiş Sandinin köşesinä oyuncaklarlan oynamaa.

– Tä, Dimu, üüren Sandidän, nicä kendini götürmää hem kullan-maa, – demiş babu.

Oynamışlar uşaklar, nekadara oynamışlar oyuncaklarlan, da istemişlär şindi Sandilerä gitmää.

Girmişlär hayada. Sandi bir emenisini saa tarafa fırlatmış, öbürü-nü – sol tarafa.

Yaamurluunu bir köşeyä atmış. Ondan sora:

– Mali, – baarmış, – bänim Dimuytan! As benim yaamurluumu askıya.

**yaamurluumu
oyuncaklarlan**

Verin cuvap soruşlara:

- 1. Sandi dooru mu götürmüş kendisini musaafirliktä? Neçin?*
- 2. Ne demiş Dimuya onun malisi? Neçin?*
- 3. Diişildi mi sizin bakışınız Sandiyä, evä döndüktän sora? Neçin? İnandırın dooruluunuzu.*
- 4. Nicä dooru läüzım götürmää kendini evdä hem musaafirliktä?*
- 5. Var mı nicä Sandinin malisi tekrarlasın Dimunun malisinin laflarını kendini götürmää için? İnandırın tekstlän. Yazın.*

İşliklerin şindiki zamanı

Neylän başkalanêr şindiki zamanın işlikleri mutlak geçmiş zamanın işliklerindän?

24. Okuyun. Diiştirin işlikleri ölä, ki sânsın oluşlar (işlemnär) şindi olêlar.

Dädu gitti panayıra. Küüdä satıldı bir eni maşına. Uşaklar oynadı top. Üüredici annattı uroo. Şkolacı üüredicinin soruşlarına verdi dolu cuvap. Mamu aulda eker kartofı. Baka dikti eni baa. Mali girdi içeri. Uşak oturdu pat üstündä. Dışarda yaadı yaamur.

Yazın, açıklayarak, nicä diişildilär işliklär hem nesoy soruşlara şindi onnar cuvap ederlär.

Şindiki zamanda işliklär cuvap ederlär soruşa ne yapêr?
ne olêr?: *atêr, bakêr; gider, geler; okuyêr, soluyêr; kazıyêr.*

25. Okuyun işlikleri, böleräk onnarı iki bölümä: cuvap edän soruşlara ne yaptı? hem ne yapêr?

Yazdım, durêr, bakêr, gitti, baktı, oturêr, lafeder, okuyêr, daattı, yattı, attı, tuttu, seçer, şuldurdêr, açêr, şılêr, yısıdêr, oldu, korktu, burdu, giindi, yaadı, dūrter, örter, suudu, pişti, örüdü, çıineer, besleer, aarêr.

Şuldurdamaa – jurçat’
burmaa – bükmaa, kıvratmaa
örümää – plesti

korktular
besleer

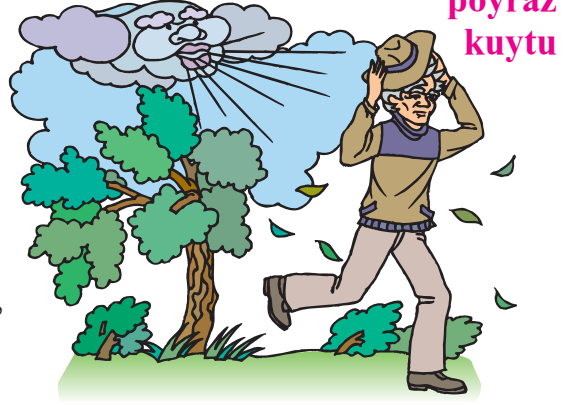

*İki bölümädän da ikişär laflan kurun birär cümlä.
Yazın tefterlerinizä.*

Örnek: (ne yaptı?) yuttu, kurtuldu, ...
(ne yapêr?) yudêr, kurtulêr, ...

26. Sökün bilmeyceleri. Bulun cevaplarını.

1. Üfleer, uuldêêr,
Aacı бүкер.
Ondan adam
Kuytuya kaçêr
2. Ordan geler çok suuklar,
Kayêr aşaa bulutlar.
Kaçêr kış bobasına ...
Ne deyecez orasına?

**poyraz
kuytu**

**bobasına
deyecez**

*Yazın bilmeycelerin tekstlerini. Bulun işlikleri.
Söläyin işliklerin zamannarını, sayılarını hem üzlerini.
Nesoy soruşlara cevap ederlär?*

**27. Verilmiş işlikleri kóyun şindiki zamanın üçüncü üzünä.
Ne oldu işliklerin köktä bitki konsonunnan? Açıklayın.**

**kabartmaa
yısıtmaa**

İşitmää, gitmää, yutmaa, saurtmaa, kabartmaa, sıbıtmaa, yısıtmaa,
kaybetmää, sesetmää, uzatmaa, eritmää, sırtmaa, kıpıtmaa, yaratmaa,
aaratmaa, yasıltmaa, karartmaa, akıtmaa.

Eritmää – kızdırmaa, eriyincä
sırtmaa – gülümsemää
yasıltmaa – yası yapmaa

**kabardêrlar
kabarttılar**

*Laflarlan uzatmaa, eritmää, akıtmaa hem gitmää kurun birär
cümlä.*

28. Sökün bilmeyceleri. Bulun cevaplarını.

büümää
düümää

1. Üç kardaş bizdä yaşêêr:
Yukardan biri döker,
Öbürü erdä içer,
Üçüncü kardaş büüyêr.
2. Beni hepsicii düüyêr,
Kesip, derin aktarêr;
Hepsinä bân dayanêrim,
Hepsini bân doyurêrim.

dayanêrim
yaşêêr

*Yazın bilmeycelerin tekstlerini. Bulun işlikleri.
Söläyin onnarın zamannarını, sayılarını, üzlerini.
İşliklerin afikslerini nışannayın.*

29. Okuyun. Neredän bu yaratma parçası. Kim onun avtoru.

çöşmä
doz-dolay
denemää

Gider, gider çocuk, çok vakit yolda bulunêr. Susamış da başlamış aaramaa, neredä su içsin. Kırdä razgeler bir çöşmeyä, ama doz-dolayda can-cunnar yokmuş. O günü da sıcakmış ölä, ani kuşlar da sakınarmışlar gölgedän çıkmää. Taman çocuk iiler su içmää, işider, ani kim sa geler, lum-tum basarak. Çöşmeyä gelir bir dev adamı. O dev adamın gözleri prost görärmış da o ilktän denämeer çocu. Çocuk sa durarmış çöşmenin yanında. Dev adamı iiler su içmää da görer çocu.

– Ne aarêêrsın sän bu erlerdä? Burada kuş-kurt ta gezmeer!

Dev – büük, batal, balaban adam
denemää – görmää

işider
gider

Yazın teksti, açıklayarak, angı zamanda hem üzdä durêrlar işliklär. Söläyin, neçin kimi bukvalar nışannı.

İşliklerin mutlak gelecek zamanı

Ne o mutlak gelecek zaman?

Zamana, angısında işlem mutlak olacek yada tamannanacek, mutlak gelecek zaman deniler: *alacam* (mutlak), *gelecek* (mutlak), *verecän* (mutlak). Mutlak gelecek zamanda işliklär cuvap ederlär soruşlara ne yapacam? ne yapacan? ne yapacek? ne yapacez? ne yapaceniz? ne yapaceklar?: alacam, sesleyecäm; alacan, sesleyecän; alacek, sesleyecek; alacez, sesleyecez; alaceniz, sesleyeceniz; alaceklar, sesleyeceklär.

Mutlak gelecek zaman kurulêr **-acek** (-yacek) **-ecek** (-yecek) afikslerin yardımınnan.

1. Okuyun verilmiş teksti.

**iilenmää
gimnastika
sinir**

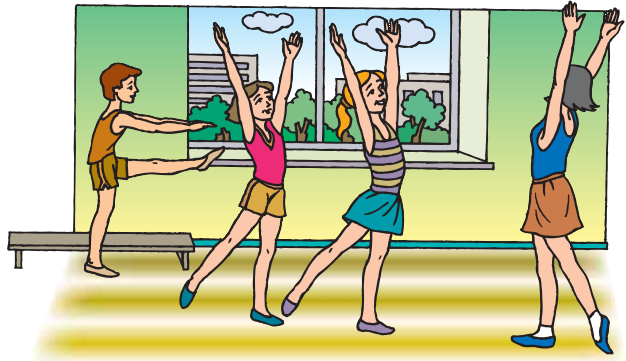
Gimnastika

Döşektän kalktıktan sora, herbir adam lääzım çeketsin gününü gimnastikadan. Yapacan gimnastika – olacan saa, diri hem diil sade ayakların, kolların, ama kafan da taa ii işleyecek. Gimnastika adamın damarlarını, sinirlerini kurtarêr haylazlıktan, doorudêr onnarı iş rejiminä.

Eer yapmasan hergün
gimnastika, iilenmäsän
sportlan – aara dostluk
doktorlarlan hem türlü
ilaçlarlan. Ozaman en ii
dostun olacak hastalıklar
hem döşek.

Verilmeyin haylazlaa
hem hastalıklara! Yapın
gimnastika!

(Nasaatçı dädü)

Damar — vena
sinir — mıştı

**sinirlerini
verilmeyin**

Yazın. Bulun gelecek zamanda duran işlikleri, çizerek altlarını. 3-cü cümledä bulun baş payları da çizİN altlarını.

2. Okuyun teksti.

**sızıntı
büütmää**

Kiyat – bizim dostumuz

Kiyat – bilgi sızıntısı. Bunu artık hepsicü lüzüm annasın. Büük zenginniklär açêr kiyat bizim önümüzä. Kiyat annadêr bizä, nicä çiftçilär büüderlär ekmek, ustalar kaldırêrlar kasabaları, nicä üürenmişlär raketaları doorudêrlar dünnä yapısının dibinä.

Vardır mı, körpü dostlarım, düşündüünüz, kaç kişi hem

nekadar vakıt düünerlär, bir şkola kiyadını yazınca?

Eer herbir şkolacı koruyar-saydı kendi kiyatlarını, onnarı olacak kolayı kullansınnar taa başkaları da.

Koruyun kiyatlarınızı! Okuyun onnarı hem sevin! Sade onnar açaceklar sizin gözlerinizi, çıkaraceklar sizi geniş hem aydın yaşamak yoluna!

(Nasaatçı dädü)

Düünmää — çalışmaa

**zenginniklär
doorudêrlar**

Açıklayın tekstin içindekiyi. Cevap edin sorulara.

1. Ne o “bilgi sızıntısı”? İnandırın.
2. Neçin lâüzım korumaa kiyatları?
3. Var mı nicä kiyat “açsın adamın gözlerini”?
Yazın, mutlak gelecek zamanında bulunan işliklerin altlarını
çizin.

Nesoy diişilmäk bölümnerinä pay olêrlar işliklär?

İşliklär mutlak gelecek zamanda, diişilärkän, pay olêrlar iki bölümä: konsonnan bitän hem vokallan bitän:

al, sat, bak, ver, git, düş, pin, yap, yum — **konsonnan bitän**;
i, eri, aala, baala, yaala, beklä, seslä, taşı, kazı — **vokallan bitän**.

3. Okuyun işlikleri. Yazın ayrı konsonnan bitän işlikleri hem vokallan bitän işlikleri, koyarak onnarı mutlak gelecek zamanda.

**buumaa
beenmää**

Örnek: Silmää — sil, silecek; giimää — gi, giyecek, ...

Koparmaa, susmaa, eklemää, buuşmaa, seslemää, beslemää, düümää, eşelemää, kurutmaa, indirmää, üüsürmää, beenmää, kabarmaa, üünmää, hodullanmaa, şekerlemää, kürümää, imää, buumaa, suumaa.

Buuşmaa — çalışmaa
hodullanmaa — gogorlanmaa

**indirmää
şekerlemää**

Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi

Birlik sayısı

1. an-aca-m	dur-aca-m	ver-ecä-m	göl-ecä-m
2. an-aca-n	dur-aca-n	ver-ecä-n	göl-ecä-n
3. an-acek	dur-acek	ver-ecek	göl-ecek

Çokluk sayısı

1. an-ace-z	dur-ace-z	ver-ece-z	göl-ece-z
2. an-ace-nız	dur-ace-nız	ver-ece-niz	göl-ece-niz
3. an-acek(-lar)	dur-acek(-lar)	ver-ecek(-lär)	göl-ecek(-lär)

4. Okuyun verilmiş işlikleri. Diiştirin onnarı mutlak gelecek zamanın birlik hem çokluk sayısında.

Sevmää, edinmää, oturmaa.

Edinmää — priobresti

Yazın, işliklerin afikslerini nişannayarak.

Örnek: getir-ecä-m

5. Diiştirin sayılara görä mutlak gelecek zamanda işlikleri çizmää, ekmää, delmää hem görmää.

Yazın tefterlerinizdä, afiksleri nişannayarak.

Vokalları bitän işliklerin diişilmesi

Birlik sayısı

(elä, beklä, oku, eri)

1. oku-yaca-m	ele-yecä-m	bekle-yecä-m	eri-yecä-m
2. oku-yaca-n	ele-yecä-n	bekle-yecä-n	eri-yecä-n
3. oku-yacek	ele-yecek	bekle-ycek	eri-yecek

Çokluk sayısı

1. oku-yace-z	ele-yece-z	bekleyecek	eriyecek
2. oku-yace-nız	ele-yece-niz	bekleyeceniz	eriyeceğiniz
3. oku-yacek(-lar)	ele-yecek(-lär)	bekleyecek(-lär)	eriyecek(-lär)

**6. Diiştirin sayılara görä mutlak gelecek zamanda işlikleri
solu, taşı, eklä hem ensä.**

Yazın teftirlerinizdä afiksleri nişannayarak.

7. Okuyun teksti. Açıklayın içindekiliini.

**çelikleşmää
deyivermää**

Bän da isteerim çelikleşmää

I

Mitinin var Todi batüsu, angısı kolhozda traktorcu işleer. O – batal, pek kaavi hem esmer tenni bir adam.

Bir gün Todi görmüş, nicä batüsu kaldırêr çuvalları da sormuş:

– Todi batü, sän neçin ölä kaaviysin?

– Bän traktorcu işleerim hem sportlan iilenerim.

– Bän da isteerim, senin gibi, traktorcu olmaa, – deyivermiş Miti.

– İi fikirä girmişin. Ama kaavi olmaa deyni hem saalıkı – läözüm çelikleşmää. Çelikleşmää var nicä, açan bütün yıl, hergün fizkulturayı yapacan hem suuk suylan yıslanacan.

Yazın. Açıklayın işliklerin zamannarını, altlarını çiziniz.

**çelikleşmää
fizkulturayı**

8. Okuyun teksti. Açıklayın içindekiliini.

**neetlenmää
brakılmamaa**

Bän da isteerim çelikleşmää

II

O günü taa Miti buluşêr Koliylän da annadêr ona, nasıl var nicä kaavi olmaa. Koli kayıl olêr.

Uşaklar netlenmişlär işi pek uzatmamaa yıllara. Nezaman geçecek o yıl?! Onnar istemişlär taa o günü kaavi hem çelikli olmaa.

İlktän onnar kaldırmışlar, erä düşüncä, bir demir parçası. Kaldırmışlar onu taa fenalıkları olunca. Ama, netlerinden brakılmamışlar. Sora onnar bir saat kaçmışlar hem atlamışlar. Ama dindiynän, başlamışlar taş atmaa, ter-su içindä kalınca. Ondan sora çıkarmışlar pınardan suuk su da başlamışlar yıslanmaa. Bundan sora yatmışlar aacın gölgesindä asır üstünä da başlamışlar beklemää, nezaman kaavi olaceklar hem çelikleşecekler.

O günü taa, evdekilär kırdan dönüncä, ikisi da hastalanmışlar.

Yazın. Verin cuvap soruşlara.

1. Neçin acaba uşaklar hastalandılar?

2. Siz bilersiniz mi, nicä çelikleşmää?

3. Neçin bu çelikleşmək insana läüzüm?

Yazın, işliklerin altlarını çizerek.

**evdekilär
hastalanmışlar**

9. Düşünün da yazın 5-6 cümledän bir annatma yaarınkı plannarınız için (nelär yapacınız).

Örnek: Bän yaarın kalkacam erken...

Yazın annatmayı tefterlerinizdä, işliklerin altlarını çizerek hem herbirin üstündä yazarak, angı zamanda durêrlar.

10. Okuyun teksti. Bitirdin onu kendi fantaziyanıza görä.

Yaarınkı kasabalar

Gelecek vakıt, açan küülär da olacek, nicä kasaba. Herbir evdä olacek diil sade televizor, radio hem buz dolabı, ama olacek telefon da, sıcak su da, çamaşır maşinaları da. İçer işlerini yapaceklar maşinalar.

Ama kasabalar taa da üüsek olaceklar, taa da eşil, taa da gözäl.

Yazın tefterlerinizdä, çizeräk işliklerin altlarını.

11. Bunnarı siz bilersiniz.

Bitirdin cümleleri:

İşliklar göstererlär

İşliklär cuvap ederlär soruşlara

Şindiki zamanda işliklär cuvap ederlär soruşlara

Mutlak geçmiş zamanda işliklär cuvap ederlär soruşlara

Mutlak geçmiş zamanda işliklär kurulêlar

Mutlak gelecek zamanda işliklär cuvap ederlär soruşlara

İşliklär diişilerlär —, — hem — görä.

İşliklerä, angıları göstermeerlär işlemin ne zamanını, ne sayısını, ne da üzünü, deniler

İnfinitiv formasında işliklär cuvap ederlär soruşlara

İşliklerin ... formasına deniler temel forması.

Onnara temel forma deniler, cünkü onnar ...

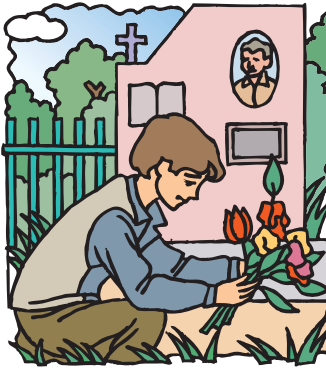
O işlemnerä, angıları tamannanmadı, tamannanmêêr hem tamannanmayacek, deniler işliklerin ... forması.

İnkärlük forma kurulêr afikslärlän

TEST

Dikat okuyun teksti (tekstin fragmenti verili 237 s. Başlêêr laftan “Şindiyädän..., biter – saysınnar onnarı”). Koyulmuş soruşlara cuvap verin.

1.	Ne için bu teksttä annadılêr? Dooru variantı çevreyä alın: a) imeklär için; b) güneş için; c) adetlär için	L/0/1
2.	Kim ilkin oturarmuş sofraya? Dooru variantı çevreyä alın: a) Goguş; b) dâdu; c) boba	L/0/1
3.	Yazın hepsini personajları onnarın peydalanmak sıralına görä.	L/0/1/2
4.	Yazın üç soruş okunmuş tekstä görä, angıları çeketsinnär butakım: Kim ... ; Nezaman ... ; Neredä	L/0/1/2/3/4/ 5/6/7/8
5.	Verilmiş örneklerä görä ikişär laf yazın: Adlık ... ; Nışannık ... ; İşlik	L/0/1/2/3/ 4/5/6/7
6.	Koyun tekstin adını da yazın onu.	L/0/1
7.	Bulun o cümleyi, angısında bulunêr tekstin öz fikiri hem çizin onun altını.	L/0/1/2
8.	Bulun teksttä üç uzun vokallı laf da yazın onnarı.	L/0/1/2/3/4
9.	Bulun da çıkarın teksttän iki laf nazlı-küçüldek formasında, afiksleri nışannayın.	L/0/1/2/3
10.	Verilmiş lafı <i>sofra</i> hallara görä diiştirin afiksleri gösterin.	L/0/1/2/3/4/ 5/6/7/8
11.	Verilmiş işlikleri koyun infinitiv formasına da yazın onnarı: geçmiş ...; olêr ...; düşünmüş	L/0/1/2/3
12.	Düzün da yazın bir annatma 5 cümledän “ <i>Benim aylâm</i> ”.	L/0/1/2/3/4/ 5/6/7/8

ETİKET

Hepsimiz lâazım, dostum,
Tutalım etiketi.
Sade ozaman, inan:
Olacez biz kısmetli.

Tekrarlamak

Tekst hem cümlä

1. Okuyun. Düşünün da söläyin, bu tekst mi osaydı diil mi. Neçin? İnandırın.

selemneşmää
yatacazaman

Nicä insannar selemneşer

I

Tanidik adamnar, karşılaştıynan yada ayırılarkan, mutlak selemneşerlar. Sabaalen seläm vererlär: “Sabaa hayırlı olsun. Sabaansersın(ız)”. Gündüz seläm

dişer: “Zaman hayırlı olsun. Zaman-nêêrsın(ız). İi günnär”. Avşamnän butakım seläm veriler: “Avşam hayırlı olsun. Avşamêêrsın(ız)”. Hepsinä bu selemnera cuvap veriler sade: “Hayır olsun” osa “Ke-betersin”.

Yatacazamanda deerlär: “İi gecelär”. “Tatlı

uykular”. “Raat gecelär”. Bu selemä mutlak cuvap veriler: “Saa ol(unuz). Sana (sizä) da ii gecelär (tatlı uykular)”.

Burada var nicä eklemäa adamin adını da: “Sana da, Koli (Maşi) ii gecelär”. “Sizä da, lelü, tatlı uykular”. “Canabinizä da, Nikolay İvanoviç, raat gecelär”.

Ama unutmayın, ani selemi ilkin verer küçük olanı. Akrannarın arasında – seläm veriler erindä durannara. Karşı gelenlerin arasında – biri-birinä seläm vererlär iki taraf ta birdän.

(Nasaatçı dädü)

Tanidik — angılarını tanıyêrsın
karşılaştıynan — karşı geldiynän
yatacaa zaman — yatmanın önündä
akran — bir yaşta

selämnäşerlär
akrannarın

Yazın hem aklınızda tutun bu kuralları. İlk cümlelerin gramatika temelini bulun, baş payların altlarını çiziniz.

2. Verin cuvap bu testlerä, açıklayarak koyulmuş soruşları.

ilkyaz
intonatıya

1-inci test. Angı cümlä duygulu söylemäk neetinä görä?

- 1) Pazar günü biz gideriz Komrada.
- 2) Brak beni raata! Sokulma bana!
- 3) Sän, Miti, hazırlandın mı şkolaya?

2-nci test. Angı nışannar yada laflar göstererlär ilkyazın hem güzün gelmesini?

- 1) Havalar taa sıcaktılar, ama aaçların yaprakları başladıydılar sararmaa.
- 2) Havalar artık sıcaktı, başladıydı peydalanmaa çimen.

3-üncü test. İlk anı nışana görä siz tanıyêrsınız, anı bu soruş cümlesi?

- 1) Sän mi gellersin benimnän daaya?
- 2) Beni da kıra alacan mı?
- 3) Nereyi gidersin, dostum?
A. İtonaşıyaya görä.
B. Paycıklara görä.

**tanıyêrsınız
peydalanmaa**

Yazın teftêrlêrinizdä, dooru variantların altlarını çizêrêk.

3. Düşünün da söläyin tekst cümlä toplumundan neylän başkalanêr.

4-üncü test. Anı cümledä sölenêr yaz için?

- 1) Kızaa yazın hazırla, kış – taligayı sakla.
- 2) Yazın bitkisindä yaadı büük yaamurlar.

Yazın. Neçin bu diil tekst. İnandırın dooruluunuzu.

4. Okuyun teksti. Açıklayın kendinizä deyni, siz da bölä mi yapêrsınız.

**hoşluk
mutlak**

Nicä insannar selemneşêr

II

Eer sizin dostunuz selâm verêrseydi başka bir dostuna, bunu siz da lâazım yapasınız, çünkü dostunuzun dostu–sizin da dostunuz. Başka türlü yok nicä olsun da. Hem elleşip, mutlak tanışêrsınız, deyip: “Hoşuma geldin”.

Eer siz gördüseydiniz maşınadan, avtobustan dostunuzu sokaan öbür tarafında,

baarmayın ona, sıklık etmeyin, ama sade başınızlan (kafanızlan) gösterin, ani gördünüz onu. Sevindiinizi gösterin gülümsemäklän. Bukadar da etecek hatırlınızı göstermää deyni.

Da, taa bir seläm var nicä kullanmaa. En yakın dostunuza, kafadarınıza akranınıza, karşılaştıynan, var nicä demää sade: “Seläm, Kosti!” “Seläm, Sandi!” Ama başkasına deyni bölä selemneşmək yakışmaz.

(Nasaatçı dädu)

**kafadarınıza
gördüseydiniz**

Yazın, açıqlayarak işliklerin nişannarını hem çizerek onnarın altılarını.

5. Okuyun testleri, vereräk onnara istenän cuvapları.

**ikincili
subyeckt**

1-inci test. Bulun baalayıcısız birsoy paylı cümleyi.

- 1) Kati gidärdi yolca hem çalardı türkü.
- 2) Mani, Todur okuyardılar.
- 3) Sofi okuyardı, ama Doni yazardı.

2-nci test. Bulun cümleyi, angısında yok ikincili pay.

- 1) Borä kiyat yazêr.
- 2) Mamuyılan baka oturêrlar başçada.
- 3) Küüyün uşakları yıkanêrlar.

3-üncü test. Bulun subyekti bu cümledä.

Koli ekmek iyer.

- A. Koli.
- B. Ekmek.

4-üncü test. Bulun predikatı bu cümlelerdä.

- 1) Miti karşı gelmiş Sandiylän.
- A. Gelmiş.
- B. Karşı gelmiş.

- 2) Batü çeketti kazmaa kartofileri.
A. Çeketti.
B. Çeketti kazmaa.

**baalayıcısız
cümlelerdä**

Yazın tefterlerinizdä, dooru variantların altlarını çizeräk.

6. Okuyun testleri, tamannayarak koyulmuş problemaları. İnandırın kendi dooruluunuzu.

uyuklamaa

1-inci test. Bulun bu cümlelerin gramatika temelini.

Hepsicii kızçaazlar hem çocuklar çıktılar şkolanın önünä.

A. Hepsicii çıktılar.

B. Hepsicii kızçaazlar hem çocuklar çıktılar.

2-nci test. Nesoy nişan durêr bu cümlelerin sonunda?

1) Kim dostun □ – uşaa sorduk bir raatlı gündä. (T. Zanet)

2) Bucak, Bucak, duuma erlär □ Tavlu, karagöz, yalpak, ana toprak □ . (D. Tanasoglu)

3) Gecä alçaklara konmuş, uyuklamaa bir er aarêêr. (S. Kuroglu)

**kızçaazlar
çocuklara**

Yazın tefterlerinizdä, dooru variantların altlarını çizeräk hem läüzımnı nişannarı koyarak.

7. Okuyun cümleleri. Bulun birsoy payları, kóyun läüzımnı durguçluk nişannarını, çizeräk birsoy payların altlarını.

**günnük
papatya**

Başçada bütün yaz açardılar güllär zambaklar papatyalar laalelär lüläkalar hem türlü güz çiçekleri. Bizim uşak neçinsä baaalayardı ba gülärdi ba yatardı ba kalkardı. Paşidä var kırmızı şirit ta maavi da pembä

da mor da eşil da. Petri koydu çantasına kiyatlarını tefterlerini yazalını kalemmini hem günnüünü. Länka hem Tudorka Vasilka hem Vari Maşi hem Doni tutundular kol-kola da gittilär şkolaya.

Papatya — romaşka
günnük — dnevnik

**tutundular
kiyatlarını
günnüünü**

Yazın. Kurun bitki cümleinin shemasını.

**8. Okuyun teksti. Bulun adlıkları, açıklayarak onna-
rın nişannarını.**

Kendinizi akıllı götürün

I

Siz, paalı dostlarım, artık büüksünüz. Dört klas, var nicä demää, bitirdiniz. Onuştan siz lääzım biläsiniz bunu da, ani:

- * küçüklerin ellerindän birbişey kapmayın, brakmayın sizi da gücen-
dirsinnär;
- * istäärseydilär sızdän birbişey – verin, ama zorlan çalışarsaydılar
almaa – yapmayın onların dediklerini;
- * sizi gücendirmeyincä – düüşmeyin;
- * boşuna (olur–olmaz) işlerä gücenmeyin;
- * başkalarına bişeysiz ilişmeyin;
- * oynamaa çaararsaydılar – gidin, ama çaarmaarsaydılar – kendiniz
teklif edin, utanmayın;
- * oynayın namuzlu, başkalarını aldatmayın;
- * başkasını istemeklerinizlän bıktırmayın, aalemin yınadına bişeycik
yapmayın;
- * prost (bet) nota için aalamayın, üürediciylän nota için çekişmeyin;
uroklarınızı üürenin hergün, ozaman notalarınız da olaceklar taa ii,
taa üüsek.
- * Olmayın amazçı, bakın kendi işinizä.

(Nasaatçı dädü)

Kapmaa — zorlan almaa
gücendirmää — küstürmää
ilişmää — burada: dokunmaa
amazlamaa — fitlemää (yabedniçat')

Yazın, adlıkların altlarını çizerek.

9.

Okuyun teksti. Bulun adlıkları, açıklayarak onların nişannarını.

**etiket
sevinmelik**

Kendinizi akıllı götürün

II

Çalışın, körpâ dostlarım:

- * olmamaa palaçorun biri, çünkü palaçorları kimsey beenmeer;
- * taa çokça çıksın sizdän tekliflär: hadi dostlaşalım, hadi oynayalım, hadi nereyisä gidelim, hadi naşeysä yapalım;
- * başkasının önündä çalışmayın göstermemää kendinizi , çünkü siz diil-siniz bu dünnedä hepsindän akıllı, hepsindän gözäl, hepsindän ...
Kär ölä da olsa – yapmayın bunu.

Gidin hergün şkolaya, da ko o sizi üüretsin yaşamaa, üüretsin sizi kullanmaa etiketleri hem baaşlasın sizä büük sevinmelik.

(Nasaatçı dădu)

Yazın, açıklayarak kuralları hem adlıkların nişannarını.

10.

Okuyun lafları, paylaşırın üç bölümä: konsonnan biten-nerä, vokallan bitennerä hem k konsonnan bitennerä. Buna deyni, ilkin ne läázım yapmaa?

Daada, baayın, koraftan, zarara, makazın, parmaan, eşiklerin, olak-lar, sucuktan, suyun, kaarda, esapsız, köprünün, sürüyü, orada, gözüm, yazallar, patta, uşaksız.

Yazın, herbir bölümdän birär laflan kurarak cümlä.

11. Okuyun, açıqlayarak, angı halda hem sayıda durêrlar adlıklar.

Yataan, bostanın, baacıya, köpää, uşaa, etiketi, selâmi, koyunnarı, saçaa, ürään, soluu, yastıklara, yastaa.

Yazın, laflarlan saçaa, uşaa, etiketi kurun birär cümlä, açık-layarak, angı halda kullanılêrlar.

12. Bulun lafların eşlerini.

kaavi	patlacañ	kırmızı	hava
gözäl	dädu	kara	görer
hızlı	gök	üüsek	yatêr
maavi	eser	erken	üürener
lüzgär	kaçêr	şkolada	ev
ihtär	çiçek	keskin	üzüm
eşil	adam	bulutlu	karpuz

Direciklerdän birär lafbirleşmesinnän kurun cümlä. İnandırın kendi dooruluunuzu.

13. Okuyun, düşünün da ekläyin yarmışar laf kendinizdän. Alın esaba, ani kimi laflarlan var nicä kurmaa 2-3 eni laf.

Gün, kuş, sür, el, gel, ek, in, ir, ak, eş, geç, güz, bak, süt, göz, kir, ev, dur, kur, bak, sat.

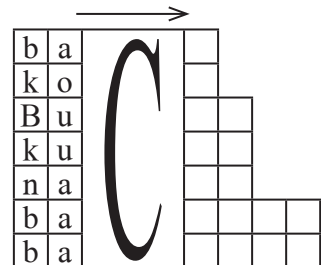
Yazın. Laflarlan in, eş, süt kurun birär cümlä.

14. Düşünün da doldurun kafesçikleri adlıklarlan.

Bacanak — iki kızkardaşı
tutannar

bacalık — bacanın altında er
hem kotlon

Üçär laflan kurun birär cümlä da yazın.

15. Düşünün da okuyun verilmiş adlıkları.

k7, te5ir, 5ka, 6n, 6ncık, d10, d10ak, d10durma, d10nuk, z10a, z10tik, k10ak, k10kurs, k10spekt, k10sul, k10uş, s10, s10söz, t10, bet10, kup10, sal10, kart10, bast10, y10ga, S10i, D10i.

Yazın lafları, beşinnän kurarak cümlä.

16. Düşünün. Çözün bu yazıları da yazın tefterlerinizdä.

1. S10idä var te5ir.
2. 2z k7lär d7lär: “D10duk!”
3. D10i hem S10i bir t10 6n bulmuşlar.
4. 10nar 6nı saklamışlar 5iin içinä.

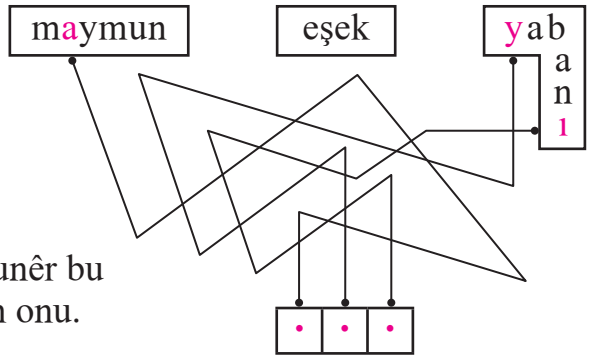

Yazın bu cümleleri tefterlerinizdä.

17. Düşünün, aarayın da bulun dördünçü kafadarı.

Yabanı, eşek, maymun
Uzun yola çıkmışlar.
Hem da taa bir kafadar
Aarayıp ta bulmuşlar.

Hem da taa bir hayvan bulunêr bu
şiiir tekstindä saklı. Bulun onu.

18. Düşünün da lafbirleşmelerini yazın bir laflan.

Başkasını amazlayan, birbişey çalan, ekmek satan, soba yapan; kapu, pençerä yapan; beygirin yavrusu, eşään yavrusu, domuzun yavrusu,

keçinin yavrusu, kazın yavrusu, büyük kardaş, büyük kızkardaş, mamunun kardaşı, bakanın kardaşı, mamunun kızkardaşı, bakanın kızkardaşı, kakunun kocası, türkü çalan(sevân).

Bitki üç cevaplan kurun cümlä. Bu cevaplar angı hallanmak bölümünä girerlär? Neçin?

19.

Düşünün da doldurun kafesçikleri adlıklarlan, verilmiş bukvaları kullanarak (soldan saa tarafa).

Bulunmuş laflarlan kurun birär cümlä da yazın tefterlerinizä.

→				
K	A	—	A	K
—	—	A	M	A
—	—	A	K	A

20.

Noktaların erinä maanayca uyan lafları kóyun.

Kırda işleer Domuzları bakêr Bostanı bekleer saayêr koyunnarı. İnekleri saayêr Hastaları ilaçlêêr nalladı beygiri. ... yapêr imää. ... güder keçileri. ... güder inekleri. ... üürener şkolada.

Çilingir – demirci

**üürener
hastaları**

*Yazın, açıklayarak koyulmuş lafların dooruyazılmasını hem nişannayarak afiksleri.
Ne gösterer bu afikslär?*

Nişannıklar

21. Düşünün da bulun lafların eşlerini, inandırarak kendi dooruluunu.

kırmızı	taş	eni	sopa
olmuş	pınar	eşil	ev
üüsek	adam	sulu	gök
çetin	uşak	kalın	tarla
derin	ev	eski	yaprak
sakallı	kaun	maavi	çamur
küçük	şirit	uzak	gölmek

Yazın beşär lafbirleşmesinnän birär cümlä, açıkläyarak lafları, angıları cuvap ederlär soruşa nesoy?

22. Okuyun, düşünün da verilmiş laflara bulun karşı maanah eşlerini.

kara – ...	şen – ...	pak – ...
yukarda – ...	tok – ...	yakıcı – ...
üüsektän – ...	ufak – ...	haşlak – ...
uzakta – ...	siirek – ...	yımışak – ...

Direciklerin ilk laflarinnan kurun birär birsoy paylı cümlä, kurarak onnarın shemalarını.

23. Çözün bilmeyceleri. Bulun cuvaplarını.

1. Tombarlak, tatlı,
Dalda asılı,
Kırmızı yanacıklar,
Hem eşil bacacıklar.
2. Diil gümä o – yapraklı,
Diil adam o – akıllı,
Diil gölmek o – dikili,
Diil tarla o – ekili.

Cuvaplarlan kurun birär cümlä, nişannıkları kullanarak. Bilmeycelerin tekstlerindä bulun nişannıkları, açıkläyarak onnarın maanalarını hem formalarını.

24. Okuyun şiiri, açıklayarak nişannıkların nişannarını.

İlkyaz

Kısmetli uşaklar – Kuşkulu, yalpak
Selceezdä ayaklar, Uyandı toprak,
Kaçınêr artık – Annısı terli –
Sel gelir darsık. İlkyaz güneşli!

(V. Filioglu)

**kısmetli
kuşkulu**

selceezdä

Yazın şiirin tekstini, bulun nişannıkları, çizin altlarını, açıklayın maanalarını.

25. Okuyun. Diiştirin nişannıkların yaraştırmak uurlarını yazın cümleleri, ekleyip lafları pek, taa, taa da, yada en, ondan da.

Simu pek kaavi çocuk. Koli ondan da kaavi. Batüların evi üüsek. Ama bizim ev taa da üüsek. En gözäl bizim klasta Paşi. Mamudan paalı, gözäl bu dünnedä yoktur. Taa üüsek bayır bän yoktur gördüüm. Bu salkım aacı üüsek, ama kavak aacı taa da üüsek. Miti alçak, ama Koli taa da alçak. Katidän taa palaçor yoktur gördüüm.

Palaçor – püsür

Yazın, cümlelerdä yaraştırın verilmiş nişannıkları. Kurun kendiniz da 2-3 cümlä aazdan, kullanarak nişannıkları yaraştırmak uurlarında.

26. Okuyun şiiri. Bulun nişannıkları, açıklayarak onnarın yaraştırmak uurlunu.

Bän büüdüm çoktan,
Er gördüm pek çok.
Ama bil Bucak:
Sendän gözäl yok!

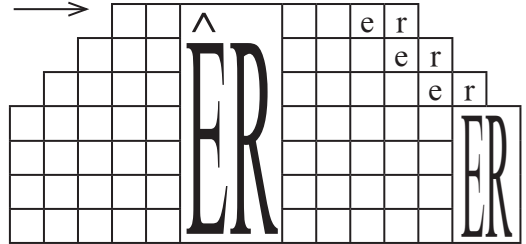
**büümää
görmää**

*Yazın tefterlerinizdä. Kurun aazdan 2-3 cümlä nişannı-
klarlan yaratırmak uurunda.*

İşliklär

- 27.** Düşünün da doldurun ka-
fesçikleri konsonnan bitän
işliklarlän, afiksleri kulla-
narak. Açıklayın, angı
zamanda, sayıda, üzdä
durêrlar bu işliklär.

Yazın lafları sırada virgül aşırı.

- 28.** Okuyun teksti, açıklayarak onun içindeliini hem
işliklerin nişannarını. **musaafirlik**
evdekilär

Biz musaafirliktä

Zamansêêrsınız, körpä dostlarım! Tă genä sizinnän buluştum da
isteerim taa birkaç nasaat sizä vermää.

– Eer sizi çaardısaydılar mu-
saafirlää, şükür edin. İlkin sorun izin
evdekilerine da sora cuvap verin.
Eer adadısaydınız – mutlak gidin,
çünkü bekleyeceklär.

– Çalışın geç kalmamaa, ama pek
erken da gitmeyin.

– Duuma günnerinä adetçä gi-
derlär baaşışlan. Baaşıšta, önemli
diil onun paalılı, ama paalı hatırlı.
Şkolacı var nicä baaşlasın kendi elle-
rinnän yapılmış birbişey. Eer şkolacının varsaydı kendi parası, o var nicä
satın da alsın birbişey evdekilerin yada kafadarın duuma gününä.

– Musaafirliktä gülär üzlü olun, inatlanmayın, gücendirmeyin saabiysi
da, musaafirleri da.

– Musaafirliktä götürün kendinizi, nicä läüzım, yapmayın ölä, ani
hepsi sizä baksınнар, zulumnuk yapmayın, baarışmayın.

– Eer siz becerärseydiniz türkü çalmaa, oynamaa, şiir okumaa de-
mekli da sizä teklif edärseydilär bunu yapmaa, yalvartmayın kendinizi,
burulmayın.

– Eer sizi ikramnaarsaydılar türlü imeklärlän, tatlılıklarlan – alat-
lamayın birdän kapmaa yada kaşınızı daldırmaa, ama burulmayın da
pek, çok yalvartmayın kendinizi.

– Sofradan kalkarkan, mutlak läüzım “saa ol” (saa olunuz) demää.

– Ama eer sizä musaafir(-lär) gelärseydi(-lär), düşünün vakıtları, ne
oyunnar hem iilencelär olacek, ne teklif edeceniz musaafirlerä.

– Becerin gözäl karşılamaa musaafirleri hem hatırlı geçirmää da.
Çıkın kapu önünä, hayada, yardım edin soyunmaa hem giinmää.

Unutmayın, paalı dostlarım, ani herbir musaafir läüzım memnun
kalsın musaafirliktän.

(Nasaatçı dädü)

Memnun – dovol’nıy
adamaa – obeşçat’

inatlanmaa – uprämit’sä
önemli – vajno

yalvartmaa – yapmaa ölä, ki çok kerä yalvarsınнар

burulmaa – burda; krivlät’sä

29. İnfinitivdä verilmiş, işlikleri kóyun 3-cü üzä mutlak gelecek zamanda.

Şışirmää, koymaa, sıbıtmaa, sardırmaa, ükletmää, küsmää, seslemää, eklemää, okumaa, solumaa, kuumaa, suumaa.

Bitki üç laflan kurun cümlä da yazın.

30. Bulun onar işlik, angıları temel formada biterlär konsonnan *t* da kóyun onnarı mutlak geçmiş zamanın 3-cü üzündä.

İkisinnän bu formada kurun birär cümlä.

31. Yazın birär annatma, kullanarak işlikleri sade gelecek zamanda. Tema “Tezdä kanikullar”.

32. Okuyun. Adların erinä ikinci cümlelerdä kullanın aderlikleri hep o formalarda.

Länka üürener 4-cü klasta. Länkada var artık 5-ci klas için kiyatlar. Länkanın kuması, Vari – pek islää üürener. Vari geldi bizä başka küüdän. O küüda da Variyi metedärmişlär. Biz hepsimiz Varidän örnek alêrız. Çalışêrız Vari gibi üürenmää.

Yazın, aderlikleri kullanarak.

Nicä aklınızda tuttuuna görä hazırlanmaa yazmaya

1. Okuyun teksti. Çalışın bulmaa zor lafların maanalarını. Çalışın annamaa, ne için gider laf bu teksttä.
2. Bulun teksttä lafları, angılarına lääzım yapmaa kontrol. Düşünün, nicä açıklamaa onnarın dooruyazılmasını.
3. Ezberläyin teksti. Alın esaba, nicä yazılêrlar laflar lafbirleşmelerindä.
4. Taa bir kerä dikat okuyun teksti, açık söyleyerek herbir lafi.

Nicä takrirä hazırlanmaa

1. Okuyun teksti. Bulun onun temasını hem öz fikirini.
 2. Bulun teksttä dayanak lafları.
 3. Kurun plan. Buna deyni lääzım bölmää teksti parçalara. Herbir parçanın kóyun adını.
 4. Bulun lafları, angılarına lääzım kontrol yapmaa. Düşünün, nicä açıklamaa onnarın dooruyazılmasını.
 5. Taa bir kerä dikat okuyun teksti. Alın esaba, nicä yazılêrlar laflar hem lafbirleşmeleri.
- Takriri yazdıktan sora, unutmayın kontrol yapmaa kendi işinizä.

Nicä annatma teksti kurmaa

Bulun:

1. Ne için siz annadacınız (tekstin nesoy teması)?
2. Nesoy fikir bu annatmada olacek, öz fikir?
3. Nicä taa ii koymaa tekstin adını (başlını)?
4. Nedän var nicä çeketmää teksti (ne için sölenecek tekstin çeketmesindä)?
5. Ne için siz annadacınız tekstin **baş payında** (nicä gidecek işlem, angı moment en meraklı, neylän bitti oluşlar)?
6. Nicä var nicä bitirmää annatmayı (nicä olacek onun bitkisi, neylän bitecek)?

Nicä yazdırma teksti kurmaa

1. Ayırın predmetin nışannarını, angılarını lääzım yazdırmaa.
2. Düşünün, nesoy lafları var nicä kullanmaa, ki yazdırma olsun dooru, uygun, gerçek, açık, sıralı, nesoy uydurmaları* kullanmaa.
3. Açıklayın kendi bakışınızı, pozitiyanızı bu predmetä, angısını düşünersiniz yazdırmaa.

Fonetika (ses-bukva) analizin sıralı

1. Kaç kısım bu lafta.
2. Angı kısıma düşer urgu.
3. Vokal seslär incä hem kalın; urgulu hem urgusuz. Nesoy bukvalarlan yazılı.
4. Konson seslär: sesli hem sessiz, çetin hem yımışak. Nesoy bukvalarlan yazılı.
5. Seslerin hem bukvaların lafta sayısı.

Analiz örnekləri

Aazdan analiz

dädu

Lafta *dädu* 2 kısım, urgu

düşer ilk kısıma: *dädu*.

Vokal sesler: ilk urgulu [ä],

gösterili bukwaylan **ä**, ikinci

urgusuz [u], gösterili bukwaylan **u**.

Konson sesler:

[d'] – sesli, yımışak, gösterili bukwaylan “de”;

sesin yımışaklığını gösterer bukva **ä**.

[d] – sesli, çetin, gösterili bukwaylan “de”.

Lafta *dädu* 4 ses, 4 bukva.

Yazılı analiz:

dädu – 2 kısım: *dä* - *du*

d – [d'] – konson, sesli, yımışak;

ä – [ä] – vokal, incä, urgulu;

d – [d] – konson, sesli, çetin;

u – [u] – vokal, kalın, urgusuz.

4 bukva, 4 ses

* *uydurma* — sravnenie

Lafkuruluşça analizin sıralı

1. Kök. (Bulun 2-3 birköklü laf, ayırın onnarın birtakım parçalarını).
2. Afikslär. (Ayırın 1-2 birköklü laf başka-başka afikslärlän yada onnarsız).

Aazdan analizin örnää

Bostancı

1. Birköklü laflar: *bostan*, *bostancı*, *bostannık*. Lafta *bostancı* kök: *bostan*.
2. *Bostan* – *bostancı*, *bostannık*. Afikslär *-cı* hem *-nık*.
Yazılı analizin örnää: *bostancı*, *bostannık*.

Adlıkların analiz sıralı

1. Söz payı. Ne gösterer, nesoy soruşa cuvap eder.
2. Temel forması (birlik sayısının temel halı).
3. Hallanmak bölümü.
4. Dooru sayısında.
5. Cümledä rolu.

Analizin örnää

Eri yısıdêr güneş

Aazdan analiz

1. *Eri* – adlık. Gösterer predmetin adını, cuvap eder soruşa neyi?
2. Temel forması – *er*.
3. Konsonnan biter.
4. Kullanılêr gösterek halında, birlik saysında.
5. Cümledä onun rolu ikincili pay, açıklêr predikatı: *yısıdêr* (neyi?) *eri*.

Yazılı analiz

1. *Eri* – adl. (neyi?)
2. Temel – *er*.
3. Kons. biter.
4. B. s., göst. h.
5. İkincili cümlä payı

Nişannıkların analiz sıralı

1. Söz payı. Ne gösterer, nesoy soruşa cuvap eder.
2. Temel forması (birlik sayısının temel halı).
3. Sayı (var nicä olsun hal da).
4. Cümledä rolü.

Analiz örnää

Kırmızı güllär açêr

Aazdan analiz

1. Kırmızı – nişannık.
Gösterer predmetin nişanını, cuvap eder soruşa nesoy?
2. Temel forması – kırmızı.
3. Kullanılêr birlik sayısında.
4. Cümledä onun rolü ikincili pay,
açıklêr subyekti: *güllär (nesoy?) kırmızı.*

Yazılı analiz

1. Kırmızı –
niş. (nesoy?)
2. Tem. f. – *kırmızı.*
3. B. s.
4. İkincili cümlä payı.

İşliklerin analiz sıralı

1. Söz payı. Ne gösterer, nesoy soruşa cuvap eder.
2. Temel forması.
3. Zaman. Sayı hem üz.
4. Cümledä rolü.

Analiz örnää

Gözäl çiçeklär açêrlar

Aazdan analiz

1. *Açêrlar* – işlik. Gösterer predmetin işlemini, cuvap eder soruşa ne yapêr?
2. Temel forması – *aç.*
3. İşlik kullanılêr şindiki zamanda, çokluk sayısında, 3-cü üzdä.
4. Cümledä onun rolü predikat:
çiçeklär (ne yapêrlar?) açêrlar.

Yazılı analiz

1. *Açêrlar* – işl.
(ne yapêrlar?)
2. Tem. f. – *aç.*
3. Şind. z. , ç. s.,
3-cü üz
4. Pred.

Kendinizä kontrol yapın

8 (s. 13).Yatma yazın gölgedä, ekmek büümeer sergendä. **15 (s. 16).** Kauk-
tauk, türkü-kürkü, yaz-kaz, dar-var, tuzaa-buzaa, alkanın-almanın, yaayı-daayı,
abası-anası, dadası-danası, eleksän-eşeksän, baka-baca. **17 (s. 18).** Ten, tel, tek;
dil, dal, dul; kir, kin, kil; bal, baş, bak; göz, güz, gez; ses, sel, set. **19 (s. 29).**
Aftanın günneri, saat. **14 (s. 53).** Kirpi, karaca. **4 (s. 56).** Ekmäk maşinası.
24 (s. 66). Anatar, köpek. **30 (s. 69).** Saat. **23 (s. 93).** Hacak, bacak, yákacak;
delik, çelik, pelik; kalak, çatlak, patlak, haşlak. **25 (s. 95).** Kaymak, çakmak,
parmak, tokmak; ekmek, kütmek, gölmek, çölmek. **36 (s. 99).** Parmaklar,
çakmaklar, tokmaklar, kaymaklar; güzlüklär, sülüklär, bölüklär, gözlüklär.
46 (s. 105). Kuzu, kedi, pali, kuli, tilki, canavar. **47 (s. 106).** Mamucuk, kakucuk,
babucuk; yaracık, taracık, yanacık; Panti, Nasti, Kostı; Varka yarka, yatka.
8 (s. 114). Uz, açık, kızgın, karannık, girgin, eski, al; kolay, dolu, maavi, kara, sarı,
tuzlu. **3 (s. 127).** Gii, dii, çii, sii, iilenmää, iişimää, iisilmää, iiritmää; duu, buu,
suu, kuu, uunmaa, uuldamaa, uurlamaa, uuramaa. **26 (s. 140).** Lüzgär, poyraz.
28 (s. 141). Yaamur, toprak, eşillik; toprak. **14 (s. 157).** Baca, koca, Bucak,
kucak, nacak, bacanak, bacalık. **23 (s. 160).** Alma, kiyat.

Adlıkların hallanması

(Vokallan bitän adlıklar)

Birlik sayısı			Çokluk sayısı		
T. derä	ütü	küü	derelär	ütülär	küülär
S. derenin	ütünün	küüyün	derelerin	ütülerin	küülerin
D. dereyä	ütüyä	küüyä	derelerä	ütülerä	küülerä
G. dereyi	ütüyü	küüyü	dereleri	ütüleri	küüleri
E. deredä	ütüdä	küüdä	derelerdä	ütülerdä	küülerdä
Ç. deredän	ütüdän	küüdän	derelerdän	ütülerdän	küülerdän

(K konsonunnan bitän adlıklar)

	Birlik sayısı				Çokluk sayısı		
T. uşak	balık	tau	•	uşaklar	balıklar	tauklar	
S. uşaan	balın	tauun	•	uşakların	balıkların	taukların	
D. uşaa	balaa	taua	•	uşaklara	balıklara	tauklara	
G. uşaa	balı	tauu	•	uşakları	balıkları	taukları	
E. uşakta	balıkta	taukta	•	uşaklarda	balıklarda	tauklarda	
Ç. uşaktan	balıktan	tauktan	•	uşaklardan	balıklardan	tauklardan	
T. ürek	erik	sülük	•	üreklär	eriklär	sülüklär	
S. ürään	eriin	sülüün	•	üreklärin	eriklerin	sülüklerin	
D. ürää	erää	sülää	•	üreklärä	eriklerä	sülüklerä	
G. ürää	erii	sülüü	•	ürekləri	erikleri	sülükleri	
E. ürektä	eriktä	sülüktä	•	üreklärdä	eriklerdä	sülüklerdä	
Ç. ürektän	eriktän	sülüktän	•	üreklärdän	eriklerdän	sülüklerdän	

İşliklerin diişilmesi

Şindiki zaman (Vokallan bitän: *atla, oku, düü*)

1. atlêêrım	atlêêrız	okuyêrım	okuyêrız	düüyerim	düüyeriz
2. atlêêrsın	atlêêrsınız	okuyêrsın	okuyêrsınız	düüyersin	düüyersiniz
3. atlêêr	atlêêr (lar)	okuyêr	okuyêr(lar)	düüyer	düüyer(lär)

Gelecek zaman (Konsonnan bitän: *koy, al, ek*)

1. koyacam	koyacez	alacam	alacez	ekecäm	ekecez
2. koyacan	koyacenız	alacan	alacenız	ekecän	ekeceniz
3. koyacek	koyacek(lar)	alacek	alacek(lar)	ekecek	ekeceklär

Gelecek zaman (Vokallan bitän: *atla, oku, düü*)

1. atlayacam	atlayacez	okuyacam	okuyacez	düüyecäm	düüyecez
2. atlayacan	atlayacenız	okuyacan	okuyacenız	düüyecän	düüyeceniz
3. atlayacek	atlayacek(lar)	okuyacek	okuyacek(lar)	düüyecek	düüyeceklär

Adlıkların Nazlı-küçüldek formasının afikslerini dooru kullanın (kontrolcu tablî-talar).

Takrir yazmak için tekstlär

Aşaada verili tekstleri takrir yazmak için olur kullanmaa. Bunnar örnek. Ama üüreedici olur kendisi tekstleri bulsun da kendi bakışına görä seçsin. Takrir yazmak için nassatlar 167 sayfada verili.

(1)

Bizdä yazın

Dereleerdä, çayırlarda otlar, sazlar, papurlar gür büüyärdilär. Taa buyanda eşil çimen döşeliydi uzun hem geniş kadifä kilim gibi. Kazlar yıkanmış bacaklarınnan, enikunu adımnayarak, sansın koruyardılar kilimi bozmasınnar, çimenin en körpä yapracıklarını gagalardılar.

Gün pek yakardı. Deredä su azaraktı, ama bizä, uşaklara deyni, etärdei. Biraz çırpındıynan, biraz da ellär üstündä “üzdüynän”, su ölä bulanardı, ani sırtımız boz olardı. Ne yapasın? Pak su yıkanmaa deyni vardı näända bulmaa. Tä küüyün tıynaa, ama, uşak kafası, dereciktä sansın taa ii gelärdi.

Hem bilärdik, ani bu bulanık sudan hastalık kapmaa var kolayı. Eh, şaka-şaka, ama tıynaa da gidärdik. Balık ta tutardık.

(D. Tanasoglu)

(2)

Güz nicä çekeder

Bir üülendän sora Vani çıkmıştı başçaya. Bir sık yapraklı alma aacın altında yangelmişti da bir kiyat okumaa çeketmişti.

Güneşin sıcaa yalpaktı, yakmazdı, nicä iki hafta geeri. Susluktu. Başça sansın durmuştu. Bir dä lüzgercik çırpırmazdı.

Bir dä, Vani kaldırêr annısını yukarı. İşitmişti bişey. Näändansa, almanın yaprakları koronasından, bir sarı yaprak kopmuştu. Topraa dooru sallanarak düşärdi.

Gün inärdi kauşmaa. Serinmediydi. Vani duyardı, ani gölmää omuzlarında hem arkasında suumuştı. Ne olmuştu? Şindiyädän, bir afta geeri, o oturmuştu gölgedä duymayarak, ani avşamüstü serinnesin. Göldä yıkanardı kâr gün kauşarkan, ölä sıcaktı.

Vani, düşünüp biraz, annadı: güz gelmişti.

(N. Baboglu)

(3)

Gidän kuşlar

Kimi kuşlar, ani türkülerinnän şennendirärdilär hem gözelledärdilär bizim başçaları, meyvalıkları ilkyazın hem yazın, açan güz geler, giderlər bizdän. Angıları yalnız uçêrlar, angıları eşlerinnän ikişär, angıları da sürüylän giderlər.

Çünkü kimi kuşlar dayanamêêrlar bizim kışın sert ayazlarına. Onnarın tüü giimneri ilin, incä, yapılı sade yaz havalarına deyni. Var nasıl donsunnar kışın. Hem neredä bulur onnar kaar altında kurtçaaz, böcek yada toomcaaz, ki yavrularını doyursunnar hem kendilerini dä?...

Bu beterä, açan güz geler, onnar uzak erlerä, üülen tarafına uçêrlar, neredä onnara yaz sofrası hazır, niceydi bizdä. Uçarak onnar üüsek bayırları, geniş kırları, derin dereleri hem denizleri dä geçerlər.

(D. Tanasoglu)

(4)

Karımca hem güvercin

Günün birisindä derenin duruk sularına bir küçücük karımca indi.

Bezbelli içi yanardı. Uzandı içmää bir yudum su. Ama taman bu vakıt onu bir dalga aldı.

– Kurtarın! Buulêrım! – etiştirdi baarmaa zavalı da çeketti çırpınmaa.

Derenin üstündän uçan bir güvercin¹ onu işitti. Gördü nicä zeetle-ner, buuşêr bu küçük can da çeketti suya dooru kolverilmää.

– Kardeşim, – dedi o karımcaya – şindi sana bir çıbık getirecäm, ona tutunasın.

Ölä da yaptılar.

Ertesi günü karımca daayı dolaşardı. Gördü elindä tüfek tutan bir adamı. O bir avcıydı. Önündeki aaçta neyä sä gözlerini dikmişti. Karımca baktı o aaca da gördü dünkü hatırlı dostunu, angısı kasavetsiz dalda oturardı. Karımca o saat avcının bacaana tırmandı. Taman güvercini keezä alarkan karımca onu dalarsan-daladı. Adam acıdan “Of” baardı.

(L. Tolstoya görä)

¹ Güvercin – guguş.

LİTERATURA OKUMAKLARI

Paali dostlar!

Herbir geniş
bilgili adam, kendi
yaşamak uurundan
baktıynan, var nicä
sölesin, ani bilgi-
siz, kiyatsız ada-
mın yolları kapalı.

Kiyadın fay-
dalı için vakıdın bi-

rindä tä nicä düşünärmış rus yazıcısı hem üürenmiş
Mihail Vasilyeviç Lomonosov: “*Görmää hem tanı
maa kendi tarafını (kendi vatanını) var nicä ya kendi
gözlerinnän, yada kiyatların yardımınnan*”.

Te biz da umutlanêrız, ki siz tanışacınız bu kiya-
dın yaratmalarınnan, angılarını siz mutlak beeneceniz
hem seveceniz, angıları kalaceklar sizin aklınızda çok
yıllara, angıları bir ii yolcu gibi, bulunaceklar sizin
yaşamak yolunuzda dayma yannaşık.

İstärsäniz analarınızı-bobalarınızı sevindirmää,
büükleri hem kendini tanımaa, ihtärlara hem küçeklerä
yardımcı olmaa, çok bilgi edinmää – dostlaşın ki-
yatlarlan, hatırlayın yazıcıların bakışlarını, çalışın ii
personajlara benzemää. Sofiya Kocanın da nasaatını
unutmayın:

Çok okuyasınız, çok biläsiniz,
Zengin laflı olasınız,
Peetleri kurasınız.
Yaşamak düzärkenä,
Hatırlı olasınız!

Paali uşaklar! Yolunuz herkerä açık olsun bu zor
hem uzun bilgi denizindä!

Kiyadın avtorları

Folklor

(Literatura teoriyasından)

Sergey Mihalkov

Üç potmar*

Vakıdın birindä yaşıyarmış bu dünnedä üç potmar. Üçü da onnar kardaşmışlar. Hepsicii bir boydaymışlar, tombarlakmışlar, kuyrucakları da kâr birtürlü kıvrıkmışlar.

Adları da onnarın biri birinä benzärmışlär. Birisinin adı Nif-Nifmiş, ikincisinin – Nuf-Nufmuş, üçüncüsünün da – Naf-Nafmiş. Bütün yaz onnar eşil çimenin üstündä oynayarmışlar, kaçınarmışlar, güneştä yısı-narmışlar hem gölcüklerin içindä bataklanarmışlar.

Yaz hızlı geçer da gelir güz.

Güneş artık ölä pek yısıtmazmış, boz bulutlar kayarmışlar göktä, altın yapraklı daayın üstündä.

Vakıt geldi kış için düşünmää, – demiş günün birindä Naf-Naf kardaşlarına, sabaalen serindän uyandıktan sora.

– Bän kâr üşüdüm bu gecä. Butakım suuklamaa da var nicä. Hadi yapalım bir evcäz da hepsimiz birerdä, onun içindä, sıcak örtünün altı-nda kışlayalım.

Ama onun kardaşları pek haylazmışlar da **kulak kasmamışlar** Naf-Nafın laflarına. Onnar istemäzmişlär iştän tutunmaa. Esaplamışlar, ani bu bitki sıcak günnerdä taa ii atlayıp-oynamaa, nekadar taş-topalak taşımaa.

– Kışadan taa var vakıt. Biz taa birazıcık çayır içindä oynayacez, – demiş Nif-Nif da başı aşırı aktarılmış.

– Açan läüzüm olacak, bän kendim yapacam kendimä ev, – demiş Nuf-Nuf da yayılmış gölcüün ortasında.

– Bän da, – eklemiş Nif-Nif.

– Nicä istärseydiniz. Ozaman bän yalnız yapacam kendimä ev, – demiş Naf-Naf. – Bän sizi hiç beklämeycäm.

Gün-gündän havalar taa serin olarmışlar. Ama Nif-Nif hem Nuf-Nuf alatlamazmışlar. Onnar iş için hiç düşünmää da istemäzmişlär. Onnar gününä **haymana** iki tafara gezinärmişlär, oynayarmışlar kendi potmar oyunlarını, atlayarmışlar hem yuvarlanarmışlar.

Biz büün taa biraz kaçınacez, – düşünärmişlär Nif-Nif hem Nuf-Nuf, – da sabaa çinsabaalendän çekedecez.

Ama ertesi günü kâr hep ölä düşünärmişlär potmarlar.

Da sade ozaman iştan tutunmuşlar, açan yolun boyunda o büyük gölcük sırça gibi buzlan örtülmää başlamış.

Nif-Nif kararmış, ani taa kolay hem taa ii olur evceezi samandan yapmaa. Kimseycäa danışmayıp, sormayıp, ölä da yapmış. Avşamadan onun evi artık hazırmış.

Nif-Nif bitki demet samanı koyêr örtünün üstünä, pek seviner, ani bitirdi vakıtları da tutturêr türküsünü, angısını o kendisi şindi hemen kurmuştu:

Dünneyi sän gezecän,
Gezecän, gezecän,
Bundan kaavi bulmaycan,
Bulmaycan, bulmaycan!

Bu türküsünü çalarak, o yollanmış Nuf-Nufa, baksın, naşey yapêr. Nuf-Nuf ta ona yakıncacık evceezini yaparmış.

O taman çalışarmış nekadarı hızlı kurtulsun bu zor iştan.

İlktän o da, nicä da kardaşı, neetlenmişti evceezini samandan yapsın. Ama sora düşünmüş, ani bölä evdä kışın suuk olur yaşamaa. Kararmış, ani evcäaz olur taa kaavi hem sıcak, onu daldan hem fişkandan yaptıynan.

Nicä düşünmüş, ölä da yapmış.

Pardıları, sivridip, kakmış er içinä, örmüş onnarı çiten gibi eşil fişkannan, evceezin üstünä yıvmış kuru yaprak da avşamadan onun da evi şansora hazırmış.

Nuf-Nuf, kendisini kurup, birkaç kerä dönmüş evin dolayında, hertarafça bakmış evinä da, pek beenip işini, o da kurmuş bir türkü:

Pek gözäl benim evim,
Nicä bir kalä, evim.

Yaamurdan bän korkmêêrım,
Korkmêêrım, korkmêêrım!

O taa etiştirämemiş türküsünü bitirmää, nicä fidannarın altından peydalanmış kardaşı – Nif-Nif.

– Tä şansora senin da evin hazır! – demiş Nif-Nif kardaşına. – Bän demediydim mi, ani biz yalnız da bu işi yapacez! Şansora biz genä haylakız da var nicä yapalım, ne isteeriz!

– Hadi gidelim Naf-Nafa, bakalım, o nesoy ev kendisinä yaptı! – demiş Nuf-Nuf. Neçinsä o çoktan görünmeer!

– Ha, gidip, bakalım! – kayıllık göstermiş Nif-Nif.

Naf-Naf artık kaç gün olmuş işleer bu evindä. Taşımış orayı taş, kırmızı topraktan çamur karmış da şindi alatlamayarak evin duvarlarını kaldırmış. Yaparmış evini, nicä läüzüm, ki olsun onun içindä lüzgerdän da korunmaa, yaamurdan da saklanmaa, ayazdan da kurtulmaa.

Evin kapusunu yapmış kalın meşä taftasından, koymuş kalın sürmelär, ki yabanı onun evinä girämesin.

Nif-Nif hem Nuf-Nuf açan gelmişlär, Naf-Naf duvarları kaldırmış.

– Sän burada naşey yapêrsın, va? – birdän sormuşlar Nif-Nif hem Nuf-Nuf. – Bu ne? Potmar evi mi, osaydı kalä mi?

– Potmarların evi läüzüm olsun, nicä kalä! – demiş onnara Naf-Naf, işinä bakarak.

– Sän düşünmeersin mi, sanki, birkimseylän cenkleşmää? – pek şen grohlanmış Nif-Nif hem kıpmış gözünü Nuf-Nufa.

Kardaşlar ikisi da ölä şennenmişlär, ani onnarın potmar seslerinä hem keskin baarışına bütün daayın saksannarı toplanmışlar.

Ama Naf-Naf onnara hiç bakmazmış. O aydarmış kendi işini hem çalarmış burnu altından türküsünü:

Hepsindän bän akıllı,
Akıllı, akıllı!
Evceezim benim taştan,
Bütünü taştan!
Dünnedä yok yabanı,
Yabanı, yabanı!
Ani kırsın kapumu,
Kırsın kapumu!

– Nesoy yabanı için o lafeder, ba? – sormuş Nif-Nif Nuf-Nufa.

– Sän nesoy yabanı için söleersin, ba? – sormuş Nuf-Nuf Naf-Nafa.

– Te o boz yabanı için! – cuvap etmiş Naf-Naf da koymuş duvara bitki taşı.

– Ya bak, nicä yabanıdan korkêr kardaşçımız! – demiş Nif-Nif, onu güleräk.

– Zavalı, korkêr onu imesinnär! – eklemiş Nuf-Nuf.

Bundan sora kardaşlar genä pek şennenmişlär.

– Näända burada yabanı gördüseydi bu korkak?! – demiş Nif-Nif.

– Yok burada yabanı! O korkak ta onuştan ona ölä görünür! – eklemiş Nuf-Nuf. Da ikisi çeketmişlär, çalıp, oynamaa:

Yabanıdan korkmêêrız,
Korkmêêrız, korkmêêrız.
Näändaysın sän fenacık,
Çirkincik, ahmacık?

Onnar maasuz bu takım yaparmışlar, Naf-Nafın **çilelerini** savaşırmışlar **çıkartmaa**, ama o kardaşlarına hiç bakmazmış, çalışarmış taa tez işini bitirmää.

– Ha gidelim, Nuf-Nuf, – demiş ozaman Nif-Nif. – Biz yok naşey yapalım burada.

İki girgin kardaş gitmişlär gezinmää, iştän sora biraz dinnenmää. Yolca onnar çalarmışlar hem oynayarmışlar, ama girdiynän daayın içinä, ölä bir şamata kaldırmışlar, ani yabanıyı uyandırmışlar, angısı çam aacın altında yatarmış.

– Nesoy şamata bu? – homurdanmış kendi-kendinä fena hem aaç yabanı da kaçarak yollanmış orayı, neredän işidilärmış o küçük hem ahmak potmarların sesleri.

– Naşey sän lafedersin! Yabanı! – bu vakıt taman deyärmış Nif-Nif, angısı varmış gördüü onnarı sade resimdä.

– Sade çıksın, biz onun burnusundan tutacez! Ozaman o görecez, kiminnän var işi! – eklemiş Nuf-Nuf, angısı hiç ta yokmuş gördüü diri yabanı.

– Erä yıkacez da, kâr tutup, baalaycez onu. Sora onu tä butakım tepmeleycez, tä butakım! – üünärmış Nif-Nif hem gösterärmış, nicä onnar tepmeleyceklär yabanıyı.

Kardaşlar genä şennenmişlär da tutturmuşlar kendi türkülerini:

Yabanıdan korkmêêrız,
Korkmêêrız, korkmêêrız!

Näändaysın sän fenacık,
Çirkincik, ahmacık?

Bir da açan bakêrlar... aacın ardında diri yabanı durarmış. Onun ölä çirkinmiş bakış, gözlerindän yalın fırlayarmış, dişleri kılıç gibi keskinmiş, ani Nif-Niflän Nuf-Nuf kâr **suumuşlar**, onu gördüynän, islää korkmuşlar. Onnarın kıvrık kuyrucakları ufacık titiremää başlamışlar. Zavalı potmarlar korkudan erlerindän kıpırdayamazmışlar.

Yabanı hazırlanarmış atlamaa onnarın üstlerinä, dişlerini bileyärmış, kıpmış saa gözünü, hazırmış kapmaa, ama potmarlar, kendinä gelip, bütün daaya ses kaldırıp, lüzgär gibi tozatmışlar oradan.

Yokmuş onnar taa butakım hızlı kaçtıkları!

Sade ökçeleri yalabıyarmış – ölä hızlı kaçarmışlar. Artlarında tozduman durarmış. Herkezi kaçarmış kendi evinä.

İlkin etişmiş Nif-Nif kendi samandan yapılı evceezinä da etiştirmiş kapuyu kapamaa kâr yabanının burnusunun önündä.

– Tezicik açasın kapuyu! – çirkin baarmış yabanı. – Zerä bän onu kıracam!

– Hiç umutlanma da, – potmar sesinnän demiş Nif-Nif, – bän açmaycam!

Kapunun ötäyanda işidilärmış, nicä soluyêr o çirkin yabanı.

– Aç, zerä bän sade üfleycäm da senin o samandan evin tüü gibi yukarı uçacak.

Nif-Nif ölä korkmuş, ani artık hiç lafedämäzmiş.

Ozaman yabanı çekeder üflemää: “F-f-f-f-u!” Evin tepesindän samannar uçmuşlar, başlamış duvarları sallanmaa.

Yabanı taa bir kerä üflemiş, soluunu alıp: “F-f-f-u!”

Açan yabanı üflemiş üçüncü kerä, evceezin parçaları yukarı uçmuşlar, sansın onun üstünä yavruşka uuramış.

Yabanı taklatmış dişlerini korkmuşlar o küçük potmarcın zotkacın önündä. Ama Nif-Nif, çemrek dönüp, tozatmış yolcaazı kardaşına dooru. Bir minuttan sora o şansora Nuf-Nufun eşiindäymiş.

Gücülä etiştirmişlär genä kapuyu kapamaa, yabanı sansın buradaymış. Genä, dayanıp kapuya, baarmış:

– Tä şindi bän ikinizi da iyecäm!

Nif-Nif hem Nuf-Nuf korkuylan bakarmışlar biri birinä. Ama yabanı pek yorgunmuş da istemiş onnarı şiretliklän almaa.

– Ee, gideyim bän evä! – demiş yabanı ölä seslän, ki içerdeki potmarlar işitsinnär. – İstämeerim imää bu zabun potmarları! Bän taa ii gidip dinneneyim!

– Sän işittin mi? – sormuş Nif-Nif Nuf-Nufa. – O dedi, ani bizi imeycemiş! Biz zabunmuşuk.

– Bu pek islää! – demiş Nuf-Nuf da birdän uslanmış titiremektän.

Kardaşlar genä başlamışlar şennenmää, kendinä gelmää da biraz vakıttan sora genä tutturêrlar türkücüklerini, sansın hiç bişey olmamış:

Yabanından korkmêêrız,
Korkmêêrız, korkmêêrız!
Näändaysın sän, fenacık,
Çirkincik, ahmacık?

Yabanı hiç düşünmüzmiş ta gitmää bireri. O sade çıkınmış bir tarafa da saklanmış. O seslärmiş o ahmak potmarların türkücünü da pek gülecää çıkarmış. Gücülä dayanarmış hem düşünärmış, nasıl kolay aldattı o küçücük boş kafalı potmarları.

Açan potmarlar heptän uslanmışlar, yabanı almış sırtına koyun derisini da enikunu yaklaşmış evceezin yanına. Pindiynän eşiin üstünä, o örtünmüş deriylän da urmuş kapuya.

Nif-Nif hem Nuf-Nuf genä kıpıtmışlar, açan işitmişlär, ani kapuya urêrlar.

– Kim.

– Kim orada? – sormuşlar onnar, da genä sıkçana başlamış titiremää kuyrucakları.

– Bä-ä-nim, zavalı toklucuk! – incecik koyun sesinnän demiş yabanı. – Sal-ve-rin be-e-ni ge-ce-le-mä-ä-ä, bän sürüdän geeri kaldım, pek yoruldum!

– Salverelim mi? – sormuş kardaşına ii ürekli Nif-Nif.

– Koyunu var nicä salvermää! – kayıl olmuş Nuf-Nuf. Yabanıdan kork!

Açan aralamışlar kapuyu..., onnar görmüşlär diil koyunu, ama hep o keskin dişli yabanıyı. Kardaşlar hızlıca kapamışlar kapuyu da, nekadarkuvetçikleri varsaydı, dayanmışlar kapuya, ki çirkin yabanı onnara girämesin.

Pek üfkelenmiş yabanı, şiretliklän potmarları aldadamamış deyni.

O sıbıtmış sırtından koyun derisini da titsi baarmış:

– Tä bän şindi sizä gösterecäm! Bu evin şindi hiç eri dä kalmaycek!

Da tutunmuş üflemää, nekadar üfleyäbilärseydi. Ev biraz yannamış. Yabanı üflemiş taa bir kerä, üçüncü, sora dördüncü kerä...

Örtüsündän uçarmış yapraklar her tarafa, duvarlar titireyärmişlär, nicä er tepremesindä, ama evcääz taa yıkılmazmış.

Sade açan yabanı üflemiş beşinci kerä, ev sallanmış iki tarafa da yıkılmış. Sade evin kapusu biraz vakıt taa dikinä durarmış o yıkıntıların içindä.

Potmarların gözleri patlayaceymış korkudan, açan görerlär, ani yabanı evceezlerini daran-peran etti da genä läázım zar-zor kurtulmaa düşmandan. Korkudan onnarın bacacıkları kesilmişti, herbir çitinacı titireyärmiş, zotkacıkları **uyvaşık** gibi durarmışlar. Kardaşlar, gördüynän yabanının keskin dişlerini, sansın uyanmışlar da... genä ne kaçabilärseydilär, doorulêrlar Naf-Nafın evinä.

Yabanı bir momenttä ne kalsınmış tutsun Nif-Nifin bacaandan, ama o vakıtları çekmiş onu kendi altına da taa da pek hızlı kaçmaa başlamış.

Yabanı da hızlandırêr kendisini. O şansora mutlak bilärmiş, ani potmarlar ondan artık kurtulmayaceklar.

Ama onun genä işi uymamış.

Potmarlar, kaçarkan, geçerlär bir büyük çatallı alma aacın içindän (çatalların arasından) hiç ilişmeyip. Ama yabanı etiştirämemiş **sapmaa** da urulmuş annısınan çatalların birinä... Alma aacın dalları ölä sallanmış, ani yukarda bir dä almacık dallarda kalmamış, hepsicii silkinmişlär yabanının üstünä. Bir eşil hem çetin alma düşmüş taman annısında o şiş erä da acıdan yabanı ulumaa başlamış.

Nif-Niflän Nuf-Nuf bu vakıt korkudan hiç bişey duymazmışlar hem fikirleri da işlärmiş sade bir tarafa: taa hızlıca **sardırmaa** Naf-Nafın evinä. Naf-Naf hızlı onnarı içeri salvermiş. Zavalı potmarlar korkudan aazlarını açamazmışlar, çeneleri tutulmuş, dilleri dönmäzmiş.

İçeri girdiynän, onnar taa patın altına saklanmışlar. Naf-Naf birdän annamış, ani onnarın ardına takıştı yabanı. Ama o kendisi hiç ürkmemiş tä kendi kaavi, taştan yapıllı evindä. O sade isleecä kapamış kapuları, sürmelemiş onnarı. Kendisi, oturup skemnenin üstünä, türküsünü tutturmuş:

Dünnedä yok yabanı,
Yabanı, yabanı!
Ani açsın kapumu,
Kapumu, kapumu!

Taman bu vakıt urêrlar kapuya.

– Kim urêr kapuya? – sormuş korkusuz Naf-Naf.

– Tez açın, çok lafetmeyin! – işidilmiş yabanının dargın sesi.

– Var nicä bekleyäsin! Hiç düşünmeerim da – girgin seslän demiş Naf-Naf.

– A-ha, ölä mi? Ozaman dayanın! Şindi bän üçünüzü da iyecäm!

– Var nicä iyäsin! – demiş kapu aşırı Naf-Naf hem hiç skemnesindä kıpırdanmamış ta. O bilärmiş, ani ona hem kardaşlarına bu taş evin içindä yok nedän korkmaa.

Ozaman yabanı çekmiş içinä taa zeedecä soluk da üflemiş, nekadar var kuvedi.

Ama nekadar da savaşmamış yabanı, duvarlardan hem örtüdän bir da kıymık düşmemiş, erindän kıpırdamamış.

Yabanı üfleyä-üfleyä diil kararsın, ama maavi olmuş.

Ev durarmış, nicä kalä. Ozaman yabanı çeketmiş kapuyu sallamaa, ama kapu da verilmäzmiş erindän.

Üfkedän hem fenalıundan yabanı başlamış duvarları tırmalamaa hem onun taşlarını kemirmää, ama sade dişlerini, tırnaklarını bozmuş... Şansora düşünmüşü yabanı sauşmaa, ama, kaldırdıynan kafasını yukarı, görmüş o evin üstündä bacayı.

– A-ha! – esaplêêr. – Te bu bacadan bän girecäm sizä içeri!

O sessiz piner örtünün üstünä da seslener. İçerdän bişeycik işidilmäzmiş.

“Hep okadar bän büün taazä potmar yaanısından mezä yapacam!” – düşünmüş yabanı da, yalanıp, girer bacanın içinä.

Ama başladıynan aşaa salverilmää, potmarlar işitmişlär fişirtıyı. Tencerenin kapaan üstünä başladıynan kurum sıpırdamaa, akıllı Naf-Naf annamış, ne iş burada.

Naf-Naf hızlı açmış tencerenin kapaanı, angısında taman su kaynayarmış.

– Buyurun, gelin! – demiş Naf-Naf hem kıpmış Nif-Niflän Nuf-Nufa gözünü, angıları artık uslanmıştılar da, kısmetli gülümseyeräk, mayıl olarmışlar kendi akıllı hem girgin kardaşlarına.

Çok vakıt geçmeer da yabanı, kurumnu bacadan, nicä şeytan, düşer dooru o kaynak suyun içinä. Butakım acı o taa yokmuş çekti! Yabanının gözleri fırlamış acıdan, yapaası dikinä kalkmış.

Yabanı, pek çirkin seslän uluyarak, fırlamış geeri bacadan evin üstünä, aktarılmış oradan erä, taa dört kerä başı aşırı aktarılmış; kendi kuyruunun

üstündä, nicä kızak üstündä, kaymış o kapalı kapuların boyunda da toz atmış daaya dooru, hiç geeri bakınmayarak.

Üç kardaş, üç potmarcık bakarmışlar onun ardına da sevinärmışlär, ani onnar pek kolay cezaladılar o keskin dişli haydudu.

Sora sevinmeliktän tutturêrlar kendi türkücüklerini:

Dünneyi sän gezecän,
Gezecän, gezecän,
Taa kaavi ev bulmaycan,
Bulmaycan, bulmaycan!
Dünnedä yok yabanı,
Yabanı, yabanı,
Ani açsın kapumu,
Kapumu, kapumu!
Daalardan hiç bir kerä,
Birkerä, birkerä,
Dönmecek kılıç dişli
Yabanı bizä!

kulak kasmaa – esaba almaa

haymana – başıboş, sorulmaz

suumaa – pek korkmaa

uyvaşık – donuk gibi

sapmaa – dönmää; almaa bir tarafa

sardırmaa – çatmaa, etişmää

Ozamandan beeri üç kardaş, üç küçücük potmar yaşêêrlar birerdä, bir örtünün altında da herkerä, herbir iştä sesleerlär akıllı kardaşlarını Naf-Nafı. Nicä o deer, ölä da yapêrlar onun kardaşları.

Tä bukadarcık, ne biz bileriz o üç küçücük potmarlar için, angılarının adları: Nif-Nif, Nuf-Nuf hem Naf-Naf.

- Masalı rollara görä okuyun.
- Klastan dışarı uroklarda bu masalı küçük uşakların önündä oynayın.
- Neyä üüreder bizi bu masal?
- Bulun masalın öz fikirini. Açıklayın.

Ion Krängä

Babunun kızı hem dädunun kızı*

Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş. Varmış bir babuylan dädu. Hem varmış onnarın artık delikannı kızları. Babu yaşamış, nekadar yaşamış da geçinmiş. İnnemiş dädu, oflamış, ama, yılı geçtiynän, almış kendisinä başka bir babu. Babunun da varmış kendi kızı ilk kocasından.

Kızçaazlar may akranmışlar, ama babunun kızı surattan çirkinmiş, ürää fenaymış hem da pek haylazmış. Gününä dönärmış aynanın önündä, bir maymun gibi yamularmış. Dädunun sa kızı – surattan da gözälmiş, kâr bir güneşçik gibiymiş, iştä da pek çemrekmiş, ürää da bal gibi tatlıymış, aalemin zoruna açılmış. Hem da pek esaplı hem sesleyici bir kız-çaazmış. Allaa onu hiç birtaraftan da gücendirmemiş – hepsini vermiş ona dolusuya, lemlerde. Ama yaşaması evdä, nicä peydalanmış cadı-babu kızınnan, yokmuş. İkisi, anası hem onun çirkin kızı, hiç yokmuş gözleri onu görsünnär. Nasıl, sanki, o yaşayaceydı, eer Allaa vermeyäydi ona şeremetlik hem büük saburluk?!

Gününä dädunun kızı ba orayı, ba burayı, ba onu yapêr, ba bundan tutunêr: yakacak daadan sırtında getirer, dermenä çuvallan genä sırtında ekin götürer, un üüder, geeri getirer, su taşıyêr, sobayı yakêr, içerlerini hem kapunun önünü süpürer... Onun ayacıkları hiç durup dinnenmeer: bir taraftan gelärseydilär, öbür tarafa alatlarmışlar. Çalışarmış zavalı kız-çaaz karannıktan karannaadan, ama faydasız: babu hem onun kızı her kerä bularmışlar ona maana hem kabaat. Babu deyärmış, ani dädunun kızı içerdä nicä arman taşıymış, ama onun kızı, nicä feslenmiş, angısını ikonalık önündä tutêrlar.

Kimär kerä kumaları ikisini da teklif edärmışlär derneklerä. Dädunun kızı bütün gecä işlärmiş, sepedini dolu iilän doldurarmış. Babunun sa kızı hep okadar vakıta gücülän bir ii iplik işlärmiş. Ama evä gidärkän aulu ilkin o atlayarmış da dädunun kızına deyärmış: “Ver, mari, sepedini tutayım, sän atlayınca aulu”. Ama sepedi elinä geçirdiynän, dooru içeri kaçarmış da söyleyärmış däduyulan babuya, ani iplikleri o işledi. Dädunun kızı istärmış sölesin dooruyu, ani bu diil dooru, ama babu hem onun kızı brakmazmışlar dädunun kızı hiç aazını da açsın. Da herkerä iş kalarmış ölä, nicä istärmışlär babuyulan kızı.

Pazarlarda yada yortularda babunun kızını yıkarmışlar, donadarmışlar, tararmışlar hem yalarmışlar. Ačan da birerdä bir sıra yada dernek olarmış, babunun kızı orada ilk olarmış, başkasından ileri peydalanarmış...

Ama dädunun kızına çekişärmışlär lääzımnı-lääzımsız. Ölä erlerä, neredä varmış nicä kendini göstermää, dädunun kızını hiç brakmazmışlar. Ačan dädü iştän evä gelärmış, babunun aazı hiç kapanmazmış, hep kötülärmış: ba onun kızı seslemäzmiş, ba bişey annamazmış, ba haylazmış, prost tamızlımış... ba öläymiş, ba böläymiş. Pek çalışarmış babu yok etmää onu evdän, kurtulmaa ondan. Bir kerä demiş: “Ne

istärseydin yap, ama kurtar benim kızımı ondan, zerä seninkisi bozêr benim kızımı”.

Dädu da, ahmaan birisiymiş da seslärmış, ne söleer o şaşkın babu, inanarmış onu. Dädu da kimär kerä araya sokarmış birkaç läf kendi kızı için, ama şindilik onun evindä tauk ötärmış, horoza-däduya kimsey bakmazmış. Sade **özensin** dädu kendi kızını arkalamaa, nicä conga babu hem onun cadı yavrusu hazırmışlar dädunun gözlerini çıkarmaa.

Bir gün dädu pek kahıra düşmüş, ani onu raata brakmêêrlar da, çaarıp kızını, demiş ona ölä:

– Sevgili kızçaazım, tä ne söleer mamun senin için: hiç onu seslemäzmişin, fena laf sölärmışin, ona karşı gidärmışin da yokmuş nasıl benim evimdä yaşayasın. Tä neçin deerim sana gidäsin, nereyi allaa götürecekt, zerä pek çok kavga evimdä senin için. Bän bir boba gibi sana okadar söyleyecäm: nereyi dä gitmesän, sesleyici, pak ürektä hem şeremet olasın, zerä evdä artık nasısaydı, ama yabancıların arasında, kim biler, kimin elinä düşecän. Bekim dä yabancı sana okadar dayanamayacak, nekadar biz evdä...

Zavalı kızçaaz, açan annêêr, ani cadı babu hem onun onmadık kızı savaşêrlar ondan kurtulmaa – öper bobasının elini da gider, nereyi Allaa ona yolu göstermiş. Bakmış bitki kerä ana evinä da gitmiş...

Kız gider, nekadar gider, da bir da baksa – yolda, onun önündä bir hasta, zabun, iyeleri çıkmış pali. Pali, kızı gördüynän, ölä ona deer:

– Gözäl hem şeremet kızçaaz, ilaçla beni, bekim da nezaman sa sana yardımcı olarım.

Kızın canı acıyêr da alêr paliyi kucaana, islää yıkêêr, bakêr. Sora yoluna gider hem da seviner, ani bir ilik yaptı. Çok geçmeer da yol boyunda bir armut aacına etişer. Armut taman çiçek açmıştı, ama tırtıllardan yokmuş kurtuluş. Armut aacı, gördüynän kızı, danışmış ona:

– Gözäl hem şeremet kızçaaz, kurtar beni bu tırtıllardan, bekim bän da sana nezaman sa yardımcı olarım.

Şeremet dädunun kızı tırtılları hızlı toplêêr, kuru dallarını paklêêr da ileri dooru gider umutlan bulmaa kendisinä çorbacı, angısında olur nicä ev işlerini yapma. Pek çok vakıt geçmeer, açan genä etişmiş bir sıbıdılmış hem gübürlän dolu pınara. Pınar ölä ona deer:

– Gözäl hem şeremet kızçaaz, pakla beni, bekim bän da sana läázım olarım.

Kız tutunêr iştän da kısa vakıta paklêêr pınarı da genä yoluna bakêr.

Butakım yolca gidärkän, etişer bir fırına, angısının suvası düşmüş soyulmuş, artık taşları da başlamış daalmaa. Fırın, kızı gördüynän, ölä ona demiş:

– Gözäl hem şeremet kızçaaz, suva beni, bekim bän da sana läüzım olarım.

Kız biler, ani iştäni elleri aşınmayacak da, tutunup iştäni, suvamış, tertiplemiş fırını, ilkin taşlarını toplayıp. Sora, çamurdan ellerini yıkayıp, gider genä ileri. Bundan sora taa bir gün hem bir gecä gitmiş, sade Allaaya umutlanıp, ani kalmayacak yolda. Bir sabaa bir gür, karannık daayın içindän geçärkän, çıkêr daayın bir meydanına, açıklaa, neredä varmış bir evcäz, angısı her taraftan eşilliklän sarılıymış. Ačan kız yaklaşêr o evceezä, ona karşı çıkêr bir babu da sevinmeliktän deer ona:

– Ne aarêrsın bu erlerdä, uşam, hem kimsin sän?

– Kim var nicä olayım? Tä bir fukaara kız, olur demää anasız, bobasız, üsüzün biri. Sade göktä Allaa biler, nekadär bän zor çektim, anam öldüktän sora. Saabi kendimä aarêrım, iş aarêrım kendimä. Bu eni erlerdä gezärkän, çok kerä yolları şaşkırdım, ama Allaa beni brakmadı yol üstündä, senin evceezinä getirdi. Yalvarêrım sizä, kabledäsiniz beni kendi evinizä.

– Zavalı kızçaaz, – deer ihtär, – o belli, ani Allaa seni bana yolladı hem yolunu dooruttu benim evimä. Allaa da seni fenalıktan korudu. Bän Ay-Pazarıyım. İşleyecän bendä bir gün hem tutasın aklında, ani sabaa bendän boş ellän çıkmayacan.

– Pek islää, anacım, ama bilmeerim, ne iş läüzım yapayım.

– Sän uşaklarımı bakacan, angıları şindi uyuyêrlar, doyuracan onnarı, sora da bana imää yapacan. Ačan bän klisedän gelecäm, imäk hazır olsun ne pek suuk, ne da pek sıcak, taman ılıcacak.

Ölä deyip, babu yollanêr kliseyä. Kız, ön etää kaldırıp, ennerini suvayıp, tutunêr iştäni. İltän suyu yısıtmış, sora da çıkıp dışarı, başlamış baarmaa:

– Uşaklar, uşaklar, uşaklar! Gelin mamunuz yıkasın sizi!

Kız, açan islää bakêr, ne sanêrsınız görmüş? Dübüdüz daa başlamış fışırdamaa; türlü-türlü büük hem küçük yabannan hem yılannan aul dolêr. Kız Allaaya pek umutlanmış genä da onnardan hiç korkmamış, birär-birär onnarı almış, yıkamış, paklamış, douyrmuş. Sora tutunmuş imää yapmaa. Ačan Ay-Pazar klisedän gelmiş evä da görmüş hepsini uşaklarını pak hem hepsi işleri yapılmış, bütün üreklän sevinmiş. Sora, sofradan kalkıp, kızı

kendinä çaarmış, demiş ona pinsin tavana da beendii sandı oradan alsın. Bu – kıza ödek, baaşış onun zaameti için. Ama, demiş, evä etişincä sandı açmasın.

Kız pinmiş tavana, neredä varmış çok sandık – kimisi eskiymiş, bet, ama kimisi – eniymiş, gözäl. Ama kız diilmiş tamahlardan da ayırmış kendinä en eski, en bet sandı. Açıan kız sandıktan inmiş, Ay-Pazar dürmüş kaşlarını, ama yok näpsin, baaşlamış, nicä da adamıştı. Kız alêr sandı sırtına da sevineräk hep o yoldan, neredän o artık geçmişti, dönmüş evä. Kız, gidä-gidä, etişmiş o fırına, angısını o suvamıştı ötää gidärkän. Fırın karşılamış onu dolu taazä plaçintaylan. İmiş kız plaçinta, nekadar ürää kabletmiş, almış birkaç parça yola da genä ileri yollanmış. Biraz vakıttan sora etişer o pınara, angısını paklamıştı. Pınar onu göz yaşı gibi duruk hem taazä suylan karşılamış. Pınarın kolanında iki gümüştän çölmek bulmuş. İçmiş kız serin sucaaz, dinnenmiş da, alıp o gümüştän çölmekleri, gitmiş ileri dooru.

Bir vakıttan sora etişmiş kız armut aacına, angısını tırtıllardan kurtarmıştı, kuru dallarını paklamıştı. Armutlar artık olmuştular, baldan da tatlıymışlar. Armut aacı, gördüynän kızı, salvermiş dallarını aşaa. Kız imiş armut doyuncak da genä, alıp birkaç armut yola, gitmiş ileri.

Bundan sora genä karşılaşêr paliylän, angısı saa hem pek gözäl olmuştu. Palinin boynusunda bir dizi altın lift asılıymış, angısını pali baaşlamış kıza, ani onu beladan kurtardı deyni. Geçmiş, nekadar geçtiseydi, vakıt da kız etişmiş evä. Bobası başlamış aalamaa sevinmeliktän. Kız çıkarmış da vermiş bobasına o gümüştän çölmekleri. Sora ikisi da açêrlar sandı, neredän çıkêr hayvan, hergelä hem sürüylän koyun. Açıan dâdu görer okadar zenginnik, sansın enidän duumuş. Babuyu sa, sansın haşlak suylan haşlamışlar, üfkedän kararmış, bulamazmış kendisinä er. Ozaman babunun kızı ölä demiş:

– Sän, mamu, brak! Dünnenin zenginnii taa bitmedi. Gidecäm bän da getirecäm sana taa büük zenginnik.

Ölä deyip, babunun kızı da yollanêr o yoldan. Gidärmış babunun kızı, adım-adım geçärmış dädunun kızın yolundan. O da karşı gelir o hasta hem zabun paliylän, etişer o armut aacına, ani tırtıllan üklüymüş, gübürlän dolu pınarı görmüş, daanık fırını bulmuş... Ama açıan pali da, pınar da, armut aacı da, fırın da yalvarmışlar kıza yardımnasın zorlarında – kız demiş onnara, gülümseyeräk hem üfkäylän:

– Taa naşey?! Kirletmeyeceydim şındı bän biyaz elceezlerimi sizin için. Çok mu çıraanız vardı benim gibi?

Açan hepsi görmüş, ani taa tez bir kısır inektän süt saamaa, nekadar bir **alık** hem haylaz kız sana bir ilik yapacêk, brakêrlar onu ileri gitsin, başka yardım ondan istämeerlär. Babunun kızı, gidä-gidä, etişer Ay-Pazara, ama burada da hep ölä ursuz, kalın üzlü hem prost kendisini göstermiş. Ay-Pazarın uşaklarına imäa yapmamış, nasıl dädunun kızı, ama haşlak suylan onnarı yıkamış, ne beterä bir çaarış-baarış kopmuş. Acıdan o uşaklar kaçarmışlar, kendilerinä er bulamazmışlar.

Mancayı da yapmış iışı, çii brakmış da onu yokmuş nicä imäa. Açan Ay-Pazar klisedän gelmiş evä da görmüş, nelär yapmış babunun kızı, başından tutunmuş. Ama Ay-Pazar bir uslu hem saburlu babuymuş. O hiç istämemiş babunun kızınan lafa da durmaa. Ay-Pazar, nicä da dädunun kızına, demiş pinsin tavana, beendii sandı ayırsın da gitsin ondan. Kız tavana pinmiş, en eni, en gözäl sandı ayırmış, zerä o beenärmış olsun nekadar taa büük, alsın nekadar taa çok. Hem umutlanmış, ani o dooru yapêr, makar ki iştän tutunmaa hiç beenmäzmiş. Açan tavandan erä iner, gitmemiş Ay-Pazara makar ki “saalıcaklan” desin, ama, sandı urup sırtına, doorudan evä yollanmış. Kaçarmış yolca, çalışarmış, nekadar taa tez etişsin evä, anasını sevindirsin. Gidärmış yolca, ama hep korkarmış, ani Ay-Pazar onu geeridän etişip, almasın onun altınlarını geeri.

Açan etişmiş fırına, görmüş onu dolu kıırmaylan, ama uzattıynan ellerini bir parça kıırma almaa, koorlar birdän başlamışlar onun ellerini yakmaa. Açan pınara etişmiş – o da suuk suylan doluymuş, **kolanında** genä iki gümüştän çölmek durarmış, ama açan kız özenmiş almaa çölmäa da pak sucaaz içmää – çölmeklär da, su da birdän er altına saklanmışlar.

Açan armut aacına etişmiş, çok olmuş armut varmış, ama birisini dä iyämemiş, neçin ki onu gördüynän, armut kaldırmış dallarını ta havaya. Taa ilerdä kız bulêr paliyi da.

Boynusunda genä varmış bir dizi altın lift. Ama kız özendiynän liftleri almaa, pali onun parmaklarını dalamış, hiç sokultmamış ta kendisinä. Şindi kız üfkedän hem utanmaktan o biyaz parmacıklarını dalayarmış, ama yok năpmaa.

Nası-nicä babunun da kızı etişer evä, mamusuna, ama burada da bir fayda hem kısmet bulamamış, zerä açan sandı açêrlar, çok türlü şeytannık onun içindän çıkmış, hoburlar, angıları babuylan kızını birdän yutmuşlar, sansın hiç yokmuşlar.

Dädu babudan kurtulmuş, kalmış büük zenginniklän. Kızını evermiş tezdä, bir käämil hem şeremet güvää bulmuş ona. Şindi horozlar öterlär

aulların üstündä, armanda, her tarafta. Şindi dădu da çorbacı kendi evindä. Sade bir kusur, ani kaldıydı kambur, zerä babu çok kerä onu maşaylan arkasını kaşıyardı, gidip baksın, darılar oldular mı osa olmadılar mı.

alık – ahmak

kolan – pınarın yannarı
(erin üstündä)

- Okuyun masalı.
- Annadın dădünün kızı için, babunun kızı için. Yazdırın iki kızı da.
- Açıklayın duygularınızı bu masal için.
- Neyä üüreder bu masal? Bulun onun öz fikirini.

Samuil Marşak

Oniki ay*

(Pyesa-masalın bir parçası)

Vakıdın birindä padişaa-kadın kolverer izin, ki Eni yıl için onun sarayına getirsin bir sepet çiidem. Bunun için, ödek esabı, getirenin sepedini dolduraceklar altınnan.

Bir fena babu, ani ikincidä evliymiş, tezicik yollêêr dădunun kızını kış daayına çiidem getirsin.

Saugun saurdêr, borannar, yabancı gibi, uluyêr, ama kızçaaz gider daaya çiidem toplamaa. Bir da... kızçaazın önündä peydalanêr bir açıklık er, angısının ortasında yanêr bir büük ateş. Ateşin dolayında oturêr oniki ay-kardaş.

İkincili kızçaaz (iildip başını). Avşam hayır olsun!

Yanvar. Sana da hayır!

Kızçaaz. Eer engel etmârseydim sizin konuşunuza, brakın biraz yısı-nayım ateşin yanında.

Yanvar. Nicä, kardaşlar, sizincesinä, brakacez mı, osaydı brakmayacez mı?

Fevral. Yoktur taa olduu, ani bizdän kaarä, bu ateşin yanında başkası da otursun.

April. Bekim da yoktur olduu. Bu dooru. Ama insan gelmiş bizim ateşimizä, ko yısınsın.

May. Ko yısınsın. Bundan koorlar ateştä iisilmäz.

Dekabri. Hadi, yaklaş, gözelim, yaklaş, ama bak yanmayasın birtürlü. Görersin ne kızgın ateş bizdä.

Kızçaaz. Saa ol, dädu. Bän pek sokulmayacam, bän bir tarafçıktä duracam. (Yaklaşêr ateşä, çalışarak kimseyä ilişmemää hem itirmemää, da yısıdêr ellerini.) Ya ne islää! Ya ne ilin hem kızgın sizin ateşiniz! Ta canıma etişti bu sıcak. Yııındım bän. Hepsiniz saa olunuz!

Yanvar. Kızçaaz, o naşey senin elindä? Sepedä benzeer. Sän Eni yıl için kozalak mı toplamaa geldin? Hem da taa bölä saurgunda?

Fevral. Daa da biraz läázım dinnensin – hep onu soymayacan ya!

Kızçaaz. Bän gelmedim burayı kendiliimdän hem da kozalak toplamaa.

Avğust (gülümseyäräk). Gelmedin mi mantar toplamaa?

Kızçaaz. Diil mantar, ama çiçek toplamaa... Yolladı beni ikinci anam çiidem toplamaa.

Mart (güläräk, hem April ayını yanından dürteräk). İşidersin mi, kardaşım, çiidem gelmiş toplamaa! Çıkêr, ani senin musaafirin, kablet!

(Hepsi güler)

Kızçaaz. Bän kendim da vardı nicä güleyim, ama gülecääm çıkmêêr. İkinci anam vermedi bana izin evä çiidemsiz döneyim.

Fevral. Kışın ortasında ne yapacak o çiideamnän?

Kızçaaz. Ona çiçek diil läázım, ama altın. Bizim padişaa-kadın adamış bir sepet altın, kim getirecek ona Eni yıl için bir sepet çiidem. Da tä ikinci anam beni daaya yolladı.

Yanvar. Bet senin işlerin, canım! Şindi diil çiidem zamanı, – läázım April ayını beklemää.

Kızçaaz. Bän, dädu, kendim da bunu bilerim. Ama yok ne yapayım. Hadi saa olunuz sıcaanız hem hoşluunuz için. Engel ettiseydim, afedin, gücenmeyin. (Alêr sepedini da gider aaçlara dooru.)

April. Kızçaaz, ya dur biraz, alatlama. Yanvar-kardaşım, salversänä beni bir saada kendi erinä.

Yanvar. Bän vardı nicä seni salvereyim kendi erimä, ama yok nicä April olsun Mardın önündä.

Mart. Siz benim için kahırlanmayın. Ne deyecän Fevral-kardaşım?

Fevral. Hadi, bän da salverecäm, yok ne kavgalaşmaa.

Yanvar. Eer öläseydi, ko olsun sizincesinä. (Urêr bastonunnan don erä.)

Sän dondurma, ayaz,

Gezilmäz daaları,

Hem çamın, kayınnarın
Sän koru kabını.

Borannar, uslanın,
Kuşlar yısınsın.
İnsanın evlerinä
Sıcaklar girsın.

(Daada hava uslanêr. Saurgun durgunêr. Gök dolmuş yıldızlan.)

Ee, şindi sıra sendä, Fevral-kardaşım! (Verer bastonunu tülü hem topal Fevrala.)

Fevral (urêr bastonunu erä).
Lüzgerlär hem borannar,
Esin hem kudurun!
Erlän gök karışsın,
Ama sora durun.

Uluyun havada biraz!
Bulutlar korksun!
Ama işiniz gitsin –
Er biyaz olsun.

(Aaçların dallarında boran uuldêr, kaarlar erdä kaçışêr, kaar toru havaya kalkêr.)

Fevral. Şindi sendä sıra, Mart-kardaşım!
Mart (alêr bastonu).
Şindi kaar heptän başka, –
Karardı kırdä.
Göldä buzlar çatladı,
Oldu bin parça.

Bulutlar hızlı kaçêr,
Gök üüseklendi.
Taa sıcak olsun deyni,
Kedi örtüyä pindi.

Gün-gündän er kararêr,
Açılêr yollar.
Süütlerin küpeleri
Kär asılmışlar.

(Dolaylarda kaar kararêr da çöker. Çekeder saçaklar damnamaa. Aaçların dalları başlêêr toomruklanmaa.)

Ee, şindi sendä sıra bastonu almaa, April-kardaşım.

April (alêr bastonu da gevrek seslän deer, nekadar uşak sesi varsaydı).

Tez, sellär, daalışın,

Gölcüklär yayılın.

Ayazlardan sora,

Karımcalar, çıkın.

Uyanêrlar ayılar

Daa içindä tez.

Başladı kuşlar çalmaa,

Çiidem da – açmaa.

(Daalarda hem o açıklıkta hepsi diişer. Eriyer bitki kaar. Er örtüler körpä çimennän. Aaçların altlarında üüseklerdä peydalanêr açık-maavi hem biyaz çiçeklär. Dolaylarda damnêêr, akêr, şuruldêêr. Kızçaaz durêr, şaşa kalıp görülmüşä.)

Kızçaaz. Nasıl bu işlär oldu? Sanki benim için mi bu kış ortasında ilkyaz geldi? Kendi gözlerimi inanamêêrım!

April. İnan-inanma, ama taa tez kaçarak git ta çiidem topla. Zerä dönecek kış. Senin sa sepedin taa boş.

Kızçaaz. Kaçêrım, kaçêrım!

Yanvar (yarım seslän). Bän onu birdän tanıdım, taa görüncä. Dartısı da onun hep o, yamalı, hep o yırtık çizmeciklär dâ, angıları gündüz ayakların-daydı. Biz, kış ayları, onu islää bileriz. Ba deredän kazannarlan su taşı-yêr, ba daalardan sırtında odun taşıyer. Hem herkerä şen, gülär üzlü, gider yolca – hem türkü çalêr. Ama büün o biraz kahirli.

İyün. Biz da, yaz ayları, sizdän taa bet onu bilmeriz.

İyül. Nasıl onu bilmeyäsin! Taa gün kalkmêêr, ama o artık dizçä karık-lardan otları yolêr, tırtılları toplêêr, naşey sa baalêêr... Daaya gelir – boşuna, lääzımsız bir dâ dalcaaz kırmayacak. Olmuş emişleri koparêr, ama eşilleri brakêr: ko olsun, başkasına da bulunsun.

Noyabri. Bän onu çok kerä vardır yaamurlarımnan yısladım. Canım acıyêr ona. Ama naşey yapayım? Onuştan da bän güz yaamuruyum!

Fevral. O bendän da iilik görmedi! Lüzgärlerim içinä girärdi, üşüttüm çok kerä. Biler o Fevral-ayı, ama Fevral da onu islää biler. Ölesinä, nicä o, canın acımaz kışın ortasında bir saatlık ilkyaz da baaşlamaa.

(Aaçların ardından çıkêr kızçaaz. Onun elindä bir dolu sepet çiidem.)

Yanvar. Sän artık bir sepet mi doldurdun? Çemrek elceezlerin var.

Kızçaaz. Nasıl toplamayacan, açan onnar orada tım-tıkışık. Üüseklerdä da, alçaklarda da, koraylıklarda da, açıklıklarda da, taşların altında da, aaçların altında da! Bän yoktur taa bukadar çok çiidem gördüüm! Hem nesoy onnar iiri, şamar gibi, sapçaazları tülü, sansın kadifedän, yapracıkları da, nicä bülürdän. Saa olunuz, çorbacılar, iiliiniz için. Eer siz olmayaydınız, görämeceydin bän artık ne güneşi, ne da ilkyaz çiidemnerini. Nekadar da yaşayacam bu dünnedä, okadar da sizä şükür edecäm... (İilder başını Yanvar-ayına.)

Yanvar. Sän bana baş iiltmä, ama benim küçük kardaşıma – April-ayına. O senin için yalvardı, o da senin için kaarın altından çiidemneri çıkardı.

Kızçaaz. Saa olasin, April-ay! Bän herkerä sana sevinärdim, ama şimdi, açan senin üzünü gördüm, hiç tä birkerä bilä unutmuyacam...

- Annadın, neçin dädunun kızı kış vakıdı daaya gitti.
- Ne var nicä söyleyäsınız bu kızçaaz için? Nesoy o?
- Nicä onu kabletmişlär ay-kardaşlar? Neçin?
- Bulun pyesada parçaları, angıları yazılı şiir gibi. Nicä onnarı läázım okumaa?
- Bulun da okuyun bir parça, neredä kızçaaz annadêr çiidemnär için. Nicä siz görersiniz ilkyazın ilk çiçeklerini?
- Okuyun yaratmayı rollara görä.

Stepan Bulgar

Dev oolu kurtarêr padişahın kızını

Bir gün Dev Ooluna gelir haber, ani tepägöz kapmış padişahın kızını. O kız dünnä gözeliymiş. Bu vakıt tamannanmıştı üç yıl, nasıl çocuk olmuştu Dev Adamın oolu. İsläa yaşayarmışlar onnar. Çocuk otladarmış koyunnarı, saayarmış malı, yaparmış piinir, iişimik, yuurt. O yıllarda çocuk kaavilenmişti, bümüştü boydan.

Bir avşam, açan Dev Oolu getirmiş koyunnarı tırlaya, Dev Adamı demiş çocaa:

– Oolum, bän şindän sora ihtärım, bilinmeer, nekadar sürtecäm. Lääzım bulasın bir kız da evlenäsin. Git, çocuum, kurtar padişahın kızını da evlen ona.

– Ee, kim koyunnarı bakacak bän yokkana evdä?

– Hiç bunun için kahırlanma, uşam, – demiş Dev Adamı. – Zar-zor bakarım, makar ki gözlerim prost görer. Sän yap, ne dedim.

– Ozaman islää.

Ondan sora çocuk başlamış hazırlanmaa yola. Gitmiş çingenelerä da demiş:

– Yapasınız bana bir topuz pek aar.

Çingenedä varmış kırk kalfa (yardımcı; üürenici). Toplayıp kalfaları yanına, girişmişlär topuzu yapmaa. Kırk çekiçlän düümüşlär, kırk gündä bitirmişlär. Gitmiş çocuk çingeneyä, almış topuzunu, göstermiş onu Dev Adamına. Dädu, baktıktan sora, demiş:

– İslää iş yapmış çingenä, ama bu topuzu kaldırasın deyni, lääzım pişiräsin birsoy çörek. O çörää oniki türlü hamurdan yuurasın, camalı (sobayı) oniki odunnan yakasın... Da o çörek uzun yolunda senin torbanda bulunsun.

Dädu nicä demiş, çocuk ölä dä yapmış. Pişirmiş Dev Oolu çörää, koymuş onu torbasına, asmış topuzu erinä, kılıcı da almış elinä. Prost olmuş Dev Adamınnan da gitmiş padişahın kızını kurtarmaa.

Çıkmış Dev Oolu yola. Çok mu gitmiş, az mı gitmiş, oniki güz gitmiş, oniki su geçmiş, oniki daa aşmış. Oniki daayı geçtiynän, baksa – onikinci daayın kenarında görmüş bir bordey. Girmiş o bordeyä, angısında yaşayarmış bir dädu.

– Avşamêêrsın, dädu! Uzak yoldan gelerim, uzak yola giderim, brakmayacan mı geceleyim?

– Ee, gecelä, oolum, – kayıl olmuş dädu.

Çocuk kalmış gecelemää däduda. Oturmuşlar onnar avşam ekmeeni imää. Bir dä dädu sormuş çocaa:

– Nereyi yolunu tutêrsın, oolum?

– Aarêêrım padişahın kızını – Dünnä Gözelini.

– E-e-e, uşam, orayı taa kimseycik yoktur etiştii. Kim gitti, hepsi kaybeldi. Hepsini pelivannarı tepägöz öldürdü. Birisi dä geeri dönmedi.

– Bän gidecäm, – demiş çocuk.

Sabaalän çocuk imiş kendi çörään bitki parçasını da girer daa içinä. Gitmiş, nekadar gitmiş da etişmiş bir evä. Bakmış pençerä aşırı içeri da

görmüş, ani orada oturêr bir kız. Oymuş – Dünnä gözeli. Kız, gördüynän çocuu, sormuş:

– Ne aarêêrsın burada, bâ çocuk? Buralarda kur-kuş taa gezmeer. Gelärsä tepägöz, seni kaybedir.

Dev Oolu sormuş:

– Ne kuvedi onun var?

Kız cuvap etmiş:

– Dörtüz örs erdän topuzu atêr.

Dev Oolu demiş kıza:

– Korkma, bän seni kurtaracam.

Kız başlamış aalamaa:

– Nasıl sän beni kurtaracan, açan tepägöz büün isteer bana evlenmää. Şindi gitti avlanmaa, getirmää bir öküz.

Çocuk üüreder kızı, ne yapmaa:

– Açan tepägöz hızlanacak sana, sän dä ona: “Bobam öldü! Kırk gün yasım var. Kırk gündän sora sän benim, bän dä senin. Ama açan tepägöz uslanacak, sorasın ona, nedir onun tılsımı”.

Kız seslemiş çocuu da demiş, ani yapacak, nicä annaştılar. Dev Oolu gider daa içinä, saklanêr orada. Bir dä işider, ani başlamış uuldamaa tepägöz topuzu. Tepägöz atmış onu dörtüz örs erdän yukarı. Gelincä tepägöz evä, öküzlär kesilmiş, mancalar pişmiş.

Tepägöz kendisi etiştüynän evä, imiş mancaları, içmiş bir fıçı su. Sora hızlanmış kızın üstünä. Kız büük seslän baarmış:

– Dur, yaklaşma bana!

– Neçin? – sormuş tepägöz.

Kız annatmış, ani bobası ölmüş da bu üzerä o pek derin kahrıda, kırk gün lääzım yas tutsun. Tepägöz kayıl olmuş beklemää kırk gün da sora evlenmää kıza. Tepägöz yatmış dinnenmää. Kız bu vakıt sormuş ona:

– Nedir senin tılsımın?

Tepägöz demiş:

– Tâ bu direk.

Sabaalän tepägöz gitmiş avlanmaa. Dev Oolu bu vakıt gelir kıza da onnar ikisi donadêrlar o evin direeni türlü gözelliklärän.

Çocuk üüretmiş kızı taa nelär yapsın:

– Tepägöz geldiynän evä, sän oynayasın bu dirään dolayında da deyasın: “Tepägözçüün tılsımı!”

Avşam olduynan, tepägöz dönmüş evä. Kız oynayarmış dirään dolayında da deyärmış: “Tepägözçüün tılsımcı!” Tepägöz sa gülmeer. Kız

başlamış aalamaa. Ozaman tepägöz başlamış gülmää. Kız sormuş ona: “Ne gülersin?” da urmuş kendisini erä.

örs – kuznedä onun üstündä düüyerlär kızgın demiri

Tepägöz ozaman demiş kıza:

– Boşuna demeerlär, ani karının saçı uzun, ama aklısı kısa. Tepägözün tılsımı hiç olur mu direktä?!

– Neredä yä, açan diil direktä?

Tepägözün canı acımış ta söylemiş:

– Benim tılsımım – bu evin süpürgesi.

Açan tepägöz gider daaya, çocuk genä gelmiş da üüredärmış onu:

– Donadasın süpürgeyi türlü parçalarlan.

Kız hazırlamış bir öküzdän imää tepägözä bir da fıçı su. Sora donadêr süpürgeyi. Açan tepägöz gelir daadan, kız alêr süpürgeyi, çıkêr karşı tepägözä. Hem oynêêr, hem deer: “Tepägözçüün tılsımı!”

Tepägöz gülümsemiş da demiş:

– Boşuna demeerlär, ani karının saçı uzun, ama akılı kısa. Tepägözün tılsımı olur mu evin dirää, yada süpürgesi? Benim tılsımımdan sana fayda yok. Ama söyleyecäm, pek istärseydin. Pek uzakta var bir Kaz daası. Daayın içindä var bir göl. Orada üzer üç ördek. Önnerindä bir erkek ördek. O ördäân katısında var bir oka taşı. O taşın içindä var üç sinek. Onnar benim tılsımım.

Açan Dev Oolu işider bunu, gider Kaz daasına, bulêr da urêr öndeki ördäâ. Yarêr onu, çıkarêr katısını da kırêr o oka taşını. Çıkarêr onun içindän üç sinek. Birisinin başını koparêr, ama ikisini koyêr şişä içinä. Tepägöz hastalanêr bu vakıt. Dev Oolu gelir onnara. Kız onu bekleyärmış. Dev Oolu demiş:

– İsteerim sän dä göräsin, nicä ölecek tepägöz.

Tepägöz yarı yola etiştinyän, çocuk koparmış ikinci sinäân dä kafasını. Tepägöz yıkılmış erä da ölmüş.

Dev Oolu almış ondan sora Dünnä Gözelini da doorulmuş onunnan kendi evinä. Dev Adamı karşılamış oolunu tokatta da, gördüynän, ani döner evä padişahın kızınnan, demiş:

– Sän şindän sora halizdän Dev Adamın ooluysun. Birkerä bilä sän beni utandırmadın. Pek sevinerim, ani kendi yaşamanı bölä gözäl insancıklan baaladın. İleri dooru, nicä görersin, bendän fayda az. Bütün zenginnik – senin. Yaşayın ikiniz kısmetli hem beni da unutmayın.

- Okuyun masalı.
- Kimin için bu masalda annadılêr?
- Nicä Dev Oolu kurtarmış padişahın kızını?
- Annadın bu masalı sıralına görä.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Angı yaratmadan sora durêr bu soruş “Nicä onu kabletmişlär ay-kardaşlar”?

- a) “Oniki ay” *Samuil Marşak*;
- b) “Üç potmar” *Sergey Mihalkov*;
- c) “Babunun hem dädunun kızı” *İon Krängä*;
- d) “Dev oolu kurtarêr padişahın kızını” *Stepan Bulgar*.

2. Yaratma “Üç potmar”:

- a) şiir;
- b) fabula;
- c) masal;
- d) annatma

3. Kim yazdı yaratmayı “Babunun hem dädunun kızı”?

- Stepan Bulgar;
- İon Krängä;
- Sergey Mihalkov;
- Samuil Marşak.

4. Bu sıracıklar angı yaratmadan?

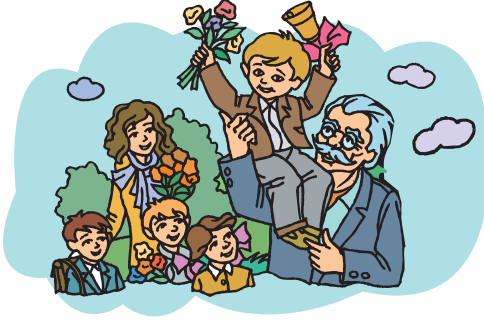
“Dev Oolu almuş sora Dünnä gözeline da doorulmuş onunnan kendi evinä. Dev Adamı karşılamış oolunu tokatta da, gördüynän, ani döner evä padişahın kızınan, demiş:

–Sän şindän sora halizdän Dev Adamın ooluysun...”

5. “Babunun hem dädunun kızı” angı masalların arasına girer?

- a) büülü masalı;
- b) hayvannar için masal;
- c) yaşayış masalı.

6. “Oniki ay” masalı rollara görä oynayın. Kostumnarı hem donakları kendileriniz hazırlayın.

Şkola bizim yaşamamızda

Lev Tolstoy

Filipok* (Gerçek)

Varmış bir çocukak, adıymış onun Filip. Bir gün uşaklar hepsicii gitmişlär şkolaya. Filip ta, alıp kalpaanı, istemiş gitmää. Ama anası demiş ona: “Nereyi sän, Filipok, hazırlandın?” – “Şkolaya”. – Sän taa küçüksün, gitmää”, da mamusu brakmış onu evdä.

Çocukaklar gitmişlär şkolaya. Bobası taa sabaalendän gitmiş daaya, mamusu da gitmiş işä. Kalmışlar evdä Filipok hem onun babusu soba üstündä. Filipoon yalnı-zlıktan canı sıkılmış evdä, babusu uyumuş, o da çeketmiş kalpaanı aaramaa. Kendi kalpaanı bulamamış, almış bobasının eski kalpaanı da gitmiş şkolaya.

Şkola küüyün kenarındaymış... Açan Filipok etişmiş başka bir sokaa, fırlamış bir köpecik Jučka, başlamış salmaa. Onun ardına da çıkmış bir büyük köpek Volçok. Filipok çeketmiş kaçmaa, köpeklär da ardına. Filipok başlamış baarmaa, kösteklenmiş da düşmüş.

Çıkmış bir adam, koolamış köpekleri da demiş: “Nereyi sän, şopar, yalnız gidersin?” Filipok bişey dememiş, toplamış eteklerini da çeketmiş genä kaçmaa, nekadard kaçabilärsydi. Etmiş şkolanın yanına. Kapu önündä kimseycik yokmuş, ama şkola içindä uşaklar uuldarmışlar, nicä arılar hotul içindä. Filipoo korku almış: “Ne, üüredici beni koolarsaydı?” Da çeketmiş düşünmää, ne yapmaa. Geeri gitmää – genä köpeklär ardına takışaceklar, şkolaya gitmää – üüredicidän korkêr. Geçärmış bu vakıt şkolanın yanından bir babu kazannan da demiş: “Hepsi üürenerlär, ama sän neçin burada durêrsın?” Bundan sora Filipok girmiş şkola içinä. Hayatta çıkarmış kalpaanı da açmış kapuyu. Klas doluymuş uşaklan. Hepsi-

cii baarışarmış, ama üüredici kırmızı şarfaylan gezinärmiř onnarın arasındadır.

– Sän ne? – baarmış o Filipoo. Filipok sade sıkımış elindä kalpaa da susarmış. – Sän kimsin? – Filipok susarmış. – Osaydı sän dilsiz mi? Filipok ölä korkmuş, ani dili baalanmış. – Ozaman git evä, açan lafetmää istämeersin. Filipok kendisi da havezlän hazırmış bişey söylemää, ama dili çözülmäzmiř, buvazı korkudan kurumuş. O bakmış üürediciyä da başlamış aalamaa. Ozaman üüredicinin canı ona acımış. O suvazlamış onun başını da sora sormuş klastakı uşaklara, kim bu çocucak.

– Bu Filipok, Kosticiin kardaşı, o çoktan şkolaya isteer, ama anası brakmêêr onu, da o saklıdan gelmiş şkolaya.

– Hadi, ozaman otur uzun skemneyä batünun yanına. Bän senin mamuna yalvaracam, ani braksın seni şkolaya.

Üüredici başlamış ona göstermää bukvaları. Ama Filipok onnarı artık bilärmiř hem okumaa da biraz becerärmiř.

– Ya, topla bukvalardan kendi adını.

Filipok demiş:

– Hve-i-hvi, le-i-li, pe-ok-pok.

Hepsicii gülmüřlär.

– Maşalla, – demiş üüredici. – Ee kim seni okumaa üüretti?

Filipok girginnenmiş da demiş:

– Kosticik. Bän akıllıyım, bän hepsini birdän annadım. Bän pek çemrekim!..

Üüredici durgutmuş onu da demiş: “Sän brak üünmeyi, ama üüren”.

Ozamandan beeri Filipok başlamış şkolaya gezmää başka uşaklarla barabar.

- Ne için annadılêr bu annatmada?
- Nereyi pek istärmiř gitmää Filipok?
- Nicä o gitmiş şkolaya? Kimi karşılamış yolda?
- Kim onu kurtarmış köpeklerden?
- Neçin Filipok birdän girmemiş klasa?
- Düşünün da söläyin, neçin Filipok pek şkolaya istärmiř?
- Angı taraftan siz beendiniz Filipoo? Neçin?
- Neçin Filipok durmêêr , ama isteer şkolaya gitmää?
- Bulun birär-ikiřär uygun söz hem söyleyiş bilgi hem şkola için.
- Yazdırın aazdan Filipoon boyunu-postunu.

Eşillik günü

Mişa hem Dimu dördüncü klasta üürenärdilär. Paskellä yortularına yakın havalar başladıydılar sıcak olmaa. Bir cumaa günü üürediciyka sımarladı uşaklara yaarına, cumaa ertesinä, şkolaya çantasız gelsinnär. Alsınar, kimdä var, birär **bel**, kazma, kazan.

– Näbacez yaarına şkolada? – sordu bir kızçaaz.

– Şkolanın aulunda hem yakın meydanda fidan dikecez, – dedi üürediciyka. – Çocuklar kuyu kazaceklar, kızçaazlar da, su taşıyıp, sulayaceklar eni dikilmiş fidancıkları taa ii tutulsunnar deyni. Yaarına hepsi şkolacılar hem küülülär da yapaceklar bir **“Eşillik günü”** – bu sayılêr, ki hepsi çıkaceklar fidan hem türlü başka eşilliklär dikmää. Küüyümüzün içi hem dolayı läázım eşil olsun, gözellensin. Nekadar taa çok dolayımızda eşillik olacek, okadar taa ii saalımız olacek.

Gelän **“Eşillik günü”** için Mişaylan Dimu hazırladılar taa avşamdan belleri, kazannarı. Ama onnara katıldı Mişanın dädusu da – bay Petri. O dedi:

– Yavrularım, bän bileerim, ani siz çok islää iş çekettirmişiniz, ama ona läázım biz, büyüklär da katılalım. Bän yaarına sizinnän bilä gidecäm şkolaya.

Ertesi günü Mişa, Dimu hem dädu Petri ilkin gelmiştilär şkolaya. Dädu almıştı yanına baa makazını da yaardım edärdi uşaklara fidancıkların zeedä kökçeezlerini hem dalcaazlarını kırkmaa, gösterärdi, nasıl dooru dikmää. Üürediciyka da sevindi, ani Mişa gelmişti dädusunnan... Uşaklar o günü işledilär havezlän, arılar gibi. Diktilär, suladılar çok fidan hem gümä. Şkolanın meydanında peydalandı bir uzucuk fidannık sırası...

Bitkidä Mişaylan Dimu, ani hep dädu Petriylän barabar işlediydilär, sordular ihtära:

– Şkolanın önündä o büyük salkım aaçlarını kim dikti?

– Onnarı, çocuklarım, biz diktik, – dedi dädu, – açan sizin gibi şkolaya gidärdik. Bän hem te Dimunun raametli dädusu. O artık ölü, ama bizim ellerimizlän dikili fidannar te sizä hem taa başka evladboylarına gölgä ederlär hem edeceklär hem bizi da aklınızda tutturaceklar.

bel – hırleţ

- Nereyi toplanmışlar uşaklar bir cumaa günü?
- Bay Petri da neçin Mitiylän hem Dimuyulan şkolaya gitmiş?
- Siz da şkolada “Eşillik günü” yapêrsınız mı?

Valentina Oseeva

Maavi yapraklar*

Katidä varmış iki eşil kalem. Länada hiç bir dä yokmuş.

Tä bu üzerä Läna yalvarêr Katiyâ:

– Versänä bana eşil kalemini!

Kati ona deyärmış:

– Soracam mamuya.

Ertesi günü ikisi da gellerlär şkolaya. Läna sorêr:

– Mamun izin etti mi?

Kati, soluunu salverip, deer:

– Mamu izin etti, ama bän batüya taa hiç sormadım.

– Da sora ne, sor batüna da, – demiş Läna.

Ertesi günü Kati genä geler.

– Ne, izin etti mi batün? – sorêr Läna.

– Batüm izin etti, ama bän korkêrım sän onun özünü kırmayasın.

– Bän enikunuca, – demiş Läna.

– Bak, – demiş Kati, – yonma onu, pek bastırma hem dilinnän tükürüklämä. Hem çok ta pek resimnämä.

– Bana o läázım sade aaçların yapraklarını hem çimeni eşil boyamaa.

– Bu artık çok olacek, – demiş Kati hem kaşlarını dürmüş. Burnusunu da neçinsä buruşturmuş.

Bakmış ona Läna da çekinmiş bir tarafa. Almamış kalemi. Kati şaşmış bu işä da hızlı gitmiş onun yanına.

– Da ne sän? Tä al, vererim!

– Diil läázım, – cuvap etmiş Läna.

Urokta üüredici sormuş:

– Neçin, Länkacık, senin aaçlarında maavi yapraklar?

– Yok eşil kalemim.

– Bän ona vererim, ama o istämeer almaa.

Bakmış üüredici ikisinä da:

– Lääzım otakım vermää, ki olsun nicä almaa da.

- Ne istemiş Lăna Katidăn?
- Ee Kati ne demiş?
- Neçin Lăna aaçlarda yaprakları maavi boyamış?
- Taa bir kerä üüredicinin sözlerini okuyun da maanasını açıklayın.

Petri Çebotar

Susmak oyunu

Terzi Panti üürenärdi altıncı “A” klasta. Bir gün, girärkän klasa, o işitti Çancı Todinin sesini. Todi klasın öndercisiydi. Onu hepsicii sesleyärdi, hepsi ondan korkardı, neçin deyni bütün klastan o hepsindän kaaviydi.

– Ya gelin burayı hızlı! – çaardı Todi. – Şindi bizdä – fizika. Bütün urok susêrız. Kızlar da, çocuklar da – hepsi. Bir da laf işitmeyim. Kim lafedecek, gördünüz mü te bunu? – da Todi gösterdi tokmak gibi büyük yumuruunu.

– İslää, annaştık! – kimsä cuvap etti hepsiciin adından. Çoyu bu işi beendi, haliz te onnar, kim diildi hazır cuvap etmää. Sade Terzi Panti düştü kahıra. Diil sade onuştan, ani o büün hazırda annatmaa temayı. Burda vardı bir başka iş. Bakası ona adadıydı, ani çocuk bitirärsä dördüncü çeti “dördä” hem “beşä” – alacak ona bir “Orlönok” adında bisikleta – çancaazlan hem faraylan.

– Sorarsaydılar – hazır işlär. Kaybeldi bisikleta, – düşündü Panti. – Năpmaa sanki? Kaçmaa uroktan mı? Ama yakışmêêr dostlardan ayrılmaa. Deyceklär: “Tä korktu kabletmää prost nota...”

Bu moment öttü çan sesi, da iki minuttan sora bütün klas durardı dizi-dizi, hepsi kendi bankalarının yanında. Girdi fizika üüredicisi – bir karagöz, kıvırcık saçlı adam.

– Zamansêêrsınız! – dedi o. – Oturun.

Şkolacılar oturdular. Klasta işidildi sade azıcık şıptırtı.

– Büün – mayın üçü, – ilerledi lafını üüredici. – Şindi bakacez, kim nesoy geçirdi yortuları. Kim kayıl cuvap etmää kendiliindän? Kıyak var mı?

Klas susardı, sansın hiç solumazdı. Hayatta işidildi kimin sä yavaş adımnarı.

– Kıyak allä büün yok. Ozaman açêrız jurnalı. Avram!

Avram kalktı, bakarak nereyisä duvara.

– Hazırsın mı? Ne susêrsın? – sordu üüredici, ama cuvap kabletmedi.

– Otur. Hazırla günnüünü. Gideriz ileri dooru. Dimçoğlu.

Kalktı Dimçoğlu da bişey sölämedi. Kabletti o da nota “iki”.

Üüredici başladı üfkelenmää.

– Siz ne, annaştınız mı? – sordu üüredici. – Bakın-bakın, yaklaşêr yılın bitkisi. Görecez, kim susacek irmi gündän sora. Karaman.

Ama ne Karaman, ne onun ardına Moşoğlu, ne Çancı ... bir da laf çı-karmadılar.

– A-a, ölä mi? – dedi üüredici. – Ya bakalım, ne söyleyecek bizä Terzi. Şindiyä kadar onun notaları hepsicii isläädi.

Panti, sansın üşeneräk kalktı, dönüp geeri, baktı Çancıya dooru. Öbürü sade bir kerä dürdü kaşlarını hem sıktı dişlerini.

– Nicä, hazırsın mı? – sordu üüredici.

Panti salladı kafasını, ani hazır, da, gülümseyip, dooruldu klasın önünä. Sora aldı elinä tebeşiri da girişti yazmaa cuvabını. Sessizliktä işidilärdi sade tebeşirin trıklaması. Hem üüredici, hem bütün klas şaş-beş kaldıydılar. Panti sa ufak-ufak yazıylan doldurdu bütün taftayı. Bitirdiynän, o silkti auçlarını biyaz tozdan, çekildi bir tarafa. Üüredici alatlamayarak okudu, ne yazılı taftada, sora dedi:

– Hepsi dooru. Otur erinä – “beş”. Helal!

Klas hep susardı. Panti gitti erinä, sendelleyeräk kısmettän. O bakardı üürediciyä, komuşularına, ama görärdi başka iş: “Orlönok” – yalabık çancaazlan, färaylan bir bisikleta. Kimseydä ölä yok!

kıyak – girgin
sendellemää – sallanmaa

- Neçin klasta hepsicii Çancı Todiye sesleyärmışlär?
- Ne demiş Todi kafadarlarına günün birindä?
- Neçin beenmemiş bunu Terzi Panti?
- Annadın, nicä geçmiş urok.
- Nicä annêêrsınız bu lafları: “Panti gitti erinä, sendelleyeräk kısmettän”?
- Panti dooru mu yapmış, ani bozmuş annaşmayı?

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. “Panti gitti erinä, sendelleyeräk kısmettän. O bakardı üürediciyä, komuşularına, ama görärdi başka iş....” Acaba ne? Ötää dooru teksttän sıracıkları aklınıza getirin. Bu yaratmanın nicä adı? Kim onun avtoru?

2. Angı yaratmadan alınma bu sözlär?

Onnarı, çocuklarım, biz diktik, - dedi dädu, – açan sizin gibi şkolaya gidärdik. Bän hem te Dimunun raametli dädusu. O artık ölü, ama bizim ellerimizlän dikili fidannar te sizä hem taa başka evladboylarına gölgä ederlär hem edeceklär hem bizi da aklınızda tutturaceklar.

3. Angı yaratmadan bu laflar?

“...Läüzim otakım vermää, ki olsun nicä almaa da.”

a) Filipok;

c) Maavi yapraklar;

b) Eşillik günü;

d) Susmak oyunu.

4. Nicä yaratmanın adı hem kim onun avtoru, angısından alınma bu sıracıklar?

– Ya topla bukvalardan kendi adını.

Filipok demiş:

– Hve-i-hvi, le-i-li, pe-ok-pok.

Hepsicii gülmüşlär.

a) Nikolay Baboglu “Eşillik günü”;

b) Petri Çebotar “Susmak oyunu”;

c) Valentina Oseeva “Maavi yapraklar”;

d) Lev Tolstoy “Filipok”

5. “Susmak oyunu” – o:

– annatma; – masal;

– şiir; – fabula.

Dooru cuvabın altını çizin.

6. “Yaz günneri unudulmaz” temasına görä birär yaratma yazın, kullanarak dayanak lafları:

Büük sevinmelik, deredä, gözäl çiçeklär, benim ii dostum, yaz kanikulu, genä şkolaya.

Adam kişili. Söz etiketi

Aleksandr Yularcı

Lüzgär, kaar hem gün (Fabula)

Fena lüzgär, kaar hem gün
Oturmuşlar lafa dün.
Onnarı görüp, bir adam
Selâmı vermiş ansızdan.

– Adam hatırladı beni, –
Hepsinä bakıp, kaar dedi.
Onun yolunu kesärim bütün,
Yıvıp aykırı bir üüsek kürtün.

Lüzgär demiş: “Bu iş belli,
Adam selâm bana verdi,
Her üflärseydim karşı –
Çıplak kalar onun başı”.

Ozaman utancak güneş dedi:
Adam selâmı bana verdi.
Her inanmarsaydınız beni,
Sölesin sizä yoldan geçeni.

Adamın cevabı olmuş kısa:
Hepsicii gün gibi olsa...
Ama olmasa gün, – inanın bizi –
Olmaz dünmedä adınız da sizin.

Herkerä dünmedä

İilıklän kara yap hatır,
fenalı bastır!

- Düşünceli okuyun fabulayı.
- Kayılsınız mı adamnan?
- “Herkerä dünmedä yap hatır, iilıklän kara fenalı bastır!” Bu lafların maanasını açıklayın...

Oka

Ganilerin sokaanda, taman onnarın evinâ karşı, yaşaardı Keşkeş Monilär. Onnar evdâ çokluktular. Moninin karısı, Arika bulü, altı uşak anasıydı. Hem taa yaşardı Arikanın anası da, bobası da. Kocası, Moni, Arikaya gelmişti iç güveeliinâ da, biraz aar başlı olarak, çok işlerâ karışmazdı. Hepsini içerdä, aulda, alış-veriştä işleri Arika kendisi çevirärdi. Moni usluıydı, **münüzdü**, çalışmayı sevmäzdi. Arika sa çemrekti hem biraz da **kurnazdı**, şalvirdi. Ama bir yanından da çok uşaklı karı hepsini etiştirämäzdi. Angı bir kaçınısındı: ileri mi, aula mi? Bu beterä Monilär fukaara yaşayardılar. Ödünc almak üzerinä Arika bulünün bir ayaa komşulardan çıkmazdı. Ama taa pek karşı yaşayan Çoban Yorcuları heptän bıktırmıştı. Arika onnara gelincä, Ganinin malisi, Sofi babu, hemen kızardı:

– Aman, ama-a-an, acaba nelär, nelär genä istemää geldi?

Sadece Ganiyâ meraklıydı Arikanın komşulaa gelmesi. Arika onnarın içersinâ girincä, Gani pak göz-kulak olardı.

– Mari Mercanka, – danışardı Arika Ganinin mamusuna, – başladım mamaliga yapmaa da etişmedi unum. Versänä birkaç auç papşoy unu. Çuvalımız dermendäydir, üündüü gibi getiririm...

– Vereyim, mari Arika, – dedi Ganinin anası, – ama şindi pek çok işim var: düzeni koşmaa çalışëm, yok vakıdım tavana pinmää. Gel taa biraz sora.

– Olur mu biraz sora, mari gelin, ateştä suyum kaynêr.

– Ozaman te kayınna versin.

– Aman, mari Arika, esabınız da yok, – üfkelenärdi Sofi babu, – bän bu yaşta karı, nasıl tavana pineyim? Ayaklarım sızlêrlar. Gel sora, gelinin işi bittiynän.

– Dedim ya, mari Sofi babu, ani suyun ateştä kaynêr. Hadi ver merdiveni, bän kendim, pinip tavana, indirecäm unu.

– A-ha, – aklınca sölenärdi Sofi babu, – kolver seni tavana, da kim bilir taa nelär hırpalayacan sän oradan.

Arika, getirip, koyardı merdiveni. Sofi babu dayanamazdı:

– Dur, hır-kötü, bän kendim pinecäm. Siz, kalın üzlülär, takıldınız mı insanın başına, bişey almayınca brakılmazsınız.

– Hadi, mari Sofi babu, bizi insan mı saymêrsın, kalın üzlü da yaptın.

– Ölä zer, bän hastayım, gelin Mercankanın işi var, ama sän tutuşmuşun, un läázım olmuş. Ne borçlumuyuz sana?

Söleneräk, oflayarak, puflayarak, babu indirirdi tavandan bir **saan** un da taman te şindi Ganiyâ gelirdi komşuluun en meraklı zamanı. Malisi, koyup okaya, çekârdi unu.

Oka eskiydi, vardı bir **kasnaa** iplerinnän asılı tokmakta. O tokmaan da incä ucunda vardı dört taanä kısa ip. Birinci ipi aldın – tokmak kalkınca, çekinin kasnaana läázım üç oka un koyasın. İkinci iptän tutarsan – iki oka. Üçüncü iptän – bir oka, ama dördüncü – sade yarım oka.

– Nekadar alacan, mari Arika?

– İki oka, babo.

– Alêrsınız iki da sora, unutturup, bir getirersiniz...

– Aman, mari Sofi babo, ne okadar çürük kalipliysiniz? Olur mu biz ölä yapalım? Allah üstümüzde diil mi?

Babu koyardı unu. Sora, tutup ipindän, bakardı, nekadar kalktı tokmak. Sora, etişmârseydi, taa koyardı.

– Gani, ya bak, yavrum, uz mu geldi tokmak.

– Ne bu uşaa yoruldêrsın, Sofi babo, bän bakamayacam mı, ne? – sinirlenirdi Arika.

– Bakacan, bakacan, ama sän kendinä uysun bakêrsın. Çocucaan sa gözü keskin. O dooru bakar hem bu iş ona meraklı. Te ne zamandan beeri arkamızda gezer, bekleer görsün, nicä unu çekecez.

Bu arada Gani dârdi:

– Male, taman, düz geldi.

– Neredä taman bä, **meçikli**? – kayıl olmazdı Arika. – Görmeersin mi, tokmak aşaa bakêr? Olmasana sän da ölä, malin gibi dremci... Sofi babu, koy, koy taa bir auç un, koy, korkma...

– Na, na taa bir auç da kurtulayım sendän. Bak sän belayı... Hem ona ödünç ver, iilik yap, hem da ardından laf işit. Ne ölä sän beni dremci yaptın, mari?

– Te şindi taman! Gani çocuum, bak, uşaa, sän kendin da. Okanın tokmaa uzucuk durêr...

Arika hiç işitmezdän gelirdi babunun üfkeli laflarına, doldurup güvecinä unu, gidârdi kaçarak mamaligasını yapmaa. Sofi babu, taa pek kızıp, ardından hep söylenârdi:

– Alıp taman, iisik getirer. Helä bak sän komuşuluu! Gani da bana benzârmış. Benzesin zer. Bän diilim mi onun malisi? Vallaa bu kalın suratlı-

lar bolay Allahtan bulsunnar. İnsanın çii hamurunu da alırlar teknesindän... Çingenä üzlülär...

Sofi babu boşuna kızmazdı. Arika, bir ödüncü taa getirmedään, başka ödünç almaa gelirdi: bir filcan oloy, biraz fasülä, iki yımırta, yarım ekmek hem çok taa başka işlär.

Arika gittiynän, Gani bakardı, nereyi koydular okayı. Malisinin gözünü uurlayıp, girirdi ambara, orada çuvaldan boodayı koyup okaya, çekärdi bir oka, sora – iki... Bakardı tokmak uzucuk mu durêr. Mamusu, görüp Ganinin bu işinii, çok kızardı:

– Aman, genä daatmış o çuvaldan boodayı. Git, be Gani, da aulda biraz top oyna. Ne yapayım seninnän, ayol? Sade zarardan zarara gezersin!

münüz – bişeyä benzemäz, urdum-duymaz, haylaz

kurnaz – açıkgöz

saan – büyük çanak; leen

kasnak – teneki çanak

meçikli – uslu durmayan

- Okuyun annatmayı.
- Sıralayın süreterli. Kimi hepsindän çok beendiniz? Neçin?
- Neçin Nikolay Baboglu annatmanın adını “Oka” koymuş?

Konstantin Vasilioglu

Gözellik

Gözellik yaşêêr erdä,
Hepsiciin evlerindä,
Yaşêêr dar dereciktä,
Bıyıklı böceciktä.

Gözellik yaşêêr göldä,
Herbir uşak üzündä,
Şen ana gülüşündä,
Gençlerin öpüşündä.

Gözellik yaşêêr erdä:
Üreklär dolu sevda.
Dostluk açêr kâr çiçek,
Arada hiç yok kavgä.

Gözellik yaşêêr kırdä,
Al sabaa dannarında,
Kaarlan örtülü yolda,
Almalı başçalarda.

Gözellik yaşêêr erdä,
Cannarı yısıdarak,
Bizim sert ürekleri
Yavaş-yavaş yımışadarak.

Gözellik yaşêêr bizdä,
Bakın, kaçmasın evdän.
O bizi kurtaracak,
Hem da Adam yapacak.

- Okuyun şiiri demekli.
- Neçin avtor bu şiirin adını “Gözellik” koymuş?
- Siz dä mi sayêrsınız, ki “...gözellik **bizi kurtaracak**, hem da **Adam yapacak**”? Açıklayın fikrinizi.
- Sizincesinä neyâ gözellik var nicä demää?
- Nicä annêêrsınız bûükleri, açan onnar deerlär: “*Gözäl götür kendini*”, “*Gözäl kullan kendini*”. Açıklayın.

Petri Çebotar

Ooluma

Ko olsun evin
Herkerä açık.
Yolcuya sevin,
Karşı ona çık.

Adını kuru,
Dostuna yaman.
Diilseydin dooru
Bil olmaa pişman.

Olma pek hamel,
Kendindän da ver.
Hepsini aalem
Uzaktan görer.

Ol terzi, bilgiç, –
Korkma salt iştän.
Şarap azcık iç.
Sarfoş olma sän.

Yaşamak kısa
Hem da sade bir.
Baari bir kıza
Sän kismet getir.

Eer görärsän kin,
Kabaatsız azar. –
Bil bakmaa çirkin
Hem urmaa şamar.

Gülmä, däärsä “vay”
Yanında kimsey,
Akıllıyı say,
Kardaşını sev.

Adarsalar bal,
Aazını baala,
Konuşta sän çal,
Ölüdä aala.

Zorları unut,
Çıkacak eni.
Aklında sän tut
Dedelerini.

Herbir daavada
Pay tut yavaşa.
Bakmayrak saada,
Tä bölä yaşa.

- Demekli hem duygulu okuyun bu şiiri.
- Annadin, nicä görer avtor oolunun yaşamasını.
- Siz dä kayılınsınız mı avtorun bakışınnan?
- Sayêrsınız mı kendinizi namuzlu? Açıklayın.
- Neylän başkalanêr namuzlu adam başkalarından?

Konstantin Vasilioglu

Namuzluk

Ya söläyin, siz yoktur mu yaşamanızda yaptınız bir zarar yada kötü iş, bir prostluk yada yalancılık da sakladınız yaptınızı? Makar ki kimseycik bilmeer sizin kötü yaptınızı, ama siz kendinizä er bulamêêrsınız, kaybedersiniz raatlık, sizä bir fasıl geler. Siz tutunêrsınız kiyattan – okumak gitmeer; gidersiniz oynamaa – oynanmêêr.

Deerlär, ani adamı namuz zeetlärmış, vermäzmiş raatlık.

Üz, rız, esap – bu bir en şaşılacak duyguların biri. O, nicä bir şafklı, açık ateş, angısı şafk eder düz, açan sizin hem başkasının ürää raat hem yok büyük dalgalanmak. Olmalı vardır işittiiniz, nicä kimär kerä deerlär: “Tä pak, namuzlu adam”. Bölä insannar – hepsindän ii bu dünnedä. Onnar diil sade kendileri dooruluu sevsin, dooru yapsın, ama başkasını da brakmêêrlar fenalık, prostluk, hayırsızlık yapsın.

Namuzluu var nicä terbiyetmää kendindä. Hem bu işi läüzım yapmaa şindidän, taa şkolada üürenärkän.

Siz, olmalı, bilersiniz, ani kimi uşaklarlan diil dostlaşmaa, ama oynamaa da canın çekmeer: ölä namuzsuz onnar kendilerini götürerlär. Saklambaç oynayarkan – onnar açıp gözlerini saklıdan bakêrlar, şaşki oynayarkan – aldadêrlar, esapsızlık yapêrlar, laf vererlär yada emin ederlär, da sora laflarını tutmêêrlar. Yapıp bir yannışlık, onnar pişman olmêêrlar, kafaya, ürää almêêrlar, ama kimär kerä kâr üünerlär dä: “Ya bakın, nicä bän onu aldattım!”

Onnar hiç annamêêrlar şindi, nicä zor olacek yaşamaa. Üzsüzleri, esapsızları, kimseycik sevmeer, onnardan kimseycik azetmeer.

Ama ne läüzım namuzluk? Ne o “*namuzluk*”? Neçin deerlär: o gözäl çıktı bu oluştan, pak üzlän, kaybetmeyip kendi üzünü?

Angısının var esabı, üzü, rızı – o kıymetli adam, onu hepsicii hatırlêêr. Namuzluk – bu o, angısı için hatırlêêrlar adamı. Boşuna insannar

korumêêrlar kendi namuzluunu, bakêrlar, ki lekelämemää, kirletmemää bir alçak yaptıklan. Bölä insannara var neyâ kendilerini hatırlamaa.

Namuzluk var nicä olsun diil sade bir kişidä, ama bütün kolektivdä dä. Vardır işittiiniz, olmalı, nicä deerlär: “*brigadanın üzü*”, “*klasın üzü*”, “*şkolanın üzü*”. Nicä adam bir prost, kötü yaptınnan kolektivdä, lekä yayılêr bütün kolektivin (klasın, şkolanın) üstünä. Nicä dä bir kişinin ii yaptıı verir kuvet hem hodulluk, nam hatırlık bütün kolektivä. Nicä Yuriy Gagarinin aylesi, şkolası, devleti var nicä gogorlansın, hodullansın, ani onnarın oolu, onnarın kafadarı yada dostu, onnarın şkolacısı onnarın vatandaşı ilkin kosmosa çıktı.

Çalışın yapmamaa alçaklık, koruyun kendi üzünüzü küçüktän taa, zerä sora olacek geç. Koruyun klasın, şkolanın, küüyün namını, nicä kendinin.

- Kimä namuzlu deerlär?
- Nicä kendini namuzlu terbiyetmää? Annadın avtorun sıracıklarını aklınıza getiriräk.

Evgeniy Permäk

Para kesesi*

Giderlär sokakça ikisi: Kosti Kati kakusunnan. Onnarın önündä gider bir babucuk sepet elindä. Babunun saçları biyaz. Topal.

Gitti bölä babu, gitti da kaybetti para kesesini.

Kosti ilkin gördü bunu. İildi, aldı para kesesini, da sora kaçarak etişti babuyu geeridän.

– Babu, Canabiniz, kesenizi kaybettiniz. Tä o.

Babu aldı kendi kesesini da soktu onu cebinä.

– Brä! Kafa heptän daalmış. Hepsini kaybederim...

Dedi ölä babu da gitti ileri dooru, ama Kosti, döndüynän kakusuna, aalaştı babudan!

– Bu insan hiç iiliktän annamêêr! Aldı kesesini, soktu onu cebinä da baari şükür edäydi.

Ozaman Kostinin kakusu durgundu, dürük baktı kardaşçıına da sordu:

– Annatsana, ne iş için o sana lääzım şükür etsin? Onuştan, ani sän namuzluysun deyni mi? Namuzlu olmaa – bu senin borcun, ama diil hatır yapmak. Var mı nicä bu iş için istemää şükürlük?..

Kosti birdän-birä annamadı, ne iş için ona söledi kakusu. Ama sora, açan annadı, bütün yaşamasına aklısında tuttu bu oluşu o para kesesinnän.

- Bir kerä Kostiyän sokakta ne olmuş?
- Kosti ne yapmış o para kesesinnän?
- Neçin aalaşmış Kosti kakusuna?
- Kakusunun cuvabını okuyun taa bir kerä. Siz o cuvaplan kayılsınız mı?

Konstantin Vasilioglu

Goguşun duuma günü

Goguş dördüncü klasa gezärdi. Onun duuma günü o yılın taman cumaa ertesinä razgeldiydi. Goguş şkolaya geldi, çantadan kaarä, bir torba elindä, angısını o koyuverdiydi bankanın altına. Ama gözleri neçinsä şılardı. Belliydi, ani onda büyük sevinmelik, ama kimseycik bilmäzdi nedän. Açan artık urok çeketmesindä hepsicii klasa toplandıydılar, Goguş çıkardı verdi bankanın altından o torbayı da daattı hepsinä birär gözäl, pembä yanaklı alma. Uşaklar fevralın ortasında o vakıtlar, kablettiynän butakım baaşışları, Goguştan da üsten sevindilär hem şennendilär. Goguş Domnika Petrovnaya da verdi bir gözäl alma. Bu vakıt taman çan urduydu da üürediciyka uroon çeketmesindä kendi hem yşakların adından kutladı Goguşu hem onun hatırına çalındı bir türkü. Goguş ansızlıktan kızardı ydı hem sade sırdardı. Uşaklar, pek şen çaldıktan sora, oturdular erlerinä, ama çok vakıt taa uslanamazdılar, hep bakardılar Goguşun tarafına, pek ii düşüneräk onun için.

Uroklardan sora evä dönüncä, masa artık hazırmış. Mamusu yapmıştı uşaklara deyni sütläs, hazırlamıştı gevrek, pişirmişti fırında türlü turtalar hem kovriklär. Meyva kurusundan hazırlamıştı da koymuştu masanın ortasına bir büyük çölmek hoşaf. Çölmään yanında, nicä bir gözäl kartınada, durardılar saklı sepettä almalar, angıları kâr sulandırardılar adamın aazını. Ölä gözäldilär o almalar hem taazäydilär, sansın onnarı şindi aaçtan koparmıştılar!

Goguşun bakası bu vakıt kapunun önündä bir kafes yaparmış, ama Goguş pek alıp-satmamış, kimä lääzım o. Vasi dädusu durarmış bakasınnan lafa, beklärmiş oolu bitirisin işini da onun ardına, toplayıp süpürgeylän yongaları, tertipleyecek kapunun önünü.

Uşaklar başladıydılar toplanmaa. Herkezi, verip baaşışçını, çekinärdi bir tarafa da seslärdilär patefonun plastinkalarını, ama masaya, hepsi toplaşmayınca, oturmazdılar. Hepsicii artık toplandıydılar, sade yoktu çıçusunun uşakları. Goguşun mamusu artık teklif ettiydi hepsi otursunnar, açan kapuda peydalandıydılar Todi, Gafi hem Simucuk. Todi elindä tutardı papurdan örülü bir sepet. Sepet neçinsä örtülüydü bezlän. Üçü dä birdän kutladılar Goguşu. Söledilär dualarını, nicä onnarı evdä üüretmiştilər, adetçä burdular kulaklarını da ondan sora Todi uzattı Goguşa sepedi, deyip: “Bu sana bizdän”. Butakım büük hem aar baaşış Goguş taa yoktur kablettii. Kär korkardı açmaa bezi. Aklınca sayıklardı, ne var nicä olsun sepedin içindä. Ama, açtıynan sepedin örtüsünü, o gördü orada iki gözäl, büük hem biyaz er tavşamı. Boynularında onnarın baalıydı banta, nicä kedilerä baalêêrlar. Birisinin boynusunda kırmızı sirittän bantaydı, öbürün boynusunda da – maavi şirittän. Bu gösterer, ani kırmızı bantalı olan – dişi, maaviylän da – erkek. Bir çift anaç tavşam! Goguş düşündä dä görmediydi butakım baaşış!

Sevinmeliktän Goguş ne kaldıydı sepedi elindän kaçırsın. İki tarafa kaçınardı sepet elindä, yukarı atlayardı, kendisinä er bulamazdı, bilmäzdi, nereyi onnarı koymaa... Bitki-bitkiyä masanın üstündä paça çinisinin üstünä koydu, ama mamusu, gördüyünän bu işi, may-may yakasından tutunmadıydı, sofranın güzelliini bozêr deyni. Kalan uşaklar da şaş-beş olduydular.

Taman bu vakıt kapu açıldı da içeri girdi Goguşun bakası, angısının kalpaanda durardı bir yonga, nicä kitka. O taman bitirmişti kafesi da getirmiş onu içeri. Bir da işidiler Goguşun sesi:

– A-h-a-a! Tă kimä deyni sän bu kafesi hazırlayardın? Hem bana sölâmedin, şiretçik!

Bakası açtı eni kafesin kapucuunu da salverdi bantalı tavşamnarı onun içinä. Mamusu näändansa bu vakıt getirdi bir çukundur, iki parçaya yarı edili, da verdi onnarı tavşamnara. Tavşamnar, bezbelli, çoktan imediylilär, zerä, sansın beklärmişlär bu mezeyi. Birdän sırttılar bıçak gibi dişlerini da başladılar, kıtırdadıp, kemirmää herkez kendi payını. Tavşamnar, kemirip-kemirip, kaldırdılar kafalarını da şen gözlerinnän bakardılar uşaklara.

O biyaz şubacıklarının, o bantalarının tavşamnar ölä gözäldilär, ani uşaklar çok vakıt onnara mayıl olduydular. Onnara bakarkan, zordu annamaa: kimindi büün yortusu – tavşamnarın mı osa Goguşun mu.

Tavşamnarı gördüktän sora, uşakları zordu sofraya oturtmaa. Hepsicii bakıp, mayıl olardılar tavşamnara, onnarın fasıl patlak dudaklarına, zerä uşakların taa çoyu seftä tavşam butakım yakından görärdilär. Küülerdä o vakıtlar pek siirek bulunardı bu mallar. Bölä gözäl tavsamcıkları herkezi istäärdi edinsin.

Goguşun duuma günü geçtiydi pek şen hem gözäl. Bitkidä uşaklar doyurardılar tavşamnarı neylän olursa: gevreklän, ekmeklän... Ama pek şaşa kaldıydılar, açan Todi bitkidä çıkardıydı cebindän iki morkva da verdiydi tavşamnara. İkisi da pek şükürdülär hem sevindiydilär bu imeeyä. Morkva onnara deyni – nicä uşaklara deyni alviða yada bir portokal.

Avşam olduynan, uşaklar daalıştılar evlerinä. Pek kanaattı uşaklar bu yortuya. Çok vakıt taa onnar annadardılar biri-birinä, nicä Goguş obaltmış gözlerini, açan sepedin içindä tavşamnarı görmüştü. Ondan sora uşaklar sı kçana dolaşardılar Goguşun tavşamnarını. Herkerä bişey-bişey getirärdilär onnara: ya bir salkım dalcaazı, angısının yapraklarını pek severlär, ya bir auççuk tenä, ya bir parçacık ekmek... Kuvetçiklerinä görä yardım edärdilär Goguşa büütmää onnarı, unutlanarak, ani nezaman sa Goguş onnara da baaşlayacak birär çift tavşamcık.

Açan anaçka başladıydı kalınnamaa, hepsiciinä belliydi, ani enceklemää deyni bu kafes yakışmaz. Ozaman Goguşun dädusu bakasınnan kazdıydı lar ambarın boyunda yarım metra derin bir endek. O endään bir yanına hem başlarına işlediydilär duvarcık, ölä bir yarım metra üüseklii. Üstünü örttüydülär beş sıra keremetlän, koyduydular erinä pençeresini hem kapucuunu da, ambarın başında ekli, tavşamnarın çalmarcı hazırdı.

İçini tertiplediktän sora tavşamnarı salverdilär orayı Biraz vakıt onnar pek şen iki tarafa kaçındılar: belliydi, ani inanamêêrlar, ki bukadar er, bölä bolluk onnara deyni yapılsın. Ama sora annadılar, ani bu aslı iş da var nicä çeketmää, hazırlamaa yuva.

Tavşamnar taa o günü başladıydılar endään dibindä ambarın altına dooru kazmaa deliklerini. Kazardılar önkü bacaklarının, ama topraa fırladardılar geerideki bacaklarının. Hem ölä uzaa fırladardılar, ani vardı nicä düşünmää, sansın deliin içindän bu topraa bir kimsey küreklän sıbı-dêr. Kazardılar ikisi da, biri-birini diiştiriräk, ama taa çok işlärđi delik

içindä erkek olan. Avşamadan kazdılar, nekadar kazdılar, da bir da sus oldu, ikisi da saklandılar deliin içinä. Ama saman, partial yada başka bişey deliklerinä taşımadıydılar.

Onnar uslandıktan sora, dädu küreklän pakladıydı o çalmarcın altını. Ondan sora sauştı oradan, braktı tavşamnarı raata.

Sabaalen, açan däduylan Goguş gittiylär dolaşmaa tavşamnarı onnarın eni evlerindä, doyurmaa onnarı, gördüydlär o çalmarcın içindä en aazdan bir taliga toprak, angısını uratmışılar tavşamnar deliklerindän.

– Bezbelli, bütün gecä işledilär, – dedi dädu unukasına.

Küreklän topraa dışanna attıktan sora, dädu aldıydı esaba, ani samannar hem partallar yok, olmalı, tavsamnar onnarı deliklerinä taşıdılar.

Bir-iki gündän sora däduylan Goguş denedilär, ani anaçkanın şkembesi heptän çıplak hem kapsımış da sansın. Çıktıkça deliktän, ikisi da tıkayı verärdilär onun aazını topraklan, nicä kapuyu kapêêrsın.

Vasi dädu bilärdi, ani tavşamnar pek severlär kırıaklı, temizlii da buna üüredärdi Goguşu da, angısı may hergün tertiplärdi onnarın erlerini, yı-kardı onnarın çanacıklarını, dökärdi onnara taazä sucaaz.

Çok kerä, açan Goguş görmäzdi anaçkayı dışanda, sorardı dädusuna, neçin o ölä dayma girer da çok vakıt durêr deliin içindä. Dädu herkerä dayanıklı annadardı unukasına, ani anaçka girer deliin içinä doyurmaa kendi tavşamcıklarını-uşacıklarını, emzirmää onnarı.

– Ee, nekadar vakıt onnarı emzirecek ya? – sorardı Goguş.

– Bir aya kadar, açan onnar başlayacaklar kendileri gezmää, görmää hem dişçeezleri büüyüp, kemirmää.

Anaçka ba kaybelärdi delik içindä, ba peydalanardı. Butakım geçtiydi artık bir aya yakın. Goguş hep soruşturardı, kaç tavşamcık deliktän çıkacak, ama bu soruşa dädu bilmäzdi cuvap. Sade tekrarlayardı:

– Dayan, uşam, geçecek taa birkaç gün dä görecez, kaç tavşamcık çıkacak deliktän. Var nicä beş-altı da olsun, var nicä on-oniki da olsun.

Bir sabaa, açan şkolaya gitmää deyni hazırlamıştı kiyatlarını, nicä da hergün, Goguş gider dolaşmaa, taazä sucaaz hem imää vermää tavşamnara. Bir da baksa – on taanä küçücük tavşamcık! Kär birkaç kerä, dönüp-dönüp, saymış – on küçücük biyaz tavşamcık! Goguşun gölgesini gördüyän, anaçka birdän urêr geerideki bacıklarını – tavşamnarin arası-nda bu bir kuşkuluk nışanı – da tavşamcıklar, angıları gözäl kemirärmışlär eşil salkım yapracıklarını, birdän nicä komandaylan, kaldırmışlar biyaz,

boz, alaca kulacıklarını da kalkmışlar çöngä, hiç kıpırdamazmışlar erlerindän, beklämişlär anaları ileri dooru ne komanda verecek. Sade, açan anaçka görmüş hem tanımış Goguşu, uslanmış da tavşamcıklar da ozaman çökmüşlär aşaa hem ileri dooru başlamışlar imäa o tatlı salkım yapracıklarını.

O günü Goguş kâr şkolaya da geç kamış. Evdekilerinä gösterincä, tavşamcıkları taa birkaç kerä sayınca – ilk uroon artık yarısı geçmişti.

O gündän beeri diil sade komuşuların uşakları, ama büüklär da girärdilär aula tavşamcıkları siiretmäa. Hepsi pek beenärdilär tavşamcıkları da kâr sıraya konardılar tavşamcık edinmäa deyni. Ama Goguş hiç işitmäa da istemäzdi. O kayıldı vermäa, ama açan çok olaceklar. Ozaman Goguş ta baaşlayacak, nicä da ona kendisinä baaşladılar, canı acımayacak.

Uşaklar, gördüynän bu gözäl tavşamcıkları, sade içinä soluklarını çekärdilär, ama inanardılar, ani gelecek gün da onnarda da olacek tavşam.

Vakit su gibi geçer. İki-üç yıldan sora evdekilar tavşamnarın hiç sayılarını bilmäzdi. Büün üzseydi – sabaa vardı nicä çıksın deliklerdän iki-üç anacın yavruları da birdän zeedelensinnär irmi-otuz parçaya. O ambar altına dooru herbir anacın kendi delii vardı. Dolduydu tavşamnan hem yavrucuklan ambarın da içi, damın da... Bu tavşam sürüsünü doyurmaa deyni gidärdi kartofi kapçıkları da, laana kıyıntıları da, ekmek kabucakları da, salkım dalları da, başka eşillik tarafı da.

Uşaklar artık koca çocuklar olduydular, ama haymana sokaklarda gezmäzdi. Kendibaşına diil sade hayvannarı, kuşları, ama birär sürü da tavşam bakardılar. Sora onnarı satardılar. Kazandı paraylan evdekilär alardılar onnara rubacık, eni ayak kabı hem başka lääzımnı işlär.

Dädu Vasi küüyündä sayılardı nicä tavşam zanaatçısı, herbir danışmanın soruşlarına hertarafça dolu cuvap verärdi. Dädu birkerä bilä zaametini saymazdı, gidip bakardı, kim neredä hem nesoy tutêr tavaşamnarı da erindä bir lääzımnı fikir verärdi.

Küüdä vardı sade edi klasadan. Edinci klası bitirdiynän, Goguş çiçusunun oolunnan laflanmışlar bitki lineykada baaşlamaa şkolanın diri köşesinä birär çift tavşam. Nicä esaplamışlar – ölä da yapmışlar.

Bütün şkola, hepsicii donaklı, kırnak giimni durêrlar dizili şkolanın önündä. Uroklar artık kaldılar geeridä... İşidildi şkolanın bitki çanı... Bitki kutlamaklar... Bitki nasaatlar... Bitki dualar...

Bir soluk gibi, bir kıpı, geçti Goguşa, Todiya hem onların kafadarlarına-godoklarına edi, dolu uşaklıkan hem işlän, sevinmeliklän hem açlık-lan. Kimsey taa bilmeer, kimdän ne olacek, nesoy yaşaması kurulacek, nelär onu ilerdä bekleer... Ediklası bitirdiynän, yoktu nicä demää, ani aydın yola çıktım. Taa doorudan sölediynän – o alaca karannıktı taa, açan slêêr secilmää sade konturlar, açık belli taa diil. Çok düşünmeklär vardı uşakların da kafalarında o lineykada, üüredicilerin da, ama taa çok anaların-bobaların.

Açan direktordan sora başkaları da söz tuttular, sıra geldi uşaklardan da birisi çıkıp, sölesin birkaç laf hem küçükler braksın kendi sıralarını, kendi adetlerini.

Çıktılar hepsiciin önünä Goguş hem Todi birär sepetlän. Ama kimseycik bilmääzdi, ne o sepetlerdä var da çekettiydilär gülmää. Koydular çocuklar sepetleri erä, açtılar örtülerini da, kaldırıp kulaklarından, baaşladı lar direktora iki çift bantalı tavşam. Hepsicii şaş-beş olduydular, pek beendiylär uşakların baaşlarını da çok vakıt şamarlarını düüdüydülär.

- Goguş kaçınıcı klasta üürenärmiş?
- Nelär baaşlamışlar Goguş onun duum günündä?
- Nicä o tavşamcıkları bakarmış?
- Şkolayı başardıynan ne Goguş diri koşesinä getirmiş?
- Annadın Goguş için. Beendiniz mi onu? Neçin?

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Tanıyın verilän sıracıkların avtorunu hem söläyin yaratmanın adını.

Adını koru,
Dostuna yaman.
Diilseydin dooru –
Bil olmaa pişman.

2. Taa bir kerä aklınıza getirin ne o “namuzluk”? Avtorun sözlerini aklınıza getireräk, açıklayın bu lafin maanasını.

3. “*Para kesesi*” yaratmasının avtoru kimdir?

- a) Aleksabdr Yularcı;
- b) Konstantin Vasilioglu;
- c) Petri Çebotar;
- d) Evgeniy Permäk.

4. Konstantin Vasilioglunun yaratması “*Gözellik*” – o:

- a) masal;
- b) fabula;
- c) şiir;
- d) annatma.

5. Keşkeş Moninin aylesinin kişilerini sıralayın, onların adlarını aklınıza getirin. E, Ganinin aylesinin kişileri kimdir?

6. “*Herkerä dünnedä yap hatır,
İlilklän kara fenalı bastır!*” Angı yaratmadan bu sıracıklar?
“Oolum”;
“Namuzluk”;
“Lüzgär, kaar hem gün”;
“Goguşun duuma günü”.

7. Konstantin Vasilioglu-
nun annatmasında “*Goguşun
duuma günü*” laf gider:

- a) kuzucuklar için;
- b) olacıklar için;
- c) paliciklär için;
- d) tavşamcıklar için.

8. Kendi duum günü-
nüz için evdä birär kısarık
yaratma kurun. Mutlak te
bu lafları kullanın: “*gözäl,
musaafır, şen, baaşış, sofrä,
tatlılık*”.

Literatura adamın yaşamada

Ivan Nikitin

Yıldızlar artık süünärdi*

Yıldızlar artık süünärdi.
Bulutlar yangında.
Biyaz buu çayırda
Yayılardı.

Kuşku saz uyuklêr,
Hava sak – hiç can-cun.
Salt pateka çii
görünärdi.

O ayna sularda
gümenin saçında
Dannardan al şafklar
dökülärdi.

Gümeyä salt iliş –
üzünä ansızdan
Dallardan gümüşlü
çii serpärdi.

- Demekli okuyun şiiri.
- Günün angı vakıdı için avtor yazêr?
- Nicä annêersınız avtorun laflarını: “Dallardan gümüşlü çii serpärdi”?
- Bu şiir için kendi duygularınızı açıklayın.

George Blănaru

Sölä, daayım*...

– Ne yapêrsın sän, daayım?
– Sallanêrım gününä.

– Ee kimä benzeersin sän?
– Bir gözäl eşil evä.

* – Yaratmalar, angılarının başlıklarında durêr bir yıldızçık (*), çevirdi gagauzçaya
Konstantin Vasilioglu.

- Neçin sän eşilsin, daa?
- Sevinsin uşacıklar.
- Çok mu kuş bilersin, daa?

- Nekadar yaprak hem baa.
- Nezaman çaldın, daayım?
- Nicä büüdü dallarım.

- Demekli okuyun şiiri.
- Neylän uydurêr, yaraştırêr avtor daayı?
- Okuyun şiiri rollara görä.
- Yapın daa için birär resim evdä.

Konstantin Vasilioglu

Oglan

– 1 –

Goguş geç kalmamış şkolaya, ama girmiş klasa kâr çannan bilä. Hepsi artık erlerindä oturarmışlar. Taa etiştirämemiş o erinä oturmaa, nicä üürediciyka klasa girmiş. Goguş taman neetlenärmiş kafadarına, Alaza Petiyä, annatmaa düşünü, açan Domnika Petrovna çıkarêr onu taftaya. Pek istärmiş annatmaa taa tezçä, hiç aklısından çıkmazmış, gözünün önündä durarmış o gecedeki düşündän Karaca, angısınnan o, uçup, çıkmış gökün üzünä. Diil sade, kalkıp yukarı, görsün yıldızları, ama kâr birkaç en gözellerindän koparıp, çiçek gibi, kalpaana da takmış. Pek istärmiş..., ama üürediciyka tutmuş onu klasın önündä taa urok bitincä.

Klastan uşaklar denemişlär, ani Goguş, cevap edärkän, çok yannışlık kaçırmış hem diil, ani bilmesin deyni, ama ... Kimär moment, Domnika Petrovna sorduynan bişey, Goguş dapturu gelärmış, belli, ani aklısı başka erdä gezärmış. Uroktan çıktıynan, kafadarları sormuşlar ona:

– Ne oldu seninnän, Goguş? Neçin urokta sän hiç bişey işitmäzdin hem kimseyi görmäzdin?

– Düşüm aklımdan hiç çıkmazdı.

– Nesoy düş, ba Goguş?

– Pek gözäl bir düş. Nicä masal!

Goguş, düşünüp birazıcık, çekeder annatmaa. Uşaklar sesleyärmışlär aazları açık. Taman etişmişti o erä, nicä aaçların arasında görmüş. Altın buynuzlu Karacayı, nicä aralık biter, da Domnika Petrovna çekeder ikinci uroo. Ama görer üürediciyka, ani onu pek seslämeerlär. Taa çoyu

bakarmışlar diil taftaya, ama Goguşa dooru. Belliymiş, ani bekleerlär, ne-zaman urok bitecek. Nası-nicä urok biter da uşaklar genä sarêrlar Goguşu. Taa hızlıca isteerlär işitsinnär, masal gibi, Goguşun düşünö. Kimisi, angısı seslämemiş ilktän, teklif etmiş kâr enidän çeketsin, ama Goguş ilerlemiş o erdän, neredä durgunduydu. Annadêr, hiç bişey kaçırmêêr. Taman etişer, nicä uzanmış birkaç yıldız koparmaa, ki kepkasına **takmaa** deyni, açan genä çan urêr klasa.

Gücülä bitirmiş düşünö Goguş üçüncü aralıkta. Angıları, ani istemişlär taa bir kerä seslemää, geçirmişlär Goguşu evä kadar da onnara yolda taa bir kerä annatmış.

Üülendän sora Goguş doyurmuş, sulamış tavşamnarını; paklamış, **tertiplemiş** erlerini; hazırlamış ev işlerini da, avşam ekmeeni idiktän sora, yardım edip mamusuna sofrayı toplamaa hem çanakları yıkamaa, maasuz yatmış taa erkencä uyumaa sade bir umutlan, ani genä düşündä buluşacak o Altın buynuzlu Karacaylan.

– 2 –

Çok mu geçmiş vakıt, az mı, ama Goguş dalmış uykusuna. Da sansın dündän hiç uyanmamış... Sepet elindä, ama bu sefer yalnız, daa içindä toplêêr mantar. Mantar ölä çok varmış, ani yakışarmış onnarı kâr tırmıklan toplamaa! Onnar ölä bim-biyazmışlar, ani kâr gözlerini kamaştırarmışlar, nicä biyaz kaar güneşä karşı! Mantarlar ölä iiriymişlär, ölä büükmüşlär, ani onnarın altında varmış micä yaamurdan saklanmaa! Daalarda ölä gözellikmiş: türlü gözäl çiçeciklär, kilim gibi, döşeli durarmışlar, renkli kelebeciklär hem kuannar havada uçuşarmışlar, kuşlar türkülerinnän hem çiçeklär kendi kokularinnän adamı sarfoş edärmışlär, aaçların dallarında sincaplar horu oynarmışlar, – ani mantardan mantara, mantardan mantara da Goguş genç duymuş, nicä onun bir ayaa, sora öbürü başlamışlar uçmaa aşaa, batmaa **batak** içinä. Ama o bilmäzmiş, ani bu bataklıktan çekeder Cadı-Babunun padişaalı. Bir da, diil pek uzakta peydalanêr Cadı-Babu, angısı pek sevinmiş çaarılmadık musaafirä, toparlanmış ona dooru hem sölenärmış:

– Çoktan bän imediydim köprü uşak eti. Saa ol, ani geldin da sevin-dirdin beni ihtärlıkta. – Käämil bir kurban yaparım sendän!

Taman Cadı-Babu başlamıştı dişlerini **bilemää** hem uzatmıştı o kemikli ellerini Goguşun buvazından tutmaa... Goguş istärmış baarmaa, çaarmaa kimi sä yardıma, ama sesi korkudan hiç çıkmazmış da sade **patular** gibi

fısırdarmış. Da taman bu vakıt näändan sa peydalanêr, Altın buynyzlu Karaca, uzadêr genä buynuzlarını da, var nicä demää, Cadı–Babunun aucundan **kavrêêr**, kurtarêr Goguşu.

Açan biraz uzaklanmışlar Cadı–Babudan, Karaca demiş Goguşa:

– Korun Cadı–Babudan! O pek fena. Çalış onun sınırını aykırılamamaa, zerä prost bitär işin, vakıtları etıştırämeseydim.

Goguş genä, nicä da avşam, tırmanmış karacanın sırtına, tutunmuş yalabık buynuzlarından da, uçup, kalkmışlar yukarı. Genä Karaca kalkmış ölä yukarı, ani yıldızlara may–may kafasınan urulmazmış, sinirmiş, onnarın altından geçärkän. Oradan baktıynan aşaa, görünärmış bütün dünnä: kasabalar, küülär, denizlär, üüsek bayırlar, geniş eşil çayırlar...

– 3 –

Bir geniş eşil çayırın ortasında onnar yukardan görmüşlär bulutlardan-üüsek hem pek gözäl bir **külä**, angısının tepesindä, nicä tronda oturarmış padişaaıyın en küçük kızı, Länka–Dünnä Gözeli. Karaca bilärmış onu da tanımış taa uzaktan. O üüsek külenin dolayında insan fiyıldeşarmış, karımca gibi.

Goguş istemiş annamaa, ne orada olêr, nesoy zorluk bu kadar çok insanı bireri topladı bu çayıra, külenin dolayınna. Aşaa inip, Karaca konêr bir daalıcak içinä. Kendisi kalêr orada, nereyi konmuşlar, ama Goguş gitmiş yayan insanın arasına, annamaa, neresi naşey. Yaklaştıynan orayı, o görer, ani taa çoyu onnarın zengin, rubalarından belliymiş, hem genç atlıcılar iki tarafa yortarak geçärmışlär. Hiç sormadaan da belliymiş, ani orada gençlär **yarışêr**.

Padişaa bildirmiş dolaylara, ani kim gençlerdän, atlayıp, etişecek külenin tepesindän hem kimä Länka verecek kendi üzüünü – o da padişaaıyın güveesi olacak hem kabledecek ondan baaşış – yarım padişaalık.

Her taraflardan, herbir padişaalıktan, herbir küüdän, kasabadan toplanmıştı gençlär **denemää** kismetlerini. Gitmiş orayı Satılık–Hacıdan gaguzların da arasından biricii: gözäl hem batal bir gençecik delikannı çocuk. Adıymış onun Oglan. Çoktan o işitmişti anılmış Länka–Dünnä Gözeli için da, hiç onu taa görmedän, pek sevmiş, kâr düşünä da çok kerä gelmiş...

Toplanmışlar o çayıra taa çok dolay padişaaaların oolları, zenginlerin, boyarların çocukları. Beygirleri, **tayları** da onnarın yalap–yalap edärmışlär, **kantırmaları** kemirärmışlär, gözlerindän yalın fırlayarmış,

yortarkan, lüzgeri geçärmişlär, yukarı kuş gibi uçarmışlar... Ama Oglan, nicä bulunmuş çayırda koyunnarlan, nicä işitmiş, – ölä da, brakıp **ortaana** sürüyü, pinmiş eşään semerinä da – ileri, kismetä karşı!

Oglan üüsüzmuş da onuştan onun hazırlanması da kısa tutmuş: kendi kendisinä – çorbacı, sormaa, danışmaa yok kimä, neçinki Oglanın senselesi da yokmuş. Alêr bir parça ekmek, bir dilim piinir da yollanêr uzak yola. Çoyu onu bu yolda etişip – geçärmiş, etişip – geçärmiş, ama o buna hiç bakmazmış. Gidärmiş yortarak, nekadar eşeciin var kuvedi. Bütün yol Oglan sade bir iş düşünärmiş hem Allaha yalvararmış yardımnasın: ensemää kalan gençleri da evlenmää Länkaya, sevgili Länkaya – Dünnä Gozelinä.

İlerdä vakıt taa varmış da Oglan etişmiş taman bu yarışın koyusuna, açan gençlerin çoyu artık, deneyip kismetlerini, bulmuşlar kendi **ecellerini**. Şaka mı – bulutlar gibi üüsekliktän erä düşmää da saa kalmaa?!

En güzelleri, en hızlıları, en gırginneri, en **ürükleri**, en çemrekleri külenin tepesinä hiç yaklaşamamışlar da baari. Da bundan sora, açan insan görmüş, ani sıraya dizilmiş bu çoban eşeklän, – yuvarlanıpta gülärmişlär. Ama Oglan, kalpaanda çiçek takılı, kırımızı kuşak belindä, sade bakıp önünä, sayarmış, taa kaç kişi kaldı hem dua edärmiş:

– Allahım, yardım et! Bana diil läüzüm padişaalık ne yarım, ne da bütün. Yarım padişaalı, ani adêêr padişaa, bän taa o günü kendi halkıma verecäm. – Bana sade sevgili Länkacı yardım et kazanmaa!

Geler sıra Oglana da. Oglan kaldırêr kafasını yukarı, taa bir kerä yapêr duasını da, suvazlayıp eşään sırtını, demiş:

– İleri, dostum, kismetä karşı! Allaa yardım edär.

Bir da, nicä yavruşka, alıp kaldırêr Oglanı eşeklän ölä yukarı, ani sade etiştirmiş Länkanın elindän uzadılmış basmayı almaa, ama üzünü etiştirememiş... Bu vakıt eşek başlamış aşaa dooru uçmaa. Ama Oglan pek käämil görmüş, seftä yaşamasında, güneş gibi gözäl Länkanın üzünü hem bakışını. Konmuş eşek erä saa–seläm uzakık o küledän da Oglan doorutmuş onu evä dooru, zerä adamıştı ortaana–kafadarına, ani ertesi avşamadan dönecek geeri. Oglanın, nicä dâ başka gagauzların, lafi çetinmiş. Bir-kerä bilä yalan yokmuş söledii.

Goguş, gördüynän Oglanı, birdän tanımış, çünkü o işleyärmiş Satılık-Hacıda çoban, da onu hepsicii küüdekilär bilärmiş. Goguş hiç gözlerini da kıpmamış, Oglan atladıynan, bisey kaçırmassın deyni, hepsini kendi gözünän görsün. Da pek sevinmiş, açan Oglan hepsindän üüsek atlamış

da külenin may tepesinä etişmiş. Kâr görmüş, nicä Länka Oglana biyaz naşey sa uzatmış. da ondan sora Oglan kaybelmiş onun gözünün önündän, hiç bilmäzmiş onun erä konuunu. Soruşturmüş başkalarına da, ama kimseycik bişey söyleyämemiş.

Bundan sora Goguş hızlıca gider da bunu annadêr, ne gördü, ne işitti Karacaya. Sölemiş hem ani o çocuk Satılık-Hacı küüyündän. Bu laflardan sora Karaca demiş Goguşa:

– Hızlı pin sırtıma da tutun çetin!

Karaca artık bilärmüş, neredä aaramaa Oglanı, zerä o kendisi daacaaz içindän siiretmüş, nereyi gitmiş hem konmuş çocuk, angısı ne kalsın, üzüü da alaceymış Länkanın parmaandan, ama birazıcık etiştirmemiş. Bir vakıttan sora etişmişlär Oglanı yolda, angısı Länkanın baaşışını baalamış eşään yularına, nicä düündä beygirä baalêêrlar da alatlamayarak dönärmüş geeri. Kuşaan altından çıkarmış çırtmasını–kavalını da dolaya yayılamış bir ürääni koparan üüsüz avası. Etiştinyän, Karaca yannaşmış onun yanına da insanca demiş:

– Kahırlanma, Oglan, Länka–Dünnä Gözeli senin olacek. Ama öbür pazara pinecän bana atlı.

Da Oglan Karacayı okadar da görmüş. Sade gidecääzaman etiştirmiş söylemää, neredä buluşaceklar pazara.

– 4 –

Ertesi pazar Oglan genä piner eşeciinä, etişer o daacaaza, neredä annaşımtılar buluşmaa Karacaylan, brakıp dostunu–eşeciini Karı manastırında vir damın içindä, piner Karacaya atlı da bir kıpımın içindä etişer o külenin yanına, neredä artık gençlerin çoyu genä bulmuştular ecellerini. Genä Oglan Karacada atlı diziler sıraya. İnsannar, angıları buradaymış öbür sefer, tanımışlar Oglanı rubalarından hem çiçek takılı kalpaandan. Karacanın altın buynuzları yalap–yalap edärmışlär. Bu sefer kimseycik Oglandan gülmäzmiş, neçinki öbür sefer insan şaş-beş olduydu, açan bu delikannı eşeklän atlادیydı taa külenin may tepesinä. Ama şimdi insanın umudu sade ondaydı. Sıra gelincä Oglana denemää kismetini, artık alacakarannık olmuştu.

Nicä da eşeciini, Oglan suvazlêêr Karacanın sırtını da genä deer:

– İleri, dostum, kismetä karşı!

Hiç hızlanmadaan, Karaca, nicä kanatlı, kalkıp, uçêr külenin üstünä. Karacanın buynuzları, sansın projectorlan aydınnadarmış gençleri. Padişaa

hem onun dolayındakıları, siiredennär hepsicii bakarmışlar bu şaşılacak işä. Gençlär taa ilk bakıştan pek beenmişlär biri–birlerini da Länka, tanıyıp, kimä öbür sefer etiştirdiydi baaşlamaa sade basmasını, hiç düşünmeyip, verer Oglana parmaandan üzüünü da.

Oglan Karacaylan külenin yanına hiç konmamışlar da. Birdän tutmuşlar yollarını o Karı manastırına dooru, neredä damda bekleyärmış onnari eşecik. Karacanın buynuzları otakım yalabıyarmış, ani erdän görünärmış, sansın Saman yolu kayêr göktä bir tarafa da bitki–birkiyâ düşer erä.

Ne padişaa, ne insan, ne da kâr Länka–Dünnäa Gözeli bilmäzmişlär, kim o hem neredä kaldı o delikannı, angısına padişaaayın kızı parmaandan üzüünü verdiydi.

Daacaaz içindä Oglan şükür eder Karacaya yardım için, piner eşeciinä atlı da genä, çıkarıp kavalını kuşaan altından, ölä şen hem gözäl avarlar çalarmış, ani çayırlar–bayırlar oynayarmış! Oglan genä vakıtları etişmiş erinä, ama bu sefer onun üzü–gözü gülärmış kısmettän, sevinmeliktän. Kafadarı, Zotka Vani, takılmış ona da brakılmamış taa Oglan annatmayınca, açıklamayınca işi, göstermeyincä Länkanın üzüünü. Kafadarı, gördüynän bu paalı üzüü, kâr eşil olmuş kıskançlıktan, haseetliktän, ama Oglana sade demiş:

– Bu paalı baaşış, Oglan. Sakla onu bireri taa kaybetmedään.

Gecä, açan kafadarı uyumuş (ona ölä görünmüş), çıkmış dışarı da tırladan uzacık taşın altına üzüü saklamış. Bu vakıt Zotka Vani uyumazmış, ama uzaktan kollamış onu, görümüş, nereyi kafadarı saklamış üzüü. Oglan geeri döndüynän, Zotka Vani genä yapınmış, ani uyuyêr kâr hırlarmış ta. Bundan sora Oglan da derin uykuya dalmış.

Kafadarına sade bu da läüzümüş. Bir vakıttan sora o enikunuca kalkêr erindän, çıkêr dışarı da, bulup üzüü, saklêêr başka erä. Döner geeri da yatêêr uyumaa.

Ertesi gecä Oglan istemiş, alıp, bakmaa, mayıl olmaa Länkanın üzüünä, ama erindä onu bulamamış. Sanmış, ani gecä deyni bulamêêr, ama sora gündüzdä onu bulamamış. Bilärmış, kim bu işi yaptı, ama tutulmadık – sayılmêêr hırsız. Türlü–türlü ortaana sormuş, yalvarmış çevirsın geeri, adamış ona türlü işlär, ama öbürü sade deyärmış:

– Kim neredä sän, açık aazlı, kaybettin, da şindi bana dikilersin.

Yok näpmaa. Oglan kâr kararmış kahırdan. Su, ekmek buazından geçmämış. Kavalı genä sade küsülü, üüsüz avarlarını çalarmış.

Geçtiynän biraz vakıt, padişaa, açan görer, ani güvää peydalanmêêr, yollêêr kendi adamnarını herbir padişaalaa, herbir küüyä, kasabaya, ki bulsunnar güveeyi. Oglan eskiycä koyunnarı güdärmiş. Zotka Vani da, sansın, ne imiş, ne da suana kokêr, uslandırarmış onu.

– Keşki da, dayanıp, annatmayaydım ortaama! Keşki da seslämeyäydım onu! – düşünärmiş çok kerä Oglan. – Şindi olaceydım bän Länkacın yanında.

Oglan öldürärmiş kendisini, ama ... faydasız.

Etişerlär padişayın adamnarı Bucak taraflarına da, Satılık-Hacıya, neredä Oglan yaşêêr. Toplêêrlar gençleri meydana, ama kimseycik Länkanın üzüü için hiç işitmemiş ta. Bir dä... peydalanêr Oglanın ortaa, Zotka Vani, üzük elindä, angısını padişayın adamnarı birdän tanımışlar. Oturtmuşlar Zotka Vaniyi faytona da, yortarak, dönmüşlär geeri.

Goguş, gordüynän bu işi, kaçaracık gider çayıra, hasta evinä dooru, annadêr Oglana. Ama Oglan, Länkanın baaşısını kaybettiktän sora, hiç işitmää dä istemäzmiş, sade soluunu çekmiş.

Bu vakıt Oglanın kafadarı yolda yayılmış faytonda da düşünärmiş, nicä kullanacak o yarım padişaalı, nicä zenginneyecek hem nicä kolay aldatmış bu ahmak Oglanı. Ama Länka bütün yolda onun hiç aklısına da gelmemiş.

Länka, taa uzaktan, gördüynän padişayın faytonunu, karşı çıkêr ona, taa tezçä görsün sevgilisini, ama, açan görmüş “güveeyi”, Zotka Vaniyi, demiş:

– Üzük benim, ama bu adamı bän seftä görerim.

İlktän padişaa inanmamış kızını. Nasıl ölä – üzük onun, ama çocuk diil o? Ama sora, düşünüp, demiş “güveesine”:

– Eer sän, uçup, atladıysan o külenin tepesinä, sän taa bir ekzamen kolay verärsin.

Da bu laflardan sora padişaa genä bildirer dolaylara:

– Kim bir gündä, bir gecedä dolanacak dünneyi – Länkayı hem yarım padişaalı ona verecäm.

Yalancı güvää – kara bulut olmuş, ama yok näpmaa. Yarışın çeketmesini cumaa ertesinä, sabaa duasından sora koymuşlar da, kim enseyecek, dönsün geeri pazar günü, açan genä insan klisedän çıkacak sabaa duasından sora.

Nicä bildirilmiş, gençlär ölä da toplanmışlar cumaa ertesi sabaalen, taa bir kerä denemää kısmetlerini.

İşitmiş Oglan da bu işi, ama eşeklän bir gündä, bir gecedä dolanmaa dünneyi hiç hızlanmamış ta baarı. gençlär artık yollanmıştılar erindän, açan Oglan çayır içindä genä brakêr sürüyü eni ortaana, Prasa Koliyâ. Karaca, angısı hızlı bulmuş Oglanı çayırda, demiş:

– Sän büyük yannışlık yaptın. Bu sana bir büyük urok, ani herkerä kuşku olasın hem herbirini inanmayasın. Ama şimdi pin benim sırtıma da sıkıca tutun buynuzlarımdan.

Oglan serayın yanına etişmişti ozaman, açan hepsicii artık hiç görün-mäzdiär, sade diil çok uzakta Zotka Vani bir yoluk, inat eşeklän buuşardı, angısı hiç istemäzdi erindän kıpırdamaa. Länka artık umutlanmazmış görmää sevgili Oglanı, çünkü gençlerin arasında o yokmuş. Da pek sevinmiş, açan görmüş Oglanı Karacada atlı. Oglan sade sorêr, nerelerdän läázım geçmää da – birdän gökün üzünä kalkêrlar.

Gençlär atlı uçarmışlar dünnein dolayında hiç cannarı acımazmışlar ne kendilerine, ne beygirlerine. Diil şaka ya – dünneyi bir gündä, bir gecedä dolanmaa?!

Nicä sora belli olmuş, taa çoyu gençlerin yarı yolu da geçämemişlär. Ama en girginleri döndülär geeri bir-iki aydan sora, ama Zotka Vani için işidilmişti, ani seraydan birkaç günnük yol uzaklında, bir daayı aykır-layarkan, onu hem eşeeni yabanılar paralamışlar.

Taman dan erleri aarmaa başlamışdılar, açan Oglan Karacada atlı çattıy-dılar padişayın serayına. Karaca bilärdi hepsiciini o kasabaları da, göktä uçup, sade konardılar o kasabalara, alardılar oradan bir belli nişan da uçardılar öbür kasabayadan. Genä konardılar orayı, alardılar bir nişan erinä naşeyse da gidärdilär ileri. Te butakım Oglan, Karacada atlı, aydın-nanınca etiştilär geeri dä.

Oglan urêr tokada, ama bekçilär padişayı butakım erken hiç istemämişlär kaldırmää, ama açan annamışlar, ani Oglan o gençlerin birisi, angısı yarışêr Länkayı kazanmaa deyni – birdän, kaçarak gidip, söyleyivermişlär. Oglanı karşılamışlar büyük hatırlan.

Kilimnerin üstündän geçip. Oglan girer içyanna. Nicä da düşer, Oglan başını iiltmiş padişayın önündä da herbir kasabadan baaşısları vermiş. Länkaya–Dünnä Gözelinä uzatmış onun basmasını, sora da takmış boy-nusuna bir dizi sedef o en iiri, en gözäl, en parlak yıldızlardan, angılarını o ayırmıştı, Karacaylan göktä uçarkan.

Varmış Lâncada çok zenginnik, çok türlü sedef, boncuk, ama butakım, yıldızdan, – yokmuş!

Pek sevinmiş Länka Oglana, angısı saa–seläm dönmüş geeri da seläm erinä deyivermiş:

– Oglan, Oglan, boynuma dolan!

Oglan kâr ölä da yapmış. Hepsiciin: padişaaayın, başka musaafirlerin önündä Oglan hem Länka–Dünnä Gözeli sarmaşêrlar biri–birinä.

Padişaa, çok uzatmayıp işi, ölä bir düün yapêr, ölä bir şennik, ani dolaylar aftaylan oynamışlar, masalar imeklärlän üklüymüşlär, muzikalar ölä gözäl çalarmışlar, ani çayırlar, bayırlar da zum–zum oynayarmışlar. Ama Goguş orada daulu düüyärmiş. Ona da büük baaşışlar vermişlär.

Padişaa, nicä dä adamıştı, baaşlamış Oglana yarım padişaalı, angısının adı Bucak.

Oglan, nicä da Allaha duasında adamıştı, ölä da yapêr: Bucaa verer insana da deer:

–Yaşayın, gagauzlar, Bucakta! İşläyin, çalışın, bakın onu ölä, nicä ana bakêr kendi uşaanı! Yapın ölä, ani Bucak yıl yıldan olsun taa islää, taa gözäl! Komuşularlan, halkım, yaşa, uslulukta hem annaşmakta! Kavga olmasın arada! Bu sizi kaybedir! Olunuz birlik hem dayak biri–birinizä! Bu büük kuvettir!

Goguş ta bu vakıt düşündä görer, nicä Oglan Länkasınnan hem oollarınnan yaşêêr bir büük hem gözäl evdä. Sokaa çıktıkça, insannar, pek hatırlı onunnan elleşip, seläm vererlär, neçinki kendisi da, karısı da, oolları da yaşêêrlar kendi terinnän, çalışêrlar insana deyni. Herbir yolcu onnarın evindä var nicä konak bulsum hem gidecääzaman da torbasına bir parça ekmeklän bir dilim piinir kabletsin.

Goguş ta görer, nicä o, kendisi erken kalkmış da, Oglannarın yanından geçärkän işitmiş:

Oglan, Oglan, kalk gidelim.

Goguş birdän annamış, ani Länka–Dünnä Gözeli, Oglanın karısı, kaldırêr kocasını uykudan, angısı taa tezçä kalsın da tırlaya koyunnara gitsin.

Da taman Länka türküsünü çalarkan, Goguş genä işitmiş mamusunun sesini:

–Gogu-u-ş! Kalk, çocuum, zerä genä geç kalacan şkolaya.

- Kimi Goguş düşündä görmüş?
- Goguşun düşünü annadın. (Nesoy düş Goguş görmüş)
- Neyä benzeer Goguşun düşü?
- Annadın yaratmayı sıraycasına.

Uydurma için (Literatura teoriyasından)

Hadi okuyalım birkaç sıracık K. Vasilioglunun şiirindän “**Ba uşak gibi aalêêr**” taa bir kerä:

Ama o, yolcu gibi,
Yanımda benim durêr:
Önümdä ba yamulêr,
Dooru gözümä bakêr...

Avtor uydurêr lüzgeri *yolcuylan, uşaklan, köpeklän*. Birdän bizim önümüzä ayın-açık peydalanêr *yolcunun süreti, angısı, diilkenä läázım, yanında durêr, dooru gözünä bakêr*. Bu ilk uydurma verilmiş sıralarda. İkinci uydurmada avtor uydurêr lüzgeri küçük *uşaklan, angısı aalêêr*. Üçüncü uydurmada – *köpeklän, angısı uluyêr*.

Ba uşak gibi *aalêêr*,
Ba köpekçä *uluyêr*...

Nicä göreriz, bu sıracıklarda da avtor yardım eder bizä taa açıktan görelim lüzgerin oynaşmasını kızçaazlan, çünkü biz çok kerä vardır gördüğümüz, nicä kötü yolcu insan, açan sän istemäzkän, çalışêr senin içinä girmää yada zorlan bişey kopartmaa sendän. Biz çok kerä vardır gördük hem işittiik, nicä uşak aalêêr yada köpek uluyêr.

Bu uydurmalar bizä yardım ederlär diriltmää, şafkatlamaa birbişeyin yada birkimseyin eni taraflarını, eni nişannarını.

Biz çok türlü var nicä açıklayalım bir meyvanın tatlılığını, ama açan deeriz bir kerä: *bal gibi tatlı* – bu uydurma hepsini koyêr kendi erinä.

Uydurmalar taa çok kerä çekederlär laflardan: *nicä, kâr, haliz, sansın*. Uydurmalar var nicä bitsinnär laflarlan: *gibi, ...* Uydurmalar var nicä dursunnar bu formada da: *insanca, iilikçä, maymunca...*

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Şiiri “*Sölä, daayım*” kim yazdı?

- a) Konstantin Vasilioglu;
- b) George Blănuş;
- c) İvan Nikitin.

2. “Çok mu geçmiş vakit, az mı, ama Goguş dalmış uykusuna. Da sansın dündän hiç uyuyamamış...”. Angı yaratmadan bu sıracıklar?

- Sölä dayım;
- Oglan;
- Yıldızlar artık süünärdi.

3. Ne görmüş düşündä Goguş? Annadın tekstä yakın onun düşünü.

4. Taa derindän uydur ma için annamaa deyni, okuyabilirsiniz.

Ba uşak gibi aalêr

Çayıra çıktım gezmää...
Ne gözäl geldi günnär.
– Brak raata peliklermi,
Git burdan, zulüm lüzgär!

Ba uşak gibi aalêr,
Ba köpekçä uluyêr...
– Hadi bakalım, – dedim –
Angımız taa ii kaçêr.

Ama o, yolcu gibi,
Yanımda benim durêr:
Önümdä ba yamulêr,
Dooru gözümä bakêr.

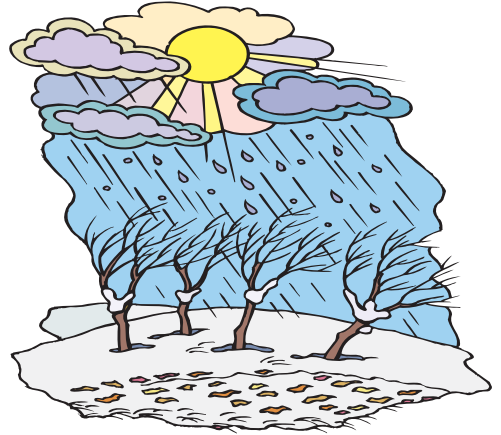
Ama o beni geçti,
Pek çok geeridä braktı.
Deli genä gelecek,
Genä bennä oynaycek.

(K. Vasilioglu)

5. Bilersiniz mi ne o?

“Buynuzu iki
Hem sakalı var.
Çatallı sesi,
Aaçları soyar”

- a) inek;
- b) kedi;
- c) keçi;
- d) tilki.

Adam hem aylä

Spiridon Vangeli

Guguğanın kalpaa*

Hepsi çeketmiş ozaman, açan Guguğaya bakası dikmişti pek büük bir kalpak.

- Baka, o benim gözlerimä girer, va.
- Sän kaldır onu, Guguğä. Da bütün kış işin da olacek.

Hadi ölä olsun! Çıkêr, ani benim başka işim yok. Yok bişey, bunu biz taa görecez!

Sabaalän Guguğä kalkmış hepsindän ileri, parmakların üstündä çıkmış dışarı da sessizdän doyurmuş koyunnarı. Bakası dışarı çıkınca, o şansora koçta atlı gezinärmiş.

- Sabaa hayır olsun, Guguğä!
- Aa, seläm, baka! – hem elinnän saurtmuş: çünkü alafları geeri götürsün.

Tä butakım Guguğä başlamış hergün koyunnarı doyurmaa.

Ama gittikçä ayaz kuvetlenärmiş. Sokaktan geçenlerin ayakların altında kaar ölä gıcırdarmış, sansın strunalar üstündä gezärmişlär.

Bir gün Guguğä, yolca gidärkän, geeridän etişmiş birinci klasa gidän kızçaazı. Zavalı uşak suuktan bozarmıştı. Alêr Guguğä onun elindän kiyatlarını. Kızçaaz çekmiş ellerini ennerin içinä da gidärmiş onun yanı sora atlayarak. Guguğä taşımış, nekadar taşıdisaydı, kızçaazın kiyatlarını koltuun altında da onun kafasına gelir bir gözäl fikir. Ya bän koyayım kiyatları da kalpaan içinä. Orada etişecek er kiyatlara da, kafama da. Çıkarêr Guguğä kalpaanı, ama sora, bakıp kızçaaza, sormuş:

- Sana suuk mu, osa diil mi? Sölä dooru.
- Birazıcık, – takırdatmış dişlerini kızçaaz.

– Ya al da gii benim kalpaamı.
– Almayacam, Guguṭă. Săn uṣṣüyecăn. Butakım kalpak kızçaazlar hiç taşımêêrlar da.

– İstemärsăn, – diil lääzım, – demiş Guguṭă. – Ko kalpak kalsın ozaman yol üstündä.

Da brakêr kalpaanı kaar üstündä.

Giderlär – Guguṭă ilerdä, kızçaaz da ardına. Giderlär, ama geeri da arada-satta bakêrlar. Kalpak yap-yalnız, çorbacısız durarmış yol üstündä.

Durmuş kalpak, nekadar durdusaydı, kuvedini toplamış, sansın soluunu içinä çekmiş. Soluunu içinä çektiynän – şişmiş, büümüş.

Görer bunu Guguṭă, döner geeri, kaldırêr kalpaanı, giidirer onu birdän kendisinin hem kızçaazın kafasına. Giderlär onnar barabar, kalpak onnarı ikisini da ayazdan koruyêr.

O zamandan beeri birinci klas etiştirämäzmiş şkolanın aulundan sokaa çıkmaa, nicä Guguṭă onnarı artık beklärmiş. Saklêêr kalpaan içinä edisekiz kızçaaz da götürer onnarı evä.

Bir kerä üürediciyka da gitmiş o kalpaan altında şkoladan evä uşaklarlan barabar. İnsannar gördüynän, omuzlarını kısıp, kollarını yayarmışlar:

– Ya ne büyük! Bir otluk kadar! Şaşılacak iş!

Uşakları evä götürdüktän sora kalpak genä küçülärmiş, ki yakışsın onu askıya asmaa.

Ama günün birindä kalpak ona bir şaka yapmış, başlamış inatlanmaa, seslämemäa. Çocukak ona ölä, çocukak ona bölä, onu adanmış, bunu adanmış, suvazlarmış, yalvararmış – yok, büümeer kalpak. Taman da razgelmiş o günnerdä, açan ayazdan şkolanın çanın sesi dâ tutulmuştu hem bütün **Üç olacık** küüyün içinde suuktan köpeklerin da sesleri tutulmuştu.

Etiştiynän evä Guguṭă hepsini birdän annêêr, açan onu taa tokatçıktan aaç koyunnar karşılêêr: sabaalän gitmiş şkolaya koyunnarı doyurmadaan! Urmuş Guguṭă yumuruklan annısına – işi unutma! Da ondan sora kalpak onu genä başlamış seslemäa.

Günün birindä istemiş Guguṭă bütün küüyü evlerinnän kalpaannan örtmää. Bu üzerä başlamış komuşuların koyunnarını da doyurmaa. Ondan sora kalpak ölä büülmüş, ani bütün gökü kaplamış.

Kalpaklan küüyü örttüktän sora, küüyä geler ilkyaz. Bu işin sade bir kusuru varmış, ani lääzımmış elektrik lampalarını gecä-gündüz yakmaa. Ama yaşamak kalpaan altında gidärmiş, nicä da lääzım olsun: uuldarmışlar maşınalar, gıcırdarmış pınarların serenneri...

– Ama tütün, – demiş adamın biri, angısı kıyarmış odun, karısına kırma pişirmää deyni. – Da ne o? Ölä da kalacek mı küü içindä?

paşit – rusça: priklüçenie
sessizdän – kimsey duymasın (görmesin); susaraktan

Kalkêr Guguťa gecenin vakidında, koyêr merdiveni örtünün üstünä, etişer kalpaan hastarına da, uykudan sora semä kafaylan, kalpaan tepesindä ölä bir delik yapêr, ani oradan bütün küüyün içini suuk doldurêr.

Ertesi sabaa läázım olmuş bütün küüyün insannarı toplansın da uratsınar kalpaan altından bir sürü garga. Sora küüyün adamnarı toplêrlar kendi kalpaklarını (kimseycää diil läázım deyni) da tıkêêrlar onnarlan kalpaan tepesindä o delii, brakıp sade baca eri. Bütün küüdä brakmışlar sade birkaç kalpak. Sade onnara brakmışlar, kim ani läázım gitsin kasabaya halva, kovrik almaa yada kendi işlerini tamannamaa. Zerä o kalpaan altından çıkıtıynan, adam genä düşärmış kışın kâr kucaana, neredä kürtünnär hem büyük ayazlar durarmış.

- Nezaman çeketmiş Guguğanın paşitleri?
- Naşey yapmış Guguťa bobasına küstüktän sora?
- Nesoy iiliklär yapmış Guguťa evdä hem şkolaya gidärkän?
- Ne yardım edärmış Guguťaya bu iilikleri yapmaa?
- Neçin sabaaların birindä kalpak başlamış yınatlanmaa, çorbacısını seslämemää?
- Nezaman annamış Guguťa kendi kabaatını?
- Ne koymuş neetinä Guguťa günün birindä?
- Naşey yapmış Guguťa, ani küüyün içinä tütün toplanmasın?
- Neçin gargalar gecä toplanmışlar kalpaan altına?
- Bütün küüdä brakmışlar sade birkaç kalpak. Kimdä hem neçin?

Ana-boba evi*

Çoktan olmuş bu iş. Hastalanêr Sandu, eriyärmış gözün önündä. Bobası gezdirmiş onu doktordan doktora, ama bişeycik yardımnamazmış.

– Läázım uşaa deniz boyuna, sıcak taraflara götürmää, – demiş doktorun birisi.

– Eh, olaydı o kırlangaç, – oflamış bobası.

Satêr bobası inää hem beygiri, gücülä yol parası toplêêr, da yollanêr Sandu uzak taraflara...

Pek çok yıl geçmiş. Bobası ölä da oolunu başka görämemiş, ölmüş... ama mamusu hep umutlanarmış, beklärmış.

Günün birindä o kableder konvert. Onda türlü markalar yapıştırılıymış, türlü mühürlär varmış. Belliymiş, ani gelmiş bu kıyat pek uzaktan.

“Kurtuldum bän o hastalıktan, – yazarmış Sandu, – ama kendimä er bulamêêrım ana tarafını özlemektän – bu en büyük hastalık dünnedä!”

Da tä tokatçıkta peydalanêr bir biyaz saçlı adam. Çöker dizça da, iilip, öper topraa.

– Sandu! – Mamusu kaçırmış elindän çanaa. – O, başka yok kim olsun!

Bakêr ona adam, ama dili aazında tutulmuş da bişey söyleyämäzmiş. Dizçä dolaylamış evi, sora da öpmüş onun eşini.

Toplanmış insan.

– Zavalı, dilsiz! – därmış insannar. – Osa unuttu ana dilini mi?

Sade avşam üstü çözülmüş Sandunun dili.

– Zaman hayır olsun, saalıcaan olsun, mamu... – demiş bu lafları da sarmaşmış mamusunun boynusuna.

Ama nicä sarmaşayım bän ana evimä?..

- Nerey yollanêr Sandu yılaçlanmaa?
- Günün birindä ne kableder mamusu?
- Nelär yazmış Sandu mamusuna?
- Neçin Sandunun dili tutulmuş?
- Nicä annêêrsınız lafları “...Ama nicä sarmaşayım bän ana evimä...?” Açıklayın bu lafların maanasını, hem kendi duygularınızı.

Konstantin Vasilioglu

Sofra

Goguş, sokakta kaçmaktan sora, hızlı girer aula da taa uzaktan baarêr: – Ma-mu-u, bän acıktım, va. Koysana da iyeyim.

Patlacaan mancası kotlonda artık hazırmış, gözäl kokarmış. Ama mamusu taa naşey sa yaparmış ateşliin yanında.

– Nasıl koyayım sana, çocuum, açan hepsi taa toplanmadı, – cuvap etti mamusu, bakarak işinä.

– Neçin toplanmêêrlar ya? – genä sordu Goguş.

– Neçin ki var onnarın taa işleri. Bakan buvazlêêr kartofileri. Taa iki sıracı kalmış. Dädunun da taa var işi – domuzun koçinasını paklêêr.

– Ee, ne bän onnarı bekleyecäm işlerini bitirincä mi? – sordu Goguş.

– Bän nasıl bekleerim, – dedi mamusu. – Sän da bekleyecän. İstärsän taa tez olsun, git ta yardım et däduna.

Açan Goguş yaklaşmış koçinaya, dädusu şansora taligacaa gübürleri ükledärmış. Bir da Goguş sormuş ona:

– Dädu, bän var mı nicä mayızları yalnız çukura sıbıdayım?

– Var nicä, uşaam. Pek gözäl, ani akılcın erer büyüklerä yardım etmää,

– gülümseyip, dedi dädu.

Bu laflardan sora Goguş sansın kanatların üstündä çukura dooru gidärdi, tekerleklär hiç erä diimäzdiär. Geeri döndüyünän, sofrta artık hazır-
dı, ama taa kimsey oturmamıştı. Bakası bu vakıt dökärdi su, dädusu da yıkayardı ellerini. Sora bakası alêr teldä asılı peşkiri da verer bobasına silinsin. Ondan sora kendisi da yıkanêr. Bitkidä Goguş ta, alıp bir çölmek su, yıkêêr kendi ellerini.

Şindiyädän Goguş yokmuş esap aldı, ani bu sıralık onnarın evindä, nicä bir adetmiş. Herkerä ilkin gidärmış dädu, sora bakası hem mamusu, bitkidä da o, kendisi. Bu sefer da hep ölä olmuş: ilkin oturmuş sofraya dädu, sora geçmiş erinä bakası, onun ardına mamusu kendisinä koymuş, bitkidä da koymuşlar ona, Goguşa.

Goguş türlü-türlü düşünmüş, ama ölä da ucunu bulamamış, neçin buta-
kım herkerä olêr. Bu işi annamaa deyni, o danışêr mamusuna:

– Mamu, neçin sän herkerä dädudan çekedersin?

– Sän artık tezdä şkolaya gidecän, lääzım kendin da bu işleri annaya-
sın. Ya sölä, kim burada hepsindän büyük?

– Dädu, – fırlayıp, cuvap verdi Goguş.

– Dooru söleersin. Ama onun ardına kim?

– Baka, – genä hızlıdan söyleyiverdi Goguş.

– Ee, onun ardına?

– Sän, mamu, sora da – bän.

– Pek dooru, Goguş. Herbir iştä, çocuum, küçüklär büyüklerä lääzım
hatır gütsünnär, saysınnar onnarı: gücendirmesinnär, bir fena-acı laf
sölämesinnär, yortularda hem başka günnerdä da çiçeklän onnarı karşı-
lasınnar, herkerä onnara yardım etsinnär...

- Tã nicã büün bãn dädüya mı yardım ettim?
- Ölä, çocuum, ölä.

- Goguş ne istemiş mamusundan oynamaktan sora?
- Mamusu ne cuvap ooluma vermiş?
- Nereyi mamusu Goguşu yollamış?
- Angı paalı lafları Goguş anasından aylä için üürenmiş.
- Sizin aylenizdä dä olä mi? Annadın kendi ayleniz için?

Todur Marinoglu

Mardın sekizi

Savaşêrlar sıcaklar
Yaz bizä yolu bulsun.
Dayanamêêr uşaklar
Sekizi mardın olsun.

Sekizi mardın geldi,
İçeri sevinç geldi.
Mamuyu kutlêêrız biz
Sık düüler pek üreemiz.

Zor geçêrlär gecelär,
Yok vakıt hiç düşlerä.
Kaavileşer çiçeklär,
Kalkınêrlar göklerä.

Ko kismet bilsin anam,
Demesin da: vay uşam!
Yaşasın üzlärlän yıl,
Dünneyä kalsın mayıl.

- Demekli okuyun şiiri?
- Kimin için avtor yazêr bu şiirdä?
- Nicã annêêrsınız bu sıracıkları:
“Sekizi mardın geldi,
İçeri sevinç geldi...” Açıklayın.
- Mamularınıza birêr resim Mardın sekizi için hazırlayın da baaslayın.

Konstantin Vasilioglu

Mamu

Türlü gözäl karılar
Gök altında çok.

Mamu gibi gözeli –
Dünnedä hiç yok.

Akıllı da çokçana
Dolaylarda var.
Mamu gibi fikirli –
Pek az bulunar.

Hepsi mamular işleer,
Hepsi çalışêr.
Açan mamucuum işleer –
Ortalık şaşêr.

Düünnerdä, konuşkada
Karılar çalêr.

Mamunun sesi orda
Pek ayırılêr.

Karılar bir sırada
Oynamaa çıkêr.
Mamu hepsindän üstün
Orada oynêêr.

Var paalı, gözäl işlär
Bu dünnedä çok.
Mamudan paalı erdä –
Bişeycik hiç yok!

- Demekli hem duygulu okuyun şiiri. Beendiseydiniz, ezberläyin onu.
- Annadın, kimin için hem ne sölenir bu şiirdä.
- Ee, sizin esabınıza görä, dünnedä mamudan paalı var mı?

Valentina Oseeva

İilik*

Yura sabaalän uyanêr. Pençeredän sokaa bakêr. Güneş şılaarmış. Pek käämil günmüş.

Da Yuranın canı çeker naşseysä islää, bir ilik yapsın.

Tä oturmuş o da düşünmeyä varmış.

Ee ne islää olaceydı, olaydı kızkardaşçım buulsun, bän da onu kurtarayım!

Ama kızkardaşçıı sansın yanındaymış:

– Batü, hadi çık benimnän dışarı oynamaa!

– Git başımdan, engel etmä bana düşünmää!

Küsmüş ona kızkardaşçıı, çekinmiş bir tarafa.

Ama Yura hep düşünärmış.

– Olur islää, olsa malinin üstüna yabancılar hızlansın, da bän onnari tüfeklär urayım!

Malisi artık onun yanındaymış:

– Toplasana sofradan çanakları, gözelim.

– Topla kendin. Yok benim vakıdım!

Sade kafasını sallamış malisi.

Ama Yura genä düşünürmiş:

– Olur pek islää, Trezorka olsa düşsün pınara, bän da onu çıkarayım!

Trezorka, sansın işitmiş, ani Yura onun için düşüner da artık onun yanındaymış. Kuyruunu sallayarmış: “Ver bana, Yura, sucaaz, aazım kuru!”

– Git önümdän, görmeyim! Engel etmä bana düşünmää!

Kapêêr Trezorka aazını da girer çalılık içinä.

Yura gitmiş mamusuna da sorarmış:

– Nesoy bir ilik bän yapayım?

Suvazlamış mamusu onun kafasını da demiş:

– Git oyna kızıkardeşçünnan, yardım et malinä sofradan çanakları toplamaa, ver Trezorkaya sucaaz. Da tä bu olacek senin iiliin.

- Okuyun annatmayı dikatlı.
- Nicä Yura yardımcı olmuş kızıkardeşçüna, malisinä, Trezorkaya, mamusuna?
- Yuranın soruşuna mamusu ne cuvap vermiş?
- Siz dä Yura gibi mi evdä yardım edersiniz? Annadın.
- Açıklayın kafadarların önündä, nesoy iliklär yapêrsınız siz evdekilerinä hem dostlarına deyni.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. “...Her bir iştä, çocuum, küçüklär büüklerä lääzım hatır gütsün-när, saysinnar onnari: gücendirmrsinnär, bir fena-acı laf sölämesinnär, yortularda hem başka günnerdä da çiçeklän onnari karşılasınnar, herkerä onnara yardım etsinnär...” Angı yaratmadan bu sözlär, kim onun avtoru?

- a) “Guguğanın kalpaa” *Spiridon Vangeli*;
- b) “Ana-boba evi” *Spiridon Vangeli*;
- c) “Sofra” *Konstantin Vasilioglu*;
- d) “Mamu” *Konstantin Vasilioglu*;
- e) “İilik” *Valentina Oseeva*.

2. Yazıcı Spiridon Vangeli yazdı yaratmayı:

– “Sofra”;

- “Ana-boba evi”;
- “Mardin sekizi”;
- “İilik”.

3. Bulun yaratmaların avtorlarını hem okçaazlan gösterin.

“Mamu”	Valentina Oseeva;
“Mardin sekizi”	Konstantin Vasilioglu;
“İilik”	Todur Marinoglu;
“Ana-boba evi”	Spiridon Vangeli.

4. Angı personajın bu sözlär?

– *Olur islää, olsa malinin üstünä yabanılar hızlansın, da bän onnarı tüfeklän urayım!*

– *Olur pek islää, Trezorka olsa düşsün pınara, bän da onu çıkarayım!*

5. Yazın birär yaratma kendi aylenez için.

6. Aşaadakı daavayı esaplayın: kaç çorap kedi-babu unukalarına örmüş.

Kedi-babunun iki
Unukası varmış,
Kedi-babu onnara
Çorapçık örärmiş
Hergün babucuk birär
Çorapçık örmüş
Kaç gündä çorapları
O hazırlamış?

(Konstantin Vasilioglu)

Zaamet adamın yaşamada. Zanaat ayırmak

Stepan Bulgar

Üsüz çocuk

Bir vakıt varmış, bir vakıt yokmuş. Zaman zamandaykana, başak samandaykana, dâdu sallangaçtaykana, küüyün birindä yaşayarmış bir çocuk. O çocuk üsüzmüş. Yokmuş onun ne anası, ne bobası. Ne yapsın? Yannaşêr bir zengin çobana strungaç. Yardım eder otlatmaa koyunnarı.

Bir gün çoban brakêr çocu u yalnız otlatısın koyunnarı, kendisi da gider panayıra. Vakıt sa güzmiş. Taman razgeler canavar yortuları da yabanılar gezârmışlâr kırlarda, aarayarmışlar, kimâ zarar yapmaa.

Çocuk sa aydêêr koyunnarı otlatmaa tolokaya hiç korkusuz. Yavaş-yavaş, otlayarak, koyunnar etişerlâr islâa otlara. Koyunnar otlayarmışlar, çocuk ta oturmuş bir ceviz aacın altında. Bir da yaamur başlamış çisemâa. Çocuk sarınmış yaamurluk içinâ da hiç annayamamış, nicâ uykuya dalmış. Açan uyanmış da bakmış, koyunnar yokolmuşlar o erdân.

Ne yapsın çocuk şimdi? Başlêêr aaramaa hayvannarı, ama birerdâ hiç yokmuşlar. Gider-gider çocuk da görer, ani ne sâ uzakta biyazıyêr. Canı sevinmiş çocuun da ne kaçabilârseydi toparlanmış o erâ. Ama gözleri onu aldatmıştı. O görmüştü biyaz taşları.

Oturêr çocuk erâ da başlêêr aalamaa. Ama hep umut brakmazmış da girişmiş kaçınmaa iki tarafa. Çocuk tırmaşmış yamacın üstünâ, ama genâ bişey görâmemiş. Sansın er içinâ girmiştilâr o koyunnar.

Vakıt geç olêr. Tombarlak ay göktâ yukarı çıkêr. Aaçlardan hem yamaçlardan erâ düşer uzun gölgelâr... Uzakta canavarlar uluyarmış. Çocuk çıkarmış torbasından bir çörek da, oturup, imiş onu. Çocuk bir da baksâ... onun yanında peydalanmış bir topal canavar. Çocuun korkudan

kesiler ayakları. Canavar yaklaşmış ona da demiş ölä:

– Çocuk, bän bilerim, ani sän koyunnarı aarêêrsın. Ama aarama boşuna, bulmayacan.

– Kimsin sän? – sormuş çocuk.

– Bän – Topal Canavar. Geldim ecelini söyleyim.

– Buyur, sölä...

– Sän yok nasıl dönäsin geeri, zerä çoban seni öldürecek.

– Ee, neçin, yä? – sormuş çocuk.

– Biz, canavarlar, kestik çobanın koyunnarını o beterä, ani o bizi, canavarları, bişeyä saymadı. Çoban bizim yortumuzu tutmadı. O büün koyun kesti, kaurma yaptı, sarfoşluk etti, koyunun derisini da sattı. Ama, ani o koyunnarı biz aldık çobandan, kabaatlı seni bulacak. Çocuk, gitmä tırlaya, zerä çobanda keskin bıçak, seni kesecek.

Sölemiş bunu Topal Canavar da kaybelmiş çocuun önündän. Çocuk ta, alıp başını, gitmiş, nereyi gözleri görer.

üüsüz – anasız, bobasız

strungaç – çobanın yardımcısı

umut – beklemäk tamannansın istediklerin

ecel – ne kolverilmä yaşamaktan; ne bekleer adamı

tırla – tolokada bir koyun aulu hem bordey çobannara deyni

- Kimin için annadılêr bu masalda?
- Neçin çocuk kayıl olmuş strungaçlaa?
- Neyä paşitilemiş üüsüz çocuk?
- Kim söylemiş çocuun ecelini?

Konstantin Negruți

Kör usta*

Botoșan tarafında Hırlău kasabasında yaşayarmış bir kör adam, Dorofti hem oralılar üünärmişlär, gogorlanarmışlar onunnan. O aaçtan, yonup, yaparmış türlü düdüceklär hem oyuncaklar, örärmiş sepet, çiten, hasır... İnsannar şaşıp kalarmışlar: nicä ölä kör adam var nicä bölä bir büyük usta olsun, herşeyi becersin! Da o bulunarkan kendi lafkacında, mutlak bulunarmış bir açık aazlı, angısı gözlerini belerdärmiş ona. Başkasından sık dönüșärmiş onun yanında Dedül Frunză, Doroftinin komuşusunun

oolu, angısı olmuş 15 yaşında, ama bir da iştan, bir da zanaattan taa tutunmamıştı. Diil ani olsun haylazın biri, ama o pek sevârmış bişey yapmamaa, sıklık çalmaa, esnemää hem siiretmää, nicä işleer başkası. Bu çocucaan bobası dayma aalaşarmış Doroftiyä oolunun haylazlına, da öbürü adayarmış, ani lafedecek onunnan da koyacak o çocucaa dooru yola hem kurtaracak onu haylazlık salgınından.

Bir avşam, açan Doroftinin lafkasına toplanmış gerää gibi insan, kör usta brakmış işini bir tarafa da, çıkıp dışarı, oturêr sundurmanın üstünä, angısını yısıdarmış kauşan güneşin altın şılaları. Musaafirlär, angılarının arasında Dedül da bulunarmış, çorbacının dolayında bir çevrä yapmışlar.

– Nasıl ölä, – demiş Dedül, – bän isteerim annamaa, dädü Dorofti, nicä sän, görmäzkän aydın dünneyi, üürendin bölä çok zanaat.

– Ne söyleyim sana, uşaam, – demiş kör usta, düşünekli sallayarak başını. – Bu uzun annatma.

– Annatsana, dädü – yalvarmış Dedül, – annat onu bizä.

– Havezlän, – kayıl olmuş kör olan biraz susmaktan sora. – Bekim dä, o olur sizin birinizä faydalı. Sesläyin ozaman benim yaşamak annatmamı.

Açan bän duumuşum, benim da gözlerim açkılmışlar bu dünneyä, nicä da sizin. Gözlerimin şafkını bän kaybettim beş yaşında: ozaman pek küçüktüm, ki annamaa kayıplın paasını. Hem bu darsımaklar, angıları sardılar beni, yaptılar kendi kara işini. Çünkü ilerdän bän yaşayardım godokların hem dostların arasında, çok oyuncakların hem yaşamak oluşların içindä. Burada sa bir saadın içindä bän kaldım yalnız, nicä çöllüktä. Ama dünnä, angısını bän görmäzdim, duymazdım, gün-gündän başladı dolmaa: ilerdän bän tanıyardım onu gözlerimnän, şimdi başladım onu duymaa başka duygu organnarımnän, kulaklarımnän hem burnumnan. Gün-gündän bän başladım ilerletmää bu organnarımı, sınaşarak annamaa uzaklı seslerä görä, tanımaa predmetleri yoklamaklan; bunnar bana lääzımdılar diil nicä iilencä, ama onnarsız bän yoktu nicä yaşayım.

Bän bulêrım, ani siz vardır geçirdiiniz yaşamanızda makar ki bir gecä, açan sizä neçinsä uyku gelmüzdi, gözleriniz kapanmardı. Ya aklınıza getirin, nicä zor geçtiydi o gecä, nicä uzun göründüydü sizä o gecä. Ama şimdi düşünün da **göz önünä getirin**: hep bölä bir bitmüz gecä gibi oldu benim bütün yaşamam!

Makar ki bendä vardı birkaç oyuncak, angıları vardı nicä daatsın benim sıkletimi, ama onnar beni hızlı bıktırdılar. Hepsicii, kim bizä

gelärdi, sokaktan geçärdi, gördüynän beni, gösterärdilär kendi can acılarını evdekilerinä, angılarının başına Allaa bölä bela vermiş. Bu can acı-makları beni acılayardılar: bän yoktu nicä sınaşayım bu fikirä, ani nekadar yaşayacam, okadar da kahırsak tutacam onnarı, kim bana can baaşladı.

Bir kabaatsız gibi fenalık yapmaa onnara, kimi biz severiz, – ne var nicä bundan taa pek acılasın üreeni? Okadaradan mı gerçektän bän ölä halsızım? Lääzım kär duşman olmaa, kalmaa benim halımda da, nekadar yaşayacam, anamın-bobamın kahırını zorlatmaa. Tä ne iş için bän dayma düşünärdim. Vakıt sa bendä düşünmeklär için vardı pek çok. Da tä bän geldim bir karara, ani yapmaa, ne olursa, sade birtürlü azbuçuk fayda getirmää. İlktän bän üürendim bir oyuncaa başka oyuncaklardan ayırmaa, angılarını bana verärdilär. Bän onnarı daadardım, yapardım parça-parça (nicä askercilär daadêrlar hem toplêêrlar tüfää baalı gözlän) da sora genä toplayardım erlerinä herbir parçayı, taa annamayınca, ani bän bu işi var nicä yapayım yannişlıksız. Tä benim ilk becerikliim. Ama bän izin ettim kendimä bunda durgunmamaa.

Açan annadım, ani benim istediim, lääzımnaa katlı hem gün-gündän getirer beni taa üüsek uura, bän koydum neetimä edinmää bir zanaat, angısı çözecek benim ellerimi aalemin yardımınnan, da çekettim üürenmää kavalda hem gaydada çalmaa. Açan bän artık üürendiydim çalmaa, bän başlıyıydım gezmää dolay küülerä da pazarlar günü kızlar hem çocuklar (gençlär, delikannılar) benim avararıma görä oynayardılar horu, ihtärlar da sevinärdilär benim garip doynalarıma.

Ozamandan beeri bän may bilmäzdim zorluk, ama bu da beni yoktu nicä uslandırırsın, çünkü benim ihtär anamın-bobamın artık yoktu kuvetleri işlemää, nicä ilerdän, da onnara zor gelärdi. Toplayıp kuvedimi, bän gittim Botoşana, neredä beni kabletti konaa bir yorgancı. Çorbacının oolu yalvarardı onu üüredeyim kavalda çalmaa. Bän havezlän kayıl oldum, sade bir iş ondan isteyerek, ani beni ödek erinä üüredeceklär yorgan yapmaa. Eni zanaatı bän kaptım hızlı, unutmayarak, ani herbir adam, angısı lääzım kendisini doyursun, lääzım düşünsün yaarınkı gün için da. Kim bendän taa çok lääzımdı düşünsün bunu? Tezdä bän üürendiydim sepet, çiten hem hasır örmää, kaba süüttän türlü oyuncaklar yapmaa, türlü içer avadannı kları: sandık, dolap. Lääzım olduynan ölü sandı da yapardım. Hep o vakıt bän çalışardım kaldırmmaa ustalıımı yorgan yapmakta hem çalgıcılıkta.

Kapıp hepsini bu zanaatları, bän döndüm evä. Benim zavalı anam-bobam sevinerek çıktıydılar karşı. O – benim yaşamamda en kısmetli

günümdü! Bän, bir zavalı kör uşak, kendi istedik kuvedimnän oldum onnara dayak hem koydum kendi omuzumu. Bän ozaman annadım, ani tamannanmış istediin, borcun verer bizä kuvet hem kısmet.

göz-önünä getirmäk – ayın-
açık gibi görmäk

godok – akran, bir yaşında
olannar

Her avşam bän alardım anamı hem bobamı koltuk altından da biz birerdä gezinärdik sokaklarda: onnar bana türlü fikirlär verärdilär, bän da onnarı dayaklardım. Sokaktan geçennär mayıl olardılar, hatırlı bizä bakardılar.

Açan benim anam-bobam geçindilär, bän başka istämedim yaşamaa orada, neredä herbir iş benim aklıma getirdärdi geeridönmäz kayıpları, bän geçtim Hırläu küüyünä, neredä tezdä evlendim hem neredä kısmetli hem raatlıkta yaşêêrım çok yıllar büünkü günädän. Pek sıkça, oturarkan işin başında da işideräk dilencilerin seslerini, angıları var nicä kendikendilerini baksınar, yada şarfosçuların seslerini, angıları kırçmalarda akılsız harcêêrlar paralarını hem vakıtlarını, bän deerim kendimä: **“Kxr diil onnar, ang]lar] gxrmeerlqr gwne-i, ama onnar, ang]lar] gxrmeerlqr bu dwnnedq kendi lqqz]mn]n]”**.

Açan Dorofti sustu, sesleyennär kalktılar, işidilmişi kendiyesinä açıklayarak biri-birinä. Sade birisi kaldı erindä, pat üstündä oturarak – bu Dedül Frunzä. Çok vakıt oturdu ölä erindä donuk gibi, dirseklerinnän dizlerinä dayanarak hem kafasını saklayarak auçların içindä. Zor fikirlär onun kafasında fiyildaşardılar. İki kerä artık aklına getirttilär, ani onu evdä bekleerlär. Ertesi günü, taa gün duumadıydı, açan o bobasınan peydalandı Doroftinin lafkasında.

– Komuşu, – dedi ihtär Frunzä, – tä çocuk, angısını senin annatman diıştirdi. O da isteer faydalı olmaa insana da onuştan geldi yalvarmaa sana, ki alasın onu üürenici.

- Okuyun annatmayı.
- Neçin annatmanın adı “Kör usta”?
- Nicä kör olmus Dorofti?
- Annadın onun ürek dalgalarını, zorluklarını.
- Nesoy zanaatlar edinmiş Dorofti.
- *“Kör diil onnar, angıları görmeerlär güneşi, ama onnar, angıları görmeerlär bu dünnedä kendi lääzımnını”*, açıklayın bu cümlelin maanasını.

Kurtarılmış bereket

İlkyaz – yılın en kızgın zamanı: kolhozçular, çiftçilər sürerlər, ekerlər, baa keserlər. Onnar çok işlər lääzım etiştirsinnär yapmaa, çünkü ilkyaz günü yılı doyurarmış.

Meyvalık brigadiri Oli yollamış kendi insannarını meyvalaa.

– Naşey yapacez orada? – sormuş Nina.

– Lääzım tırmıkların korayları yıvınnara toplamaa.

– Ya bak, nekadar çiçek bu yıl aaçlarda, – demiş Oli, yaklaştıynan Ninaya.

– Çiçek pek çok. Lääzım bereket ta bu yıl olsun islää, – cevap etmiş Nina.

Bütün gün insannar tırmıkların hem diirennärlän toplamışlar korayları yıvınnara.

– Yıvınnar olsunnar herbir aacın altında! – demiş Oli, – zerä, bana kalsa, bu poyraz lüzgeri bizä suuku getirecek. Lääzım hazır olalım havanın türlü “baaşışlarına”.

– Oli, ya bak, güneşin var kulakları. Suuk olacek bu gecä, – demiş Miyalçu dädu.

Gerçektän da, avşamnän kolhozun radiosu bildirdi: “Paalı kolhozçular! Şindi hemen rayondan haber geldi, ani bu gecä olaceymış ayaz, angısı var nicä yoketsin meyva bereketini. Hazırlayın sirnik. Çan urduktan sora hepsimiz toplanêrız meyvalıkta”.

Taman gecä yarısı işidilmiş çanın sesi: Dran-n-n! Dran-n! Dran-n!

Kolhozçular, alıp sirnikleri, biri-biri ardısora çıkardılar sokaa da doorulardılar meyvalaa.

Da tä başladılar tütmaa o toplanmış koray yıvınnarı.

Kolhozçular meyvalıkta yakmışlar ateşleri taa sabaayadan. Herbir aacın altından kalkarmış yukarı koyu tütün direkleri. Tütün, dallara urulup, sararmış aacı, yısıdarak onu kendi soluunnan.

– Artık yok nedän korkmaa, – ilin solumuş Andrey Nikolaeviç. – Sıcak tütün taa havada yısıdacek kırçı da brakmayacak onu konsun nazlı çiçeciklerä. Dooru mu söyleirim. Miyalçu batü?

– Dooru. Çok akıllıymış o adam, kim çıkarmış bunu, ki tütünnän bereketi korumaa. Meraklı bu, kim sanki?

– Sade adam, başka yok kim olsun, –
demiş kolhoz başı.

kırç – incecik buz

- Neçin deerlär, ki ilkyaz günü yılı doyurarmış?
- Nicä kolhozçular bereketi kurtarmışlar?
- Düşünün, ne cevap vermiş kolhoz başı Miyalçu batünün soruşuna. Çözün maanasını.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Yaratmayı “Üüsüz çocuk” kim yazdı?

- a) Konstantin Negruşi; c) Stepan Bulgar;
- b) Gavriil Gaydarcı; d) Dionis Tanasoglu.

2. Angı yaratmadan bu sıracıklar hem kim onun avtoru? Angı kasabada bu olmuş?

“Açan Dorofi sustu, sesleyennär kalktılar, işidilmişi kendiyclesinä açıklayarak biri-birinä. Sade birisi kaldı erindä, pat üstündä oturarak – bu dedül Frunză”.

- a) “Kör usta” Konstantin Negruşi;
- b) “Üüsüz çocuk” Stepan Bulgar;
- c) “Kurtarılmış bereket” Gavril Gaydarcı.

3. Personaj Topal Canavar angı yaratmadan?

- a) “Kör usta” Konstantin Negruşi;
- b) “Üüsüz çocuk” Stepan Bulgar;
- c) “Kurtarılmış bereket” Gavril Gaydarcı.

4. Paranteza içindän ayırın o lafı, angısının maanası yaklaşêr koyulsun noktaların erinä.

Laalelär hızlı açêr,
Gün açan göktä şılêêr.
Gün geçti, gün saklandı
Laalelär da...
(aldandı, kırıldı, kapandı)

5. Açıklayın söyleyişin maanasını.

“Üürenmää utanma, bilmemäâ utan”.

Kasaba, küü hem onnarın anılmış gösterilecek erleri

Konstantin Vasilioglu

Kolada

Gelin, dostlar, burayı
Kutlaylım çorbacıyı.
Büükleri, uşakları
Hem gözäl dolayları.
Hadi hepsimiz birdän
Baaralım: Hê-ê-y! Hê-ê-y!

Çok saalık Allaa versin,
Eviniz dolu olsun,
Ambarlar çatırdasın,
Para sayısız olsun.
Pak ekmek, yaanı, sucuk,
Topracaa da pak soluk.

Tulumda biyaz piinir,
Ahırda kara beygir,
Aullarda kuş, hayvan, –
Hepsi saa hem pek toyan...
Hadi hepsimiz birdän
Baaralım: Hê-ê-y! Hê-ê-y!

Eni yılda, çorbacı,
Kimsey bilmesin acı.
Hepsi cengi unutsun,
Kardaşlık bizdä olsun!
Dünnedä olsun birlik,
Evindä dursun şennik.

Umutlar tamannansın,
İşiniz ilerlesin.
Çok yıla sizä saalık,
Eni yılda büük varlık...
Hadi şindi, çocuklar,
Baaralım: Hê-ê-y! Hê-ê-y!

Çorbacıyka, çık bizä,
Ver kolaç elimizä!
Sän da, çorbacı, aara
Cebindä bizä para.
Ko ötsün bizim çannar,
Dangırdasın trakalar.

Ko bizä sevinsinnär
Bucakta yaşayannar:
Moldovannar, bulgarlar
Hem girgin gagauzlar!

Hepsinä saalık, kismet...
Olsun hepsi şeremet!
Hadi genä, çocuklar,
Baaralım: Hê-ê-y! Hê-ê-y!

- Şiiri ezberläyin.
- Siz nicä “Koladayı” gezersiniz? Açıklayın adetin güzelliini.
- Beenersiniz mi bu yortuyu? Neçin?
- Nicä annêêrsınız avtorun laflarını:

“Ko bizä sevinsinnär
Bucakta yaşayannar:
Moldovannar, bulgarlar
Hem girgin gagauzlar!”

Nikolay Baboglu

Donka lelüm

Biz, uşaklar, ilkyazı beklärdik taa tez gelsin, havalar yısınsın deyini da çıkalım içerlerimizdän dışarda oynamaa, iplän atlamaa, beşka, top oynamaa, doyunca kaçınmaa, güneşä sevinmää...

Ama benim Donka lelüm ilkyazı çok sevärdi onun çiçekleri için. Taa erdä kaar yatırkan azbuçuk güneş şılasın, o bir komuşu kızlan – Paşıylän çıkärdılar küüyümüzün kenarında çayıra da getirärdilär ilkinke çiidem çiçeciklerini. Biz da, taa küçüklär, başladıydık annamaa, angı çiçeklär nezaman açêrlar, nasıl gözäl kokêrlar...

Çiidemnerin açması bitär-bitmüz, lelüm başlayardı getirmää kırdan, çayırdan maavi gözçeezli menevşä çiçeciklerini, taa sora inci çiçeciklerini – bunnardı kırdan koparılma çiçeklär. Ama onnarın ardına bizim başçamı zda aulda açardı laalelär, negris çiçekleri, ergıvannar, zambaklar. Hem sora taa bütün yaz açardılar geçmüz karanfillär. Evdeki çiçekleri biz lelümnan ikimiz bakıp sulardık. Sora güzün, angıları sevmääzdiilər suukları, kazıp, maazaya saklayardık – donmasınnar deyni. Ama ilkyazın genä erlerinä başçacımıza dikärdik.

Lelümün çiçek sevgisi bana da ulaştıydı da onunnan barabar taa çok çiçeklär için lafedärdik, çiçekleri bakıp, kazıp, sulayıp, onnara sevinärdik.

Ama çiçeklär en çok sevgili ilkyazın. Yazın ortasında kurak havalarda çiçeklerin çoyu senmää başlêrlar. Ozaman kalêr oyanda-buyanda birär kokar süüt açık çiçeklerinnän. Onun çiçekleri kuçücük, sarı, ama ya yaklaş o kokar süüdün yanına da seni o gözâl koku sansın sarfoş eder... Kuannar da süüdü doz-dolay sarmışlar...

Çiçeklär naturanın baaşışları insannara. Seviniz siz da çiçekleri!

inci – rusça: landış
negris – narış
çiidem – kokiçi
menevsä – rusça: fialka
karanfil – rusça: гвоздика
laalä – rusça: tülpan
ergivan – lüläka

- Kimin için annadilêr bu yaratmada?
- Ne bu kadar saygılı avtor kendi lelüsu için annadêr?
- Sıralayın çiçekleri, angıları bu yaratmada gösteriler.
- Düşünün da diıştırın yaratmanın başlını.
- Evdä birär küçük annatmacık sizin başçada çiçikleriniz için hazırlayın.

Söleyişlär için

(Literatura teoriyasından)

Söleyiş – kısa hem arif söylenilmiş söz, angısını olur kullanmaa türlü adamı yada bir oluşu kısıdan kantarlamak için yaşamak situaşiyalarında. Söleyişlerä boşuna demeerlär ariflik sözü, açan deerlär adamın sözünä: o çok lafetmeer “*sölediyän – söylenmiş*”.

Deyecez ki: adam çalışêr bir işi yapmaa, açan herbirinä belli, ani bu iş olunmaz, nicä da yok nicä görmää kulaan ardını da ozaman adam deer bölesinä: “Görecän, nezaman kulaan ardını”.

Deyecez ki: adam panayırdä satêr zarzavat yada meyva. Alıcı isteer hepsi olsun ayrılmış gibi, saa, olmuş, bütün da ozaman satıcı olur desin: “*Kuruyulan bilä yaş ta yanarmış*”, angısı gösterer, ani saaların, olmuşların yanısora var nicä bir-iki ezniç yada eşilcä da vermää. Kısıdan hem arifçä söylenilmiş hiç küstürmedään, gücendirmedään müşteriye.

Deyecez ki: Siz geldiniz evä aalayarak yada üstünüz kirli. Ananız yada bobanız sörêr, ne oldu? Siz çekedersiniz annatmaa masal (yalan söylemää), ani tã şkolada mı, evä gelärkenä mi bir çocuk sizi bir kabaatsız düümüş.

Herbiri bunu biler, ani yolundan uz gidärkän, kimseycik, çıkıp önünä, seni bişeytsiz (kabaatsız) düümeyecek. Onuştan olur işidäsiniz evdekilerdän (büüklerdän): **“Kimsey kabaatsjz dwwmqz”**. İşittiynän bu lafları, läüzım annayasınız onnarı butakım: **“Annatma bana masal! Sxlq dooru, kim seni hem ne `in dwwdw#”**

Sxleyi=lqr

1. Erä bakêr, ama can yakêr.
2. Pan üstündä yatarkan tarla sürülmäz.
3. Korkutma canavarı koyun derisinnän.
4. Kim yazın gölgedä yatarmış, o kışın aac gezärmış.
5. Altamın iisini domuz iyärmış.

M. Kösä

6. Kangurunun kesesi büük, ama parası yok.
7. Sancı da boşlêêr, ama inat susmêêr.
8. Kim aalemi aaladar, kendisi da gülmäz.
9. Görecän, nezaman kulaan ardını.
10. Akmêêr pek, ama damnêêr.
11. Attan indi – eşää pindi.
12. Kuruyulan bilä yaş ta yanarmış.
13. Bin kerä ver, bir kerä vermä – genä fenaysın.
14. Hayırsızları ekmäzmişlär, onnar kendileri bitärmışlär.
15. Köpek suya düşmeyincä üzmää üürenmäzmiş.
16. Üşenän örümää, doyamazmış kaçmaa.
17. Kimsey kabaatsız düümäz.
18. Fena köpek sürüyü beklärmış.
19. Akıl verän çok, ama ekmek verän yok.

N. Baboglu

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Angı yaratmadan bu sıracıklar?

“Çiçeklär naturanın baaşışları insannara.

Seviniz siz da çiçekleri!”

- a) Donka lelü;
- b) Kolada;

- c) Para kesesi;
- d) Oka.

2. Angı yaratmadan hem kim verilmiş sıracıkların avtoru?

“Ko bizä sevinsinnär

Bucakta yaşasınnar:

Moldovannar, bulgarlar

Hem girgin gagauzlar!”

a) “Kolada” *Konstantin Vasilioglu;*

b) “Donka lelü” *Nikolay Baboglu;*

c) “Kolada” *Todur Marinoglu.*

3. Annadın kendi kasabanız için, onun anılmış erleri için. Sora da bir küçüräk yaratma tefterlerinizdä yazın, verili plana görä:

– *Benim kasabam.*

– *Kasabamın geniş sokakları.*

– *Kasabamda var.*

4. Annadın kendi küüyünüz için, onun anılmış erleri için. Verili lafları kullanın: *çayır üstündä, kelebeklär uçuşêrlar, sokak boyları, küü kenarı, stadiona gittik.*

5. *Bunu bilelim!*

Çadır-Lunga kasabası Gagauziyanın üç kasabasından birisidir.

Legendaya görä Çadırı kurmuş 1819-uncu yılda Ay-boba Zahariya Çakır hem onun aylesi. Gelennär Lunga derenin boyunda erleşmişlär. Çadır-Lunga sözü iki bölümdän düzülü: “Çadır” (rusça “palatka”) hem “Lunga” – derenin adı. Lunga derecii kasabayı iki paya böler.

İleri bu erlerdä varmış iki küü: Çadır hem Tiraşpoli. 1958 yılda, açan Çadır-Lunga kasaba stasunu kabuletmiş, Tiraşpol onun bir payı olmuş.

Bu gün Çadır-Lunga Gagauziyanın gözäl bir kasabası. Çadır kasabası sayılêr Gagauz Erinin kultura merkezi. Burada artık on yıldan zeedä M. Çakirin adına millet teatrası sevindirir siiredicileri meraklı spektakollarlan. Onun önündä Ay-Boba Mihail Çakirin anmak taşı kurulu.

2000-inci yıldan beeri Çadır-Lungada geçer gagauz türküsü festivalı „Gaguz türküsü”. Bu festivala katılêrlar türkücülär hem çalgıcılar Gagauziyadan hem aşırıdan da.

Kasabada, zengin türlü eksponatlarlan hem dokumentlärän, bir muzey var. Kiyat evindä geçer türlü yaradıcılık avşamnarı hem resim sergenneri.

Adam hem tabiat.
Saalık hem sport

Engin Köseoglu

Gül hem bülbül

Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş. O vakıtlar bülbüllär türkülerini sade aaçlar için çalarmışlar. Ama çiçeklär için, ani dünneyi gözellederlär, hiç aklılarına da bilä gelmâzmiş türkü çalmaa. Çiçeklär buna pek gücenärmişlär.

– Ah, ah... Şu gözäl bülbüllär bizim için da bir türkü çalsalar, ne olur sanki? – düşünärmişlär çiçeklär.

Günün birindä, bülbül yakından geçärkenä, çiçeklerin biri sormuş:

– Olur mu bir gün sän bizim için da türkü çalasın? Biz pek beeneriz senin sesini.

– Olur yapayım. Yaarın, gün duuarkan gelärim. Angınınızı aranızdan taa pek beenecäm, onun için da en gözäl türkümü çalacam, – demiş bülbül da uçup-gitmiş.

Bundan sora çiçeklär toplanmışlar bireri da başlamışlar konuşmaa.

– İcinizdä en gözäl bänim! – demiş zümbül. Bülbül benim için çalacak kendi türküsünü.

Menevşä pek şaşmış zümbülün bu laflarına da demiş:

– Sän şaka, olmalı, dedin. Nasıl dilin döndü söylemää, ani sän bendän taa gözälmişin? Bülbül türküsünü benim için çalacak!

Papatya, işittiynän menevşenin laflarını, ölä bir gülüş kaldırmış, ani...

– Sän neyä gülersin, papatya?

– Neyä mi? Zümbüllän menevşä, bezbelli, unuttular, ani tarlaların padişaaşıyım bän! Tä sabaa göreceniz, ani bülbül en gözäl türküsünü benim için çalacak!

Çok vakit geçmemiş da artık zormuş annamaa, neredä kırmızı laalä, neredä zambak, neredä çiymem hem neredä altıncık... Ölä dartışarmışlar, ani biri-birlerin saçlarını yolarmışlar. Ama hep okadar birisi da verilmäzmiş. Sade gül bu çekişä hem dartışmaya karışmamış. Karannık olduynan, gül gecä uykusuna dalmış, raat dinnenmiş.

Ertesi sabaa, gün duuarkan, bülbül gelmiş. Ama ne görmüş o?! Hepsi çiçeklär yorgunnuktan, uykusuzluktan solmuşlar, çirkinnenmişlär. Aalaycaan çıkarmış, gördüynän onnarı, diil türkü çalasın. Sade gül, ani faydasız dartışmaya karışmamış, vakıdınnan yatmış dinnenmää, uyanmış erken, bülbülü gülümseyeräk karşılamış hem selämnemiş onu. Bülbül da pek beenmiş gülü.

Ondan beeri bülbüllär her sabaa, gün duuarkan, gelärmışlär da en gözäl türkülerini gül için çalarmışlar.

- Bir vakıtlar bülbül kimin için türkülerini çalarmış?
- Çiçeklerin biri ne sormuş bülbülä?
- Sora aralarında ne olmuş?
- Gül nicä kendisini götürmüş?
- Bülbül kimin için her sabaa türküsünü çalarmış? Neçin?

Aleksandr Puşkin

Kış yolu*

Dalgalı dumannardan
Ay, korkak gibi, baktı.
Küsülü meydannara
Küsülü döktü şafkı.

Ana tarafın ruhu
Kızakçı türküsündä.
Ba sarfoş oldukları,
Ba darsıklan içindä...

Darsık kış yollarında
Üçlü kızacık kayêr.
Bütün yol sesli çancaaz
Bayılınca cıngırdêr.

üçlü – üç beygir koşulu

- Acaba ne durumda bulunurkan A. Puşkin yazmış bu şiiri?
- Açıklayın “Dalgalı dumannardan” sıracıkların maanasını.
- “Kış yolu” şiirini resimnemäk için angı boya renklerini kullanacınız?

Kışın

Tüücäz gibi,
Uçêr kaarcaaz.
Konup erä,
Yapêr tozçaaz...

Üüsek direk
Düzär türkü,
Kaba kürtün
Giimiş kürkü.

Fena lüzgär
Titsi haşlaar.
Kulaa çekip,
Sıklık çalar.

Kalın şişä
Olmuş derä.
Masal sapmış
Kuytu erä.

Kuru ayaz
Şaka bilmäz:
Küsü tutup,
Kolay dönmäz...

- Neçin Mina Kösä sayêr, ki ayaz küsüp kolay dönmäz?
- Siz, bu şiiri okuyarkan, ne resinmâr kış için fikrinizdän geçirersiniz?
- Evdä birär küçüräk yaratmacık kış için yazın.

Stepan Kuroglu

Kim o?

Kim o, kim o dolandı,
İlkyaz mı peydalandı,
Er mi enidän duudu?!
Gün kışı çabuk kuudu.

Kim o, kim o gülümseer,
Sora ansızdan küser?
Çık, çık, güneş, kapuna
İlkyaz gelmiş akına!

Kim o, kim o üüner?
Babu Marta seslener.
Ha te şindi kaar yaayêr,
Dädu kürkünü yamêr.

Kim o, kim o şımardı?
Dışarı kuşlar çaardı
Aullarda işlemäa,
Ev boyu çiçek ekmäa.

Kim o, kim şüşekilcä
Diiştirer sesi incä?
Lüzgercik yavaş eser,
Dädu Trifun baa keser.

Çıkın, çıkın dışarı,
Karşılayın kuşları.
Ya ne gözäl havacık,
Hazırlayın yuvacık.

Zavalı çotuk bakmış, –
Podpolika kırkınmış,
Yaşları durmaz akêr,
Dädu can acı bakêr.

Kim o, kim o takırdêêr?
Turnalar kısmet adêr.
İşittiysän en ilkin,
Çıkacak haslı neetin!

Sus, aalama, çotucak,
Na sana bir oyuncak:
Kırmızı, biyaz iplik –
Turnalara selemnik.

podpolika – başında
saçların kırkmak fasonu

- Demekli okuyun şiiri.
- Bulun teksttä cuvap da okuyun, kimnär için yazılı bu şiirdä.
- Yılın angı zamanı gösterili şiirdä?

Bilmeycelär için (Literatura teoriyasından)

Bilmeyceleri gagauzlar kullanêrlar taa evelki vakıtlardan. Onnarı, nicä da masalları, kurmuş halkın arif kişileri da aazdan aaza, anadan-bobadan uşaklara taa çoyu etişmiş büünkü günädän.

Bilmeycelerdä läázımnı avadannık, tedarık yada oluş gösteriler, açıklanêr diil doorudan, açıktan demedään, ama şiretçesinä dolaşık, ki bilmeyceyi sökän biraz, buuşsun, düşünsün, cevabını buluncak.

Bilmeycelerin taa çoyu kurulu uydurmak printipindä, açan alêrlar da bir predmetin nışannarını, funktşiyalarını uydurêrlar da, nicä yannaşık koyup, sorêrlar: “Ya sölä, neylän bu predmetlär, oluşlar biri-birinä benzeerlär?”

Alalım birkaç örnek. Tä deyecez:

Kırmızı onnar, tatlı,
Dallarda büüyerlär.
Onnarı küçüü hem büü –
Hepsicii severlär.

Bilmeycä – bu bir dava, angısını lääzım esaplamaa, bulmaa cuvabını. Çekederiz düşünmää. Neyi biz bileriz? Biz bileriz, ani o büüyêr dallarda.

Bu bizä gösterer, ani lääzım aaramaa bu predmeti aaçlarda büüyênnerin arasında. Bileriz, ani o tombarlak, kırmızı hem tatlı. İslää düşündüyân, biz annêrız, ani bu – **kirez**. Var nicä demää alma da, ama almalar diil düz kırmızı hem onnar diil ölä tombarlak ta.

Nicä göreriz, cuvabı bulmaa deyni, biz lääzım isteyân predmetin nışannarını bilelim, neyâ o benzeer formayca, datça, renkçä, neredä büüyêr mi osaydı kullanılêr mı. Açan biz yapacez analiz predmetin nışannarına, funktiyalarına – kolayınnan bulacez cuvabı.

Tä taa bir bilmeycä:

Kim eri eşilledi?
Kim çiçekleri verdi?
Neçin geldilär kuşlar,
Seslän doldular kırlar?

Bilmeycenin tekstini okuduktan sora, genä tutunêrız analiz yapmaa, düşüneriz, sanki kim var nicä eri eşilletsin? Açıklamaa deyni, yardım ederlär öbür soruşlar da: *kim çiçekleri verdi? neçin geldilär kuşlar? neçin seslän doldular kırlar?* Ha ölä düşün, ha bölä düşün, cuvap kendisi çıkêr bizim düşünmemizdän – **ilkyaz**. **İlkyaz** – eşillik peydalanêr (*çıplak er eşil boyanêr*), **ilkyazın** – çiçeklär açêr; **ilkyazın** kuşlar gelirler, çünkü hava yısınêr; **ilkyazın** insan başlêr kırdä topraa işlemää, ekmää...

Yada bölä bir bilmeycä:

Kim bütün yaşamasında
Taşyêr evini sırtında?

Bilmeyceyi, onun cuvabını kolayınnan bulêrlar taa küçükleri dä, çünkü bu bilmeycä, bu soruş kolayların birisi. Cuvap – **sülük**.

Hep bu kolayların arasında bulunêr bu bilmeycä da:

Kafası var,
Kuyruu var,
Başında onun yular.

Bizä lääzım bu bilmeycedä hepsini ev hayvannarını sayıklamaa. Onnarın içindä köpek ta, kedi da, ama yular onnarda yok. Yuları kullanêr sade **beygir**. Cuvap – **beygir**.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Bulun herbir yaratmanın avtorunu da oklarlan gösterin.

- a) “Gül hem bülbül” *Aleksandr Puşkin*
- b) “Kışın” *Stepan Kuroglu*
- c) “Kim o?” *Engin Köşeoğlu*
- d) “Kış yolu” *Mina Kösä*

2. Yartma “Gül hem bülbül”:

- a) annatma mı?
- b) şiir mi?
- c) masal mı?
- d) fabula mı?

3. Angı yartmadan bu sıracıklar?

“Kim o, kim o takırdêêr?”

Turnalar kısmet adêr.

İşittiysän en ilkin,

Çıkacak aslı neetin!”

- a) “Gül hem bülbül”;
- b) “Kış yolu”;
- c) “Kim o?”;
- d) “Kışın”.

4. Tabiatın nışannarını aklımıza getirelim.

– *Kaz durarsaydı bir bacaan üstündä – ayaz olacek.*

– *Eer tütüin bacadan çıkarsaydı uz yukarı – ayaza.*

– *Eer saçak kuşları sürüylän çekedärseydilär cıvırdaşmaa – havalar yısınacek.*

– *Sıyırıcı gördüseydin – karşıla ilkyazı.*

– *Lelek geldiseydi – suuklar tezdä bitecek.*

– *Sürmək ayı suuksaydı – yıl bereketli olacek.*

5. Bilersiniz mi ne o?

“Bän durêrım – o durêr.

Bän giderin – o gider.

Onun önündä kaçêrım –

Ardıma benim kaçêr.”

Adam hem Vatan

Nikolay Baboglu

Kır sesleri

Küçük vatanım,
Anam hem kanım,
Seftâ güneşim,
İlk sabaalarım.

Bez çırpêr kızlar,
Serer çimenä,
Kalkêr karılar
Erken işinä.

Duuma tarafım –
Sarı bulutlar,
Kapu önündä
Haşlama dutlar.

Yamaçta pelin, –
Tepelâr alçak,
Gökün kenarı
Görünür uzak.

Traka sesleri
Çayıra sinmiş.
Koç sürüleri
Dereyâ inmiş,

Görünür, çaarêr
İleri temrâ,
Etiştin – kaçêr
Taa irak erä...

Vatanım benim
En büyük dünnedä.
Onunna canım
Baalı bu erdä.

- Duygulu okuyun şiiri.
- Nereleri için avtor kendi şiirindä annadêr?
- Angı laflar, sizin bakışınıza görä, gösterer N. Baboglunun duygularını kendi vatanına? Okuyun onnarı, taa bir kerä.

Ana memleketim

Diz çökeçäm bän sana,
Memleketim benim.
Dönmä ardını bana,
Bän kösteklenärseydim.

Bu koku sarfoş eder,
Memleketin kokusu.
Bän denerim çok sefer,
Tutmêêrım sana küsü.

Prost et çok erdä beni,
Nerdä aldanêrım bän.
Üzün senin resimni
Hiç kaybelmeer gözümdän.

Canımı bän verecäm –
Basmasın meret duşman.
Çaar beni, bän gidecäm,
Lafsız, olmaycam pişman.

Yoktur hiç sendän paalı,
Baarıp ta, söleerim bän,
Baalıyım sana kaavi –
Bu laflar pak ürektän...

- Dikathı hem duygulu şiiri okuyun.
- Neçin avtor bu şiirini adını “Ana memleketim” koymuş?
- Acaba memleketin kokusu var mı?

Vasi Filioglu

Bucak

Paalı Bucak tarafım,
Canabinä var lafım.
Nicä bölä kısıdan
Diiştirmiş seni insan?!

Yap-yalnız ani derä,
Hep küsü tutan erä,
Sarp yaşêêrlar uygunnu,
El uzadıp duygunnu.

Gelmeyincä yanına,
Zordur hemen tanımaa.
Ne takım köklü sözün,
Yıldızlıydır hem gözün.

Da, toprak – evel yanık
Şindi büütmeer sarmaşık,
Ne da kirpi – çökelek –
Salt baaşlêêr sıcak ekmek.

Yamaç yok haylak kalsın,
Çukurlar bilmeer nâpsın,
Hepsicii, bak, yamaçlar
Kilim-baalar olmuşlar!

Karşı çıkêr konaklık:
Büük sofralar donaklı,
Gelmeli düşünmelâr –
Klisä gibiydir evlâr.

Zaametimizi bizim,
Peetlerni türkümüzün
Yollêêrız biz, Bucak, sana.
Sän da baaşla Vatana!..

- Demekli okuyun şiiri.
- Nicä duygular sizin üreklerinizi dalgalandırêr?
- Açıklayın sıracıkların maanasını, angıları alınma şiirindän.
Zaametimizi bizim, Yollêêrız biz, Bucak, sana.
Peetlerni türkümüzün Sän da baaşla Vatana!..
- Ana tarafımız için birêr söyleyş evdä hazırlayın.

Nikolay Baboglu

Ömer

Gagauz uşakları, siz artık bilersiniz benim annatmalarımdan **Ganiyi**. Bu çocuk bizim Bucak tarafımızdan bir uşak. Ama bu gün bän sizi tanıştıracam Ganinin yaşında bir başka çocukları. Onun adı **Ömer**. Yaşêêr bu uşak bizdän çok uzakta, Türkiyedä, ama bu memleket çok gözäl bir er: üç taraftan denizlârlän sarılı. Orada uşaklar hem hepsi büük insannar da lafederler hep bizim gibi türkçä, sade ani bizim dildä insannarın adları azıcık taa başka...

Siz var mıdır deniz gördünüz? Elbet ki, olmalı vardır. Bizim Bucak tarafımızda da deniz var, onun adı Kara Deniz – o bir çok büük su, ama kimisi bizim uşaklar olur olsun taa etiştirmede görmää Kara Denizimizi. O okadar büük, ki bir kenarı uzanêr Türkiyâ memleketinâ da, ama Türkiyenin var-başka da çok gözäl denizleri. Onnarın suları duruk, pak nicä göz yaşı hem çok sıcak, yazı-kışı olur yıkanasın... Bän da, geçti yazın, karımnan bilä gittim Türkiyeyâ biraz sıcak denizlerdä yıkanıp dinnenmää. Da tä taman orada, Ege denizin kenarında, tanıştık bu

Ömerlän, türk uşaannan, hem onun iki kızkardaşçıklarınınan. Her sabaa biz denizä gelip, soyunup yıkanardık, sora kumda güneştä yısıdardık arkalarımızı. Ömer dä orada denizin boycaazında bir vilada yaşaardı, sabaalän bizim gelmemizlän barabar Ömer iki taanä kızkardaşçıklarınınan çıkardı havada oynamaa: kaçınardılar, toplardılar sülücäk, sora sı cak deniz sucaazında yıkardılar ayaklarını. Taa ilk gündän uşaklar bizi gördülär, ama yaklaşmaa kıyıştıramazdılar. İlk adımı bän kendim yaptım:

- Senin ne adın? – sordum.
- Ömer, – dedi çocukak, biraz utanarak.
- E bu kızçaaz senin kızkardaşçığın mı?
- A-ha, – salladı o kafasını da ekledi:
- Onun adı Elif.

Biraz öteedä durardı en küçük kızkardaşçın, olsundu üç-üçbuçuk yaşında kara gözlü, kara saçlı, ayacıkları inceikti, sansın hemen kopaceydılar. O uşacın da adıydı **Şayma**. Bän sordum Elifä:

- Nasıl sizä burada, ii mi?
- Ama bu kızçaaz hiç bir dä ses çıkarmadı. Onun erinä Ömer dedi:
- Pek ii. – Elif ta kafasını salladı.

Bän çok beendim bu yavaş uşakları. İstedim taa yakından onnarlan tanışayım da bu üzerä dedim:

- Ömer, bän sana bir baaşış verecäm.

O gülümsedi. İşidincä baaşış için kızlar da meraklandılar. İlkin taa bana yakın Elif geldi, sora, sakına-sakına, Şayma da yaklaştı...

Benim cebimdä vardı bir küçük düdücäk. Çıkardım, aldım onu aazıma da keskin şuruldattım da verdim Ömerä.

- Al bunu, senin olsun! – dedim.

Düdücään şurultusu uşakları taa da çok meraklandırdı hem sevindirdi. Bu şurultuya yanıbaşımızdaki büyük insannar da kulak asmıştılar, ama Ömer sevinmeliktän benim boynuma sarıldı, sora kendisi çok kerä şuruldattı. Şaymaylan Elifin da gözleri Ömerin, elindeki, düdücektä kalmıştılar, sora bakardılar bana, sanırdılar, ani onnara da verecäm birär baaşış, ama bendä başka bişey yoktu. Yanımıza bizim toplanırdı insanar hepsinä meraklıydı, nelär biz lafederiz. Bana uymadı bu kalabalık da dedim uşaklara:

- Hadi çekinelim bir tarafa, te o boş skemneyä. Gittik...

Bän oturdum, yannaşık oturdu Ömer, onun da yanına dizildilär Elif hem Şayma. Lafımız sansın bitmişti. Ömerin vardı işi: çevirip, çevirip bakardı düdüünü. Eliflän Şayma da indilär skemnedän erä, diz çöktülär

Ömerin önünä. Onnar da bakardılar meraklı düdüü... Ege denizin sıcak dalgalarında çırpınırdı uşaklar, kayıklarda gezinirdi dinnenicilär...

Elif, baka-baka, dayanamadı:

– Ömer, ver bän da çalayım bir keretçik düdüktä, – dedi.

– Olmaz, – kesti o, sallayarak kafasını...

Elif çok üzüldü, küsü dolu gözçeezlerini iilti aşaa.

Şaymanın da bakışçıından belliydi, ki çok istärdi baari elcezinnän dokunsun o baaşış düdücää, ama...

Bän kabaatlıydım, lääzımdı bu uşaklara da bişey baaşlayım, ama yanımda hiç bişey yoktu. Sora aklıma geldi yakında, bir kayık içindä, brakmış-tık torbamızı, orada vardı üzüm:

– Şayma, Elif, gelin bän sizä üzüm ikram edecäm. Kalktık skemnedän gideriz üzüm imää, arkamızdan, düdüktä şuruldadarak, Ömer da gelir.

– Ne gellersin, sana düdük verdilär?

– Verdilärsä ne? Sän da amucasına yaparsan bir boynu, sana da verirlär. – sirkelendi Ömer.

Bän istedim güleyim, ama kıyışmadım da sadece bıyık altından gülümsedim. Kızlarlan oturduk kayık içinä, açtım torbamızı, Elifä verdim bir salkım üzüm, bir da verdim Şaymaya, aldım kendim da, iyeriz... Kızların küsüleri biraz geçmiş gibi olurdu. Ömer dururdu bir tarafta.

– Gel, Ömer, gel sän da bizimnän, i üzüm! O yaklaştı, kendi elinnän bir pandal aldı. Hepsimiz iyärdik. Torbada başka salkım yoktu, kalmıştı dibindä teneciklär. Karşımızda beş-on adım uzakta benim karımdı. O yıkanmıştı denizdä da su boyunda güneşlenärdi, bizä laf kattı:

– Hey gençlär, getirin bana da üzüm!

– Çocuklar, – sordum bän uşaklara, – bulümuza, sayılêr karıma, ne verecez?

– Bulü da te o üzüm tenelerini, ani torbanın dibindä var, onnarı isin, – dedi Ömer. Benim genä gülecääm çıktı... Ama ürekli, açığgöz Ömeri çok beendim. O kendi üzümünü iyir-imäz genä başladı düdüü şuruldatmaa.

– Ömer, sän polisä benzeersin.

– A ha, – sevindi Ömer.

– Bän da polis olmak isteerim, – dedi Elif da baktı benim cebimä. Annadım, ki bu uşak çok istärdi onun da olsun bir düdüü. Ama hiç bir türlü ona yakışmazdı sarılsın bir yabancı adamın boynusuna... Elbetki, sanardı sade ölä baaşışlar kazanılêr.

Şayma da baktı benim cebimä, o pek az lafedärdi. Üzümcüünü idiktän sora, yaklaştı Ömerä da incecik parmacınnan gösterdi düdüü. Bu sayı-lırdı, ki o da istärdi bir kerä şuruldatsın. Ömer bunu annadı, ama elinä versin düdüü yınanmadı (pek paalı işti, bakarsın bozulur). Kendi koydu Şaymanın aazına da dedi üflesin...

Bän çok kerä bulundum Türkiyedä da gördüm, ani türk uşakları ii bilerlär bizim türk dilimizi, ama onnar çok gözäl terbiyeli, utancak olarak, pek az lafederlär.

Ömer birkaç gündä eni düdüklän deniz boyundakı dinnenicileri iicä bık-tırmıştı. Bän geldikçä yıkanmaa, o sarılırdı benim boynuma çok şeylär iki-miz konuşurduk. Bir gün geldi yanıma düdüksüz, bän sordum, neredä düdük.

– Bobam kaldırdı onu, deer taa az şuruldadaymışım zerä insannar raat-sız kalarmışlar, üzülmüşlär... Ömer biraz sustu da sora ekledi:

– Bän güzä okula başlayacam. Bobam deer üürenmeyäymişim zararçı-laa, aalemä engel çalmayaymışım.

Bän sordum:

– Ömer, sän büyük olduynan, okulları başardıktan sora, ne olacan?

– Elbet düşündüm, sanki bu düdük mü göstermişti meslekä yolu?

Bizim dinnenmäk günnerimiz artık bitmiştilär. Sonunda geldik, adetä görä, birär gümüş denizä atmaa, çünkü başka sıra da gelelim. Söledik uşaklara, ki bu ayrılmak günümüzdü, avşama gideriz evimizä, Kışinevä.

Ömer sarıldı boynuma. Elif hem Şayma gözlerindän yaşlarını silärdilär. Sora üçü da dizildilär deniz kıyısına da, elceezlerini sallayarak, bizi geçirirdilär...

- Okuyun annatmayı.
- Nereyi bir kerä gitmiş avtor?
- Kiminnän görüşmüş denizin boyunda?
- Siz beendiniz mi N. Baboglunun eni dostlarını? Açıklayın bakışlarınızı.

Nikolay Baboglu

Ana

Bir ana var dünnedä,
Ana – can verän.

Hem da var toprak bizdä –
Ömürü düzän.

Anam, anam, anacım –
Aydınım, sevdam.
Benim güllü başçacım –
Ömürü düzân.

Başcanın güllü kucaa,
Düşlerim göktân,
Topraam hem ana sıcaam,
Aydınnık dünnäm!

- Demekli okuyun şiiri.
- Nicä avtor kendi anası için yazêr?
- Mamularınız için küçük yaratma evdä yazın.

Uygun sözlär için (Literatura teoriyasından)

Uygun sözlär, nicä da söyleyişlär, – kısıdan hem arif sölenilmiş söz, angısını olur kullanmaa çok türlü yaşamak situaŋiyalarında. Ama uygun sözleri yazêr avtorlar. Elbetki, yazarkan kendi yaratmalarını, söyleyişlerä benzeyän, avtorlar halktan örnek alêrlar, çalışêrlar aşaa kalmamaa dil keskinniindän da, ariflik tarafından da. Onuştan butakım kısacık yaratmalar girerlär kiyatlara, angılarında avtorların adları da yazılêr.

1. En paalı dünnedä – mamu hem Vatan
2. Kim çalışmadı – o yaşamadı,
Ondan şafklı iz bu dünnedä kalmadı.
3. Eer canın beladasaydı – altın döşek ta yardımnamaz.
4. Padişaa da, dilenci da – hepsicii imää isteer.
5. Adamın ömürü ölçünmeer yıllarlan, ölçüner yaptıklarınınan.
6. Bobada söz iki olmaz.
7. Şakanın var eri –
Açan güldürür.
8. İlkyaz olmaz çiçeksiz,
Açık gecä – yıldızsız.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Kim yazdı bu sıracıkları?
“Küçük vatanım,

*Anam hem kanım,
Seftä güneşim,
İlk sabaalarım.”*

- a) Nikolay Baboglu;
- b) Andrey Koçancı;
- c) Vasi Filioglu;

2. Avtor *Andrey Koçancı* yazdı yaratmayı:

- a) “Bucak”;
- b) “Ana memleketim”;
- c) “Ömer”;
- d) “Ana”.

3. Angı yaratmadan bu sözlär? Kim onnarın avtoru? Personajın adını aklınıza getirin:

“...Verdilärsä ne? Sän da amucasına yaparsan bir boynu, sana da verirlär – sirkelendi çocuk”.

4. Bulun herbir yaratmanın avtorunu da oklarlan gösterin.

“Bucak”	Nikolay Baboglu
“Ana memleketim”	Vasi Filioglu
“Ömer”	Andrey Koçancı
“Ana”	Nikolay Baboglu

5. Bilelim ki:

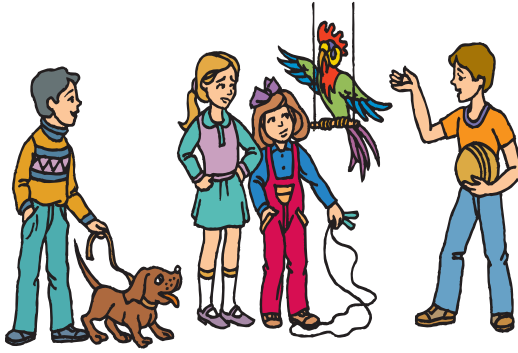
– *Vatan demää, yurt demää, yurt demää,
Vatan demää.*

– *Duuma erindän paalı yoktur.*

– *Adam Vatansız, nicä gök yıldızsız.*

6. Resimä görä bir annatma kurun.

Dostluk hem dostlar

Stepan Kuroglu

Damnanın yolculuu

1

Zaman zamandaykana,
Harman samandaykana,
Bän sallangaçtaykana,
Buzun altındaykana,
Yokkan taa anam-bobam,
Göldä varmış bir oban,
Obanın da göbecii,
Göbeciin taa göbecii –
Maavi gölün damnası:
Yalabıktır annısı,
Gözleri açık-maavi,
Ayacıkları kaavi,
Makar çıplak, yalnayak,
Dünnedä gezer kıyak,
Güüdecii pak şişeli,
Hatır güdenni eli.

2

Kaarlار eridiykenä,
Buzlar çözüldüykenä,
Er günü sevdiykenä,
Başına diktiykenä,

Bol yaamur yaadıykana,
Gök kuşaa duuduykana
Şuncacık damna bakêr
Gölä da yola çıkêr,
Alıp aaç sopacını,
Fukaara boşçacını.
Gök kuşaandan tırmaşêr,
Dünnä gerciinä şaşêr:
Boyalar türlü-türlü,
Şen ömür gibi güllü,
Eşil – hayırlık gibi,
Maavi – darsıklık gibi,
Sarı – acılık gibi
Hem kara – bela gibi.
Boyaların yok dibi,
Başlantısı, bitkisi.

3

Göklerdän güneş yakêr,
Damnacık erä bakêr,
Açan gözünü dürer,
Türlü-türlü zeet görer:
Erin kimi erindä

Ekin iilmış gündän,
Çiçeciklär diz çökmüş,
Üzümcüklär yaş dökmüş,
Toloka aar soluyêr,
Başcacıklar kuruyêr,
Tıynacıklar deşilmiş,
Görmüş o taa pek çok iş.
Uz gidärkän – düz gitmiş,
Altı ay bir yaz gitmiş,
Türkü, maanä çalarak,
Yardımcılık adayrak.
Gidip-varıp, yorulmuş,
Bir bulutlan buluşmuş,
“Götür beni, – yalvarmış, –
Onnara, kim susamış”.

4

Buludun bir çiskini –
Kap-Kapın merdiveni,
Kolveriler o erä,
Çoyu susamış zerä.
Gider, durup neetindä,
Boşça, sopa elindä,
Görer senär bir çiçek,
Dayanamamış ürek,
Başlêêr Kap-Kap aalamaa.
Duvası imdat olmuş,
Çiçek, açıp, doorulmuş,
Gider damna taa ötää,
Yolları uzaa güdä,
Karşı gelir bir başak –
Üüsüz emzirik uşak.
Çekettiynän aalamaa,
Başak başlêêr baalamaa,
Olêr tantur hem dolu,
Şükür eder, dost olup.
Varêr Kap-Kap baalara,

Üzümnü çotuklara,
Baaşlêêr onnara şıra,
Sora o çıkêr kıra,
Verer soluk daalara,
Mehlem, kuvet – paylara,
Doluluk – tıynaklara,
Yıkanmak – başçalara.
Neredän damna geçer,
Hererdä hatır seçer,
Yardım eder bol candan,
İki ellän, dört yandan.

5

Açan gitmää çekeder
Ana gölün evinä,
Bir bölük dostu geler,
Baaşış alıp elinä.
Çiçek verer bir testä,
Temiz güllerdän testä.
Başak verer bir ekmek,
Sıcak, nicä can ürek,
Çotuk verer bir susak
İçindä şarap ravak.
Başça atêr kucaana
Birkaç alma bir yanna,
Öbür yanına kirez,
İliinä olsun havez.
Daa verdi bir lüzgercik,
Gidilsin ilincecik.
Kırlar baaşladı bir yol,
Nerdä gitmää kolay, bol.
Tıynacık seläm verdi,
“Susadıysan, na”, – dedi.
Hepsi damnayı beener,
Hepsi canca seviner.
Şükür, şükür geçirer,
“İlin yol olsun”, – söleer.
...Gider Kap-Kap ileri,

Duuma göl boylarına,
Adayıp gelmää geeri
Bayılma dostlarına.

6

...O zaman buz altında
Sallangaç yatacında,
Bän büümüşüm saatça, tez,
Güncä diil, nicä herkez.
Azbuçuk vakıt geçer,
Taman irmi yıl sürçer,
Bobam gider buz kırmaa,
Anam ruba yıkamaa.
Bulunêrim orada

Da gelerim doorudan
Annatmaa sizlerinä,
Ani varmış göl erdä,
Göldä varmış bir oban,
Obanın da göbecii,
Göbeciin taa göbecii –
Maavi gölün damnası,
Kap-Kap onun adçaazı...
İşindän unutmasın,
Başkasına annatsın!

kıyak – girgin
hayırlık – ilik
darsıklık – aar düşün-
meklär

- Demekli okuyun şiiri.
- Näändan belli, ani bu masal?
- Nedän çekeder damnanın yolculuu?
- Nesoy hayırlıklar yapmış Kap-Kap?
- Bulun cuvap da okuyun, kim hem nicä şükür etmiş Kap-Kapa.

Spiridon Vangeli

Guguğanın bankası*

Tä oldu artık kaç gün, nicä Guguğa hiç görünmeer aulda. Varmış onun nesoy sa işleri büyük çocuklarlan. Bütün küüyü aktarmış Guguğa, aaramış kiyat, angılarinnan uşaklar şkolaya giderlär. O şansora dört taanä bukvalık bulmuştu. Çıçusunun çocuundan kâr onun çantasını da almıştı.

Sentäbrinin birinä karşı, avşamnän Guguğa söylemiş şoparlara, ani onu başka aaramasinnar oynamaa, bulsunnar kendilerinä başka kafadar, hem kızkardaşına baaşlamış hepsini oyuncaklarını. Varmış onun bir maşınacı soferlän – onu da vermiş, hiç canı da acımamış.

Yatmış o taa erkencä, ama uyku tutmazmış. Tä genä köpek salmış. Olmasın, sanki o Ene dädu, angısı uşaklara uyku getirer, gelip tä almasın onun çantasını? Sıra gelmiş kalkıp ta köpää sincirdän salvermää.

Sabaalän Tarzan derin uykuyulan uyuyarmış sundurmanın üstündä: bezbelli, – bütün gecä o Ene däduylan buuştu. Çanta erindäymiş.

Yıkamış Guguťa kulaklarını, giimiş eni rubalarını, urmuş çantayı sırtına, koparmış başçadan çiçek da yollanmış şkolaya.

“Bir kiyatlan birinci klasa giderlär, iki kiyatlan – ikinciyä, – düşünärmış Guguťa yolca. – Ama dörtlän?”

Şkolanın eşiklerindä karşılamış onu direktor.

– Guguťa, sän misin? – şaşmış o. – Sän taa çanta boyuncaysın! Birinci klasadan sän läüzüm taa bir kalpak boyu büüyäsin... Ee, hadi, – gülmüş direktor, – açan gelmişin, şkolanın aulundan baari karpuz i.

Guguťa utanmaktan hazırmış erin içinä girsin. Näända görülmüş bölä iş: adamın çantası kiyatlan dolu da onu hepsinin önündä yollasınнар karpuz imää!

Pek gücenmiş Guguťa da gitmiş evä.

Annamış direktor, ani Guguťa ona pek üfkelendi. Avşam olduynan, o gider onnara uzlaşmaa. Türlü-türlü onunнан lafetmiş, çevirmiş, ama düşmemiş ölesinä.

– Ee ne, Guguťa, bän sana izin edärsäm aralıklarda şkolanın çanını cıngırdatmaa? Sän nicä bu işä bakärsın?

– Hiç birtürlü bilä.

– Bän karşı koymaycam sän şkolada uşakların önündä bir şiircäöz okuyarsaydın. Ne sän buna deyecän?

– Bişeycik.

Nicä gelmiş direktor, ölä da gitmiş geeri.

Ama Guguťa demiş bobasına:

– Baka, yapsana bana aul içindä bir şkola.

Bakası kaşımış ensesini:

– Yaptıynan şkola, läüzüm yapmaa halizdän. Bendä sa buna deyni yok ne kran, ne da maşına.

– Ozaman yap bir banka, – tutunmuş Guguťa.

– Ee ne, banka var nicä yapayım.

Birkaç gündän sora Guguťa oturarmış haliz bir eni bankada.

İşittiynän şkolanın çanını, Guguťa hızlıca oturarmış bankasına da çekedärmış üürenmää. Ama uşaklar sokaktan bakarmışlar tafta aulların aralarından. Onnar kayılmışlar versinnär ne olursa, sade ani otursunnar bölä bir bankaya. Guguťanın canı acımış akrannarına: ko bulsunnar kendilerine kiyat, yıkasınнар kulaklarını da gelsinnär birär-birär.

Bu banka anılmış bütün küüyä. Bööklär geçärkän başçanın yanından, herkerä bakarmışlar aulun üstündän, sevinärmışlär, ki Üç olak küüyündän çıkacek taa bir üürenmiş adam. Kimisi taa başça içinä girärmış.

şopar – yavrucuk, uşacık
sundurma – pat
akran – godok, bir yaşta olannar

Da tä gözäl günün birindä, açan Guguṭa taman aralıktaymış, tokatçı açmış şkolanın direktoru.

- Var mı nicä bän da oturayım senin bankana, Guguṭa?
- Otur, – demis Guguṭa. – Ama ilkin al da i alma bizim başçadan.

- Neçin bitki vakıtlarda Guguṭa görünmämizmiş?
- Ne demiş Guguṭa uşaklara sentäbrinin birinä karşı?
- Kiminnän karşılaşmış Guguṭa şkolanın eşiklerindä?
- Ne demiş hem teklif etmiş direktor?
- Neçin direktor avşamneen gitmiş Guguṭalara?
- Nicä annêersınız bu lafları: “Nicä gelmiş direktor, ölä da gitmiş”?
- Naşey istemiş Guguṭa bakasından?
- Neçin Guguṭanın bankası anılmış bütün küüyä?
- Ne demiş Guguṭa direktora onun soruşuna? Neçin?

Ion Krängä

Beş ekmek*

Günün birindä gidärmış yolca iki kafadar. Birisinin torbasında varmış üç somun ekmek, öbürünün da – iki.

Acıktıynan, bir aacın gölgesindä oturmuşlar, pınarın yanında. Herkezi çıkarmış ekmeeni da hazırlanmışlar onnar birerdä sofrayı yapmaa, oturmayaceklar ayırı-ayırı ya. Taman çıkarmışlar ekmeklerini torbalarından, açan yaklaşmış onnara bir yabancı adam, angısı vermiş onnara seläm hem istemiş ona da bir parça ekmek versinnär: neçinsä pek canı istemiş imää, ama yanına imäk almamıştı, burada satın almaa da yok näändan.

– Oturun, Canabiniz, iyin bizimnän bilä, ne Allaa verdiseydi, – demişlär yolcular. – Neredä iki kişi iyer, orada üçüncüsü da doyunacak.

Ona diilmiş lääzım çok yalvarmaa, oturmuş yannaşık da ücü da başlamışlar aurt dolusu imää ekmekleri sade taazä pınar suyunnan onnarı tukurlayarak barsaklara, çünkü başka içkileri da yokmuş.

İmişlär onnar, imişlär taa o beş somunu bitirmeyincä, sansın hiç yokmuşlar da. Çıkarmış ozaman bu yabancı adam kesesindän beş ley, uzatmış parayı – üç ekmek saabisinä da demiş:

– Alın, kafadarlar bu parayı ödek esabı, ki doyurdunuz beni; buyurun yolunuzda birär filcan şarap yada yapın bu paraylan, ne istärseydiniz. Hiç bilmeerim, nicä şükür edeyim sizä bu hatırınız için, çünkü açlıktan kâr gözlerim karardıydı.

İlktän kafadarlar istemäzdiilər almaa parayı, ama öbürü yalvarardı, ani alsınнар da, bitki-bitkiyä, bunnar kayıl oldular. Tezdä o yabancı adam, bakıp yoluna gitti, ama kafadarlar taa biraz oyalandılar o aacın gölgesindä. Laftan lafa, kafadarın birisi deer obürünä:

– Na sana iki ley. Bu senin payın, yap onunнан, ne istärseydin. Sendä vardı iki ekmek doorulukça iki ley da sana düşer. Kendimä da üç ley brakacam, çünkü bendä üç somun ekmek vardı.

– Nasıl ölä? – kızmış ikincisi. – Neçin bana sade iki ley da diil iki buçuk, nekadар düşer herbirimizä? O vardı nicä bişeycik vermesin, nasıl olaceydi ozaman?

– Ozaman benim hatır payım olaceydi üç bölümdän, seninsaydı – sade iki bölümdän. Böläseydi biz idik ta parasız, paramız da keselerimizdä zeedesinnän: bendä üç ley hem sendä iki ley – somunnarın sayısına görä. Bän bulêrım, ani Allaa da parayı taa dooru pay edämeceydi.

– Yok, dostum, – kayıl olmaazmış ikincisi. – Bän ölä düşünerim, ani sän beni gücendirersin. Hadi taa ii suda danışalım, da nicä deyeceklär, ölä da olacek.

– Hadi olsun senincesinä, – demiş ilkinkisi, – eer sän diilseydin kayıl benimnän. Bän bilerim, ani sud mutlak benim tarafımda olacek. Yaşamamda bän taa yoktur sudların eşiklerinä bastım.

Ölä da gidärmişlär yollarına, karara gelip, ani mutlak sudta dooruluu bulaceklar. Etişmişlär o kasabaya, neredäymiş sud, bulmuşlar lääzımını izmetçiyyi, annatmışlar hepsini sıradan, nicä iş olmuş: nicä ikisi gidärmişlär yolca, nicä oturmuşlar ekmek imää, herkezindä kaçар ekmek varmış, nicä o yabancı adam onnarlan barabar imiş, nekadар da onnar; nicä şükür erinä brakmış onnara beş ley hem nicä o üç ekmek saabisi pay etmiş parayı.

Sud izmetçisi seslemiş onnarı ikisini da bitkidä demiş o ikincisinä, angısı diilmiş kayıl, nicä parayı pay ettilär:

– Sän sayêrsın, ani seni gücendirdilär mi?

– Elbetki, Canabin sud izmetçisi, – cuvap etmiş öbürü. Biz hiç düşünmâzdik ta o yabancıdan para almaa ekmek için; ama açan ölä çıktı, ozaman o yabancının baaşışını lâázım iki pay yapmaa. Ölä lâázımdı yapmaa doorulukça.

– Eer sän istärseydin olsun doorulukça, – demiş sud izmetçisi, – ozaman taa hızlıdan çıkar da çevir kafadarına taa bir ley, açan onda üç ekmekmiş.

– Ya işi! Bän geldim burayı dooruluk aaramaa, diil kendimi soydurmaa! – başlamış baarinmaa aalaşıcı. – Siz lâázım dooruluu bulasınız. Sizseydi beni taa pek gücendirersiniz. Eer Allaa da yaptıklarımızı bölä kantara koyarsaydı, vay başımız.

– Bu sana ölä görüner, – suuk üreklän karşı koydu sud izmetçisi, – ama halizdän diil ölä. Sendä iki somundu mu?

– İkiydi, Canabin izmetçi.

– Kafadarında da üçtü?

– Üçtü, Canabin izmetçi.

– Bana kalsa, sän kendin söledin, ani üçünüz da birtakım imişiniz. Diil mi ölä?

– Ölä, Canabin izmetçi.

– Hadi ozaman sayalım, nekadar ekmek idi herkezi: sayalım, ani herbir ekmek payedildiği üçär parçaya. Kaç parça olaceydi senin o iki somunundan?

– Altı parça, Canabin izmetçi.

– Ama senin kafadarında, üç ekmektän?

– Dokuz parça, Canabin izmetçi.

– Ama hepsi kaç parça ekmek olaceydi? Altıylan dokuz?

– Onbeş parça, Canabin izmetçi.

– Kaç kişi idi bu onbeş parça ekmä?

– Üç kişi, Canabin izmetçi.

– İslä! Kaçar parça ekmek gelir herbir kişiä?

– Beşär parça, Canabin izmetçi.

– Şindi aklına getir, kaç parçaydı sendä hepsicii?

– Altı parçaydı.

– Ama idin sän kaç parça?

- Beş parça, Canabin izmetçi.
- Kaç parça ekmek arttı sendän?
- Sade bir parça, Canabin izmetçi.
- Hadi şindi geçelim senin kafadarına. Aklına getir kaç parça ekmek olaceydi onun üç somunundan?
- Dokuz parça, Canabin izmetçi.
- Ee, onnardan kaçını o idi kendisi?
- Beş parça, nicä da bän, Canabin izmetçi.
- Ee ondan kaç parça kaldı?
- Dört parça, Canabin izmetçi.
- Dooru! Hadi şindi bakalım. Çıkêr, ani sendän sade bir parça arttı, ama kafadarından – dört parça. İkinizdän arttı beş parça.
- Taman beş parça, Canabin izmetçi.
- Bu dooru mu, ani musaafiriniz beş parça ekmek idi, nekadar da başkaları da bitkidä o verdi sizä beş ley?
- Dooru, Canabin izmetçi.
- Ozaman senin o bir parça ekmeenä düşer bir ley, kafadrına da onun dört parçası için dört ley düşer. Onuştan, yap bir hatır aramızda, çevir arkadaşın bir leyini. Eer sän sayarsaydın, ani bän sudu dooru kesmedim, var nicä gidäsin Allaha kendisinä da ko bendän taa dooru sudu kessin.
- İsteyici görmüş, ani yok ne sölesin başka, utandırılmış çevirmiş kafadarına bir leyi da sauşmuş oradan.
- Ama öbür kafadar görüp, nicä arif karara getirdi onnarın bu kavgası nı sud izmetçisi, yaydı kollarını da dedi:
- Olsa hererdä bölä sud izmetçileri, angıları brakmêêrlar kendilerini dolaştırmaa, çoyun havezi kaybelecek sudlarda gezmää.

- Okuyun annatmayı dikaltlı.
- Ne olmuş kafadarların arasında?
- Nereyı kafadarlar danışmışlar dooruluk için?
- Nicä sud izmetçisi annaştırmış kafadarları?

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. “Guguğanın kalpaa” yaratmayı kim yazdı?

- a) Stepan Kuroglu;
- b) İon Krängä;
- c) Spiridon Vangeli.

2. Okuyun bu sıracıkları da söläyin, angı yaratmadan onnar hem kim onnarın avtoru?

“İltän kafadarlar istemäzmişlär almaa parayı, ama öbürü yalvarardı, ani alsınar da, bitki-bitkiyä, bunnar kayıl oldular. Tezdä o yabancı adam, bakıp yoluna gitti, ama kafadarlar taa biraz oyalandılar o aacın gölgesindä.”

- a) Stepan Kuroglu;
- b) İon Krängä;
- c) Spiridon Vangeli.

3. Yartma *“Damnanın yolculuu”*:

- a) şiir;
- b) fabula;
- c) masal;
- d) annatma.

4. En ii dostunuz için bir küçüräk yaratma tefterlerinizdä yazın bu lafları mutlaka kullanın (*akıllı, dostlaştık, ii ürekli, çalışkan, yardımcı*), sora klasta okuyun.

5. Söleyişin maanasını açıklayın.

“Kiyat – o ii bir dosttur, ondan da ii yoktur.”

6. Turalım aklımızda:

Canabin

Bu lafı läüzüm bilmää,
Becerip ta kullanmaa.
Dostun büyükseydi senin –
Ona deerlär **C a n a b i n**.

(Todur Zanet)

Kendibaşına okumaklar

Paal] u-aklar! Umutlanêrız, ki kiyadın son sayfaları yardımcı olacaklar sizä taa bol-bol ana dilindä okumaa, dolu-dolu gagauz dilindä konuşmaa (lafetmää); serbest gözäl gagauzçamızı kullanmaa. Ama bu neetleri tamannamak için, siz läüzüm olacak son sayfaları kendibaşınıza okuyasınız. Kiyadın bu payına ölä dä deeriz: “Kendibaşına okumak”. Bir kerä hiç unutmayın, ki: “Nekadar taa çok okuyacan, okadar taa çok bilecän”.

Şiirlär

Todur Mariniglu

Yaz ortasında

Bir da bulut gölgesi
Kaç hafta yok havada,
Bir da kuş yok sesçeezi
İşidilsin dolayda.

İilik başlı sürülär
Doymêêr suya deredä,

Zavalı da köpeklär –
Dilleri sarkêr erdä...

Söp-sörpeşik yapraklar,
Uzanamêêr hiç gökâ,
Toz-dumandan sokaklar
Soluyamêêr gölgedä...

Kır tepesindä ceviz
Mum gibi ne uz durêr,
Esmeer baari lüzgercik –
Kıvrılmış yaprak susêr...

Ne var diri dolayda
Pak bunaldı sıcaktan;
Çiftçi genä kahırda,
Genä çıkêr umuttan...

- Nicä avtor yaz için yazêr?
- Neçin çiftçi çıkêr umuttan?
- Yaz küçüräk bir annatma, kendi bakışlarını göstereräk yaz için.

Aleksey Pleşçeev

Güzün*

Güz artık geler,
Sendi çiçeklär.
Darsıcak bakêr
Pek eşilliklär.

Bulutlar örttü gökü,
Güneşçik yısıtmêr.
Kendini lüzgâr dürdü,
Hep çıvgınnadêr.

Sarardı çoktan bizdä
Çayırda otlar.
Salt eşil durêrlar
Kırda güzlüklär.

Bulanık sellär
Dereyâ kaçtı.
Yok göktä seslär –
Turnalar uçtu.

- İki avtorun şiirlerini uydurun (K. Vasilioglunun hem A. Pleşçeevın).
- Angı renklärlän avtorlar göstererlär güzü?
- Var mı nicä söylemää güzün ne zamanı için annadılêr bu şiirlerdä?

Konstantin Vasilioglu

Yaprak dökümü

Geldi renkli güz. Altınnarlan
Doldu dolaylar hem sokak.
Cevizlär, kavaklar meşelärlän
Kär sepetlän dökerlär yaprak.

Uçêrlar, uçêrlar, uçêrlar
Sarılıgıt, kızılıgıt yapraklar.
– Altın yapraklar dökülerlär! –
Baarêrlar küüdä uşaklar.

Erdä onnar horu oynêêrlar,
Dokuyêrlar renkli kilimnär.
Bununnan onnar göstererlär,
Ki artık çorbacı – serinnär.

Günnär gün-gündän kısılêrlar,
Gecelär oldular pek serin.
Kayın aaçları altıncıklan
Giinmişlär herkezi kâr gelin.

Uçêrlar, uçêrlar, uçêrlar.
Sarılıgıt, kızılıgıt yapraklar.
– Altın yapraklar dökülerlär! –
Baarêrlar küüdä uşaklar.

Bulutlar havada kaçınêrlar,
Yapraklar uçuşêrlar göktä.
Yorulduynan, topıraa hep
konêrlar,
Raatlık salt bulêrlar erdä.

Ana toprakta sän duuduysan,
Dedelär bulunarsa erdä,
Dostum, havaya eer çıktıysan,
Erken-geç döneçän sän erä.

Uçêrlar, uçêrlar, uçêrlar
Sarılıgıt, kızılıgıt yapraklar.
– Altın yapraklar dökülerlär! –
Baarêrlar küüdä uşaklar.

- Demekli okuyun şiiri.
- Nicä annêêrsınız lafları: “sarılıgıt, kızılıgıt...”. Maanasını bilmeydirsäni z, mutlak evdä analarınıza-bobalarınıza sorun.
- **Altın yapraklar.** Bölä bir başlıklan evdä küçük yaratma yazın.

Stepan Kuroglu

Büük kismet

Pek bekleerim bän yazı,
Çünkü diilim da nazlı.
Havalar olsun güneş,
Gecedä yakmaa ateş...

Daalarda kuşlar çalsın,
Maavi gök açık olsun.
Milletlär dünnemizdä
Yaşasın, nicä aylä.

Tarlada yaasın yaamur,
Teknelär dolsun hamur.

Kırda büüsün bereket,
Sergendä olsun pesmet.

Üzüm baada kararsın,
Fıçılar şarap dolsun.
Çayırdä olsun otçaaz,
Aullar dolsun kuşçaaz.

İneklär sürülensin,
Koyunnar saalma gelsin.
Kuzular gözäl sesinnän
Üreemi şennendirsın.

Açan tarlada yaamur
Hem teknä dolu hamur...
Açan aulda hayvan,
Karıklar dolu suvan...

Açan içerdä saalık
Dünnedä hem usluluk,
Sergendä taazä pesmet –
Taa büük diil läüzüm kismet!

- Demekli okuyun şiiri.
- Angı kismet için avtor annadêr?
- Nicä annêersınız sıracıkları: “Milletlär dünnemizdä yaşasın, nicä aylä”?
- Ayırın nışannıkları, angıları Bucaan gözeiliini göstererlär.

Petri Çebotar

* * *

Herbir vakıdın
Kokusu başka,
Git panayıra
Ya eski parka.

Başçalar eşil,
Ekinnär sarı –
Hepsindän koyu
Yaz kokuları.

Dolaylar susêr,
Kış kokêr buza,
Lüzgerlär kaara
Hem da ayaza.

Güz kokêr kraaya
Hem bereketä
Kasabalarda
Hem dä küülerdä.

İlkyazın toprak
Genä uyanêr.
Çiçeklär käämil
O vakıt kokêr.

Git panayıra
Ya eski parka,
Herbir vakıdın
Kokusu başka.

- Beendii yılın zanannarı için tefterlerdä birär yaratma yazın.

Todur Zanet

Anama

Uçêr yıllar, ama aklım
Sık döndürer beni geeri.

Tokatçıkta yalnız kaldın,
Aklım tutêr bu resimi.

O gün seftä gittim yola,
Çatıraadan geçirdi bakış.
Geeri baktım: durêr anam,
Gür saçları da taranmış.

Uçtu zaman. Kaç yıl geçti!
Kaç yıl hiç dönmedi geeri?
Hep o tokat. Hep o bakış.
Salt saçları heptän aarmış...

- Ezberläyin şiiri.
- Annadın avtorun duyguları için.

Vasi Filioglu

Yardımcı

Hayli toplaşêr insan
Meciyä bir adama.
Kim diiren almış, kazan,
Kim da laf salt cebindä.

El-ayaa kâr çamura
Avşamadan girmemiş.
Gideceykenä ama
Çorbacıya o demiş:

Kim gelmiş dökmää kerpiç,
Üzündän bir ter akêr.
Kim iştan tutunmêêr hiç –
Hep saada, durup, bakêr.

“Hey, komşu, seslä beni:
Var bizim çamurumuz.
Gel kendin, al gelini,
Olma, bän gibi, yalnız”.

“Brä, oya da konuldu, –
Deer erif, – ekmek imää.
Saat artık tä bir oldu,
Nekadar e beklemaa?”

meci – açan komuşular
yardıma toplanêrlar

- Var mı gördüünüz küülerdä meci?
- İnsannar ne yapêrlar mecidä?
- Acaba bu türlü, “yardımcı” siz da var mı gördüünüz?
- Açıklayın “İi adam prost iş yapmaz. Becermärsä – tutunmaz” söyleyişin maanasını. Tutun onu aklınızda.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Kim bu sıracıkların avtoru?

“Ne var diri dolayda

Pak bunaldı sıcaqtan;

Çiftçi genä kahırda,

Genä çıkêr umuttan...”

a) Aleksey Pleçeev;

b) Konstantin Vasilioglu;

c) Stepan Kuroglu;

d) Todur Marinoglu.

2. Stepan Kuroglu yazmıştı yaratmayı:

a) “Güzün”;

b) “Yaprak dökümü”;

c) “Anama”;

d) “Yardımcı”.

3. “Herbir vakıdın kokusu başka...” o:

a) masal,

b) şiir,

c) annatma,

d) fabula.

4. Çözün bilmeyceyi hem söläyin kimin için laf gider.

Bir dädunun kızı

Niç duymêêr ayazı.

Her yılın geler bizä,

Donaklı çamçaaza.

5. Todur Zanetin şiirini “Anama” taa bir kerä okuyalım. Nicä annêêrsınız sıracıklşarı?

“Tokatçıkta yalnız kaldın,

Aklım tutêr bu resimi”.

6. Analarınız için birêr söyleyiş kendibaşınza bulun da klasta söläyin.

Annatmalar

Nikolay Baboglu

Taraş

Geç güz vakıdıydı. Ganicik o yılın şkolaya taa çeketmediydi, ama mamusu sölediysi, ani ileriya bu vakıt o da artık mutlak şkolacı olacek. Yaz geçti Ganiya pek şen, o kanaatti: bakası çobandı, alardı onu dayma tırlaya, orada iyärdilär taazä piinir hem bir kerä küçük çobannan barabar yardım ettiydi saamaa koyunnarı, strungadan aydamaa...

Kimi günnerdä Gani sokakta uşaklarlan oynayardı çelik, top, kuran hem başka oyunlar. Pek sevinmelikli vakıttı, açan onnarın aulunda baalarda başladıydılar üzümnä kararmaa. Ganicik ilkin bulardı olmuşları da başlayardı kara tenecikleri, aytlayıp, datmaa. O tanıyardı, angısı yalabık, angısı şasla... Sevärdi iiri balannarı. Hiç bir dā gün dayanamaazdı üzüm-süz.

Ama şindi baalar bozulduydu da o pek istäärdu üzüm imää. Taman bu zaman geler onnara komuşu çocuu, Peticik. O artık beşinci klasta üürenärdi, ama şkolayı sevmääzdi, sıkça kalardı uroklardan evdä da bütün gün sokakta boşuna kaçınardı, aarayardı kendisinä oyuncu. Ama bulamaazdı, neçin ki akrannarı hepsi şkolada üürenärdilär. Bu üzerä başladıydı taa sık gelmää, Ganiylän oynamaa. Ganinin da mamusu açan görärdi, ani Peti günün boyuna onnarda süzülärdi, başlayardı sormaa:

- Sän, bä Peti, neçin büün şkolaya gitmedin?
- Kafam acıdı, – aalaşardı o.
- Ee, şindi, ne geçti mi artık? Acımêêr mı?
- Şindi biraz geçti da tä geldim Ganiylän oynamaa.
- Gani küçük, ama sän koca çocuksun... Ne oyun oynayabileceniz?
- Te, nestä, biz çelik oynaycez.

– İslää, – kayıl olardı Ganinin mamusu, – oynayın, ama te burada, aulda, sokaa çıkmayın.

Ama Peticik şalvirdi. O yavaş-yavaş çekärdi Ganiyi sokaa da sora, açan Gani söledi ona, ani pek üzüm isteer imää, o saat teklif etti:

– Hadi gidelim taraşa!

– Naşey o taraş? – sordu Gani.

– Tä, ani baalarda topladıktan sora kalêr pandalcıklar. Tä onnara taraş deniler. Şindi onnar oldular ölä tatlı, nicä bal!

Ganinin aazı da sulandı, işittiynän tatlı üzümñär için, okadar çok üzümsemişti.

– Hadi gideriz baalara, – kızıştırdı uşaa Peti.

– Ee, baalar uzak, sorayım mamuya da ölä.

– Sorma, o seni hiç kolvermeyecek. Hadi sormadaan gidelim. Mamun duyunca, biz gelecez.

Gani yoktur çıktı evdän anasına, malisinä yada bakasına sormadaan. Ama tatlı bal gibi taraşlar onu çekärdilär baalara. Peti da hep annadardı, nasıl o bir kerä artık gitmiş da o günü şişincä imiş taraş hem evä da getirmiş.

– Pek yırak baalar, – dedi Gani, bän gitmeycäm.

– Yıraksa ne ba? Biz açan toparlanacez, ee! ji-u-u – ji-u-u – oradayız. Sora geeri, duymayacak hiç kimseycik!

Peti çoktan neetlenärdi taraşa gitmää, ama yalnız kıyıştıramaazdı. Şindi da bulamaazdı taa nasıl aldatsın da toparlasın bu Ganicii... Bir da... ansızdan buldu, ne yapmaa.

– Gani, – dedi o, – tee bir kelebek uçêr. Gördün mü?

– Gorerim!

– Hadi tutacez onu, – dedi Peti da hızlandı kelebään ardına, paraliyasınan elindä başladı çaarmaa onu konsun:

Kon, kon, kelebek,

Bir dilim ekmek...

Kon, kon, kelebek,

Bir dilim ekmek...

Kon, kon, kelebek...

Kelebek ta, bezbelli, işitti da kondu bir otun üstünä.

– Tä, kondu, – dedi Gani.

– Sus! – sımarladı Peti. – Yavaşıcık git te oyandan, bän da gidecäm te buradan da tutacez.

Onnar usulunnan yaklaştılar da Peti etiştirdi, nicä bir avcı kedi, kapamaa kelebecii paraliyasınnan.

– Ha-ha-ha! – gülärdi Peticik kanaatlıktan. – Kelebecik bizim. Tä şindi gidecez taraşa!

– Nasıl gidecez? – sordu Gani.

– Nestä, tä görecän! – dedi Peti da kelebään kanatlarından tozçaaza diidirip parmaanı, yaaladı kendi tabannarını. Sora Ganiyä da dedi otursun, versin ayaklarını. Kelebään kanatlarından tozçaazlan yaaladı Peti onun da ayaklarını.

– Neçin yaalêêrsın? – sordu Gani.

– Ne, bilmeersin mi? – şindi, açan tabannarımız yaalı kelebek kana-dınnan, bilersin mi, nasıl hızlı kaçacez?

– Nasıl?

– Lüzgär gibi. Kelebektän da taa hızlı uçacez baalara. Mamun duyunca, biz artık evdä olacez...

Tä butakım aldı Peticik Ganiyi evdän hiç sormadaan ne mamusuna, ne malisinä. Baalar sa küüdän çok uzaktaydı. Çocuklar kaçardılar, ama vakıt ta durmaazdı. Etiřtilär baalara, buldular çok taraş. Hakına, onnar tatlı-ydılar. Gani idi, doydu, çok kanaattı, ama açan baktılar günä – o yakındı kauşmaa.

Evdä Ganiyi artık aarayardılar aulda, komuşularda. Mamusu gitti Peticiklerä sormaa, olmasın onnarda, ama söledilär, ani Peti da yokmuş evdä.

– Bilä oynayardılar, mari, neredä kalsınnar acaba? – sorardı o. – Bizim Gani sormadaan yoktur çıktı evdän.

– Gelecektir onnar, – uslandırdı Peticiiin mamusu, – bizim Peti gezer sormadaan karannık olunca.

– Aman ayol, olur mu uşaa kolvermää evdän sormadaan?

– Olmaz, ama açan o sormêêr, ne yapacan?

– Üüretmää küçüktän sorsun, zerä ölä başsız üürenecek, büüdüynän dä islää adam olmayacak.

Bir da, karannık olarak, geldi Gani tokada, ama aula girmää kıyıştı-ramaazdı, bilärdi, ani mamusu hem malisi pek kahırlanardılar, ki o yoktu hem pek çekiřeceklär. Ölä da oldu. Mamusu hem malisi çıktılar bakmaa, taa gelmeer mi Gani da gördülär onu tokat aazında, kafası ilik aşaa, boncuk gibi yaşlarlan da yanaklarında...

– Neçin sölâmedin, nereyi gidersin?

– Peticik dedi gidelim baalara taraşa...

O artık seslân aalayardı, neçin ki bilârdi, ani pek kabaatlı kendi en paalı evdekilerinin önnerindä.

– Etecek aaladın, gel içeri! – dedi malisi, öperäk onun yaşlarını.

– Söleyim mi bakana, ani seslâmedin? – sordu mamusu.

Gani hızlandı mamusunun boynusuna da yalvardı, sölâmesin bakasına. Pek utanardı, ani yaptı bu seslâmemezlii hem bilârdi, ani o pek küsecek, var nasıl onu hiç bireri barabar almasın.

– Eer başka bölâ yapmasan, sölâmeyecezs bakana.

– Mamucuk, malicik, adêrım sizä, ani şansora sormadaan evdän hiç bireri çıkmayacam.

Bu seremcedän sora Gani durduydu lafında. Peticiklän oynayarkan, söleyärdi ona da seslesin mamusunu hem bakasını, bireri gittiynän nası-nicä sorsun yada sölesin, nereyi gider. Ölä düşer hepsi akıllı uşaklar yap-sın, neçinki ölä gözäl durêr hem evdekilär kahırlanmêêrlar uşakları için.

- Siz nasıl bulêrsınız Peticii? Ee Ganiyi?
- Nicä yalandırmış Peti Ganiyi?
- Neçin Gani kıyışmazmış aula girmää taraştan sora?
- Okuyun bitki abzatı taa bir kerä da açıklayın kendi duygularınızı.

Valentina Oseeva

Neçin?*

İmâk odasında (lokantada) biz bulunardık ikimiz – bän hem Bum. Bän masanın altında ayaklarımı sallayardım. Bum da, oynayarak, dalayardı benim ökçelerimi. Bu gızıklamak benim hoşuma gelärdi. Masanın üstündä, duvarda, asılıydı bakanın patredi, angısını diil çoktan veridiydik büültmää. Bu patrettä bakanım suratı pek şendi hem gözäldi. Ama açan, Bumnan oynayarkan, başladım sallanmaa skemneylän, tutunarak masanın kenarı-ndan, bana göründü, ani baka sallêêr kafasını.

– Ya bak, Bum, – sessiz dedim bän paliyâ da, hızlı sallanıp skemnâ üstündä, tutundum masa bezin kenarından.

İşidildi cangırtı... Benim kâr *ürääm suudu*. Bän usulcuunnan indim skemnedän da bakışımı dooruttum erä. Erdä yuvarlanardı kırmızı çaşkanın parçaları, tombarlak pervazı yalabıyardı güneşä karşı.

Bum çıktı masanın altından, usulcuunnan kokaladı kırıkları da oturdu, yannadıp kafasını hem kaldırdı yukarı bir kulaanı.

Kufnedän işidildi kimin sa hızlı adımnaı.

– Ne bu? Kim bunu yaptı? – Mamu çöktü dizlerin üstünä da kapadı üzünü ellerinnän. – Bakanın çaşkası... bakanın çaşkası... – acıylan tekrarlayardı o. Sora kaldırdı gözlerini da dargın sordu: – Sän mi?

Soluk-kırmızı parçalar yalabıyardılar onun auçlarında. Benim dizlerim titireyärdi, dilim tutulduydu.

– Onu... onu... Bum!

– Bum! – Mamu kalktı dizlerin üstündän da yavaşıcık sordu. – Bunu Bum mu?

Bän salladım kafamı yukardan aşaa. Bum, işittiynän kendi adını, oynattı kullaklarını hem salladı kuyruunu. Mamu bakardı ba bana, ba ona.

– Ee, nicä o kırdı?

Benim kulaklarım yanardılar. Bän yaydım kollarımı:

– O birazçık atladı... da pañcacıklarınnan...

Mamunun üzü karardı. O tuttu onun boynu kayışından da dooruldu kapuya. Bän korkuylan bakardım onun ardına. Bum salarak fırladı dışarı.

– O yaşayacak yataanda, – dedi mamu da, oturup masanın yanına, düşümneyä vardı. Onun parmakları yavaşıcık toplayardılar bir yıvıncaa ekmek trofalarını, yuurup, tombarladardılar, ama gözleri bakardılar masanın üstündä bulunan nereyi sä bir noktaya.

Bän durardım, eltenmeyip ona yaklaşımaa. Bum başladı tırmalamaa kapuyu.

– Kolvermä! – hızlı dedi mamu da, tutup benim kolumdan, çekti kendişinä. Dudaklarını dayayıp benim annıma, o hep kendiyesine naşeyse düşünärdi, sora yavaşıcık sordu: – Sän pek mi korktun?

Elbetki, bän pek korktuydum: çünkü o zamandan, nicä baka öldüydü, biz mamuylan pek koruyardık onun şeylerini. Bu çaşkadan baka herkerä çay içärdi.

– Sän pek mi korktun? – tekrarladı mamu.

Bän salladım kafamı da sarıldım onun boynusuna.

– Eer sän... istämeyip tä, – yavaşıcık çeketti o.

Ama bän onu kestirdim, alatlayıp hem kekeleyeräk:

– Bän kırmadım... Onu Bum kırdı... O atladı... O birazçık atladı... Afet onu, yalvarêrim!

Mamunun suratı kızardı, kâr ensesi hem kulakları da kızardıydı. O kalktı.

– Bum başka girmeyecek içeri. O yaşayacak yataanda.

Bän susardım. Masanın üstündän patrettän bakardı bana baka...

* * *

Bum yatardı eşiklerin üstündä, koyup akıllı zotkacını pançaların üstünä. Gözleri bakardılar sade kapalı kapuya. Kulakları tutardılar içerdän işidilän herbir sesçeezi. Herbir sesä o verärdi cuvap mizlemäklän, urarak kuyruunnan kapuya. Sora genä koyardı kafasını pançaların üstünä da seslän aar soluyardı.

Vakıt gidärdi, gittikçä benim üreemä taa aar gelärdi. Bän korkardım, ani tezdä karannık olacek, içerlerdä süündürecekler şafkları, kapayceklar kapuları da Bum yalnız kalacek dışarda sabaayadan. Ona gelecek suuk hem korkunç. Bundan benim ürääm kâr suuardı. Eer baka yaşayaydı hem olmayaydı çaşkası, bu hiç olmayaceydı... Mamu ilerdän birkerä bilä cezalamazdı, açan birbişey olardı istämedään. Da bän korkardım cezadan – bän sevinmeliklän kayıl olaceydım en çirkin cezaya. Ama mamu pek koruyardı bakanım herbir şeyini! Bundan kaarä, bän birdän sölämedim yaptımı, bän aldattım onu da şimdi gittikçä benim kabaatım taa da büüler.

Bän çıktım dışarı da oturdun Bumun yanında eşiklerin üstünä. Dayanıp kafamnan onun yımışacık tüülerinä, bän ansızdan kaldırdım başımı da gördüm mamuyu. O durardı açık pencerenin boyunda da bakardı bizä. Ozaman, korkup, ani okumasın benim üzümdä düşünmeklerimi, bän salladım Buma parmaamı da seslän dedim:

– Diildi lääzım kırasın çaşkayı.

Avşam ekmeendän sora gök birdän karardı, neredän sä peydalandı bulutlar da durgundular kâr bizim evin üstündä.

Mamu dedi:

– Yaayacak yaamur.

Bän yalvardım:

– Salver Bumu...

– Yok.

– Mamucuum... baari kufneyä!

O iki tarafa salladı kafasını. Bän sustum, çalışarak saklamaa yaşlarımı, yoklayarak masanın altında masa bezin püsküllerini.

– Git ta yat, – aar soluyarak dedi mamu.

Bän soyundum da yattım, saklayarak kafamı yastının içinä. Mamu çıktı. O odanın kapu aralıundan safk urardı, bana etişardı şafkın bir sarı şiridi. Dışarda karannıktı. Lüzgär sallayardı aaçları. Bu pençerenin dışanında toplandıydı bana deyni en korkunç, darsık hem çirkin şeylär. Da bu karannıkta boran uuldamasının arasında bän işidärdim Bumun sesini.

Bir kerä, kaçarak gelip benim pençeremin altına, keskin saldı. Bän kabarttım kendimi dirseklerin üstünä. Bum... Bum... Gerçektän – o da bakanındı. Onunnan barabar biz geçirdiydik bakayı gemiyädän. Da açan baka gitti, Bum bişeycik istemääzdi imää da mamu yaşları gözlerindä yalvarardı ona. Mamu adayardı ona, ani baka dönecek... Ama baka dönmediydi...

Ba yakında, ba uzakta işidilärdi köpään darsık sesi. Bum kaçardı kapudan pençerelerä, o çaarardı, yalvarardı, tırmalayardı kapuyu hem darsık mizläärdi. Mamunun kapusunun altından şılaardı şafk. Bän dalayardım tırnaklarımı, kafamı yastıktan sarardım, ama bişeycää hazır diildim.

Bir da benim pençeremä kuvetlän urdu lüzgär, yaamurun iiri damnaları başladılar düümää sırçayı. Bän hızlı kalktım. Yalnayak, bir gölmeciklän bän dooruldum mamunun kapusuna da açtım onu geeriyädän.

– Mamu!

O uyuyardı masanın boyunda, koyup kafasını bükülü dirseenä. Bän iki elimnän kaldırdım onun üzünü. Tıkaçlı yaş basması bulunardı onun yanaan altında.

– Mamu!

O açtı gözlerini, sarmaştı bana sıcak ellerinnän. Darsık köpek sesi işidildi bizä yaamur şarıldamanın arasından.

– Mamu! Mamu! Diil köpek, ama bän kırdım çaşkayı! Bän kırdım, bän! Salver Bum...

Onun suratı birdän diişti, o tuttu benim kolumdan da biz hızlı doorulduk kapuya. Karannıkta bän kösteklenärdim skemnelerä hem seslän aalayardım. Bum suuk pütürcekli dilinnän kuruttu benim yaşlarımı, o kokardı yaamura hem yaş yapaya.

Biz mamuyulan silärdik onun sırtını kuru peşkirlän, ama o kaldırdı yukarı dört paņasını da büyük sevinmeliklän yuvarlanardı erdä. Sora o uslandı, yattı kendi erinä da, hiç gözlerini kıpmayıp, bakardı dooru bizä. O düşünärdi: “Neçin sanki beni urattılar dışarı, neçin şindi beni içeri salverdilər hem kucakladılar?”

Mamu çok vakit uyumadı. O da düşünärdi: “Neçin benim oolum sölämedi bana doorusunu, ama uyandırdı beni gecä?”

Bän da, yatarkan kendi yataamda, düşünärdim: “Neçin mamu hiç beni çekışmedi, neçin o kâr sevindi, ani çaşkayı bän kırdım, ama diil Bum?”

Bu gecä biz çok vakıt uyuyamadık hem bizim uçümüzün da vardı kendi “neçin?” soruşıları.

- Beendiniz mi bu annatmayı? “Neçin”? İsteersiniz mi onu taa bir kerä okumaa.
- Nicä düşünersiniz, mamusu birdän mi duydu, ani uşaa söleer yalan?
- Yardımnadı mı mamusunun kendisini götürmesi korkuyu unudup, söylemä doorusunu, kim kabaatlı?
- Oku o sıracıkları, neredä bulunêr Valentina Oseevanın annatmasının öz fikiri.
- Var mı nicä annatmanın adını diıştirmää? Verin variantları.
- Okuyun annatmayı evdä kendi mamunuza.

Konstantin Vasilioglu

Tekä

Lambuška, baktıynan komuşusuna Pavluşa, taa alçaraktı, ama taa tı-kışıktı, omuzları taa dolucaydı, kemikleri taa kalıncaydı. Bu taraftan pek dädusuna benzärdi. Nicä da kızkardaşı Doni, Lambuška karagöz bir çocukaktı. Onun kulakları, nicä da dädu Mitinin, iiriydilär hem iki tarafa, kanatçık gibi, yayılıydılar, saçları, sansın katrannan boyalıydılar, angıları aylan da taracık görmäzgilär. Lambuška üürenärdi ortaca, ama, istediynän, vardı nicä üürensın sade dörtlän beşä. Bilgilär, açan klasta seslärdi, yapışardılar ona, nicä yapışkan adamın rubalarına. Sade kulaannan bir kerä işitsindi – unutmazdı onu çok vakıt.

Boyuna görä Lambuška herkerä oturardı ilkinici bankalarda. Üüredici onun önündä durarkan, istäär-istemäz oturardı uslu, da herbir işi işidip, annayıp, başkasından ileri yapardı da kalan aylak vakıdını zulumnuklan doldurardı.

Bizim geroylarımız başlankı şkolada üürenärdilär bir eski, veran, yıprak evceezdä. O şkolanın pençerelerindän klaslara bakardılar hem sokaktan geçennär, hem kedilär-köpeklär da.

Nicä evdä, şkolada da hep ölä, Lambuşka uşaklarlan pek oynamaazdı. Taa çok vakıdını o hayvannarlan-kuşlarlan geçirärdi. Onda herbir tauun da kâr adı vardı: BALANKA, BOZKA, GARGA, ALACAYKA, TEKİRKÄ..., keçilerin – TAMAH, ŞİRET, AHMAK, HAYLAZ, RİŞTU... Ristu – küüdä sarfoşun birisiydi. Bu adı keçiyä koyduydu, çünkü sesi pek benzärmiş, o sarfoşun sesinä, açan türkü çalarmış mazalarda. Tekenin adını koymuştu Kapral. Moldovancadan mı aldıydı – “kapra” – “tekä”, osa onun girgin örüyüşünä görä mi, kimseycik bilmeer. Sade belli bir iş, ani Lambuşkanın en ii, en yakın dostlarıydılar – Bobik, Kapral, onnardan hiç ayırılmaazdı.

Her sabaa, çıkardılar karşı, yol aşırı aullardan Pavluş hem Lambuşka keçilärlän. Makar ki onnar Doniylän kardaş-kızkardaştilar, ama Doni taa çok kerä aykırlardı yolu da, Pavluşlan lafederäk, şkolaya gidärdilär.

Lambuşka önündä keçileri aydardı, geeridän dä, Kaprala atlı pinip, kendisi gidärdi. Çayır derä onnara taa yakındı, ama keçileri aydardılar otlamaa küüyün ortasından geçän derenin boyuna. Şkolanın aulu çıkardı derenin taman o erinä, neredä herkerä vardı islää otlaycak, çalılıklar, eşil fidancıklar, angılarında keçilär gününä asılı durardılar.

Doyduynan otlamaa, tekä, kaldırıp kafasını, doorulardı şkolaya. Bir adet gibi Kapral ilkin dolanardı şkolanın dolayında birkaç kerä, ki görsün, ani yok direktor yada başkası büyüklerdän, da sora, tırnaklarını hem sakalını dayayıp sırçalara, uzanıp bakardı herbir klasa, taa Lambuşkayı bulmayınca. Hayadın kapuları açık bulunduynan, tekä girärdi hayada da tırnaklarınnan otakım şakırdadardı, sansın orada üzlän karı üüsek ökçeli emenilärlän gezärdi. Herbir kapuyu zotkasınnan, buynuzlarınnan savaşırdı açmaa. Ama açan bulardı Lambuşkayı, ölä bir ses kaldırardı sevinmeliktän, sansın çoktan raametli anasınnan buluşardı. Elbektı, bundan sora Lambuşkanın urokları o günü bitärdi da onu tekäylän bilä yollaardılar şkoladan taa uzacık.

Aralıklarda da Kapral dayma dönüşärdi Lambuşkanın yanında, angısının üstünä toz da kondurmazdı. Çan urduktan sora hepsi üürenicilär gidärdi klaslara, ama tekä dooru art pençereyä gidärdi da sarkardı taa urok bitincä.

Uroklardan sora tekä yannaşırdı Lambuşkanın yanına da geçirärdi onu köprüyädän. Orada Kapral genä gidärdi keçilerin yannarına da otlardı avşamadan, Lambuşka onnarı evä aydamayınca.

Günün birindä, şkoladan evä gidärkän, şansora köprüyä etişmiştilär, açan kafadarı şakadan itirer onu. Tekä bu işi neçin-sa beenmemiş,

sanmış, ani gücendirerlär onun çorbacısını da ansızdan iki buynuz çeker Lambuşkanın kafadarına da o köprünün üstündän birdän yok olêr. Lambuşka, annayınca, ne oldu, öbürün sesi köprünün altından işidilmiş.

Yardım edip ona paklanmaa, ikisi da gülüşeräk giderlär ileri dooru.

Ozaman Lambuşka hiç esap ta almamıştı, ne üzerä Kapral butakım yaptı, sanmıştı zulumnuktan.

Geçer biraz vakıt. Arifmetikada Lambuşka, hepsiciindän ileri işini bitirip, genä kalêr aylak da düşüner, naşey yapsın. Bundan taa ii aklısı-na bişey gelmeer da tutêr önündä uçan bir sinää, semeleer onu aucunda, saplêêr onu sivri peronun ucuna, bandırêr çernilkanın içinä da salverer üüredicinin açık tefterin üstünä.

Lambuşka pek islää bilärdi, ani butakım yapmaa düşmeer, ama pek büyük üfkesi varmış Grigoriy İvanoviça, angısı çok kerä kabaatsız cezalardı onu, bişeysiz baarardı ona türlü laflar, koyardı jurnala kötü notalar.

Bir da Grigoriy İvanoviç görer Lambuşkanın zanaatını hem kendi bulaşık tefterini, başlêêr burmaa onun kulaklarını hem çirkin seslän baarmaa türlü acı laflar.

Bu vakıt tekä, nicä da başka kerä, durarmış arttakı pençeredä. Gördüynän, ani Grigoriy İvanoviç Lambuşkayı **tucurgudan** geçirer, tekä, çekinip geeri, bir kıpımın içindä çerçevä buynuzlarında şansora klasın önündä durardı, Lambuşkanın yanında. Grigoriy İvanoviç, işittiynän bu çatırtıyı hem gördüynän tekenin fener gibi yalabıyan gözlerini, korkudan hayada fırlamış. Cenk vakıdı Grigoriy İvanoviç uçakçıymış, çok çirkin işlär varmış gördüü, ama güpä-gündüz klasın içindä gördüynän o deli tekeyi, ürää ürkmüştü da, toplayınca kendisini, şansora hayattaymış.

Bundan sora Lambuşka aldıydı esaba, ani tekä onu koruyêr belalardan, dayma bu üzerä gezer ardına da lääzımını vakıtta karışêr.

Lambuşka Kaprallan may her gün bişey-bişey yapardılar da herkerä onnarın zulumnukları kavgaylan bitärdi. Lambuşkalara may her gün şkoladan birkimsey gelärdi aalaşmaa. Onnarın o anılmış Bobii şkolanın üüredicilerini hepsiciini bilärdi, sade adlarını söyleyämäzdi.

Açan şkoladan hepsicii şansora bıktıydılar Lambuşkalara gitmää, bir pazar günü gider onnara direktor kendisi, zerä urokları şkolada Lambuşkanın hem tekenin beterinä may götürämäzdi.

Direktor girer aula, piner eşiklerin üstünä da hazırlanêr kapuya urmaa, ama bu vakıt maazadan çıkêr bir çanak turşuyulan Lambuşkanın bakası. Maazanın kapusu taman tokatçın boyundaydı da onuştan direktor kaldı

üstyankı tarafta, bakası da – aşıanda. Direktor birdän başlêêr annatmaa Lambuşkanın hem Kapralın zararlarını, kollarını saurdarak. Dayma neçin-sä dönüp sırlık auluna elinnän gösterärmış. Keçilär bu vakıt evdäymişlär. Kapral, angısının pek büyük üfkesi varmış direktora, bezbelli, sesindän direktoru tanımış, zerä çok tepmä, sopa hem şvabra vardır idii direktordan?! Tekä, olmalı, annayardı, ani direktor şkolada çorbacı da daynardı kimi işlerä, ama gördüyünän, ani tekenin kendi aulunda da erif pek kızgın, Kapral beenmemiş bunu da istemiş dooruluk olsun.

Direktor gittikçä taa pek aliflenärmış da bitkidä başlamış kâr sesini kaldırmaa. Sokakta adamnar başlamışlar sesirgenmää. Bu vakıt tekä, atlayıp sırlık aulun üstündän, hızlanêr da iki buynuz çeker direktorun belinä. Direktor urulêr da yıkêr erä Lambuşkanın bakasını. Turşu çanaa fırlamıştı taa sokaa da herersi dolmuştu turşu patlacannan biber...

Direktor, sölenêrêk kalkêr toz içindän da fırlêêr tokatçıktan sokaa. Adamnar sade annamıştılar onun laflarından: “Nicä kendisi – ölä da keçisi”. Bu laflar söylenmäydi Lambuşkanın uuruna.

Bundan sora laf ustaları çok vakıt Lambuşkayı brakmazdılar raata:

- Nicä işlär, ba Lambuşka? – sorardı birisi. – Ya annat, nicä konukladınız direktoru.
- Lambuşka, bilmeersin mi, öbür pazara da direktor sizä gelecek mi? – sorardı başkası.

Ondan sora Lambuşkanın bakası kendisi, aydayıp, balaardı tekeyi çayır derenin boyuna otlamaa. Ama Lambuşka bilärdi: lääzım olursa, Kapral onun için kendi canını da ortalaa koyacak.

tucurgu – *rusça*: tokar-niy stanok

- Beendiniz mi annatmayı?
- Annadın, nicäymiş Lambuşkanın hem Kapralın dostluu.
- Var mı nicä Kapralı dost saymaa?
- Beendii personaj için annadın.
- Yazın yaratma sizin dostlarınız için.

Benim ayläm

Dädu kapunun önündä çiçekleri yıslayardı, açan tokatçaa urdular da işidildi:

– Zamansêêrsın, Vasi!

– Zamansêêrsın, zamansêêrsın! – aldı dădu adamın selâmını, – ama tanıyamadım, kimsin sän.

Bu vakıt o braktı işini da dooruldu tokatçaa dooru. Yaklaştıynan adama, o tanıdı Toduru, angısınnan, küüdän çıktıktan sora, buluşmadıydı 50 yıldan yukarı. Dădu Vasi açtı tokatçını da iki dost kucaklaştılar, öpüşülär. Bir da dădu baardı:

– Sofi, ya bak, kim bizä geldi! Bu benim uşaklık dostum. Ya bişey-bişey koy sofraya da, oturup, lafedelim dostumnan.

Bundan sora saabi girdi maazaya da kısa vakıttan sora çıktı oradan dolu çölmek elindä. Musaafirlän içeri geçincä, sofrada artık hazırıldı.

Birär filcan käämil şarap buyurduktan sora, ev saabisi, dădu Vasi, sordu musaafirinä:

– Näändan-nereyi, Todur? Ya annat, nelär getirdi seni bizim taraflara?

– Ne annadayım, Vasi? Geldim torunuma bir kat ruba alayım. İhtärlıkta umut onda, gülümseyip, dedi musaafir. – Bir aydan sora 10-cu klası bitirer. Gelmişkenä burayıdan, – dedim, sana da bir kerä uurayıp, bakayım yaşamanı. Hiç bilmäzdim evini, ama tä, sora-sora, buldum.

– Saa ol, Todur, ani aklına gelmiş beni dolaşmaa. Bän da vardır seni aaradım küüdä, ama birkeräbilä da bulamadım.

– Sölediydilär bana, ani aaramışın, ama uymadı buluşalım.

Bundan sora iki dădu buluşmak için buyurdular taa birär filcan kan gibi şarap, bastırdılar onu koyun kaurmasınnan da, bu sefer, Todur sordu:

– Ya, Vasi, annat kendi aylän için. Nasıl yaşadın sän bu uzun yılları?

– Ne deyim, Todur? – azıcık düşünüp, dedi dădu Vasi. – İstämeerim nazarlamaa, ama pek gözäl ayläm var. Bu taraftan Allaa beni gücendirmedi. Oolum, Dimu, un maşinasında işleer. Kimär kerä gelir evä: üzü-gözü undan görünmeer, ama işini sever. Gelinim da, Länka, tä, nekadar yaşadık, bir dä fena, acı laf sölämedi, aykırı bakmadı. Çalışêr kilim fabrikasında. Elleri altın keser. Ama o kilimnär! Görsän, Todur, sade laf söyleyäämerlär! O güllär kilimnerdä, sansın, şindi başçadan koparmışın! Ölä gözäl!

– Torunun, Vasi, var mı? – genä sordu musaafir.

– Bu taraftan da Allaa beni gücendirmedi. Üç çiçek gibi torunum var. Allaa saalicaklarını versin. Üçü da gözäl. Üçü da akıllı. Yoktur taa

şindiyädän birkimsey onnardan aalaşsın. Bir dä kötü laf işitmedim taa onnar için.

Todi, büyük torunum, artık uşak doktoru işleer. Sade sokaa çıksın, onu birdän uşaklar sarêrlar. Ölä onu severlär. İkinci torunum da, Gafi, uşaklardan gözlerini açamêêr. Uşak başçasında da, sokakta da – o hep uşakların içindä. Onu da uşaklar, anaları gibi, severlär. Ama Simu – benim en küçük, en sevgili torunum. O da, nicä senin torunum, bu yıl 10-cu klası bitirer. O da büyük batüsu gibi isteer biyaz halatlan gezmää, diş doktoru olmaa.

Ne deyim, Todur, ayläm pek gözäl, hepsimiz, nicä bir can. Babum da benim, Sofi, biraz yufkalandı, ama verilmeer. Ev işlerini taa çoyunu o yapêr. Şindilik gençlär ko biraz dinnensinnär, bizdän ilinnik görsünnär.

Taa birär filcan şarap buyurduktan sora, dădu Vasi gösterdi musaafirä 5-odalı donaklı evini, neredä herkezin vardı kendi köşesi hem ne läüzüm yaşamak için.

Sora dădu Vasi söledi, ani Todi düşünärmiş bu güz evlenmää. Todur sordu, kim gelin olacaa?

Dădu söledi, ani o da kilim fabrikasında çalışarmış, ani pek akıllı hem gözäl bir insancıkmış. Bitirdi lafını bölä:

– Benim aylemdän gözäl, – dedi dădu Vasi, – benim aylemdän kısmetli bu dünnedä yoktur!

- Kiminnän Todur buluştu?
- Nicä buluştu iki dost?
- Ne için lafettilär?
- Ne annattı Todur kendi aylesi için?
- Sizin ayleniz Todurun aylesi gibi mi kısmetli?
- Annadın kendi ayleniz için.

Petri Çebotar

Büülü çanta

Kemençi Sandi mamusunnan hem bakasınnan yaşayardı kasabada. Açan Sandi bitirdi üçüncü klası, anası-bobası yolladılar onu küüyä Zaari çıçusuna biraz dinnensin: isin eşillik, kaçınsın küülü uşaklarlan

bolbollukta, solusun pak soluklan. Sandinin çıçusu işleyardı poştada. Her gün, asıp boynusuna geniş boynusuna geniş kayışlı bir mor çantasını, o gidardı işä. Bir kerä Sandi sordu ona:

– Zaari çıçu! Sän neçin ayırmışın kendinä bölä prost iş?

– Neçin prost, ba Sandi? – şaştı Zaari çıçusu.

– Ee, ne isleelii var – çantaylan gezmää sokaklarda? Neçin olmamışın kosmonavt yada fokusçu?

– Sän bilersin mi, ani bän, makar ki poştarım, ama becererim biraz fokus?

– Nesoy fokus?

– Benim çantam büülü.

– Bu eski çanta büülü mü? – genişletti Sandi gözlerini. – İnanmêêrım.

– İnanmaarsan, gel sabaa benimnän işä da görecän.

Ertesi günü, saat onbirdä Sandi hem çıçusu çıktılar evdän. Hava güneşti, yavaş lüzgercik serinnedardı suratlarını. Onnar etiştilər bir ikikatlı yapıya, neredä bulunardı pošta.

– Beklä beni tee o skemneciktä, – dedi çocaa adam da girdi poştaya.

O çıktı bir yarım saattan sora. Saa omuzunda onun asılıydı dolu çanta, sol elinnän o sıkardı güüsünä bir yıvın gazeta hem jurnal.

– Ya gel burayı, – çaardı o Sandiyi, – as çantayı omuzuna.

Sandi astı çantayı, dooruttu kayışı da sordu:

– Da şindi neresi bu çantanın büülü?

– Neresi mi? Bu çanta çeker birtürlü hem dolu, hem boş. Onun aarlı dıışılmeer.

– Yok nicä olsun! – genä inanmadı Sandi.

– Hadi bakalım, – dedi Zaari çıçusu. – Gel aardıma.

Onnar çıktılar poştanın aulundan da dooruldular küüyün poyraz tarafına. Etişip Kutuzov sokaana, başladılar uuramaa evlerä, daatmaa: kimä gazeta, kimä jurnal, kimä kiyat.

– Çıkar onikinci numaranın gazetalarını. Hazırla ondördüncünün, – deyardı çıçusu Sandiyä.

– Tä buldum, – cuvap edardı Sandi, çıkararak gazetaları çantadan. – Bunnara var kiyat ta.

Bölä gezärdilər onnar evdän evä. Üşenä-üşenä salardılar köpeklär. Gitgidä hava taa pek yısınardı. Çatırıkta bizim poştacılar saptılar aşaa. Kolhoz sokaana. Çanta başladı zabunnamaa, Sandinin adımnarı sa yavaşımaa.

– Nicä, ba Sandi, duyêrsın mı, ani gazetlar iisildi?

– A-a, yok, taa duymêêrım.

Kolhoz sokaandan poştacılar gittilər Miçurin sokaana. Sora gezdilär taa bir üç-dört sokak. Bitkidä çıktılar Lenin sokaana.

– Bu sokaan ucuna etişelim – da hazır, – dedi çıçusu.

Çanta oldu heptän cıba (küçük). O başladı bol-bol sallanmaa Sandinin omuzunda, ama çocuk yavaşırdı. Belliydi, ani o geräägibi yoruldu. Bir kerä o kösteklendi bir topaca, emen düşeceydi.

Tä onnar etiştilər bitki evä, verdilər bitki gazetayı. Çanta kaldı bom-boş. Sandi hem çıçusu giderlär yolca.

– Ee, şindi nicä, çanta ilinnendi mi, osa hep ölä aar mı, niceydi ilktän?

– sordu çıçusu gülümseyäräk.

Sandi bilmääzdi yalan sölenmää. Onuştan o, çekip içini, dedi senik bir seslän:

– Hep ölä.

• Annadın annatmayı sıralıına görä.

Bän bişeydän korkmêêrım

Mamuyılan baka hem kızkardaşlarım yatardılar bir içerdä, bän kardaşımnın hem babu – öbüründä. Tutêrım aklımda, nicä bir kerä avşamnän uyuyamazdım. Kardaşım yanımda şansora çoktan derin hem siirek soluyardı, o olmalı siiredärdi üçüncü düşünü, – bän sä düşünärdim türlü korkulu işlär için. O vakıtlar bän pek korkardım dünnä bitkisindän. “Tä kaldı taa otuz dört yıl da hepsimiz kaybelecez, – düşünärdim bän. – Hepsi-hepsi, kalmayacak bir dä can”. Karannıkta bana görünärdi çirkin resimnär da benim üreemi hem güüde mi kaplayardı bir titsi korku.

– Babo-o, – ses çıkarardım bän yavaşıcık.

– Ne, çocuum?

– Bän korkêrım.

– Korkma, çocuum. Yap yastaa bojini hem üç kerä dä: "Bän bişeydän korkmêêrım. Bän bişeydän korkmêêrım. Bän bişeydän korkmêêrım".

Osaat korkum geçärdi. Da vardı mı nasıl bölä iştän sora inanmayım babuyu hem Allahı? Geçti birkaç yıl. Bir kerä toplandıydık bizim maaleli akran çocuklar, lafedärdik türlü işlär için.

– İştittiniz mi, ani Domna Vani gecä pinärmiş klisenin kublesinä guguş tutmaa? – dedi Filarmon Miti.

– Ölä! Dooru mu, a? – şaştı Pırtı Koli.

– Büük iş! – çıktı bendän. – Bän da var nicä pineyim, ama guguşları tutmaa – günaa. Onnar Allaa kuşu, neçin deyni klisedä yaşêrlar.

– Kim? Sän mi? Sus va, yalancı! – sardılar her taraftan beni dostlar. – Ödün patlayacak taa kliseya girincä! Donnarına canın acımayacak mı?

Bän saymazdım kendimi girgin, ama bölä azarlamaklar debreştirdilär beni heptän. Hem taa bir iş bana ürek verärdi: bendä vardı bir saklı korku ilacı.

– Baas konêrız! – dedim bän çetin seslän.

– Hadi! – kayıl oldu hepsi. – Neyä?

Tutmêêrım aklımda, neyä biz baas konduyduk, ama o avşam, emen karannık olduynan – toplandıydık hepsimiz klisä bayırında.

– Nicä? Taa dönmedin mi? – sordular bana. – Nasıl annayacez, ani sän pindin taa kobeyä e?

– Nasıl mı? – cuvap ettim bän. – Atacam ordan bir taş bişey. A, tä bu konserva korobkasını.

Bän kaldırdım ayaklarımın altından bir eski konserva korobkası da dooruldum kliseyâ. Pindim eşiklerdän. Kapular açıldı. “Bän bişeydän korkmêêrım”. Klisä çoktan işlemâzdi. Bakımsız o yavaş-yavaş daalardı: pençerä gözleri kırıkta, herersi bokluktu, bak uşaklar burada dayma yumancak oynayardılar. Girdim klisä içinä, sora ayaklan yoklayarak yolu, saptım saa tarafa, neredä yukarı götürärdilär çevrä basamaklar. “Bän bişeydän korkmêêrım”. Yaptım on-onbeş adım. Enikunu ellerimi uzaltım ileri – ilişmeyim bişeyä. Bir erdä ayaam boşa geldi. Ürääm başladı sık-sık düülmää. “Bän bişeydän korkmêêrım”. Zın karannık. Kokêr toza hem eski duvara. Taa bir adım, taa bir – hazır, etiştım kobeyä. Pençerä tarafından yalabıdı yıldızlar, neredä sä aşaa göründü ev şafları. Kaldı üç adım en yakın pençereyâ kadar. Tra-ak! Bastım bir teneki parçasına. “Bän bişeydän korkmêêrım”. Ayaklarım titirer. Gerilip, sıbıttım konserva korobkasını pençeredän aşaa. Sesirgendim. Bir. İki. Üç. Dört. Beş. Altı. “Takır, takır” – işidildi aşaa bir uzak ses. Döndüm geeri. Yolu bilerim. Korku taa bitmedi, ama şindi yâ kadar o önümdäydi, şindi sä – o ardıma gelärdi. İnerim eşiklerdän – o geler aardıma. “Bän bişeydän korkmêêrım”. Çıktım dışarı. Şükür babuya.

kublä – rusça: купол
bakımsız – без пристома

- Neçin çocuk korkarmış gecelerdä? Ne işlär için düşünärmış?
- Nedän sora çocuk korkmazmış?

Ana dili uroo

– Ya uslanın, çocuklarım! – baardı mamu İuliana hem Dumitruya, angıları şımarardılar. – Ne siz atlêêrsınız içerdä, nicä kangurular (kenguru)? Taa ii kiyatlarınıızı açın da okuyun.

– İsläâ, mamu, – dedi İulian. – Biz şkola oynayacêz. Bän üüredecäm Dumitruyu ana dilindä.

– Üüret!

– İşittin mi, Dumitru, ne mamu dedi? Gir klasa, urok çekeder.

– Giderim.

– Hadi, otur bankaya da tekrarla benim aardıma: ev...

– Gözäl ev.

– Ev!

– Pek gözäl ev.

– Mamu! – danıştı İulian. – Dumitru hiç seslämeer hem söleer sıradan, ne aklısına gelir!

– Dumitru, seslä aganı.

– Bän sesleerim.

– Görerim-görerim, nicä sän sesleersin. Ta sölä: gül.

Dumitru baktı güllerä, angıları açardılar kilimdä.

– Kırmızı güllär.

– Bän butakım başka işleyämeyecäm! Ya, Dumitru!.. Tekrarla: askerci!

– Girgin askerci.

– Dumitru, seslä üürediciyi!

– Ee bän sesleerim üürediciyi, – dedi Dumitru, kendisi da inanıp, ani bu ölä da var.

Sän bunu bilersin! Sän bunu becerersin!

Soruşlar hem sınışlar

1. Personaj *Gani* hem *Peti*, angı yaratmadan alınma?

a) “Neçin”,

b) “Tekä”,

- c) “Büülü çanta”,
d) “Benim aylâm”.

2. Bulun herbir yaratmanın avtorunu da oklarlan gösterin.

“Neçin”

Petri Çebotar

“Taraş”

Valentina Oseeva

“Tekä”

Nikolay Baboglu

“Bän bişeydän korkmêêrım”

Konstantin Vasilioglu

3. Angı yaratmadan bu sözlär? Kim onnarı söylemiş? Personajın adını aklınıza getirin,

“ – Zaari cicu! Sän neçin ayırmışın kendinä bölä prost iş? ”

4. Bu dilkösteklemelerini savaşın hızlı söylemää.

“Gülä-gülä gülleri, güleräk kaçırdım gölä”.

“Sarmısaa tokmaklasak ta mı isäk,

Osaydı tokmaklamasak ta mı isäk”.

5. Resimnäyin aytelisin kişilerini. Herkezi için klasta annadın.

A

aalaşmaa
aalemcä
aaranmaa
aaraştırmää
aarayan
aarlık
açıkgöz
adamcasına
adamcilään
aferim
akıllanmaa
akıllı
akrannar
alan-alan
alış-veriş
aliflenmää
allaa
amazçı
ana-boba
annamaa
annaşmaa
annatmaa
annı
arttırmää
asıllamaa
aşçı
atlayış
avadannık
avcı
avşamneen
aydattırmää

aydınnanmaa
aydınnık
ayır

B

baacı
baalantı
baalayıcı
baalı
baas
baaşış
ballamaa
ballı
barabar
başça
battırmää
bayılmaa
bayır
beenmää
beklettirmää
belli
bellisiz
bennemää
beygir
bezbelli
biyık
biblioteka
bim-biyaz
binnik
birtaan
bitti
bollanmaa
bolluk

booday
borannar
boyacı
bozgunnuk
buazlamaa
buu
buumaa
buura
buyurmaa
buzaa
bürüncük
büücü
büük
büültmää

C

Canabin
Canabisi
can-cun
cennet
cız-bız
cimbiz
cömert

Ç

çaarış-baarış
çaarmaa
çeketmää
çıtır-çıtır
çii
çiinemää
çiiz
çiizlemää

D

daava
dan eri
daran-peran
dargınnık
dayama
dayamaa
denizçi
derinnenmää
diidirmää
diil
diiren
diışmää
dinni
domuzçu
dooru
doorulmaa
dop-dolu
doyurmaa
doz-dolay
duan
dumannı
duşmannık
duumaa
dübüdüz
dünnä
düpä-düz
düülmää

E

eer (esli)
e-he-he
elli

ellilik
en (samıy)

F
fasülä
fevral
fitleyici

G
gecä-gündüz
geçennerdä
geeri
gençlenmää
genışlettirmää
gidä-gidä
gidiş-geliş
giidirmää
giim
girgina
girginnenmää
girginnik
git-gidä
gogorlanmaa
göllük
gözelleşmää
gözellik
göz-kulak
güllük
günnük
güüdä
güüs
güveelik
güvennik

H
hava
hallamaa

haseet
hayır
hayırsız
hodullanmaa
hojma

I
ihtär
ii (horoşo)
ii (vereteno)
iilik (dobro)
iisik
iisilmää
ilinnik
inanmaa
innemää
iyä (napil'nik)
iyä (rebro)

K
kaarä
kaavileşmää
kabaat
kalinnamaa
kallä
kannı
karagöz
karma-karış
kartofi
kasavetsiz
kayık
kayıł
kayıllık
kayıp
kayış
kellä

kıp-kırmızı
kır-bayır
kıyak
kıyışmaa
kinni
kop-kolay
kraa
kurt-kuş
kuyu
kuyumcu
küülü

L
laam
lääzım
lumbur-tum-
bur
lüläka

M
maaleli
maanacı
maasul
mayıl
mukayet

N
naalet
nallı
neet
noyabri

O
okuyucu
olur-olmaz
oyun

Ö
ödeşmää
ölä
örüyüş
ötäänkı
ötöögün

P
paalı
pam-pak
panayır
paskellä
payacan
payak
pazertesi
pergellemää
piinir
pipi
poträ
püsküllü

R
raat
raatlık

S
saa
saabilik
saan
sakallı
sali
sap-sarı
sayı
sayılı
sıyırcık
sıyıрмаa
siirelmää

siiretmää
soyucu
soyuk
soyunmaa
suanni
suuklamaa
suulmaa
süündürmää
süüş

Š
šafk
šanni
šapur-šapur
šupeli

T
tavšam
telli
tepä
tūmaa
toomnuk

toomruk
tuyannamaa
tuz-ekmek
tüücäaz

U
uumaa
uurlamaa
uyuklamaa

Ü
üülen
üünmää
üürenmää
üüretmää
üüsek
üüsürmää
üüsüz

V
vaksa
vallaa

varak
veresiyä

Y
yaa-bal
yaamur
yaanı
yabanı
yalamaa
yalnayak
yalnızça
yannamaa
yannaşmaa
yannişlık
yanvar
yarı-yarıya
yattırmaa
yayan
yayılmaa
yılık
yısınmaa

yıslamaa
yortturmaa
yorulmaa
yufka
yuurmaa

Z
zaamet
zakonnu
zanaatçı
zännık
zararcı
zarravatçı
zar-zor
zeedä
zeet
zerä
zeytin
zından
zırıldamaa
zodiya
zorluk

Manualul acesta este proprietatea Ministerului Educației al Republicii Moldova.

Școala _____				
Manualul nr. _____				
Anul de folosire	Numele de familie și prenumele elevului	Anul școlar	Aspectul manualului	
			la primire	la restituire
1				
2				
3				
4				
5				

- Dirigințele controlează dacă numele elevului este scris corect.
- Elevul nu trebuie să facă niciun fel de însemnări în manual.
- Aspectul manualului (la primire și la restituire) se va aprecia folosind termenii: *nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător*.